

NÉGYES HONVÉDEK FEGYVERBEN

KIADTA: MAKKAY PÁL, BÉKÉSCSABA

Szerzői jog minden irányban fenntartva,

Ferenc József

I. Ferenc József

IV. Károly király

József főherceg

BEVEZETÉS.

1914 december 2-án Minyevágásánál szemléltem meg erősen tüzelő ütegeimet és akkor a Baran nevű erdős hegyről a sztropkói országútra egy gyalogos csoport jött le, élükön Kratochvil Károly alezredes. Elém lépve jelentkezett, mint a negyedik honvéd gyalogezred parancsnoka és alig pár száz emberre zsugorodott, el sem mondható viszontagságon keresztülment ezrede az útszélen gyülekezett az erdőben. Amilyen siralmas volt testi állapotuk, elázottan, a hidegtől dideregve, lesoványodva, kiéhezve; éppen olyan lelkes volt hangulatuk és bizalomteli lelkületük,

Aggódva néztem maréknyi csoportjukat és lelkemben a keserves kérdés csendült meg: Lehet-e arra számítani, hogy ennyire elcsigázott emberekkel még ellenállást és talán támadásokat fejtsék ki, illetőleg hajtsak végre?

Parancsnokuk elmondta nekem eddigi súlyos harcaikat és emberfölötti szenvedéseiket s azt, hogy a háború kezdete óta mindig meneten, küzdelemben, súlyos véres veszteségeket szenvedve, a zord idő. viszontagságainak kitéve, a kolera járványtól megtizedelve, teljesen kimerültek: és mégis így is hősiesen küzdenek és mindent, amire ember egyáltalában képes, a legnagyobb önfeláldozással készek mindenkoron teljesíteni.

Ez volt első találkozásom a 4-es honvédekkel és akkor nem sejtettem még, hogy a: háború hosszú évein át velem maradnak és én nap-nap után tanuja leszek majd, parancsnokuk magasztos ígérete nagyszerű beváltásának és hogy még csak ezután fognak következni a legsúlyosabb események, a leghihetlenebb követelmények és a minden elképzelhetőt felülmúló hősiesség, hazaszeretet, önfeláldozás olyan virágokat fog hajtani, melyek a világ haditörténelmébe a magyar nevet elmoshatatlanul a legragyogóbb betűkkel fogják beírni.

Néhány nap múlva megint elrendelték a támadást a hatalmas oroszok ellen, mert ők már Homonnáig behatoltak Magyarországra és ott szörnyen garázdálkodtak.

Az elcsigázott honvédek lelkesen megindulnak és napról-napra verjük az oroszokat kifelé a Dukla hágón át Gácsországba. Rettenetes küzdelem fejlődött ki Dukla alatt és a magaslatokon a városka körül, hol a négyes honvédek az 508-as magaslaton vívják élethaláltusájukat és szorítják mindjobban hátra a hatalmas Muszkát.

Krosko körül egyik friss hadosztályt veti harcba az orosz a másik után, tüzérének tömegei pusztító tűzzel árasztják el a maréknyira fogyott hős honvédeket, minden oldalról szorongatva őket, mert mi a körülzárt Przemysl vára felé törekszünk, hogy felszabadítsuk ott szenvedő bajtársainkat. A vég-sőkig hősiesen kitartó derék 4. honvéd gyalogezred már alig egy gyenge zászlóaljnyi csapat, de a rettenetes túlerő lassan visszaszorít bennünket a Kárpátok rengetegébe és ott a kárpáti tél szörnyű viszontagságai, szenvedései közepette, ide-oda hullámszik a kétségbe esett tusa az alföldünkre törekvő szívós vitéz oroszok és a Kárpátok minden kis hegyormát hősvéráldozatok tengerével áztató csapataink között.

Írtóztató egy tél! — A mindig újra tömegekben hulló hó vérbe ázik, támadó és védő a megfagyottak seregeit hagyja vissza; hazánk ezeréves bástyáin a Kárpátokon s rengetegeiben, a hős magyar honvédek sziklabástyáján, elvérzik az orosz óriás és a sírok megszámlálhatatlan seregei népesítik be a hegyeket, völgyeket.

Korunkó, a négyes honvédek kálváriája, hol a legádázabb tusák szörnyű dulakodásaiban tartóztatják fel a makacsul támadó orosz tömegeket. A magyar hősiesség egy megszentelt emléke!

Midőn azután a megtörött orosz vonalai lazulnak és Gorlicen a sors eldől, a négyes honvédek nehéz, véres támadásban tolják előre vonalaikat, a Weretiszow magaslatán átlépve a Gács-Magyar határt. Lélekemelő lelkesedéssel, dalolva verik ki az orosz seregét szent magyar hazánkából, mindenütt a holtak sűrű sorait hagyva vissza, mintegy őrségen, hogy a kis keresztjek jelöljék azt a drága vonalat, mely nem szabad, hogy valaha is másé legyen.

A diadalmenetből királyunk parancsa szólít ki és vasúton, az ellenség soraiba állott Olaszország felé visz, hogy ott megvédjük a Monarchia határát.

A Krn vad sziklahegység 200 méter magas ormain áll az alföldi fiúk csapata, a négyes honvédek és a komor hegység lelketnyomasztó szikláin üvöltve jajgató szél országát védi, a hegyekben jártas kitűnő olasz csapatok kemény támadásai ellen.

Majd meg midőn világossá válik, hogy az olaszok főtámadásai az Isonzó alsó folyásán félkört képező Karsztfensík ellen fognak megindulni, oda a Doberdói fensíkre viszi a délnyugati arcvonal parancsnoksága a VII. hadtestet és sorai között a 4-es honvédeket is.

Itt várt ránk a háborúnak legsúlyosabb megpróbáltatása, a gyors egymásutánban következő nagy Isonzócsaták; melyek közül egymásután nyolcat vív végig a legnagyobb önfeláldozással és ragyogó hősiességgel az „Agyagember” — amint az agyagba ázott, felismerhetetlenségig elcsigázott Karszt védők magukat nevezték — itt olyan teljesítményeket, olyan hősiességgel hajt végre, mely az egész világháborúban sehol sem található. Felváltás nélkül hónapokig állandó pusztító, rettenetes lövegtűz poklában, éhezve — hiszen a kihűlt, megavasodott eledelt csak éjfél után kaphatta meg —; szomjazva, — hiszen a vízvezeték elkészülte előtt legjobb esetben naponta

egy liter víz jutott föl fejenkint ivásra, mosdásra — a legelkeseredettebb tusákat vívja. Éjjel, ha nincsen harc, mindig újból kénytelen az ágyútüztől betemetett állásokat megint kihányani és berendezni, védhetővé tenni, úgyszólván egy kézzel harcolva, a másikkal dolgozva a két arkangyal hegyén, a Monte San Michelen és a Monte San Gabrielen csodákat művel ez a minden csatában majdnem teljesen elvérzett ezred, arkangyalokként védte hazánkat.

A 4-es népfölkelő ezred hasonlólag a 4-es honvédekhez, mindenütt megállja vitézül a helyét és hősiiesen küzdve, méltó testvérezredéhez.

Dicsőséggel koszorúzva térnek vissza már összeomlott hazánkba!

És íme, itt fekszik egy könyv, mely hivatva van megörökíteni a hős 4-es honvédeknek és a 4-es népfelkelőknek történetét a világháborúban.

Csak könnybelábadt szemekkel tudok visszagondolni eme hősökre, akiknek történetét e szerény és szűk keretek közé szorított könyv elmondja; és mégis az az érzésem, hogy talán a valóságnak megfelelő teljes nagyságában, ragyogó dicsőségében csak az tudná — ezt a könyvet átolvasva — mondhatnám újból átélni és átérezni e véres négy és fél esztendő történetét, aki mindeme szörnyű és mégis oly magasztos szenvedésteli hősiességet saját szemeivel látta és nap-nap után tanúja lehetett az egyes emberek és csapatok fenséges lelkinagyságának!

Szeretném, ha ezt a könyvet minden magyar ember elolvasná és benyomását egész életén át szívében hordaná, mert ebben — az események és tettek száraz vázolója ellenére — kell, hogy meglássa, hogy milyen életerő, és milyen szívósság lakozik annyit megkínzott nemzetünk nagyszerű fiaiban és kiérezze, hogy nincsen okunk a csüggedésre, mert ilyen nemzetre kell, hogy még egy szebb, boldogabb jövő viruljon, kell, hogy a sok szenvedés rettetés tele után az éltető tavasz megjöjjön!

Magyar testvéreim! Tudom, szívetekben él egy jobb jövő utáni vágyakozás és annak lehetőségébeni törhetetlen hit. Olvassátok el e történetet és kell, hogy a netán csüggedő lelketekben új életerő ébredjen, mert látni fogjátok, hogy mennyivel súlyosabban szenvedtek apáitok a hazáért és tiértek és mégsem veszítették el lelki egyensúlyukat és képesek voltak csodaszamba menő erővel, minden viszontagságon át hitüket és férfias cselekvőképességüket megtartani.

Áldott legyen az ő dicsőséges emlékük, melyet e könyv hirdet, önzetlen és áldozatkész hazafiságuk pedig világítsa be minden magyarnak a lelkét!

Mint volt hadvezérük és hűséges bajtársuk szeretettel ajánlom e művet mindenkinek, aki tudni akarja, hogy milyen nagyszerű kincsek tárháza a magyar néplélek.

József kir. herceg,
tábornagy.

Négyes honvédek!

Békében és háborúban voltam a m. kir. nagyvárad 4. honvéd gyalogezrednek előjárója s így személyes tapasztalataim, nemkülönben a haditudósítások alapján is megállapíthatom, hogy nevezett ezred kvalitásainál és teljesítményeinél fogva a hadsereg legjobbjai közé sorolható.

Kiváló ezredparancsnokuk: szentkereszthegyi Kratochvil Károly altábornagy, akkor alezredes és ezredes alatt, magasabb kötelékben is, ezen ezred rendíthetetlen fegyelmével, szívós kitartásával s bátor magatartásával nemcsak előjárói elismerését érdemelte ki, de a haza hálájára is számot tarthat s így a magyar történelemben előkelő helyet biztosított magának mindenkorra.

Budapest, 1934. szeptember 18-án.

vitéz békési Csanády Frigyes
nyűg. gyalogsági tábornok,
mint nevezett ezred volt hadosztályparancsnoka.

A volt Nagyváradi 4-ik honvédgyalozredbeli bajtársaimhoz!

Örömmel értesültem, hogy az ezred háborús történetét fogjátok kiadni.

Nagyon jól teszitek, mert az ezred által a világháború alatt véghez vitt fényes teljesítmények megkívánják a megörökítést.

Az kívánjátok tőlem, hogy mint az ezrednek a háború alatt közel három éven át hadosztályparancsnoka, bevezető sorokat írjak az ezred történetéhez.

Szívesen teljesítem ezen kívánságokat. Hiszen valahányszor hallok a „Négyes Honvédek” nevet, azonnal emlékezetembe jutnak a háború alatt általam eltöltött időnek legszebb és legfényesebb napjai.

Húsz éve lesz maholnap annak, hogy 1915. évi július 22-én, a 2-ik Isonzó-csata kellő közepén, amikor a leghevesebben dúlt a harc, át kellett vennem a megbetegedett Nagy Pál vezérőrnagytól a m. kir. 20-ik honvédhadosztály vezetését. A hadosztály csapatai a közös cs. és kir. 17. hadosztály csapataival összekeverve állottak harcban a doberdói karsztfensík északi részén, annak Polazzotól a Wippach folyóig terjedő szakaszában.

Nehéz feladat elé állítottam. Hogy ezt a feladatot sikerült megoldanom, ezt annak a körülménynek köszönhettem, hogy hadosztályom kitűnő csapatokból állott. Alám tartozott ezredek egyike volt a nagyváradi 4-ik honvéd gyalozred. Kitűnő parancsnokával az élén, elsőrendű tisztikarával és vitéz, fegyelmezett legénységével, mintaképe volt az ezred a kiváló csapattestnek. A kötelességérzés ritka mértékben hatotta át az ezredet, annak parancsnokától kezdve a legfiatalabb honvédig. Meggyőződéssel mondhatom, hogy a volt monarchia legjobb gyalozezredeinek egyike volt.

Bárhova állította a parancs a Négyes honvédekét, akár védelemben, akár támadásban, mindenkor megfelelték a hozzájuk fűzött várakozásoknak. Állásukat nem veszítették el soha. Támadást mindig eredménnyel hajtottak végre.

Kiválóságáért az ezred előljáró parancsnokaitól a megérdemelt elismerést sok ízben nyerte el.

Nem tudom, egy bevezető cikkben, felsorolni az ezrednek összes elsőrangú teljesítményeit. Háborús működése a fényes fegyvertényeknek meg nem szakadó láncolatát képezte. Ezért csak egyes, különösen az emlékezetemben maradt harcokra akarok itt visszatérni.

A Monte San Michele-i védőszakasz 14 hónapig tartó védelménél hosszabb ideig a hegy északi lejtőjén fekvő, a Wippach folyóig terjedő alszakasz megszállásával volt megbízva a 4. honvéd gyalogezred. Igen nehéz védőszakasz volt ez. Az olaszok a Monte Fortinról teljesen belátták a védővonalat. Abban mozdulni sem lehetett, éjjel pedig fényszórókkal világítottak a lövészárkokba. Az olasz tüzérség a legkisebb megmozdulásnál lőtte a védővonalat. E tűz által a védők igen sokat szenvedtek. 1915. október második felében és november havában mindenáron hatalmukba akarták keríteni az olaszok a Monte San Michèle védőszakaszának ezt a részét. Nap-nap után támadtak, mindig túlerővel és erős tüzérségük által határozottan támogatva. Hadvezetőségünk hivatalos harc jelentéseiben nem kevesebb mint 28-izben olvastunk ebben a rövid időszakban az úgynevezett Nordhangon, Sdraussinánál és Peteanonál megghiúsult olasz támadásokról. Valamennyien kézitusában, közelharcban lettek visszaverve. Ezen olasz támadások egyedüli eredménye volt egy általunk Peteano faluig előretolt kis állás feladása, de ez is parancsomra történt.

De harcolt az ezred más védőszakaszban is. 1915. október 19-től 24-ig igen kemény harcokat vívott San Martinónál. Az ezred két zászlóalja, Kratochvil Károly alezredes ezredparancsnok vezetése alatt, kiverte a 3-ik Lsonzócsata alatt ide betört olaszokat. Az ezred törhetetlen akarateréjének és szívósságának fényes bizonyítéka volt az a tény, hogy ezen hat nap alatt állományának 64%-át veszítette el. A hivatalos jelentés megemlékezett az ezred ezen fegyvertényéről.

Megfogyatkozva és kimerülve tartalékba kerültek november első felében a Négyes honvédek. Pihenésük rövid volt azonban. A Monte San Michele-i szakasz védelmét átvett közös hadseregbeli csapatok november 21-én elvesztik San Martinónál az állás egy részét. Benneteket, Négyes honvédeket hívtak gyorsan segítségül, a pihenést megszakítva előre parancsolnak a harc helyzet helyreállítására. Fényes támadással és véres kézitusában kiverítétek október 24-én a betört olaszokat és visszaszereztétek az elvesztett állásrészeket. Ezeknek a védelmét azután a felső vezetés nem is akarta másra bízni. Benne maradtatok az állásban. Az olaszok július 29-én újból támadnak, minden erejüket megfeszítik, hogy birtokába jussanak a San Martinó melletti állásoknak. De erőfeszítésük hajótörést szenved a Négyes honvédek ellenállásán.

Hadvezetőségünk november 3-iki jelentésében írja, hogy az olaszok San Martinónál sok órás tüzérségi előkészítés után három ízben támadtak sűrű tömegekben rendkívüli erővel és kitartással, de a nagyváradi 4-ik honvéd gyalogezred elkeseredett közelharcban megtartotta állását.

Elfelejtethetetlenül maradt az emlékezetemben az ezrednek hősiesség magatartása a 6-ik Isonzócsatában. A visszavonulás felsőbb helyről el lett rendelve, mert a Görznel betört olasz veszélyeztette a hadosztály oldalát és hátát. Az ezred óriási veszteségei dacára támadást támadás után intéz a túlerőben levő olaszok ellen, többször fel is jut a Monte San Michèle kúpjaira.

Augusztus 9-én, csak néhány órával az elrendelt visszavonulás kezdete előtt, rohamra indul a Monte San Michèle keleti kúpja ellen, elfoglalja azt és tévedésbe ejti a szemben levő olaszt, aki másnap támadásunktól tart, amikor az állást már kiürítettük. Dicsőséget szerzett ezekben a napokban az ezred egy kis része, az ú. n. Schönburg alagút szinte hihetetlennek látszó védelmével. Egy maroknyi csapat, éhezve, szomjazva, az utolsó percig tartja az olasz vonalban fekvő, oda beékelt alagút keleti kijáratát, ezáltal az olasz előrenyomulást megakasztva.

A Négyes honvédek az utolsó percig küzdve, mint utolsók hagyták el a Monte San Michelét.

1917. augusztus havában, amikor a 11. Isonzócsatában a Monte Santo és részben a Monte San Gabriele is olasz kézbe került, táviratilag hívták le az akkor az orosz arcvonalon levő 20. honvéd hadosztályt, bizonyosságot adva ezen sürgős lehívás által a honvédc csapatok értékének.

A Négyes honvédek itt is fényesen állották meg a helyüket. Elviselték, bár óriási veszteségekkel, az addig ismert legerősebb nehéz tüzérségi és aknavető tüzet, amely úgy a tisztektől, mint a legénységtől is a legnagyobb kitartást és áldozatot kívánta. Megtartották a védelmükre bízott állást a végletekig és a hadosztály többi ezredeivel vállvetve küzdve, megteremtették azt a helyzetet, amely a 12. Isonzócsata megkezdését lehetővé tette.

Büszke vagyok, hogy ennek a vitéz ezrednek hadosztályparancsnoka voltam. Büszke legyen minden tiszt és legénységi egyén arra, hogy az ezredben szolgált.

Báró Lukachich Géza

ny. altábornagy,

a volt m. kir. 20. honvédhadosztály volt parancsnoka.

Bajtársak!

Üdvözlöm a nagyváradi volt 4-es honvédezred és népfelkelő alakulatai bajtársi szövetségét, mely ebben a könyvben puritán hűséggel és ritka odaadással ecseteli hős ezredének háborús emlékeit.

Mint volt előljárójuknak, hosszú időn át volt alkalmam haditevékenységüket figyelemmel kísérni, haditetteiket mérlegelni, tehát okkal állíthatom, hogy a bihari honvédek a tőlük elvárt harci követelményeknek mindenkor híven és becsülettel megfeleltek és méltán sorolhatók azon derék honvédők közé, akik a magyar haza dicsőségeért éltek és haltak.

Hősi harcokról szól e könyv, melyek mind a derék Négyesek szívében rejlő harci erények magas fejlettségéről tanúskodnak. Áldozatkészségük és szívósságuk válságos helyzetekben mondhatnám csodákat eredményezett. Így a Weretyszowon vívott ütközetben, ahol csaknem nyílt terepen, túlnyomó erejű orosz gyalogság leghatásosabb tüzeben órákhosszat kitartottak az ellenség balszárnýára irányított támadásunk sikerének reményében. Reményük teljesült. A győzelem kivívásában az ő szívós kitartásukkal párosult áldozatkészségük döntőleg szerepelt. De láttam őket harcban a Krn és Monte San Michèle szikláin is, a szokatlan terep nehézségeitől gyötörtén, fáradtan, de mindenkor készségesen "hazájuk üdvéért és sosem kételkedve a végleges magyar győzelemben.

Még valami szépet a világháború folyamán különösen a 4-eseknél szerzett impresszióim közül. Az ezred állományában levő, némelykor igen nagyszámú idegen nemzetiségű honvéd harci magatartása érdemleges panaszra okot sohasem szolgáltatott. Én úgy vélem, hogy itt az ezred magyar tisztjei és legénységének szuggesztív ereje működött áldásosán. Mintha az ősi bihari vitézségnek a hosszú harcok alatt szolgáltatott számos tündöklő példája az idegen nemzetiségű bajtársaknál is derék harci készséget váltott volna ki.

Szívemből kívánom, hogy jelen mű ne csak a dicső ezred volt tagjainak, hanem mindazoknak az érdeklődését is felkeltse, akik a leírt történelmi eseményekből tanulni és tanulságot meríteni akarnak.

Magyar vitézség lángja lobogjon minden magyar kebelében!

Budapest, 1934. szeptember 6.

vitéz monte san michelei Stadler István
nyug. altábornagy,
a 39. honvéddandár, majd a 20. honvédhadosztály
volt parancsnoka.

Hogyan kényszerítették ellenségeink a Monarchiát háborúba.

Írta: *szentkereszthegyi Kratochvil Károly*

ny. m. kir. altábornagy,

a Mária Terézia Rend lovagja,

a volt m. kir. nagyváradí 4. honvéd gyalogezred parancsnoka.

Szerbia hosszú éveken át igyekezett áskálódó politikájával a volt Monarchia délszláv alattvalóit fellázítani, hogy megszerezze akár háború árán is a délszlávok lakta területeket, elsősorban Délmagyarországot, Horvátországot, Boszniát, Hercegovinát, Dalmáciát. Célja elérésére minden lehető eszközt felhasznált.

Oroszország minden tekintetben támogatta Szerbia törekvéseit. A jelek szerint arra számítottak, hogy 1914 őszén érkezik el a nagy leszámolás ideje. Oroszország már 1913-ban megkezdte az előkészületeket azzal, hogy Ázsiából csapatokat tolt el nyugat felé.

A cselekvésre legalkalmasabbnak azt az időt vélték, amikor a Monarchia ősz uralkodója, az európaszerte nagy tekintélyt élvező I. Ferenc József lehunnya szemét. úgy vélték, hogy akkor szétesik a Monarchia, szabad préda lesz s a szerbek könnyű szerrel egyesíthetik az úgynevezett délszlávokat Belgrád uralma alatt.

Mindig azt hirdették, hogy a mi szerbeink, horvátaink és szlovéneink elnyomott nemzetiségek, szabadságjogaiktól megfosztottuk őket s fel kell őket szabadítani.

Mikor 1914 áprilisában Ferenc József megbetegedett, Oroszország azonnal figyelmeztette Szerbiát, hogy vigyázzon, mert közlge az idő a cselekvésre. Felszólította Szerbiát, hogy készítse elő a szerb-montenegrói uniót. Montenegrónak 50.000 főre szóló felszerelést és fegyvert adott, pénzzel is támogatta, sőt az utolsó években elmaradt szubvenciót is pótolta.

A pánszláv Oroszország és Szerbia csak egy embertől féltette nagyszerb álmai megvalósulását. Ez az ember a Monarchia trónörököse, Ferenc Ferdinánd volt. Erős kezű és akaratú, kemény, meg nem alkuvó egyéniség. Nem akart háborút se Szerbiával, se Oroszországgal, hanem át akarta szervezni a Monarchiát, egyesíteni akarta a trializmusban Horvátországot,

Bosznia-Hercegovinát, Dalmáciát egy délszláv állammá horvátok vezetése és a Habsburgok jogára alatt.

Ettől rettegett Pasics és ettől rettegték a szerbek. Hiszen Ferenc Ferdinánd terveinek megvalósulásával szertefoszlottak volna Szerbia nagyszerb álmai. Ferenc Ferdinándnak meg kellett tehát halnia.

A Narodna Odbrana, fekete kéz, a szerb hazafias egyesületek, élükön Dimitrijevicis tényleges vezérkari ezredessel, a szerb kormány hallgatólagos beleegyezésével boszniai alattvalókat szerződtettek, azokat a revolver kezelésében s a bombavetésben Belgrádban kiképezték, majd átcsempeszték őket a határon. Ezek a felbérelt gyilkosok munkájukat fényes sikerrel elvégezték. A félelmetes, vasakarátú Ferenc Ferdinánd 1914 június 28-án hű feleségével együtt áldozatul esett a nagyszerb propagandának. A veszélyes akadály Szerbia törekvéseinek útjából eltávolított. Szerbia ujjongott.

I. Ferenc József, mikor a merényletről értesült, megrendülve mondta: „Bármily szörnyű is ez a merénylet, egy ember élete miatt, ha főherceg is, háborút kezdeni nem lehet.”

A szerbek felbuzdulva a sikeren, újabb 12 fiatalembert küldtek a Monarchia területére, hogy újabb merényletekkel zavart keltsenek s ezzel is nyugtalanítsák a Monarchiát.

A Monarchia vezető személyiségei azon tanácskoztak, nem volna-e itt az idő, hogy végre *véget* vessenek Szerbia alattomos és a Monarchia léte ellen irányuló ténykedéseinek. Ezeken a tanácskozásokon egyedül Tisza István volt az, aki felszólalt egy Szerbia ellen indítandó háború ellen s ezzel alátámasztotta I. Ferenc József feltétlen békeakarátát és törekvéseit.

Tisza egy idő múlva annyiban változtatta meg álláspontját, hogy javasolta, hogy a Monarchia diplomáciai úton támasszon kemény, de elfogadható követelményeket Szerbiával szemben, amely követelmények teljesítése biztosítaná a Monarchia nyugalmát a jövőben. Ha Szerbia ezen diplomáciai lépést visszautasítja, csak akkor lehet katonai előkészületeket tenni, utána egy ultimátumot küldeni s csak az ultimátum elutasítása után kezdhetők meg a hadműveletek.

Tiszának ezt a javaslatát Berchtold gróf külügyminiszter és a közös minisztertanács elfogadta. Közben lefolyt a sarajevói vizsgálat s kiderült, hogy a merényletet Belgrádban készítették elő, a belgrádi kormány előzetesen tudott róla és semmit sem tett annak megakadályozására. 1914 július 23-án adta át belgrádi követünk a Monarchia jegyzékét, nem ultimátum, hanem demarche formájában. Hogy a határidőhöz kötött jegyzékben támasztott követelések elfogadhatók voltak, legjobban bizonyítja az, hogy Szerbia el is akarta azokat fogadni. Július 25-én, a válaszára kiszabott határidő napján délben még Belgrádban olyan volt a hangulat, hogy a jegyzéket elfogadják. Délben azonban a cártól és Sassonov orosz külügyminisztertől táviratok érkeztek, melyek felhívták Szerbiát, hogy a követeléseket utasítsa vissza s mozgósítson, mert Oroszország megtette a mozgósítási előkészületeket és kitart Szerbia mellett.

A belgrádi minisztertanács július 25-én délután 3 órakor, a válaszjegyzék átadása előtt elrendelte az általános mozgósítást, majd egy körmönfont módon szerkesztett válaszjegyzékben nagy részben elutasította követeléseinket, mire követünk elutazott s a diplomáciai viszony Szerbiával megszakadt.

I. Ferenc József, mikor a diplomáciai viszony megszakításáról értesült, ezt mondta: „Na, a diplomáciai viszony megszakítása még nem jelenti a háborút.” A király nem sejtette, hogy Oroszország már elvetette a kockát azzal, hogy Szerbiát mozgósításra utasította s hogy Oroszország maga is elrendelte a mozgósítás előkészületeit.

A Monarchia e pillanatig semmi katonai előkészületet nem tett s csak mikor értesült a szerb mozgósításról, rendelte el Szerbia ellen 8 hadtest mozgósítását. Oroszország felé azonban természetesen egyetlen katonát sem küldött, mert nem tudott Oroszország háborús szándékáról, óriási volt a lelkesedés országszerte. A mozgósítás elrendelése zászló alá szólította a Monarchia nemzeteit és nemzetiségeit s ezek lelkesedéssel és becsülettel sorakoztak a zászló alá.

Még ebben az időben is remélték Berchtold gróf és a Monarchia felelős tényezői, hogy Szerbia meggondolja magát s a háborút elkerülhető. E reménynek kifejezést is adtak. Hiába. Legelőször szerb részről szólaltak meg a fegyverek.

Oroszország szerette volna diplomáciai úton, tárgyalásokkal halasztani a dolgot, hogy időt nyerjen mozgósításának befejezésére, ez pedig nagy hátrányt jelentett volna a Monarchia és Németországra s mivel Szerbia ellenséges magatartást tanúsított, békére hajlandó nem volt, öfelsege nehéz szívvél, csalódottan aláírta a hadüzenetet Szerbia ellen. Nagyrabecsüléssel, ragaszkodással, tisztelettel és lelkesedéssel követték hű alattvalói I. Ferenc Józsefet a rákényszerített szerb háborúba.

Oroszországnak azonban eltökélt szándéka volt, hogy immár leszámol a Monarchiával, szabad kezét biztosít magának a Balkánon s erre a háborúra ürügyül alkalmas a Monarchia konfliktusa Szerbiával s e szándékától nem tartotta vissza az a tudat sem, hogy ebben az esetben szembekerül Németországgal is. Németország felvirágzása, katonai hatalma és világgazdasági terjeszkedése szálla volt úgyis Oroszország, de még inkább Franciaország és Anglia szemében. Ez a három nagyhatalom szövetséget kötött (antant), amely szövetség célja Németország letörése volt. Mivel ez csak háború árán volt lehetséges, tehát erre készültek.

A világháború igazi okai itt keresendők, ebben a szövetségben. Németországnak a Monarchiával való szövetsége jó ideig biztosította a békét, hiszen e szövetség nélkül az antant már régen leszámolt volna Németországgal. Nálunk nem volt háborús párt, se a király, se Ferenc Ferdinánd nem akarta a háborút. Vilmos császár is a békét akarta, bár néha oly helyzetbe hozták, hogy temperamentumos szónoklatai a békének inkább ártalmára voltak.

Az antant hatalmak tehát teljes erővel készültek a háborúra.

Mikor Szerbia 1914 július 25-én mozgósított és elutasította követeléseinket s mi 8 hadtestet mozgósítottunk Szerbia ellen, ugyanakkor Oroszország 5 katonai kerület, 15 hadtest mozgósítási előkészületeit rendelte el. Hiába hangoztatta a Monarchia, hogy Szerbiától csak garanciákat akar a jövőre nézve, nem akarja önállóságában, szuverénitásban sérteni és ha a háború elkerülhetetlen, akkor sem gondol területszerzésre. Németország, látva Oroszország háborús előkészületeit, kijelentette, hogy a Monarchiával szövetségben van, melléje áll és felhívta Oroszországot, szüntesse be a háborús előkészületeket. Vilmos császár egyidejűleg felajánlotta közvetítését a Monarchia és Oroszország között. Oroszország azonban ennek ellenére, 1914 július 30-án elrendelte az általános mozgósítást.

Leszögezni kívánom, hogy e napig Ausztria-Magyarország nem tett semmiféle előkészületet az általános mozgósításra és csak a létét fenyegető szerbek ellen mozgósított 8 hadtestet.

Ezt a tényt az antant elferdítette és következőkép hozták nyilvánosságra ellenségeink: „Ausztria-Magyarország általános mozgósítása és Németország hat nap óta tartó titkos, de szakadatlan mozgósítási ténykedései miatt az orosz hadsereg általános mozgósítása elrendeltetett.” Evvel szemben a valóság az, hogy a mi általános mozgósításunk csak 24 órával később, azaz 1914 július 31-én rendeltetett el, tehát az orosz általános mozgósítás után.

Mindezekből tisztán látható, hogy nem mi kezdeményeztük a világháborút, hanem azt ránk erőszakolták.

Hogy mennyire nem akartuk a háborút, mutatja I. Ferenc József magatartása, ő volt az ország első diplomatája, tetőtől talpig úriember, lovagias, igazságos, akinek puritán természete mindenben és mindenkin felül állott.

Tudjuk, hogy Conrad vezérkari főnök preventív háborút akart Szerbia és Olaszország ellen, Ferenc József azonban ezt mondta Conradnak:

„Politikám a béke politikája. E politikához mindenkinek alkalmazkodnia kell. Ebben az értelemben vezeti a külügyminiszter politikámat. Lehet, hogy ez a háború meglesz, ez valószínű is, azonban csak akkor, ha Olaszország minket megtámad.”

1913-ban, az utolsó Balkán háború alatt sem járult hozzá semmiféle mozgósításhoz, sőt ahhoz sem, hogy az adriai partokig előnyomuló Szerbiának ultimátumot küldjünk. Pedig — mint Redlich dr. volt osztrák pénzügyminiszter írja könyvében — a király érezte, hogy a Balkánon az új alakulás a Monarchia leplezetlen megalázása és gyengítése volt. Conrad háborús sürgetéseire sem hallgatott.

Berchtold ezt írja Ferenc Józsefről: „A békeszeretet volt politikájának alapja, de azért belátta, hogy nem a szarajevói merénylet, hanem a hivatalos Szerbiának hangja miatt szükséges a Monarchia energikus fellépése, melyet azonkívül a német kormány is sürgetett.” (Ez a lépés aztán demars formájában meg is történt).

1914 kritikus napjaiban, amikor a béke minden reménye elveszett, a német kormány azt javasolta Bécsben, engedjék át Olaszországnak Trentinó, hogy az olasz szövetségest arra bírjuk, hogy velünk tartson. Ferenc József ehhez a javaslathoz így foglalt állást: „Azért folytat az ember háborút, hogy hazáját megvédje. Ha már területekről való lemondással kezdi, akkor a háború elveszti értelmét. Lehetetlen, hogy akkor a hadsereg harcra készen és a győzelem hitében induljon a küzdelembe, lehetetlen, hogy akkor egy nép a háborúval járó áldozatokat és szenvedéseket bátor elszántsággal viselje. Ha nincs más eszköz arra, hogy Olaszországot magunknak megnyerjük, akkor a sorsnak szabad utat kell engedni és egész reménységünket a kard győzelmére kell alapítani.”

A mozgósítás Nagyváradon.

Közli: Szent-Kereszthegyi Kratochvil Károly nyug. altábornagy.

A Szerbia ellen mozgósított 8 hadtest kötelékébe tartozott a m. kir. nagyvárad 4. honvéd gyalogezred is, mint a 39. honvéd gyalogdandár-, illetve a 20. honvéd gyaloghadosztály egyik ezrede. A Nagyváradon állomásozó 20. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka Csanády Frigyes tábornok, a 39. honvéd gyalogdandár parancsnoka Patzák Kálmán ezredes, a 4. honvéd gyalogezred parancsnoka nemes Ránffy Zsigmond ezredes, a 15. honvéd me-
netezred parancsnoka Jancsó Árpád ezredes, a 4. népfőlkelő ezred parancsnoka pedig Obrincsák István ezredes volt.

A 4. honvéd gyalogezred zászlóaljparancsnokai:

1. zászlóalj: Szent-Kereszthegyi Kratochvil Károly alezredes.
2. zászlóalj: Balogh Barna alezredes;
3. zászlóalj: Revisnyei Reviczky László alezredes.

A mozgósítás első napjairól talán érdeklődésre tarthatnak számot az alábbi naplószemelvények.

Nagyvárad, 1914 júl. 26. Délelőtt 3 órakor telefonon, majd 5.30 órakor írásban a részleges mozgósítást elrendelő parancs a honvéd állomásparancsnokságtól megérkezett. Délelőtt 6 órakor Jancsó alezredes helyettes ezredparancsnok kihirdette az egybegyűlt tisztikar előtt a mozgósítási parancsot és az idő- s munkabeosztásra vonatkozólag egyes fontos intézkedéseket tett szóbelileg. — Czeglédi Elemér főhadnagy távirati rendeletre Szegedre utazott a felvonulási menettervek átvétele végett.

Júl. 28. A legénység bemutatása minden bemutató osztagnál zavartalanul kezdetét vette. A ruházat és felszerelés felvételezése minden alakulatnál befejezést nyert.

Júl. 30. Fényes százados a naplóban megjegyzi, hogy délelőtt 7 órakor a Nagyváradon levő tábori ezred nagy meglepetésére az egész népfőlkelő gyalogezred Biharpüspöki-Bors-Szt. János községekből polgári ruhában, kettősrendekben sorakozva a laktanyába érkezett, ami igen zavarólag hatott.

A tábori ezred az elemi lőtéren elvégezte a céllövészetet.

Júl. 31. A 4. honvéd gyalogezred a kardói lőtérén harcszerű lövészetet tartott hadi állományú századaival. Egy tartalékos legény ez alkalommal megsebesült.

Aug. 2. Az ezredparancsnokság az R. orosz háború esetére szóló térkép-lapokat is kiosztotta azzal az indokolással, hogy az ezred a déli hadszíntérről az északi harctérre lesz irányítva. (Az orosz hadszíntérre szóló térképek kiosztása annak a következménye volt, hogy Oroszország Szerbiát védelmébe véve hadat üzent a Monarchiának).

Az idő előtt felavatott akadémikusok és növendékek az ezredhez bevonultak és a tábori századokhoz beosztattak.

A következő napokban állomány rendezés. Ezen alkalommal a tábori századok hadi állományukat elérve, hadkészülten jelentek meg.

A menetkészültség eléretett.

Aug. 5. Hadiszemle a dandárparancsnok jelenlétében s az eskü ünnepélyes megújítása. Utána táborozás és étkezés a mozgókonyháról. Az ezred legénysége egész napon át igen nagy lelkesedést és jókedvet tanúsított.

A napló vezetését Fényes századostól Rajnoga százados veszi át.

A következő napokon az ezred harcgyakorlatokat tart jelzők ellen. Támadás nyílt terepen.

Aug. 12. Harcgyakorlat. Ezred támadása, lovasság elleni védekezés, hídverő gyakorlat a Körösön, hídrobbantás.

Aug. 14. Harcgyakorlat viszonyossággal, a 15. menetezred ellentámadása.

Aug. 16. A 15. menetezred gyalogmenetben Berettyóújfaluba indul,

Aug. 22. Délelőtt 6 óra 50 perc. Kivonulás a nagy gyakorlótérre, tábori mise, díszmenet, pihenő.

A harctérre indulás és előzményei.

(A 4. honv. gy. e. I. Zlja)

Írta: Seregély Dezső ny. ezredes.

„Merre, meddig mentek? Harcra, háborúba?

Szép magyar vitézek, aranyos levénték!”

Arany.

Nagyváradon, 1914-ben, július 26. napjának hajnalán háborúra ébredtünk.

A kapucsengő mély álmomból riasztott fel és századom szolgálatvezető őrmestere hajnalodó 3 óra 30 perckor alázatosan jelentette a parancsot, hogy az ezred összes tisztjei a laktanya főőrsége előtt azonnal gyülekezzenek.

Itt a mozgósítási parancs!... volt első gondolatom.

Elég sok időbe került, míg a főőrség előtt nagyobb számban összegyűltünk, mert a parancsot szétvivő küldöncöknek előbb kilométeres utakat is kellett megtenniök a nagyterületű városban szanaszétszórt tiszt lakásokig.

Reggel 7 óra lett, mikor Jancsó Árpád alezredes ezredparancsnok he-

lyettes — Ránffy ezredes éppen szabadságon — kihirdette az állomásparancsnokságról magával hozott s a részleges mozgósítást elrendelő legfelsőbb parancsot, a díszterembe már bevonult tisztikar előtt.

A tisztikar e parancsot megilletődve és önérzetesen fogadta, sőt egyesekben tisztán a felbuzdulás, „levélhullásig” a háború befejezésének reményét ringatta.

A legénység bevonulása másnap már meg is kezdődött. Vígan, sok esetben hozzátartozóik kíséretében jöttek a legények. A századok hadiállománya csakhamar betelt és kicsiny lett a laktanya. Az ezred két zászlóalja az előre elkészített polgári elszállásolásba került.

Öröm volt ránézni a sok, új egyenruhába bujtatott és egészségtől viruló legénységre.

A harchoz előkészítő gyakorlatokat pedig csapatunk oly lelkesedéssel és harci kedvvel végezte, hogy még a közeli elindulásig is, türelemre kellett intenünk embereinket.

A harctérre indulás napja augusztus 22-ével beérkezett.

Ezen a napon az elindulást az állomásról az ezred I. zászlóalja kezdte meg, később elindult a II. s végül a III. zászlóalj.

Az elindulás a Szent László térről, ünnepélyes keretek között történt. Parancs értelmében augusztus 22-én reggel 4 óra 50 perckor az I. zászlóalj már ott állt a tér kijelölt helyén, körülvéve — az elzárt területen kívül — a város közönségével és a beözönlött vidéki néppel.

A büszke kezekben tartott ezredzászlón cserfalomb, virág és szallag díszlett, a csapaton is és az arcokon a harci láz rózsái égtek. És e tűznek még több tápot adtak hadosztályparancsnokunk — Csanády Frigyes altábornagy — lelkesítő szavai, melyek után az indulásra parancsot adott.

És ez a szép zászlóalj, emberben is virágerdő, elindult Kratochvil Károly alezredes parancsnoksága alatt a pályaudvar felé — az orosz hadszíntér felé. Az ezredzenekar a menethez pattogó indulót játszott s a Szent László templom mellett elhaladva, e templom lelkipásztorai Lestyán plébánossal élükön, áldást osztva szórták reánk a szentelt vizet.

Ott volt e búcsúztatásnál Nagyvárad polgármestere, Rimler Károly is, aki szívből eredő meleg kézszerítással vált el tőlünk.

A Szent László tértől a vasúti állomásig, a Fő utcán véges-végig, nem győztük viszonzni az utcán s az ablakokban várakozó sokadalomnak búcsúköszöngetését.

A pályaudvar előtt pedig már ott várt reánk az ismerősök és családtagok egész tömege, ott vettünk végső búcsút szeretetteinktől, ott halmoztak el még újból virággal, útravaló elemózsiás csomagokkal, harctérre alkalmas ajándékokkal és búcsúcsókjaikkal.

Azután felhangzott a vezényszó és bevonult a csapat a virágdíszes vasúti kocsik elé. Ezekbe csakhamar beszálltunk, ott elrendezkedtünk, — és a sípszó elhangzása után — a felgyűlt tömeg üdvrialgása mellett — reggel 7 órakor pöfögve röpítette zászlóaljunkat a gőzös á galíciai harcmezők felé.

Útközben, édes magyar hazánk határáig, még felszaporodott a virág-dísz, virág volt a magyar lányok szerencsekívánata és búcsúja — és szólt a magyar dal, a magyar nóta s a fiatalság az állomásokon a kocsik előtt a búcsútáncot járta.

Legjobban meghatott az a néma búcsú, mely a mezőkről szállt felénk, hol integető népünk elszórtan összeverődött.

Uzsokot, drága hazánk határát, emelkedett hangulatban értük el. Itt, az állomáson kívül eső pályatesten állt vonatunk, — csapravertük az illetékes nagy hordó bort, kiosztottuk a legénység között — és a király és a haza éltetése után a Szózat hangjai mellett vettünk búcsút hazánk földjétől és bérceitől. Mozdonyunk átsietett velünk Kárpátjainkon a galíciai Siankira.

A háborús felfordulás első zord tünetei Siankin ötlöttek szemünkbe. E galíciai vasúti állomás épülete mellett elárusító bódék voltak összehevenyészve, melyek tetején, akasztófaszerű tákolmányon, akasztott muszkaforma bábok inogtak, lógtak.

Azonban Sianki vasúti állomás perronján édesség is volt látható. Még pedig századom fiatal zászlósa vette ezt észre a vasúti kocsiból. Egy cukor-automata állt ott, melyet a fiatal zászlós észrevehetően vágyó szemekkel nézett s kérdésekre őszintén felelte, hogy cukrot szeretne. És az orosz bombont csakhamar megkapta ... Rohatyn-nál, ahol már bekötözött homloksebbel állta a harcot.

Részletek a „Harctéri foszlányok”-ból.

Írta: Seregély Dezső ny. ezredes.

A tábori levelezőlap.

Háborús levelezőlapok akadtak kezembe, a legelső; vegyesen képes- és tábori postai levelezőlapok.

Tartalmuk meleg üdvözetek a hozzánk tartozókhoz és ismételt búcsúzások szereteteinktől az ország határain innen és túlról, — a Nagyváradról elinduló s a galíciai hadszíntér felé tartó utunkról.

És e levelezőlapokból megállapítható, hogy a 4-es honvéd gyalogezred I. zászlóaljának zászlódíszes, viráglombos vonata 1914. évi augusztus hó 22-én reggel 7 órakor hagyta el Nagyvárad pályaudvarát, északnyugat felé útbaejtve *Berettyóújfalu* állomást, ahol elköszönhattunk a 15. honvéd menetezrednek és parancsnokának, Jancsó Árpád alezredesnek. *Püspökladány-nál* pedig fordult egyet vonatunk és északkelet felé száguldott velünk *Debrecen* állomásra, ahova az istenadta nép lelkendező üdvözlése között robogtunk be. Vonatunk Debrecenben hosszabb ideig állhatott, mert az onnan írt képes levelezőlap kávéházi uzsonnáról tesz említést. *Nyíregyháza* után másnap (23-án) reggel 6 órakor már *Ungvár* állomáson ébredtünk fel s itt, talán már előgyakorlatul a bekövetkezendőkhöz, a reggeli mosakodást a közeli kutaknál intéztük el.

A galíciai *Sianki* állomásról írt fatornyos képeslap már arról szól, hogy vonatunk Magyarország határát 23-án (az örök-naptár szerint: Vasárnap) délután 4 óra 45-kor szelte át az Uzsoki hágón — és szeretett földünkötől a Szózat hangjai mellett vettünk meleg búcsút.

Sianki után *Sambor* állomást átaludtuk s vonatunk 24-én reggel *Stryj* állomásra érkezett. Stryjról szól az utolsó képes levelezőlap, mert vasúti végállomásunk *Kalus* volt., ahol elhagytuk lehervadt lombú-virágú vagonjainkat búcsút pillantva rájuk, és a vasúti állomás közelében, délelőtt 10 és 11 óra között, az étkezés idejére már táborba szálltunk.

1914 aug. 25-ről van keltezve az első rózsaszínű táborig postai levelezőlap. Rajta az elküldés helye — tilalom következtében — már nincs megjelölve. Mivel e lap szövegét többszöri átolvasás után is kissé erőltetettnek találtam, ennek okát keresve rájöttem, hogy a leírt szavak kezdőbetűje a *Bukacovce* szót adja ki, tehát jelzett keltezéskor Bukacovcén voltunk s ahogyan a lap mondja: még jól érezzük magunkat és az időjárás is kedvező. Hollétünk ilyen közlésének ez volt az első- és utolsó kísérlete.

Tulajdonképpen csak a „Táborig Posta” levelezőlapjairól akartam megemlékezni, melyeket e hivatal az első időben egy teleírható tiszta oldallal és díjtalan postai szállítással rózsaszínben egy fillérért bocsátott rendelkezésünkre.

Később, a beállott válságosabb körülmények között, a zöldszerű „Feldpostkarte” jött forgalomba, de az már szigorította az élet jeladást, mert e levelezőlapnak írásra szánt oldala középütt sűrűn volt telenyomtatva kilenc nyelven ezzel a vörösbetűs szöveggel: „Egészséges vagyok és jól érzem magamat”, továbbá keretül azzal a tilalommal: „Ezen a levelezőlapon mást nem szabad közölni”.

A minden melegséget nélkülöző és hivatalos ridegséggel nyomtatott levelezőlapnak idejében való beérkezése pedig mégis mily nagy megnyugvást és örömet okozott az érdekelteknél, — késedelme remegő aggodalmat — és végleges elmaradása gyászt és bánatot.

Egy kitépelt lap.

Előszedem háborús csomagomat: „GALÍCIA”. Benne papiros papiros mellett, irka-fírka s kotorászok, böngészek köztük.

Egy zseb jegyzőkönyv kitépelt lapjára akadok. Sárgult, foltos és tépelt a papírja, — kopott és halovány az írása.

Az egyik oldalán csak ez az egy szó: Rohatyn. A másik oldalán pedig:

	Meghalt	Sebesült	Ism. távol
1. szakasz	3	13	11
2. „	—	5	36
3. „	—	21	4
4. „	5	8	24
Összesen:	8	47	75

Jelenlevők: 2 tiszt, 1 hadapródjelölt, 1 őrmester, 11 altiszt és 80 honvéd.

3. század.

. . . Ez a verejtékes papírlap tehát a 4. honvéd gyalogezred 3. századának tűzkeresztségi számlája. *Fizetve!* Rohatyn, 1914 augusztus hó 29-én. Most még gondoljuk hozzá a többi századét. . .

Mikolajow-Pryjma.

Írta: Seregély Dezső ny. ezredes.

1914 szeptember 2-án már tizedik napja tapostuk az orosz harcterületet — és Rohatyn mellett már a tűzkeresztséget is felvettük.

A 4. honvéd gyalogezred e napon a délutáni órákban, egy nagy menet után, Mikolajow előtt hosszú pihenőt tartott s e pihenő alatt, délután 5 óra tájban, az ezred azon parancsot kapta, hogy Mikolajow erőd helyőrségét váltsa fel.

A felváltásnál az ezred I. zászlóalja a Pryjma-védőszakaszt kapta s helyének elfoglalására a zászlóalj azonnal elindult.

Pryjma a térkép szerint Mikolajowtól délkeletre, — kiindulási helyünk-től pedig vagy 6 kilométernyire feküdt erdőborított, hegyhátas és kúpos területen, maga is egy széles kúpot alkotva, rajta három épületből álló erdész-lakkal.

Szeptember volt s a napok már rohamosan rövidültek, úgyhogy mire a zászlóalj a folyton errelkedő utón Mikolajowon át és Radziejow mellett elhaladva a Pryjmára feljutott, már be is sötétedett.

Pryjmát eddig közöshadseregbeli csapat tartotta megszállva, melyet a zászlóalj az erdők között már fokozottabban fellépő sötétségben váltott fel. Bár a sötétség az ismeretlen terepen való tájékozódást s még a közvetlen előtérnek meglátását is felette gátolta, a felváltás, csapatunk idegfeszültsége dacára, a legnagyobb csendben és a körülményekhez mért rendben megtörtént.

A szeptember 3-ára virradó éjjel zavartalanul múlt el és az erdőben végre derengeni — és az ébrenlévők előtt lassan tisztulni kezdett a helyzet.

A delejtű balvállam irányában mutatta északot, tehát arcom és arcvonalam, valamint az előttem elhaladó Mikolajow-i út oldala keletnek volt fordítva. Az erdőszegélyen álltam s az előttem haladó út utolsó oldalán a megerősített árkot, csapatunk tartotta megszállva. Az árok előtt körülbelül 20—30 lépésnyire drótakadály látszott, melytől a szemben fekvő nagy erdőterület szegélye helyenkint 15—20 lépésnyire volt. Nagyszerű helyzet! . . . az ellenségnek. S az ébredező csak azon csodálkozott, hogy az erdőből rögtön ki nem dobban az erdő leple alatt ott felgyülekezhetett ellenség tömege.

Az előbb említett út, jobbkezem felől, az erdészlagnál hirtelen elhajlott és Lipa felé nyugati irányt véve, oldalával már délnek feküdt.

Keletnek fekvő tűzvonalkunk jobbszárnyán, az erdészlaktól jobbra és kissé előretolva, egy dombszerű nyúlvány látszott, melyen Dömötör-század volt elsáncolt állásban. Az előttem haladó útvonal túlsó árkát Hofmeister-század, balszárnyán a Birtha-századdal tartotta megszállva, saját századom pedig védőszakaszunk jobbszárnya mögött az erdőben, oldalán a Lipa felé elhajló útvonallal és drótakadállyal, képezte a tartalékot. Mögöttem, beljebb az erdőben, vonatunk volt.

Ez volt a reggeli megszállás képe és ahogy mindinkább világosodott a nappal, úgy az is kétségtelenné vált, hogy a Mikolajow helyőrségnek legkényesebb és egyben leggyöngébb pontja a Pryjma-védőszakasz.

Az első reggeli órákat a csapat helyszíni tájékozódásra és az éjjeli megszállás kisebb helyreigazítására használta fel.

Élelmünk szűken volt és a vízzel való ellátás is meg volt nehezítve, mert a vizet Mikolajowból kellett hordókban felfuvarozni, még pedig azon az utón, melyet az orosz tűz alatt tartott. E vízhiány tette tárgyatlanná zászlóaljparancsnokunk (Kratochvil Károly alezredes) azon szándékát, hogy a Pryjma-állást körülsáncolja s ott végsőkéig kitart.

A nappal minden különösebb esemény nélkül múlt el s a csapat részben erősítette állását, részben jól pihent az üde erdei levegőn. A munkásosztag egy része pedig vágta az erdei utat.

A megszálló zászlóalj elrendezése azonban erősen módosult, mert a fegyveres 4 munkásosztagot zászlóaljparancsnokunk a tűzvonalk megszállására használta fel a századoknak tartalékul és támaszul való alkalmazása mellett.

Ez a munkásosztag volt azután a bekövetkező éjjelen nem kis riadalomnak okozója. Miként említettem, napközben az erdei nyugalmat semmi sem zavarta s az arra hajlamos, gyönyörűséget találhatott az erdő szépségében és csöndjében.

És e csöndben lassan beállt az est s aki soron volt, éjjeli pihenőre tért.

Századom, a Birtha-századdal, mint tartalék az erdészlak udvarán. Személyemet illetőleg, zászlóaljparancsnokom engedélyével, vele az erdészlak egy tágas szobájában tértem nyugovóra. Lefekvés előtt, a napközbeni tapasztalatok alapján, a biztonság érzetének oly foka szállott meg, hogy kívánság fogott el cipőmet és lábszárvédőmet levetni. Ezt meg is tettem s a valódi négylábás ágyba lefeküdtem és nyugodt lélekkel aludtam ...

Rettenetes zajra ébredtem fel. Ablaküveg csörömpölés után fülsiketítő puskatűz ropogott, csattogott, — parancsnokomat szétvetett lábbal az ablakban állani és figyelni láttam — „rajtaütés!” kiáltotta s az ablakból egyenesen a csapat felé rohant, — én „János cipőt!” riasztással szólítottam tisztiszolgámat és azután közös igyekezettel lábamon termett a cipő és lábszárvédő. Egy-kettőre én is századomnál voltam. A tüzelés még az egész vonalon dúlt, bár heveségéből már engedni kezdett, a tartaléksapatoknál már sikerült a tüzet beszüntetni és lassan a tűzvonalk puskái is elhallgattak.

Ellenségnek se híre se hamva. Mikor még a tüzelők között megjelen-

tem, az volt a megfigyelésem, hogy aki még akkor lőtt, az úgyszólván teljesen elvesztette a fejet és ellenséget még a levegőben is vélt látni.

Az idő ekkor reggel 3 óra lehetett.

Zászlóaljparancsnokom azonnal intézkedett, hogy a beszüntetett heves tüzelés okát földerítse és nem is tartott sokáig, mert beérkezett a jelentés, hogy a balszárnynon a drótakadály előtt egy ellenséges lovasjárőr mutatkozott, de egyidejűleg arról is tettek jelentést, hogy Radziechowon (ez is a balszárnny előtt fekszik) a segédtsízt és kürtös lova kiszabadult és e két ló vad iramában s a sötétségben a munkásoszttag elé került s azok puskáinak áldozata lett. A puskatűz tehát a balszárnnyon kezdődött s a nagy sötétségben végigharapódzott az egész védőszakaszon és körülbelül 15 percig tartott. Ez az eset tulajdonképpen egy háborús lélektani jelenség volt.

Kivilágosodott, reggel lett és teljesen lecsöndesedtek az idegek, szeptember 4. napja pedig nyugalomban telt el.

Zászlóaljparancsnokságom, mint „Mikolajowi erőd 1. csoport parancsnokság”, e napon kiadta az 1. számú eligazítást, mely lényegében az előfordult esetből kifolyólag, fegyelmezési szempontból, a következőket is tartalmazta: „Figyelmeztetem az alárendelt legénységet, hogy az állás, melyet megszállva tartunk, igen jól van megerősítve s a benne lévő erők a legcélszerűbben elosztva, miért is mindenki a legteljesebb bizalommal tekinthet az eljövendő elé. — Az alárendelt munkásoszttagok erről szintén értesítendőek azzal, hogy ők különösen nyugodtságra figyelmeztetnek — s azzal, hogy aki az állást önkényesen elhagyja a s a kijelölt vonalon túl továbbfut, felkoncoltatni fog. Figyelmeztetendőek továbbá a helyes löirány betartására is.”

És ismét beállt az est, a szeptember 5-ére virradó éjjellel.

Éjfél után 2 óra tájban ismét megjelentek az ellenséges járőrök, melyek a rájuk leadott egyes lövések után, eltűntek. Az utánuk küldött felderítő járőreink eredmény nélkül tértek vissza.

A nap folyamán, a zászlóaljparancsnokság intézkedése szerint, a védőszakasz megerősítése körül folyt a munka, nagy súlyt fektetve a jobb-szárnnyra, az erdőben pedig készült a vonat-kocsiút.

Derült idő volt, de azért lógott valami a levegőben, ami nehéznek érződött. Lemberg felől mennydörgésszerű és szakadatlan ágyútűz hallatszott. Az előttünk lévő nagy erdő mögött valahol egy üteg rejtőzött és a délelőtti órákban, a Radziechow mögötti utat, lövedékeivel elzárva tartotta. Ezen üteg felderítése és elűzése végett zászlóaljparancsnokunk a századombeli Morár Örmestert 20 honvéddel küldötte ki, az erdőn út Stulko község felé. E kis csapatot, a dróthálón túl az erdőátvágáson két kilométernyire, magam is elkísértem s visszatértemben, a most már átkutatott részen, élveztem az erdei magányt, a bükkös lombjainak szépségét és az erdőalj virágdíszét.

Az üteg felderítésére és elűzésére kiküldött kis csapat délután visszaérkezett, — az üteget felderítette, azonban a terepviszonyok miatt, lőtávolságra nem tudta megközelíteni, — ellenséges gyalogságot nem látott, csak néhány kozákot.

A késő délutáni órákban, az orosz tüzéség lövedékei állásunkat kezdték keresni és délután 6 óra tájban, állásunktól jobbra és hátrafelé gyalogsági tűzharc lett hallhatóvá, mely mindinkább fokozódott és géppuskatűzzel erősbödött.

A zászlóaljparancsnokság, a védőállás túlexponáltságára való tekintettel és minden eshetőséggel számolva, elrendelte vonatunknak menetkész állapotba hozását. Éppen a kellő időben, mert délután 6 óra 20 perckor beérkezett a felsőbb parancs: visszavonulni Rozwadow vasúti hídjához.

Közben a tűzharc jobbszárnyunk felé egyre közelebb zajlott, — vonatunk az új erdei úton Lipa irányában elindult, — a csapat menetoszlopba sorakozott és csakhamar a Mikolajew felé vezető úton volt visszavonulóban, végén századommal, mint utóvéddel. Az orosz pedig már nyakunkon, de egyelőre ottrekedt a drótfonatú kerítés mögött, az erdő mély sötétségében.

A visszavonulás útját zászlóaljparancsnokunk szerencsésen választotta és csapatát, minden veszteség nélkül, sikerült kivezetnie a kelepceből.

Utunkat Mikolajowon túl, a sötét éjben, a Drohowitz-i kórházbarakkok lángjai világították meg.

Adatok az ezred történetéhez.

Közli: Br a c s k ó A n t a l ezredes.

Emlékezetem szerint az 1914. évi mozgósításkor a 4. honvéd gyalogezred a következőkép alakult meg:

Tábori ezred. Ezredtörzs: Ezredparancsnok: Ránffy Zsigmond ezredes; segédtiszt: Rajnoga Ambrus százados; utásztiszt: Lakos Róbert főhadnagy; orvosfőnök: dr Bodó Pál törzsorvos; vonatparancsnok: Bock Sándor százados gt.; élelmezőtiszt: Gombkötő Ferenc főhadnagy gt.

I. zászlóalj: Parancsnok: Kratochvil Károly alezredes; segédtiszt: Hedrich Richard főhadnagy; 1. szdparancsnok: Hofmeister Nándor százados; alantos tiszt: Zdánszky hadnagy, Faludi László hadnagy és 2 tart. tiszt; 2. szdparancsnok: Dömötör Béla százados; alantos tiszt: Mayr Tibor hadnagy, Steger János zászlós, Hadházy Kálmán t. hadnagy és 1 tart. tiszt.; 3. szdparancsnok: Seregély Dezső százados; alantos tiszt: Oláry Sándor főhadnagy, Buzik Ferenc t. hadnagy, Debreceni Ferenc zls. és 1 tart. tiszt; 4. szdparancsnok: Birta Sándor százados; alantos tiszt: Csécsi Nagy Aladár hadnagy, Weiterschütz Sándor hadnagy és 2 tart. tiszt; gp. osztágp. parancsnok: örley Arthur főhadnagy.

II. zászlóalj: Parancsnok: érkeserűi Balogh Barna alezredes; segédtiszt: Varga Géza főhadnagy; gh. főnök: Jurenák László hadnagy gt.; 5. szdparancsnok: Énekes Ágoston százados; alantos tiszt: Véber hadnagy, Soós István hadnagy és 2 tart. tiszt; 6. szdparancsnok: Szüts Sándor százados; alantos tiszt: Horváth Dezső főhadnagy; 7. szdparancsnok: Falk Ferenc százados; alantos tiszt: Szladek Béla hadnagy; 8. szdparancsnok:

Major Ödön százados; alantos tiszt: Kalapos Barna főhadnagy; gp. osztagparancsnok: Bozóky Tasziló főhadnagy.

III. zászlóalj: Parancsnok: revisnyei Reviczky László alezredes; segéd-tiszt: Sipos Géza főhadnagy; gh. főnök: Keledy István hadnagy gt.; orvosok: dr Dávid Gergely t. s. orvos és 1 t. orvos; 9. szdparancsnok: Frankó Géza százados; alantos tiszt: Bánfi Lajos főhadnagy, Halmos t. hadnagy és 2 tart. tiszt; 10. szdparancsnok: Padits Ferenc százados; alantos tiszt: Bocke főhadnagy, Witt Elemér zászlós, dr Eröss t. hadnagy, Kálmán t. hadnagy; 11. szdparancsnok: Gecző Aladár százados; alantos tiszt: Igaz Ödön főhadnagy, Jánossá zászlós, Domjanschitz t. hadnagy, Ertsey t. hadnagy; 12. szdparancsnok: Barna István százados; alantos tiszt: Novobáczky Győző főhadnagy, Búzás hadnagy; gp. osztagparancsnok: Bracsó Antal főhadnagy.

15. menetezred. A 4. h. gyalogezredtől a következő tiszt: voltak besorozva: nyújtódi Jancsó Árpád alezredes, ezredparancsnok; Leöche Kálmán őrnagy, I. zljparancsnok; Ragány Dezső főhadnagy, segéd-tiszt; Kovács Kálmán főhadnagy, utásztiszt; Melcher Gyula hadnagy, élmezőtiszt; Czegléd Elemér főhadnagy, gp. osztagparancsnok; Veres József főhadnagy, I. zlj. segéd-tiszt; Mocsáry Ödön főhadnagy, 1. szdparancsnok; Vermes Ottó százados, 2. szdparancsnok; Csapó Márton százados, 3. szdparancsnok; Vályi Miklós főhadnagy, 4. szdparancsnok; Fényes Barna százados, 5. szdparancsnok; Fabinyi Elek főhadnagy, 6. szdparancsnok; alantos tiszt: Grossmann Károly tart. hadnagy, Heringh Sándor t. hadnagy, Benedek t. hadnagy, Blau t. zászlós.

Pótzászlóalj, illetve menetzászlóalj. (A pótzlj. még az ezred elindulása előtt menetzászlóalj alakult át.) Parancsnok: Bán Lajos ezredes. (A harc-térre nem indult el, hanem helyette Füzessy Klimkó őrnagy hozta a zljat a harctérre.) Századparancsnokok: Tolnay Lajos százados, hadapr. isk. tanár; Molnár Kálmán főhadnagy, hadapr. isk. tanár; Jablonszky Emil főhadnagy; gp. osztagparancsnok: Simon Béla főhadnagy; segéd-tiszt: Vermes Jenő főhadnagy.

4. népfőkelő ezredhez: Obrincák István alezredes, ezredparancsnok; Zechentmayer Károly főhadnagy, segéd-tiszt; Cseresnyés Andor főhadnagy, Cságoly Ferenc tart. főhadnagy, Kalló István tart. hadnagy, századparancsnokok.

Pótzászlóaljnál visszamaradtak: Mayer százados, Kuskó Endre főhadnagy, Szmodis Jenő főhadnagy, Csanády Ákos főhadnagy.

A tábori ezred 1914 augusztus 22-én indult el Nagyváradról az orosz frontra, 4 szállítmányban: Első szállítmány az I. zászlóalj, második az ezred-törzs és a gp. o., harmadik a II. zászlóalj, negyedik a III. zászlóalj. Én, mint a III. zlj. gp. o. parancsnoka, a második szállítmánnyal indultam. Kirakodás aug. 24-én, az esti órákban Bursztyinnál, Galíciában. Ugyanott rakodott ki a késő esti órákban a II. zlj.

Következő nap menet a ho. gyülekező körletébe, azonban a ho. nem jött

össze. 26-án Halicsra lettünk irányítva a hídfőhöz. A szállítmány harácsolts országos járműveken lett előreszállítva, majd a hídfőtől kb. 8—10 km-re gyalogmenetben a menetcélig.

Estefelé érkeztünk oda és ott egyesült a két csoport az I. és III. zljal, melyek már oda megérkeztek.

Ezen menet alatt találkoztunk a visszavonulóban lévő Frohreich-féle lovas ho.-al.

26—27.-re éjjel hídfőállást foglalt az ezred.

27-én hajnalban az állást elhagytuk és visszavonultunk. Éjjelezés után, 28-án Rohatynhoz vonultunk, hol a ho. védelmi állást foglalt a következő csoportosításban: jobbszárnyon a 3. ezred, azután a 4. ezred, balszárnyon az 1. ezred, ho. tartalék a 17. ezred.

A 4. ezredtől a II. és III. zlj. állásban, az I. zlj. ezredtartalék. A III. zlj. csatlakozott a 3. ezredhez. A III. zlj. csoportosítása jobbról balra: 11., 10., 9. századok, zlj. tartalék a 12. század. Én a gp. osztaggal a 10. szd. körletében voltam, a védőállásnak egy előre kiugró részén. Az így elfoglalt állásban éjjeleztünk és másnap következett be az orosz támadás. A tüzérségi tűzharc 11 óra előtt kezdődött, az orosz gyalogság támadása a mi frontrésznünkön kb. délután 2 h-kor kezdődött, amikor is az orosz csapatok egy része tőlünk 1800—2000 lépésre oldalmenetet hajtott végre, hogy támadáshoz csoportosuljon. Az oldalmenetet végrehajtó oszlopokat géppuskával tűz alá vétettem. Ezzel kezdődött az ezred tűzharca.

A gp. tűzzel annyira fel lett tartóztatva az orosz támadása, hogy csak kb. d. u. 4 h-kor tudott megindulni. Mint különös jelenség azonnal feltűnt, hogy az oroszok nem rajvonásban jönnek előre, a támadáshoz, hanem egyenkinti előregyülekezéssel.

Azon a frontrészen, ahol a gp. o. és a 10. szd. küzdött, az oroszok a sötétség beálltaig csak kb. 300 lépésre tudták megközelíteni az állásainkat.

A századaink az állásban lerakott szerelvénnel küzdöttek; a hangulat a legemelkedettebb volt.

Sebesült alig volt 2—3 a századtól.

A sötétség beálltakor beállott a tájékozatlanság. Ugyanis a 10. szdtól balra lévő 9. szd. emberei kezdtek visszamenni, valamint a 10. szd. jobbszárnyára erős puskatűz volt érezhető. Hátrafelé az összeköttetés már délután 4—5 óra között megszakadt. A 10. szd. századtartaléka visszament.

Ebben a kritikus helyzetben adtam a parancsot a gp. o.-nak a visszavonulásra, valamint a 10. szd. parancsnoka, Padits százados is elrendelte a visszavonulást.

A visszavonulás közben kezdődött a tulajdonképpeni rendetlenség. Ugyanis a 11. szd. már nem volt a helyén és azon a frontrészen az ellenség már annyira előrejutott volt, hogy teljesen a hátunk mögött volt. Előzőleg erről nem tudtunk, hogy a 11. szd. frontszakaszán mi történt, mert mi egy előreugró orron voltunk és mögöttünk, valamint köztünk és a 11. szd. között tengeri földek voltak.

Így, mikor megkezdtük a visszavonulást, oly erős tüzet kaptunk, hogy igen sok sebesült és halott maradt vissza. A századok felszerelése az állásokban visszamaradt. A gp. osztagom emberei az ellenség háta mögé kerültek és az ellenséget megkerülve jutottak vissza.

Visszajutva a 12. századunk — volt zlj. tartalék — helyére, a fedezékekben már csak néhány sebesültet találtam, kiktől megtudtam, hogy még a délután folyamán a 11. és 12. szdok és az I. zlj. visszavonultak.

Útközben összeszedtem az ezredhez és a ho. törzshöz tartozó kb. 15—20 elszabadult és kóborló lovat.

Augusztus 29-én elesett Sipos Géza főhadnagy, a III. zlj. segédtsztje. Megsebesült Kálmán tart. hadnagy, kit bekötöztem és éjjel a visszavonulás alkalmával vittem, míg az országúton egy sebesültszállító-oszlopnak adtam át. Az én osztagomból elesett Pántye Péter honvéd és elhullott 2 málhás állat.

Augusztus 30-ra összegyűlt az ezredből az I. zlj., az erősen megcsonkított III. zlj. a 9. szd. kivételével.

Mikor a kora délutáni órákban éppen étkezéshez készültünk volna, jött a ho. támadási parancsa. Így étien-szomjan előre indultunk Knihinicén át és egy erdőn keresztül indultunk támadásra, a cs. és kir. 17. ho. támogatására. Az ellenség visszavonulásban volt és mire az utolsó osztagaival az érintkezést felvettük, besötétedett és a harc félbe lett szakítva. Mi vissza lettünk rendelve.

Én helyettesítettem az elesett segédtsztet és este 9 h-kor kaptam a parancsot, lovagoljak előre, keressem a ho. parságot Ruda körül, jelentkezzem és kérjem az ezred részére a parancsokat. Aznap megsebesült Szüts Sándor százados, Oláry Sándor főhadnagy, Kalapos Barna főhadnagy.

31-én a ho. részei Ruda körül gyülekeztek össze. Innen visszavonulás, majd szeptember 3-án bevonultunk Mikolajew megerődített helyre. Itt megsebesült Soós István hadnagy és fogságba került.

Szeptember 6—7-re való éjjel kivonultunk, majd 8-án átkelés a Dnyeszteren és erdei harc. Itt elesett Szladek Béla hadnagy, megsebesült Igaz Ödön főhadnagy, ki ezen sebesülésébe Nagyváradon a kórházban meghalt.

Ezen erdei harcban számos sebesültje és halottja volt az ezrednek.

Szeptember 9-én újabb előnyomulás; a Grodek—Komarnói nagy csata. Ismét nagy veszteségei voltak az ezrednek. Elesett Major Ödön százados. Igen nagy vesztesége volt a 12. szdnak, emlékezetem szerint elesett Vas szkv. és még 3—4 altiszt és honvéd.

Szeptember 10-én további előnyomulás Mikolajew felé. Megsebesült Frankó százados, Ránffy ezredes, ezredparancsnok idegsokkot kapott és mint beteg hazaszállíttatott.

Ezen időponttól átvette az ezredparancsnokságot Kratochvil Károly alezredes.

Szeptember 11—12-én további előnyomulás a visszavonuló ellenség után, majd 12-én délután a visszavonulás kezdete. A visszavonulás közben érkezett az első pótlás Füzessy Klimkó őrnagy vezetésével, a pótzljából ala-

kult I. menetzlj. Ezen zlj. fel lett osztva; minden eredeti táb. zlj. 1—1 szdot kapott. A gp. osztaga pedig a III. zlj. gp. osztagainak kiegészítésére lett felosztva.

A visszavonulás igen nehéz viszonyok között ment végbe. Óriási sár, állandó esőzés, teljesen járhatatlan utak, ahol a csapatvonat nem tudott mozogni, csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehetett a csapat után hozni. Az utakon állandó torlódások. Élelmezés egyáltalán nem funkcionált, úgyhogy többiben 5—6 napig nem láttunk kenyeret. A mozgókonyhák annyira lemaradtak mindig, hogy mire megérkeztek, az étel rendszerint romlott volt. Éjjelezés rendszerint szabad ég alatt, szakadó esőben. Napi menetteljesítmény átlag nem több, mint 15—20 km, a rengeteg közlekedési akadály miatt. Ezen fáradalmak, nélkülözések következményeképp betegségek léptek fel. Vérhas, éhtífusz és ezek átmentek kolerába. Ezen legváltásosabb időben az ezrednél már csak 1—2 orvos teljesített szolgálatot. Gyógyszer, ópium nem volt egyáltalában. Ezen betegségeknek, becslésem szerint néhány száz ember esett áldozatul az ezredben.

Az én gp. osztagomból meghaltak: Gyurica Balázs honvéd. Tudok Demeter őrmester, Smiri Imre őrzvezető és még 4—5 ember, kiknek a neveire nem tudok visszaemlékezni. Megbetegedett kb. 8—10 ember, kiknek sorsáról később sem tudtam meg semmit.

Ezen visszavonulás szeptember 23-ig tartott, amikor Mezőlaborcra értünk, majd 3—4 nap múlva onnan Laborcfőre mentünk. A betegség tovaterjedésének minden eszközzel igyekeztünk gátat vetni.

Laborcfőre való megérkezésünk után 3—4 nappal bevonult oda a 15. menetezred, mely addig Przemysl környékén volt. A menetezred fel lett osztva a hadosztály között. A 4. honv. gyalogezrednek jutott a teljes Leőchey zlj. és az ezred gp. osztaga. A 4. ezredből felállított 15/5. menetszd. Fényes Barna szds. parsága alatt az 1. ezredhez, a 15/6. menetszd. Fabiny Elek fhdgy. parsága alatt a 17. ezredhez, a többi 6 szd., melyet a 3. ezred állított fel, ezen ezredhez lett beosztva. A 4. ezred által felállított ezredtörzs Jancsó Árpád alezredes ezr. pk.-kal a 3. ezredhez ment, mely ezrednek parancsnokságát Jancsó alezredes vette át.

Ezután az ezred újból rendeztetett. Az eredeti III. táb. zlj. fel lett osztva az I. és II. zlj.-akra, a Leőchey zlj. pedig mint III. zlj. lett beosztva. 1. zlj. pk. Füzessy Klimkó őrnagy. II. megmaradt Balogh Barna alezr. III. Leőchey Kálmán őrnagy. Gp. osztag négy alakult. Az I. zlj.-hoz be lettem osztva én és Simon fhdgy. az osztagával. A II. zlj.-nál maradt Bozóky fhdgy, a III.-hoz került Czeglédy fhdgy. az osztagával.

Október első napjaiban a III. zlj. Sanok irányába lett előreküldve, mint a VII. hdt. egyik felderítő különítménye. Megerősítésére én a gp. osztagommal lettem beosztva a zlj.-hoz. Elindulásunk utáni második napon elértük Sanokot, amely helységet az oroszok akkor már kiürítették és az utolsó osztagai megérkezésünkkor futva hagyták el a várost. Majd pedig a város szélén lévő hegyre jutottunk fel, ahonnan gp. tüzellel üldöztük a visszavonuló

orosz csapatokat, — leginkább lovasságot. Egyszerre hatalmas porfelhőt láttunk közeledni és nemsokára felismerhetővé vált egy orosz lovasezred, mely lóról szállott és támadást intézett ránk. Nemsokára megszólaltak az ágyúk is, kb. egy-két üteg lehetett. Az oroszok két oldalról jöttek támadásra, egyik oldal felől pedig a Sanok folyó volt, úgyhogy már nagyon közel állottunk a bekerítéshez, mire a zlj. pk. elrendelte a városon keresztül a visszavonulást. A Czeplédi hfdgy. gp. osztagából elesett egy irányzó és megsebesült 2—3 ember, így az egyik gp-ja odaveszett. A visszavonulás fedezésére Vermes Ottó százados maradt vissza a századjával, aki ott kb. 20—30 emeberével együtt fogságba is esett. A századját átvette ezután Heringh Sándor t. hdgy. A zlj. sgt. még elindulásunk előtt beteg lett és helyette Grossmann Károly t. hdgy. lett segédtiszt.

Másnap újra bevonultunk Sanokra, ahonnan az oroszok már akkor kitarodtak.

Október 10-én megkezdődött az általános előnyomulás Chyrow felé.

Előnyomulás közben érkezett a hdt. egy parancsa, hogy a ho.-tól 1 csoport egy másik frontész megerősítésére rendelendő.

Ezen parancsra az 1. ezredtől egy zlj. Reviczky alezr. parsága alatt és a mi zlj-unk lett kirendelve. A csoportparságot Reviczky alezr. vette át. Egy napi menet után érkezünk a Nowe-Miastói erdőbe.

Az erdőn keresztül előnyomulva, az erdő szélétől láttuk az orosz állásokat helyenkint 300—400 lépésnyire, helyenkint 800—1000 lépésre, Az oroszok kiépített erős állásokban várták a támadást. Azon frontreszen, ahová érkezünk, alig volt saját csapatunk, 500—1000 m-es hézagok voltak a fronton.

A mi csapatunk egy ilyen egy km-es hézagba lett bevetve és azonnal támadásba mentünk át. Azonban oly heves puska- és gp. tűz fogadott, hogy a támadásunk mindjárt megakadt és általában 2—600 lépésig az orosz állások előtt kezdtük magunkat beásni.

Tőlünk jobbra a cs. és kir. brassói 2. közös gyalogezred volt. A mi csoportunk a Magiéra magaslat aljában volt.

Ezen helyzetben a túlsúlyban lévő ellenség különösen éjjel és a hajnali órákban többször megkísérelte az ellentámadásokat. Ottlétünk 3. napján hajnalban sikerült az ellenségnek a 2. közös ezrednél az áttörés. A zlj-unk és a 2. ezred között volt 1. ezredünk egy századát az ellenség fogságba ejtette. A mi frontunkat előlről és oldalról, majd pedig hátulról támadva kénytelenek voltunk az erdőbe visszavonulni, ahol a zlj-tartalékunk volt. Itt Leöchey őrnagy feltartóztatva a visszavonulókat, egy erdőtisztának a szélét megszállatta és az előretörő orosz tömegeket hatalmas tűzzel fogadtuk, mire azok meghökkentek. Majd rohamra indultunk és kézitusában a támadást visszavertük. Az oroszok támadása háromszor ismétlődött, de mindannyiszor vissza lett verve. Oly sok halott volt mindkét részről, hogy a hullák napokig heverték rakásszámra az erdőben. A délután folyamán kb. 5 ezredünk (1 bosnyák ezr., 3 közös gy. e. és 1 Indw. gy. e.) érkezett be és egy nagy lendü-

lettel megindított támadással az oroszok vissza lettek verve eredeti állásaikba; mi szintén elfoglaltuk régi állásainkat.

Itt a többi között elesett Fényes Barna szds., kinek a hulláját azonban a nagy tömegben fellelni nem tudtuk. Súlyosan megsebesült Vály Miklós főhadnagy, Blau zls. és még igen sok tiszt és legénység.

Tőlem Papp nevű őrmester sebesült meg súlyosan, azonkívül még 4—5 ember; elesett két honvéd.

Azután kb. még 10 napig maradtunk itt állásban, míg ki lettünk vonva és az ezredhez csatlakoztunk. Az ellenség itt megkísérelte még néhányszor az áttörést, de mindenkor vissza lett verve.

November elején csatlakoztunk az ezredhez és azután két napra rá, ismét egy általános visszavonulás kezdődött a Kárpátokba, folytonos utóvédharcokkal. November közepétáján érkeztünk a Beszkidi szoroshoz, ott ismét egy hazulról jött pótlással lett az ezred kiegészítve. Annyira meg volt már fogyatkozva az ezred, hogy pl. a zlj-unokban tiszt már csak Leőchey őrnagy, Groszmann, Heringh, Benedek t. hdgy-ok és én voltam. Legénység kb. 150 fő volt az zlj-ban. A tisztek az ezredben is Tár annyira megfogyatkoztak, hogy én vettem át az összes gp. osztagokat.

Éjjel érkeztünk a Beszkidekbe és állást foglaltunk. Az oroszok követtek bennünket.

Én a gp. osztagommal az út két oldalán foglaltam állást. Az út elzárására Kuskó fhdgy. egy századdal volt rendelve a II. zlj-tól. Ezen századtól jobbra a 3. ezred csatlakozott a mi ezredünkhöz.

Az est beálltaig hevenyészett állásainkat elkészítettük. Én gp. állásom előtt kb. 100 m kiterjedésben drótakadályt is készíttettem. Más front-rész előtt drót alig volt. A sötétség beállta után érkezett hozzám Meer Jenő t. hdgy. és 1 t. hadapr.-jelölt, kik akkor érkeztek a frontra, majd a Kuskó szd-tól az útra előre küldött tábori őrs is, hogy az orosz lovasság támad; és már erős puskatűz is hallatszott. Azonnal a még nappal beállított gp-val tüzeittem az útra. Egy óra múlva csend lett. Éjfél tájban ismét erős láрма és lövöldözés kezdődött és hallottuk, kb. 300 x-re mögöttünk egy magaslaton álló tü. ½ üteg kartács lövéseket ad le. Ez kb. félóráig tartott és ismét csend állott be. Hajnali 5 óra körül — ködös permetező eső volt — az állásom előtt hallottam az oroszok „hurrá” kiabálását. Ott voltak a drótakadályaim előtt. Gp-val és karabélyokkal odatüzeltettem és csak a jajveszékelésüket hallottam tovább. A helyzetről tájékozódva észrevettem, hogy az én gp-ám és néhány emberemen kívül, alig van még 15—20 ember a Kuskó századból körülöttem. Rövid tüzelés után a gp.-nál akadály keletkezett, amit a fegyvermester a sötétségben és harci izgalomban nem tudott elhárítani, közben az oroszok már átjutottak a drótakadályokon, mire elrendeltem a visszavonulást.

A bokrok és szakadékos részeken felfelé igyekeztünk. Az oroszok löttek utánunk, azonban a sűrű köd és permetező esőben el tudtunk tűnni. Felérkezve a 3. ezred tart. szdának helyére, alakokat láttam mozogni, kikben

nemsokára oroszokat ismertem fel. Később kiderült, hogy ezek már éjfélkor az út felől hátunk mögé kerültek, amikor a fél ütegünk is fogságba került.

Így ellenség között találtuk magunkat, de szerencsére nem ismertek fel és a bokrok között és árkokban hason csúszva, a hátuk mögé, az erdőbe kerülhettünk. Meer Jenő t. hdgy. és Magyar Demeter nevű tisztiszolgám ez alkalommal fogságba kerültek. Lantos Imre nevű őrmesterem elesett.

Az oroszok mögé érve, az erdőben elszéledt 3. és 4. ezredbeli emberekre, majd pedig népfölkelőkre találtam, összeszedtem kb. 150—200 embert, azokat rendeztem és támadásra vezettem a hegyre feljutott oroszok ellen. Ez annyira meglepte az ellenséget és annyira hátrált, hogy a tőlünk elfoglalva tartott 3 löveget is otthagya.

Miután erősítések nem érkeztek és ezen összegyűjtött emberekben is nagy veszteség volt, egy erélyesebb támadás nem volt lehetséges.

Kerestem hátrafelé összeköttetést és kértem segítséget, mire végre egy zlj. a 96. gy.-ezredtől előre lett rendelve. Azonban ez a zlj. kb. 700—800 lépésre mögöttünk állást foglalt és ránk kezdett tüzelni. Én személyesen kerestem fel a zlj. pk-ot és kértem, hogy legalább a mi vonalunkig jöjjön előre és egy rohammal az oroszokat lelökhetjük a hegyről. A zlj. pk. nem teljesítette a kérelmet és így az oroszok felújított támadására kénytelen voltam a zlj. állásáig visszavonulni.

Majd előkerült Kuzskó fhdgy. és miután nagyobb részt az ő emberei voltak nálam, ő ismét rendezte és átvette szd-ját.

Én másnapig ottmaradtam, de miután sem élelmezést nem kaptunk, sem összeköttetésünk nem volt, a gp.-ámmal felkerestem a III. zlj-at és csatlakoztam a zlj-amhoz.

Nov. 22-ig voltunk még állásban. Sok veszteségünk volt és különösen sokat szenvedtünk a hirtelen beállott nagy hidegtől. Sok emberünk a szoros értelmében megfagyott.

Ezután ismét visszavonultunk Mezőlaborcon át Kispolány felé.

Visszavonulás közben a mezőlaborci vasútvonal mellett egy magaslatra lettünk felrendelve utóvédállásba. Ugyanoda lett rendelve a cs. és kir. 47. gy. e. egy zlj-a, melyet még az éjjel az oroszok mellettünk fogságba ejtettek.

Másnap visszarendeltünk és Kispolánynál egyesült újra az ezred.

Itt ismét kaptunk némi pótlást és az ezred újból rendezkedett.

A III. zlj. alakított 3. szdot. 9. szd. pk. lett Tolnay Lajos szds. Én átvettem a 10. szdot és egy felosztott népf. ezrednek egy összevont zlj-a képezte all. szdot. Én egyúttal az ezred összes gp-it egyesítettem és 2 osztágba osztottam be, melyek szintén az én parságom alatt maradtak.

Itt ért a ho.-hoz a hdt. parancsa, hogy egy portyázó különítmény rendelendő Stropkóra a hdt. parsághoz. Erre a ho.-tól én lettem 30 emberrel kirendelve. A szdomat átadtam Benedek t. hdgynak.

November 29-én jelentkeztem a hdt. parságnál és 30-án egy nyílt parancsal elindultam Berezsnye, Hegyzávodon át Homonna Olykára.

Három napi sikeres felderítés és az ellenségre történt többszöri rajtaütés után két napi menettel ismét bevonultam az ezredhez. December 6-án parancsot kaptam, hogy újra jelentkezzem a hdt. parságnál.

Megérkezésemkor azonnal József kir. herceg hdt. pk. elé vezettek, ki személyesen köszönte meg a kiváló szolgálatoakat és a portyázó különítmény embereit dicséretben részesítette.

Másnap parancsot kaptam, hogy menjek Minyevágásra a ho.-parsághoz és ott várjam a hdt. parság további parancsát.

Itt ismét megbízattam a hdt. parság részéről egy feladattal, majd annak elvégzése után december 10-én ismét bevonultam az ezredhez.

Újra átvettem a gp. osztagokat és a 10. szdot. Azonban a szd. teljesen új volt. Ugyanis Kispolányánál, amint elmentem, az ezrednek ismét egy nagy ütközete volt és az én századom majdnem teljesen elpusztult. Ott elesett Benedek t. hdgy. helyettesem is.

December 11—12. körül újból előnyomulás kezdődött. Az oroszok visszavonultak és mi Miajste-Piastoweig üldöztük. Közben az orosz utóvédekkel folytak harcok, melyeket majdnem minden alkalommal foglyul ejtettünk. Miajste-Piastowénél az esti órákban olyan jelentés érkezett, hogy az oroszok a Haczowka folyócska északi partján állást foglaltak, egy kisebb csoportja, kb. 100 ember a Haczowka folyócska déli partján egy magaslaton, a folyócska és egy patak között Haczow községtől nyugatra állásban van.

Az ezred még az éj folyamán folytatta az előnyomulást.

Én parancsot kaptam, hogy egy századdal, egy gp. osztaggal és egy árkász rajjal érjem el Haczowot, hajnalban támadjam meg ezt a kisebb ellenségcsoportot, a Haczownál levő megrongált hidat állítsam helyre, keljek azon át és támadjak az ellenség oldalába. Az ezred reggel fogja megindítani az arctámadást.

Az ellenségről szóló híreket egy lengyel polgári egyén hozta, ki azután hozzám lett rendelve, mint vezető.

Este 9 órakor indultam a csoportommal és egy erdön keresztülhaladva nemsokára elértük a patakat, amelyen egy vízimalom zsilipjén keltünk át. Közben az oroszok már fényszórókkal világítottak ránk. A patakon való átkelés után éjjel 2 órakor Haczow községet elértem.

Még az éj folyamán az utász szakaszrészleget, 1 szakasz fedezete mellett a hídhoz rendeltem a híd helyreállítása végett.

Reggel 6 órára a századot a község szélére vezettem, a sötétség leple alatt támadáshoz csoportosítottam és megindítottam a támadást a magaslatra.

Elrendeltem, hogy a tüzet csakis az én parancsomra szabad megnyitni. A támadás megindítása után az oroszok folyton fényszórókkal világítottak ránk.

Előnyomulás közben sem lövés nem esett, de még neszt sem hallottunk. Mire felértünk a magaslatra, virradni kezdett és akkor vettük észre, hogy az oroszok elhagyták állásaikat. Mindjárt láttuk is, hogy csoportokban a

folyócska felé szaladnak. Ezeket a csoportokat azonnal tűz alá vétettem. Egy részük a folyócska egy előkészített átkelőhelye felé tartott és részben át is jutott, nagyobb részük a híd felé özönlött, hol az általam kirendelt szakasz elfogta és lefegyverezte őket. Kb. 60 foglyot ejtettünk.

Ezután átkeltünk a hídon és tovább igyekeztem előrejutni, hogy az ellenséges állás oldalába kerüljek. Elöttem egy erdős magaslat volt, azt igyekeztem elérni. Azonban olyan erős arctüzet kaptunk, hogy mindjárt megállapítottam, hogy egy hosszú fronttal vagyunk szemben. Közben az orosz tüzéség is heves tüzet nyitott meg ránk, úgyhogy a további előrejutás már nem volt lehetséges. Itt meg kellett állni és beásni magunkat.

A magaslat elfoglalásáról és a helyzetről jelentést küldtem az ezredparancsnokságnak.

Még két napig maradtunk ebben a helyzetben, mikor a 2. este észrevettük, hogy az oroszok kezdik elhagyni állásaikat és visszavonulnak.

Haczowban csoportomnak kevés vesztesége volt. 6—7 sebesült, köztük Kocsó és Maradék szakaszvezetők. Egy halott, Borgula tizedes, kit a haczowi temetőben temettem el. A temetést a haczowi róm. kath. lengyel plébános vezette és ott a halotti anyakönyvbe be is vezette.

A visszavonuló oroszokat azonnal követtük és hajnalban elérkeztem Jablonica-Polska községhez. Itt kb. 100 foglyot ejtettem. Azonban a községen túl egy erős orosz állás volt, mely megállásra kényszerített. Itt a község szegélyén foglaltunk állást. Ezen állásban néhány napig voltunk, igen sok orosz járort ejtettünk foglyul és ezek egyhangúlag jelentették, Brzozovba állandóan orosz erősítések érkeznek. A jelentéseket továbbítottam és kaptam is erősítést azon frontszakaszra, de főként gyalog harcoló lovasságot.

Mikor mindinkább nyilvánvaló az orosz erősítések beérkezése, még több erősítés érkezett és Barna István szds. zlj. pk. is oda lett rendelve, mint az egész csoport parancsnoka.

December 21-én az orosz tüzéség heves tüzet nyitott meg a csoport jobbszárnyára, hol a huszárok voltak Honty fhdgy. parsága alatt. Majd az est beálltával ugyanoda erős gyalogsági támadás indult meg.

A jobbszárnyunk vissza lett verve, ez ellenség előnyomult egy tőlem jobbra és hátrább fekvő magaslatra. Éjfél tájt Barna szds. csoport pk. nekem is elrendelte a visszavonulást.

Én Haczowra vonultam vissza, hol már akkor két-három század — más ezredektől — megerősítésünkre beérkezett.

22-én hajnalban az oroszok Haczowra átkaroló támadást intéztek.

A visszavonulás el lett rendelve és én parancsot kaptam, hogy a századdal és az 1. honv. gy. e. 1 századával fedezzem a visszavonulást.

Sikerült is 2—3 óra hosszat feltartóztatni az ellenséget, úgyhogy a többi csapatok a pataken keresztül, ahol csak 2—3 fatörzsből készült bürü volt, visszavonulhattak.

Mikor az ellenség már 300—400 lépésre, sőt helyenkint 150—200 lépésre érkezett, én is elrendeltem a visszavonulást. Miután a visszavonulás

kis csoportokban történt és az oroszok nem vették mindjárt észre, sikerült a zömnek átjutni a patakon.

A patakon túlérve, összegyűjtöttem a csapatot és állásról-állásra folytattam a visszavonulást.

Itt összetalálkoztam a II. zlj.-unk visszavonuló részeivel. Itt csatlakozott a csoportomhoz Nagy Márton és Taubner József zászlós, egy Erdős nevű tart. hdgy. 1—2 századdal.

Ezzel a csoporttal Miajste-Piastowe felé vezető út mellett, régi földhánnyásokban állást foglalva, késő délutánig kitarottunk.

Erdős hdgy. elesett, a legénységből sok halott és sebesült volt.

Este felé, heves tüzérségi és puskatűzben kezdtünk visszavonulni és a sötétség beálltával csatlakoztunk az ezredhez. Az ezred már akkor Miajste-Piastowénél a magaslatokon védelemhez kezdett berendezkedni.

Éjfél előtt visszavonulás és hajnalban megérkeztünk Lubatow és Jasienska közötti magaslatokra, hol ismét állást foglaltunk.

23-án nem zavart meg az ellenség, csak este érkezett állásaink elé.

Ott csatlakozott az ezredhez Énekes Ágoston szds. egy hazulról jött pótlással.

Énekes százados vette át a III. zlj.-parságot.

24-én egész nap gyülekeztek az oroszok és egész nap gyenge tűzharc folyt közöttünk és a szelünk szemben lévő erdőt megszálló oroszok között. Este felé mindjobban erősödött a tűzharc, úgyhogy a karácsonyra érkezett szeretetadomány-csomagokat, az úgynevezett Augusztá-csomagokat már nem lehetett kiosztani, valamint a málhásállatokkal felküldött vacsora sem volt kiosztható.

Az egész karácsony éjjelen kisebb megszakításokkal heves tűzharc folyt.

25-én, karácsony reggelén parancsot kapott az ezred az állások elhagyására és addigi frontunkra merőleges arcvonalban támadáshoz való csoportosulásra. Az a hír érkezett, hogy ho.-unk 8 órakor be fog érkezni és támadni, a mi ezredünk pedig a támadáshoz fog csatlakozni, egy oldaltámadással.

Mi elhagytuk az állásokat és csoportosultunk. Az állásainkat a huszárainknak kellett volna elfoglalniuk, azonban az oroszok oly heves tüzet nyitottak rájuk, hogy még mielőtt állásokba érkeztek volna, visszafordultak. Így a szárnyuk az ellenségtől kb. 5—600 lépésre teljesen fedetlen maradt.

Ebben a helyzetben vártunk egész délelőtt, a ho.-nak még csak híre sem volt, az ellenség pedig ezalatt teljesen körülzárt bennünket, úgyhogy csak a jobbszárnyunkon maradt egy kis rés, balról, hátulról és előlről pedig 200—300 lépésre körül voltunk véve ellenséges tömegekkel. Az ellenséges tüzérség egész délelőtt tűz alatt tartott bennünket. Dél tájban, mikor már a gyűrűt bezárta az ellenség, hátulról és balról megindította a támadást.

Mi kétségbeesetten védekeztünk, Énekes szds. többször fúvatott rohamot is, kétszer-háromszor meg is kíséreltük rohammal áttörni magunkat, de

mindannyiszor oly sok veszteség volt, hogy mint céltalant, erről le kellett mondanunk.

Az oroszok többször szólítottak fel jelekkel, hogy adjuk meg magunkat, mi mindannyiszor heves tüzeléssel válaszoltunk.

Teljesen fedezék nélkül, egy csupasz magaslaton, három oldalról körülvéve, kitéve az ellenség tüzérségi és puskatüzének, nagy veszteségeink voltak.

Itt esett el Nógrádi t. őrmester. Súlyosan megsebesült és valószínűleg meg is halt Grossmann Károly t. hdgy. zlj.sgt. Megsebesült Énekes szds. és még igen sok tiszt és legénység, kiknek a neveire nem emlékszem.

Délután 3 óra tájban az oroszok három oldalról egyszerre indítottak rohamot. Mi az utolsó pillanatig tüzeltünk. Majd kézitusára került sor. Néhányan megkísérelték a menekülést, de azok más oldalról jött orosz csapatok által lettek elfogva.

Nagyobbrészt a helyünkön maradtunk és egy tömkeleg keletkezett. Minden emberünkre 4—5 orosz jutott és a fegyvert a szó szoros értelmében kicsavarták az emberek kezéből. Igen sokat leszúrtak. Én is csak annak köszönhetem életben maradásomat, hogy a rám rohanó oroszok közül egyik meglátta rajtam a fényes kardot, arról felismert, hogy tiszt vagyok és ezért nem szúrtak le. Mint később megtudtam, ők minden foglyul ejtett tisztért 10 rubel jutalmat kaptak.

Délután 4 órakor az ezred zöme orosz fogságban volt. A frontban lévők közül csak elenyészően kevésnek sikerült menekülni. A csatatéren becslésem szerint 150—200 súlyos sebesült és halott maradt és 400—500 ember került fogságba.

Tisztek közül rajtam kívül fogságba estek Dömötör Béla szds., ki akkor az I. zlj. pk.-a volt, Mayr Tibor hdgy., Steger János, Debreceni Ferenc, Nagy Márton, Taubner József zls-ok. Domjanschitz József, Mészáros, Schwartzter, Angyal t. hdgy-ok és még több tart. tiszt és zászlós.

Miután két különböző orosz ho. fogságába kerültünk, a tisztek is két csoportban voltak és az egész hadifogság alatt nem is kerültünk össze. Velem volt Mayr Tibor hdgy., Steger, Nagy Márton, Taubner zls, Domjanschitz és Schwartzter tart. hadnagyok. Utóbbi Lembergben elmaradt tőlünk és a további sorsáról nem tudok.

A többiekkel 1920-ig együtt voltam és sok szenvedés után mindannyian 1920-ban, a legnagyobb veszélyekkel küzdve, különböző időpontokban, szökések útján hazakerültünk.

Magyar királyi nagyváradi 4. honvédgyalogezred 1. zászlóaljának törzse:

Zászlóaljparancsnok: *Klimkó István* őrnagy.
 Segédtiszt: *Hedrich Richárd* fhdgy.
 Géppuskás: *Bracskó Antal* fhdgy.
 „ *Simon Béla* fhdgy.
 Orvos: *Dr. Tamásy* segéd-órv.

1. század tisztjei:

Századparancsnok: *Hofmeister Nándor* szds.
 Beosztott szakaszp.: *Héjjas Pál* hdgy.
 „ „ *Takács József* hdgy.
 „ „ *Keppich Miksa* hdgy.

Szakaszlajstroma:

Franki Imre szakaszv.	Pópa Gergely	honvéd Zöld János	honvéd
Berezeli István tizedes	Kolozsi István	„ Tokai Gábor	„
Szebeni Sándor tizedes	Opre Demeter	„ Fazekas Imre kürtös	„
Nagy András őrvezető	Bogdán Mihály	„ Hégely István kürtös	„
Kotró Gábor őrvezető	Kis I. László	„ Pintyák Márton seb. vivő	„
Bondár Lajos őrvezető	Kurucz Péter	„ Czoka Tivadar seb. vivő	„
Gsapó Bálint őrv. szakács	Trifa Tivadar	„ Torzsok János hajtóhonv.	„
Deliman György honvéd	Szerak Gratian	„ Szabó Sándor őrvezető	„
Magyar Imre	Marik János	„ Szakács Lajos honvéd	„
Nagy Pál	Argyelán Sándor	„ Klonda Fülöp	„
Mátyás Áron	Borsányi Tógyer	„ Buz Demeter	„
Ágot György	Kipe Karácson	„ Kenéz János	„
Nyelűcz Pál	Durgyó Lőrincz	„ Magyar Miklós	„
Bíró Pál	Babó János	„ Szula András	„
Drahota György	Janurik Mátyás	„ Domonkos János	„
Czika Pál	Brüll Salamon	„ Sárkány György	„
Borza István	Antal András	„	„
Fodor András	Vrankó János	„	„

1914 szeptember 29.

A m. kir. nagyváradai 4. honvéd gyalogezred 10. századánál történt események 1914 október 1-től 4-ig.

Írta: V e r m e s O t t ó ezredes.

1914 október 1-én Laborcő községben, helységi táborban pihent az ezred. Délután 5 órakor azt a parancsot kaptuk, hogy „azonnal menetkészültségbe helyezkedni; a legénység hátibőrönd nélkül, de főzőedény (evőcsésze), sátorlap és az I napi tartalék élelemadag elhozandó.”

Délután 7 óra után elindult Leöcheý Kálmán őrnagy parsága alatt a *különítmény*, mely a 4/III. honv. zlj-ból, két géppuskás osztagból és 24 honvéd huszárból (egy tart. hadapród parsága alatt) állott.

A különítmény azt a nehéz, de szép *feladatot* kapta, hogy a Kárpátokon keresztül Sanok városáig s az attól északra lévő Trepca községig előnyomulva, megállapítsa, vajjon az orosz *főerő* tényleg elvonult-e északnyugati irányba? Mint a különítmény parnokának helyettese, tudtam a 20. h. gy. hadosztályparság. írásbeli parancsának tartalmát. E szerint a hadsereg-parság rendelte el e különítmény előreküldését; tőlünk keletre mintegy 30 km-nyire (úgy emlékszem Baligrodon keresztül) Herzig es. és kir. alezredes parsága alatt egy körülbelül hasonló erejű különítmény nyomult elő hasonló feladattal. A hadosztályparság írásbeli rendelete határozottan meghagyta, hogy Bukovszko-tól egy század Pi'sarowce-n keresztül, a különítmény többi része pedig Wolica—Sanocek—Dobrowka-n át nyomuljon Sanokra; Bukowsko és Sanok között küldöncállomások létesítendők.

Miután előttünk erősen kitolt előőrsvonal biztosított, mindennemű menetbiztosítás nélkül indult a különítmény, a huszár-hadapród vezetett, aki erre ajánlkozott is, hiszen már kétszer tette meg ez utat! Természetesen kétszer kellett irányt változtatni, miután egy dagadt patakon néhányszor keresztülgázolt a különítmény.

Csakhamar megeredt a havaseső. Jasiel galíciai községbe értünk, a különítményparnok jobbnak látta ebben a havas, viharos, koromsötét éjszakában, a vad hegyi utakon egyelőre tovább nem menni. Futólagos elszállásolás a templom közvetlen közelében.

Mihelyt az országos járművek utólértek bennünket, d. e. 6 óra után, azonnal indulás tovább.

Igen nehéz menet. Wislok WK. faluban a patak többszörösen keresztül-megy a különben is gyalázatos utón; a legénység néhol térdig gázolva a vízben, ami a nyirkos, fagyos hőmérséklet mellett fokozza a fáradalmakat.

Csekély pihenők után, biztosított menetben d. u. 5 órára érkezett a különítmény Bukowsko községbe, ahonnan érkezésünkre eszeveszetten vágta-táztott északnyugat felé néhány orosz lovas.

Bukowskoban helységi táborba szállt a különítmény. Biztosítás: zárt előőrsfelállítás, melyeket századom állít, az én parancsnokságom alatt.

A 3. számú (tishti) táboriőrs parancsnoka d. u. 11 óra 20 perckor jelent, miszerint a Sanooçk patak hídjától közeledésükre néhány lovas menekült Novotaniec felé. Az éj egyébként teljesen nyugodtan telt el.

1914 október 3-án d. e. 8 órakor századomat a 12. (Valy) század váltotta fel.

Miután azonban észak, északnyugat és keleti irányból ellenséges lovasok mutatkoztak, ezen irányokban egy-egy század a legközelebbi magaslatok megszállására rendeltetett d. e. 10 óra után. (Századom a keleti magaslatot szállta meg, ahol d. u. 1 óráig feküdt). D. e. 10 óra tájban a 6. sz. táboriőrs felül körülbelül 5 percig puskatüzelés hangzott; a lövedékek Bukowsko község házain kopogtak; kárt senkiben sem tettek. A 6. sz. táboriőrs, melyre a lövéseket a nyugatra fekvő erdőből tette az ellenség, századom két raja volt ott Békési őrmester parsága alatt. A tüzelés minden valószínűség szerint valamely ellenséges járőr csalogató lövöldözése lehetett csak, hogy a Bukowskoban levő erőnk felfejlődjék s mutassa magát. Éppen a táboriőrs megvizsgálásakor az elmúlt esetre hívtam fel figyelmét Békési őrmesternek is. Ezen oktatásnak tulajdonítom, hogy a 6. sz. táboriőrs helyesen cselekedett s bár körülötte fűtültek az ellenség lövedékei, nyugodtan s a tűz viszonzása nélkül helyén maradt; ott sem sebesült meg senki. (Bukowsko piacán nagy, alvadt vértócsát találtunk; kérdésünkre a zsidólakosság elmondta, hogy f. hó 2-án délelőtt egy tishti járőrünk 3 ellenséges lovasat lepott ott harácsolás közben; ezek közül egyet lovasul agyonlöttek, a vértócsa ettől ered, a másik két lovas elmenekült.)

Délután 1 órakor a század körletébe ment vissza és nyugalomra tért.

Mínthogy a 12. századunk 56 embere a délután folyamán koleragyanús tünetek között hirtelen megbetegedett, ekkor már ketten (később a nap folyamán még 3) meg is haltak.

A délután folyamán a különítmény parancsnok értekezletet tartott; jelen voltak: a század és géppuskásosztag parancsnokok, valamint a tartalékos huszárhadapród. Megállapodás ez volt:

A 11. (Csapó) század délután 9 órakor indul, Nowotaniec—Pisarowce-ra nyomul; a vasútvonalhoz érkezve, ott állást foglal és járőrökkel felderít észak, északnyugat és keleti irányban.

A zászlóalj többi része délután 10 órakor indulva Wolicán át Szanocekig nyomul; az attól északra elterülő magaslatokon állást foglalva, főleg a lovaszakasszal, de kocsikon előreküldött gyalogjárőrökkel is Sanokon és Trepcán keresztül felderít.

Az országos járművekből álló vonat Keledi hadnagy gazdaszati tiszt parancsnoksága s a nagyszámú menetképtelen legénység fődözete alatt továbbbi parancsig Bukowskon visszamarad.

Délután 8 óra előtt kevéssel írásbeli parancs érkezett, mely szerint — eltérőleg a délutáni megállapodástól — a Csapó-század már délután 8 órakor, a különítmény többi része pedig délután 9 órakor indul s vele jön a vonat is. Elővéd gyanánt a 9. Mocsáry-század rendeltetett ki.

Koromsötét éjszaka, nyirkos, hideg” időben indult a különítmény délután 9 órakor a Bukowsko község északi kijáratánál lévő hídtól. Főcsapat parancsnokságom alatt, élén a lovas szakasz, 500 X távolságban követte az előjárórt.

Az elővédszázad Wolica községben küldöncállomást hagyott hátra. Ezen községet elhagyva, Groszmann hadnagy, zászlóaljsegédtiszt jött hozzám a különítményparancsnok ama parancsával, hogy a legközelebbi két községben egy-egy küldöncállomást a 10. század állítson fel, 1—1 altiszt és 4—4 ember erőből. A legközelebbi községtől ekkor legfeljebb 7—8 percnnyire lehetünk. Figyelemmel arra, hogy a főleg póttartalékosokból álló századomban alig van oly altiszt, aki a küldöncállomás körüli teendőket ismerné, ezért hirtelen kijelöltem menetközben, a koromsötét éjszakában 2 altisztet s 4—4 rajbéli embert, ezeket magam mellé vettem és szolgálatuk iránt — amennyire a körülmények engedték — futólagosan kioktattam őket. Élelmezésük-ről maguk gondoskodjanak, mely célból sajátorról adtam a két parancsnoknak 10—10 koronát (zsoldfizetés 2 nappal ezelőtt volt). A házak, melyeket a két küldöncállomás helye gyanánt Pobidna községben és Prusiek északi kijáratánál kijelöltem, az út mellett, lehetőleg magányosan állottak és bádogtetejűek voltak. Sanocek északi kijáratánál lévő feldült majorban megállott a különítmény és sok apró állójárőr biztosítása mellett 1914 október 4-én hajnali 2 órakor pihenőre tért. Századomból is másfélszakasz volt kirendelve biztosításra a tőlünk északra, kelet és délkeletre húzódó magaslatra félkörben.

Reggel 5 órakor, szürkületkor felderítés végett Sanokba küldetett a lovas szakasz. Csakhamar vissza vágta az utat ama jelentéssel, hogy Dobrowkából puskatűzet kapott, senki sem esett el (mi hallottunk kb. 10 lövést). Erre a különítményparancsnok Nagy Andor hadnagyot, századom egyik szakaszával előre küldte Dobrowka felé az úton. Közben a biztosító járőrök bevonattak.

Az éjhomály eloszlása folyamán észrevettük, hogy mögöttünk kb. 1 km-nyire, a Sanocektól nyugatra lévő magaslat gerincén mintegy 150 lépés kiterjedésben alakok mozognak; távcsővel láttam, hogy az alakok katonák, kik földet hánynak: földözéket készítenek. Hihetetlennek látszott, hogy ez ellenség lehetne; de viszont a különítménynek semmiféle része ott nem lehetett. Négy lovas küldetett oda, akik visszaérkezve jelentik, hogy a Pisarowce-ra küldött 11. század van ott s bennünket ellenségnek nézve, ellenünk beásta magát. Minden valószínűség szerint az éj folyamán utat tévesztett a század s talán Dudincén át került a mi hátunkba. A különítményparancsnok előttem ismeretlen okokból a 11. századot bevonulásra utasította, minek következtében Pisarowce környéke felderítetlen maradt.

A különítmény reggel 6 óra 30 perckor indult. Elővéd: parancsnokságom alatt fél század, Bracskó főhadnagy géppuskás osztaga és a lovasszakaszból a parancsnok és 16 huszár. Menetvonal: Dabrowka—Sanok.

A tervezett járőrökkel való felderítés elmaradt. Ugyanis kb. reggel

6 órakor megjelent a majorban egy intelligensebb fiatal izraelita, előadta, hogy most jön Sanokból, ahonnan az oroszok jórészt már tegnap délután ágyúkkal észak felé kivonultak s utolsó lovasszázadaik egy tábornokkal együtt ma reggel hagyták el a várost.

A különítményparancsnok a fent vett információknak teljes hitelt adva, a különítménynek Sanokba mielőbbi bevonulását forszírozta.

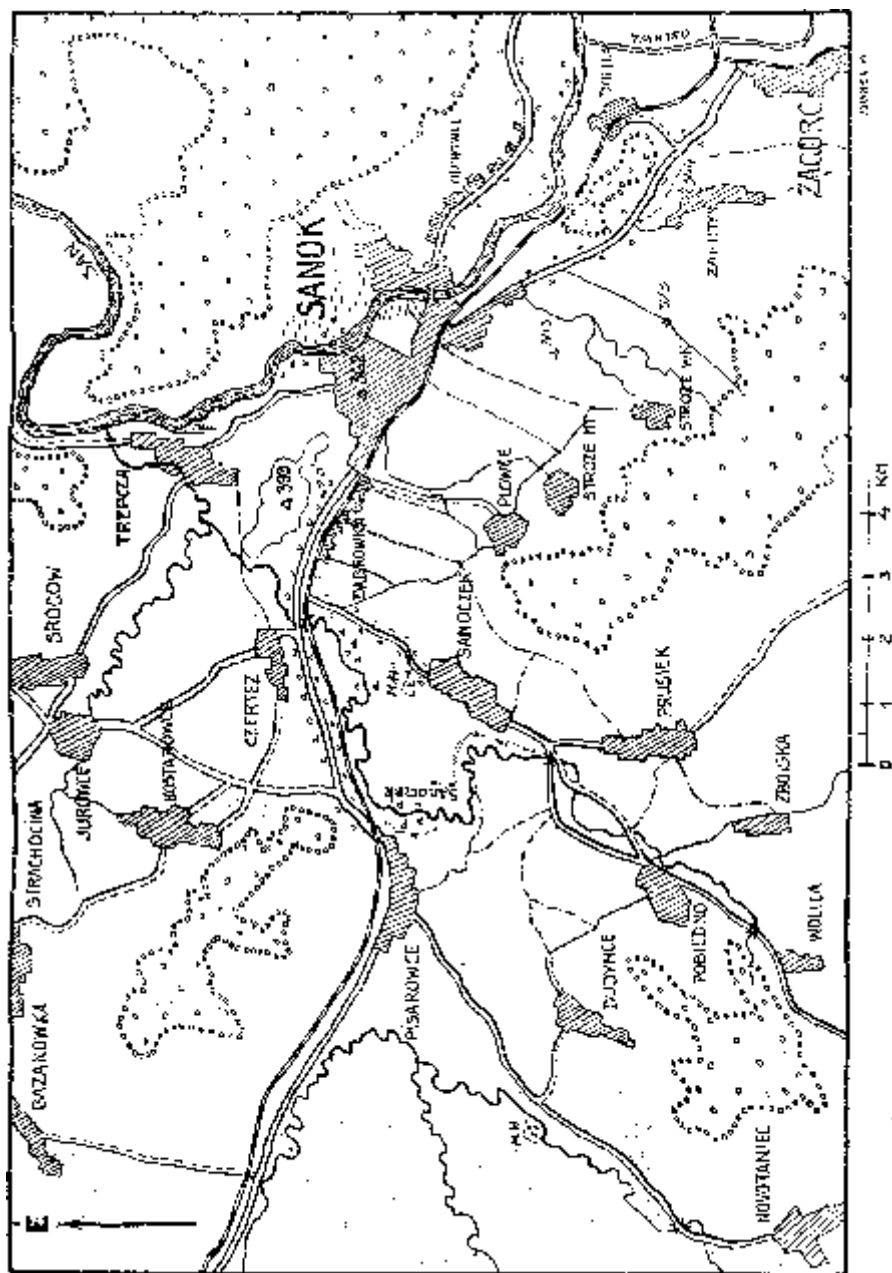
A vasúthoz érkezve, a 393 Δ magaslat gerincén néhány figyelőlovast pillantottam meg: dzsidájukról kétségtelenül megállapíthattuk, hogy oroszok, — kik csakhamar eltűntek. Egy altiszttel 8 huszárt küldtem e magaslatra s miután ezek nagyon bátortalan, lassan, lépésben haladtak, még 2 rajt irányítottam a hegyre, mely az egész környéket uralta. Dabrowka község ritka házsorát futólagosan átkutatva, mérsékelt menetütemben nyomultam Sanok felé. A már kora reggel előreküldött Nagy Andor hdgy. szakaszával nem vonult be a századhoz, hanem indulásunkat látva, öntevékenyen egyenesen a 393 Δ magaslatra nyomult, melyről csakhamar élénk tüzelést hallottunk. Nagy Andor hdgy. később jelentette, hogy az oda irányított két rajjal együtt az ő szakasza tüzelt — amennyire kivehette eredményesen — Trepca irányában egy „kozák századra”.

Sanok legelső házainak egyikéből az elővédre, melynél meneteltem, néhány puskalövés esett. Békési őrmestert egy rajjal a gyanús házba küldtem, melyből egy duplacsövű vadászfegyvert s egy öreg parasztot hozott elő. A golyófütyülésből ítélve sokkal kisebb kaliberből származtak a lövések. Csakugyan a házak mögött bujkálva három ellenséges lovas osont Sanok felé, tőlünk mintegy 300 x-re; valószínűleg ezek lőttek reánk.

Sanok legelső házainál a városból több suhanc és néhány idősebb ember jött elém; ezek ijedten és zavarosan iparkodtak tudomásunkra hozni, hogy még mindig van néhány kozák a városban; csak az imént hagyta el több kozák század a várost s most Trepca felé vonulnak; az időközben ismét előrejött különítményparancsnoknak egy idősebb paraszt meg is mutatta azt az utat, melyen ha előre megyünk, még megfoghatjuk őket. Az ezen útra való letérést el is rendelte a különítményparancsnok, míg a vonatot Sanokra irányította.

Parancs folytán századom a téglavető és temető közötti vonalat szállotta meg, arccal északnak. A balszárnyat a 393A magaslaton volt két raj biztosította — míg a többi század tőlem jobbra volt. Csakhamar észrevettem, hogy egy kb. 10—12 lovasból álló csoport vágtazik előttünk mintegy 1600 x-re nyugatról keleti irányban, a San folyóhoz; oroszoknak ismertem fel őket, mire a sok lövöldözést elrendelő parancsra figyelemmel 2 rajom által tüzeitettem reájuk.

Ekkor Leöchej őrnagy úr kis törzsével már felfelé haladt a 393 Δ felé s magához rendelve, a következő parancsot adta: a Csapó-század és a Czeglédgyé géppuskásosztag a 393 $\wedge$ -ról Trepczába nyomul s azt felderíti, azután ide bevonul; a zászlóalj többi része ezen magaslat mögött arccal Trepczának — tartalék.

Sanok i okoliczności

Én századomat gyülekeztetve, a 893-ra vezettem, hol fedve lefektetem — magam pedig a magaslatra előrekúszva tájékozódtam, miközben tőlem alig 1200 x-re, a Zablotze községnél levő két patak összefolyásánál két ellenséges lovasszázadot láttam oszlopban állva. A balszárnyszakaszt azonnal tüzelésre rendeltem s mivel a szakasznak a pillanatnyi helyéről kilövése nem volt, a 393 magaslat északnyugati pihenőjéig kellett előremenni. Rögton melléje rendeltem a 3. szakaszt is és mindkét szakasszal 1200 irányzékállás mellett megkezdtém a tüzelést. Már „az első ösztüzek szerencsések voltak: személyesen megfigyeltem, hogy a két lovasszázad szétszaladt, több lovas maradt ló nélkül s több ló száguldozik lovas nélkül — észak felé menekültek. Ez volt d. e. 9 és 10 óra között.

Ekkor távcsöveimmel kocsisort láttam felbukkanni nyugati irányban, mely dél felé haladt. A távolság legalább 4 km lehetett. A kocsikat orosz konyhakocsiknak és lőszerkocsiknak néztem. A különítmény parancsnoka hozzám érkezett ekkor; helyeselte a tüzelést és elrendelte, hogy az egész századdal tüzeltessek, mire én a 2. szakaszt a jobbszárny meghosszabbítására, az 1. szakaszt pedig századtartalék gyanánt egy mélyedésbe — a jobbszárny mögött kb. 80—100 x-re volt — rendeltem. Az elől lévő három szakasz igen sűrű rajvonalba feküdt egymás mellett, én a rajvonala mögött, attól 5—6 lépésnyire állottam és figyeltem. Egyszerre csak nagy zavardást észleltem a kocsisorban és azt hittem, hogy talán néhány lövésünk tévedett közékük. De csakhamar tapasztaltam, hogy ez a zavar, kanyarodás és fordulás — orosz tüzéség lemozdonyozása volt, mert csakhamar megszólaltak ágyúi. Megállapítottam, hogy az ellenséges tüzéség Kostarowce-től délkeletre levő kereszt környékén ment állásba.

Az volt a gondolatom, hogy itt nem végzünk valami simán s minden eshetőség ellen — céltárgy nem lévén — elrendeltem, hogy: „fekve beásni”. Ekkor érkezett hozzám Czeglédy fhdgy., gyalogosan szállított két géppuskájával és így szólt: „Százados úr kérem, hová menjen a géppuskás osztag? Én, aki azt sem tudtam, hogy miért, hová küldetett az, alám van-e rendelve stb., csupán a helyzet felől tájékoztattam Czeglédy főhadnagyot, neki az ellenséges tüzéségi állást megmutatva, azt ajánlottam, hogy a balszárnyon vegyen állást, mert csak onnan löheti a műutat, melyen további ellenség jelentkezését vártam, mert az ellenség felbukkanásának iránya bennem rögton azt a gondolatot keltette, hogy a különítmény visszavonulási útját akarja elvágni.

Ekkor vettem észre, hogy ellenséges lovasszázadok ügetnek Strogowból Trepcza felé. A tüzéség lövedékei ekkor már megtalálták századomat; mindig 6—6 lövés dördült el egymásután; ebből állapítottam meg a reámtüzelő ellenséges lövegek számát. Egy előttünk robbanó srappnell nyomán már sebesültek jelentkeztek, legelőször a tőlem félbalra 6—7 x-re fekvő Szász őrvezető, aki a bal lapockájára mutogatott.

Itt érkezett hozzám a 12. századbéli Blau hadnagy, tőlem kérdezvén, hogy hol van a századja?

Blau hadnagyot a 393△ mögé utasítottam (mert ott kellett a többi századot feltételeznem) s egyúttal meghagytam neki, hogy Leöchey őrnagynak megjelentse, miszerint „személyesen állapítottam meg, hogy 6 ellenséges ágyú tüzel reánk és hogy 4 ellenséges lovasszázad üget Jurowce felől Trepczára, a jobbszárnyukba; kérem további parancsát”.

Mindez oly gyorsan történt, hogy az első ágyúlövés óta legfeljebb 2 perc telt el.

Blau hadnagy távoztával rögtön a zászlóaljparancsnokkal való összeköttetés helyreállításán törtem a fejemet. Észrevettem ekkor, hogy sem a két távmérő, sem a hangászok, sem tisztiszolgám nincsenek mellettem. (Utóbbi magam küldtem vissza, még a tüzelés előtt — a sanoki temetőhöz, hogy a lovamat és a löszervivő málhásállatokat onnan közelebb vonja a 393△-hoz. Nem láttam őket többé.)

A tartalékszakasznál lévő Brandt őrvezetőnek odakiáltás által ezt a parancsot adtam: „Keresse meg a magaslat mögött Leöchey őrnagy urat és jelentse neki, hogy 6 ágyúval lő az ellenséges tüzérség s hogy már 6 ellenséges lovasszázad ügetett Jurowce felől Trepczába, amelyek a jobboldalunkra veszélyesek lehetnek. Kérek további parancsot!” Láttam, amint Brandt őrvezető a 393/△ mögött eltűnt.

Jobbszárnyamat Trepcza felé arcváltásra utasítottam már előzőleg s ez némi fődözéket is talált az ágyútűz ellen, de bizony már több szakasz nem fért volna oda. Az idő telt s már türelmetlenkedni kezdtem, mert parancs nem érkezett s Brandt őrvezető sem tért vissza; a zászlóalj többi századairól mit sem tudtam, mert hátrafelé elvette kilátásomat a 393△.

Mindenáron összeköttetést akartam létesíteni magam s Leöchey őrnagy úr között, de most már nem akartam reábizni ezt egy — az ellenséges tűzben megbízhatatlanul mozgó — küldöncre. Elrendeltem, hogy a tart. szakasz tőlem, a 393-△on keresztül Leöchey őrnagy úrig küldöncvonalat létesítsen, egymástól kiáltás távolságra. Ez sikerült is. Ezen relaisvonal *útján* megismételtem jelentésemet, most már 11 lovasszázad Trepczában való eltűnését jelentvén, melyek Trepcza déli szegélyéről századomra tüzelni kezdenek.

Megint egy kínos várakozás.

Arra is gondoltam, hogy amennyiben magam megyek vissza a 393△-ra, onnan személyesen áttekinthetem a zászlóalj helyzetét is s egyúttal jelekkel és küldöncvonal útján századomat is vezethetem; e gondolatom végrehajtásában kizárólag az attól való aggodalom tartott vissza, hogy századom e lépésemet könnyen nézhetné az ellenséges tűztől való félelemnek, megfutamodásnak s miután a bizonytalan helyzetet mindenki érezvén, komolyan tartottam attól, hogy velem együtt az egész század is megindulna, de futva, hátrafelé ... Kizárólag ezért, ismétlem, maradtam közvetlenül a rajvonal mögött.

Ép ekkor — végre — egy parancs érkezik a relais útján; egy szóból állott csak: „Visszavonulás”. Visszakiáltom a kérdést: „Irány?” — de már

válasz nem érkezik: a 393 $\triangle$ -on álló ember (s valószínűleg a hegy mögöttiek is) leggyorsabban teljesítik a visszavonulás iránti parancsot.

Helyzetem igen kellemetlen! A terep igen kedvezőtlen a visszavonulásra: egyenes irányban visszamenve nemcsak az ellenséges tüzéség, de Trepcza szegélyéről igen élénk gyalog-, sőt 1—2 perc óta több géppuska tüze is eláraszt. Ha a magaslat északkeleti lejtjén vonulok vissza, ott a puska- és géppuskatűz lődöz tönkre. A délnyugati lejtet pedig az ágyúk élénk srappelltüze söpri végig.

Elhatároztam, hogy szökeleásszerű visszavonulás után lehetőleg addig tartom a 393 $\triangle$ -magaslatot, míg a különítmény körülbelül háromnegyed órai időt nyer; mert ha hamarabb sikerül az ellenséges tüzéségnek e magaslatra jutni, akkor veszve van az egész különítmény. Azután pedig déli irányban keresem századon:mal a csatlakozást a különítményhez.

Az oldaltűz igen kellemetlen volt már; legelőször tehát az ezáltal különösen érintett szakaszokat óhajtottam visszavonni. Kiáltással így intézkedtem: „Tartalék- és jobbszárnyszakasz vissza a mögöttünk lévő magaslatra s ott Trepcza felé állást foglalni.” E két szakasz visszavonulása azonnal megkezdődött a földözék nélküli terepen. Láttam, miként esik el egyik ember a másik után — részben fokozott géppuskatűz, részben az élénkített ágyútűz alatt. Magam a balszárnyon lévő géppuskaosztaghoz közeledtem s Czeglédy főhadnagynak kb. 20 lépésről kiáltottam: „Elrendeltetett a visszavonulás”. A közöttem és a kúp között lévő kis területen legalább 20—25 embert láttam heverni és vonaglani; ezek mind a visszavonulás alatt maradtak ott. Valahányszor egy szakasz vagy a géppuskásosztag felkerekedett, mindig irtózatosszerű ágyútűz vágódott közéjük s kísérte őket, míg el nem tűntek. Ép ezért a következő, jobbszárny szakasznál már rajonként rendeltem el a visszamenetet, magam jelölve meg az illető rajt; iegyuttal — az átkos oldaltűzet elkerülendő — magam mutattam nekik az utat a magaslat délnyugati lejtje mentén. Az egyes szakaszok és rajok visszaindulása a legnagyobb fegyelemmel történt; egyszer sem vettem észre, hogy más ember is visszamozdult volna, mint aki az általános megjelölt szakaszhoz, illetőleg rajhoz tartozott. De bizony az elindulás után ... minden köteléket felbomlasztott a soraikban végigsöpörő fokozott srappellűz! Sajnálattal tapasztaltam, hogy az ellenséges tüzéség nem kíméli a löszert, s az egyes rajokra ép oly ádázul szórja srappelljeit, mint azt a szakaszokra tette, — de most már még irtózatóbb biztonsággal.

A visszavonulásra vonatkozó parancs vétele óta eltelhetett most már egy jó félóra. A kúpról nem hallottam még mindég az ott lévő két szakasz és géppuskás osztag tüzét; arra gondoltam, hogy talán az élénk szél nem engedi a hangot onnan hozzám, különben is —így gondoltam — majd minyárt ott leszek magam is!

Körülbelül 12 óra után az utolsó, balszárnyszakaszt is visszarendeltem s magam is velük futottam. E szakasznak Békési őrmester volt a parancsnoka; futásunk alatt mindig közvetlenül mellettem volt; körülbelül 30—35

embere rajvonalba közvetlenül mögöttünk. Céloom az volt, hogy a magaslat délnyugati lejtjén, közel a gerincvonalhoz, akként menjünk, hogy a harántmélyedésekben menedéket találjunk a pusztító ágyútűz ellen; a 393. magaslattal egy magasságba érve, arra feltérünk. Nem így történt. Megfigyelve, hogy az oroszok tüzésége mindig egy-egy 6 lövésből álló sorozatot lő reánk, valahányszor egy ágyú dördült vagy villant, mindig „Feküdj”-öt vezényeltem s miután a 6 lövés elrobbant — rohantunk tovább. Ezzel, meggyőződésemm ez, sok veszteségtől lettünk megkímélve. A meglehetősen meredek hegyoldal talaja teljesen fel volt ázva, a sárban szörnyen csúsztunk, gyakran elestünk, útközben az ágyútűz pusztította sorainkat, de a különféle erőállapot, ügyesség, sebesülés foka is hozzájárult, hogy a szakasz a mélységben is mindinkább kiterjedt.

Észrevettem, hogy néhány ember elhagyta puskáját. Futásközben reájuk támadtam. Ekkor láttam, hogy mindegyikük sebesült; ezek egyike, akinek melle volt keresztül löve s ennek dacára velünk futott, szerelvényét is eldobta...

Egyszerre csak egy rémes dördülés, mely a földhöz vágott, miközben néhányszor megperdültem magam körül s azután elkezdtem a meredek hegylejtőn lefelé gurulni. . . Egy közvetlen közelemben robbanó gránát vagy srappnell ütött a földhöz.

Bevallom, hogy a nyugodt megfontolás, tájékozódás néhány percre elhagyott, ösztönszerűen folytattam a mellettem lévő néhány emberrel a menekülést tovább, Sanok város házai felé. Még a műúton innen egy kis ház tövében önkéntelenül megállottunk.

Alig fél percig voltunk a házikó mögött, midőn egy gránát levitte a bádög háztetőt, mindent a nyakunkba szórva. Tovább innen!

Sanokba akartam befutni, de a srappnellek olyannyira végigseperték a műutat s vasutat, hogy esztelenségnek látszott ott vezetni a velem lévő 6—10 embert. Keresztülváltunk tehát a vasúton s *ey* domb lejtőjén fődözve magunkat az ágyútűz elől, nagyjában déli irányban menekültünk. „Azonban hirtelen igen élénk puskatüzélést kaptunk hátulról és jobbról. Utóbbi irányban, tőlem kb. 600 x-nyire láttam is egy elég sűrű rajvonal körvonalait. Úgy látszik, az üldözésünkre küldött lovasság tüzelt lóról szállva. A domboldalon lejjebb szaladtunk, hogy kivonjuk magunkat ezen érzékeny tűz alól s belekerültünk egy apró bozóttal tarkított mocsárba, melyben térden felül gázoltunk, közel a teljes kimerültséghez, közöttünk több, sebesülttel, miközben folyton el-el maradt egy-egy ember. A bozótból végre kijutva; folytonos golyósziszegés közben rohantunk tovább.

Mindig a mélységi vonalon haladva, a déli irányban Flowce község mellett legközelebb látszó erdő elérését tűztem feladatul embereimnek. Ott előnyben leszünk az oroszok felett, mert oda lóháton nem követhetnek.

De csakhamar (megszűnt mindenféle tüzelés) tőlem jobbra, valamint félj öbbrá, alig 80 x-re tőlünk egy-egy orosz lovas félszázad jelent meg s vad „Gurrá! Gurrá!” ordítással, előreszegezett dzsidával vágattak reánk. „Tü-

zeleni, jobbról lovasság!” kiáltottam igazán minden megfontolás nélkül, talán csak a békegyakorlatok okozta megszokásból. (Hiszen ennek már semmi értelme sem volt, hogy az annyira túlsúlyban lévő ellenséget, ha már oly közelre jutott, még feltartóztatni megkíséreljük!)

Ekkor már csak 3 ember volt mellettem: Mucsi Lajos tizedes (kezében a tusanyaknál kettétört puskával), Csapó Imre e. é. ö. tizedes (valamelyik karja átlöve, puska nélkül) és Steiner Mór honvéd, század cipész. Csak utóbbi volt tehát képes a vezényszót végrehajtani. De nem tette! Steiner Mór félelemtől reszketve, ilyformán könyörgött hozzám: „De százados úr kérem, akkor leölnék minket a kozákok, ha lövünk”. Ismételtem: „Tűzeljen!” ... s egy erős káromkodás hagyta el ajkamat. Tehetetlenségemben revolverem helyét tapogattam s látom, hogy valamelyik a három ember közül feltartotta a kezét.

Persze, mindez a gondolat gyorsaságával történt, az alatt a rövid félperc alatt, míg a rohamozó orosz lovasok ezt a rövid 70—80 lépésnyi utat vágatva megtették. A következő pillanatban jobbról s balról vállon ragadt egy-egy orosz lovas, többen leugráltak lovaikról s mindent, ami ruhámon kívül rajtam volt, lerángattak rólam. Mindez oly hirtelenül folyt le, hogy mire felocsúdtam, már teljesen ki voltam fosztva. D. u. 2 óra lehetett.

Ekkor az orosz lovasok csoportjából egy tiszt, aki addig 5—6 méterről nézte a történeteket, hozzám jött, bemutatkozott (valami „kapitan”, a lovaszázad parancsnoka volt) s kezét nyújtotta. Rögtön arra kértem, hogy sebesülteimet gondozás alá vésesse, de sajnálattal közölte, hogy egészségügyi személyzet nem áll rendelkezésére. Ama kérésem teljesítését azonban megígérte, hogy a 393 Δ -ra kocsikat küld a sebesültekért,

Csakhamar gyülekeztek körülöttem azok a sebesültek, akik még jární tudtak, de lemaradtak tőlünk. Többek között egy gyomor- és egy mellkeresztüllővést is bekötöttem, könyökig véres voltam utánuk. Ekkor láttam, hogy az oroszok minden irányból hozzák kettesével-hármasával embereimet. Keleti irányból Fleischer Zoltán hadnagyomat pillantottam meg, akit bal hóna alatt lóhátról egy orosz lovas, jobbról egy századombeli honvéd támogatott, annyira ki volt merülve; azt hittem megsebesült, hozzáiettem, hogy segítsek rajta, de megnyugtatott, hogy csupán kimerült.

Kérésemre visszaadatta az orosz tiszt a pénzes erszényemet, de abban csak az aprópénzt hagyták benne; kisebb cédulákat, bélyeget és a számomra előkészített Cyankáli mérget, melyet az erszényemben tartottam, kivették. Velem együtt 31 emberemet hoztak össze az oroszok apránként. Körülvettek s miután puskáinkat még az elfogás helyén összetörték, a 393 Δ magaslatra, a 10. számú (valami gróf Keller tábornok parancsnoksága alatt álló) orosz lovas hadosztályparancsnoksághoz vezettek. A tiszteket előszóllították s engem s Fleischer hadnagyot külön-külön német nyelven a hadosztály vezérkari főnöke kikérdezett. Ugyanakkor egy másik vezérkari tiszt a legénységhez ment s láttam, hogy azokat is kikérdezi. Erre számítottam. S ezért még mialatt idevezettek bennünket (szabadon engedtek magyarul beszélni!), ki-

tanítottam embereimet, hogy az oroszok megtévesztése céljából mit kell mondaniok, ha kikérdeztetnének. Ennek megfelelően magam is a vezérkari főnöknel mint 15. honvéd menet zászlóaljbeli mutatkoztam be. (Tehettem ezt, mert egyikünk sapkáján sem volt ezredszám).

Érdekesek a hozzám intézett kérdések: Tudjuk-e mi azt, hogy „Auszt-ria” teljesen le van verve? Azt feleltem, hogy ezt igazán nem így tudom, el- lenben akként tudom, hogy majd csak most fogjuk mi tulajdonképpen meg- kezdeni a háborút! Milyen hadtesthez tartozom én? — kérdezte most. „A 24-ikhez!” — feleltem én. Majd amikor azt kérdezte, hogy mely célból s mily csapattal jöttünk Sanokba? Azt feleltem, hogy csak az én századam, meg egy géppuskásosztag volt ott, mint hírszerző csapat. (A különítmény többi részét, amely úgysem lépett volt harcba, azért akartam elhallgatni, nehogy ezek üldözésére induljanak az oroszok). Azonban a vezérkari törzs- tiszt gúnyosan felelt: miért akarom én őket megtéveszteni, hiszen ők már Bukowskotól kezdve állandóan megfigyelték zászlóaljunkat és szándékosan hagyták el Sanokot, hogy bennünket oda csábítsanak; Kostarowece-ben éjje- lezték, hogy mihelyt a mi zászlóaljunk Sanokba megy, hátba támadhassák azt, elvágják a Bukowsko felé vezető visszavonulásunk útját s az egész zászlóaljat bekerítve, elfogják. „Szerencséje önöknek” — így végezte — „hogy ezt a magaslatot ennyire megszállották, különben sikerült is volna egész zászlóaljukat elfogni!”

Miután láttam, hogy megtéveszteni erre nézve az oroszot nem tudom, kijelentettem neki, hogy: „Kérem én katona és tiszt vagyok, nem is vár- hatja tőlem senki, hogy az ellenségünknek segítségére legyek feleletemmel!” Látva, hogy velem nem boldogul, tisztelgett s Fleischer hadnagyhoz ment, aki 10 lépésre tőlem állt s figyelte beszédünket, én igyekeztem hangosan fe- lelteni, hogy Fleischer mindent meghalljon. Utólag elmondta, hogy mindent hallott s ez értelemben felelt ő is a kérdésekre. Ő (valószínűleg mint tartalékos) még azt a kérdést is kapta, hogy vajjon most, amidőn Auszt-ria telje- sen le van verve, nem lenne-e itt a kedvező alkalom Magyarországon most keresztülvinni az Ausztriától való elszakadást kieroszakolni és Oroszország segítségével az ország függetlenségét kivívni? Természetesen ellenkező véle- ményen volt Fleischer hadnagy.

Feleleteinket szorgalmasan jegyezte az orosz vezérkari főnök (ezzel ugyan nem megy sokra!).

Az orosz vezérkari főnök részéről történt kihallgatásom alatt, közvet- lenül előttem, alig 20 lépésre, 6 orosz ágyú állott tűzvonalban, melyek nagy- ritkán egy-egy lövést tettek délkeleti irányba, valószínűleg az én zászló- aljamra. Mondhatom, hogy borzasztóan fájdalmas érzés az, közvetlen közel- ből tehetetlenül nézni, hogy miként ágyúzza az ellenség a bajtársakat. . .

Ide hurcolták több kocsin az oroszok azokat a sebesülteket, akik a 393 A magaslaton maradtak. Felismertem a kocsikon ezeket a nehéz sebe- sülteket: Békési Pál őrmestert (5 sebet kapott, ezek egyike oldalról az orra- tóvét lőtte keresztül), Mágori László őrzetetőt, Ferjencsik István őrzetetőt,

Ridegh Mátyás tizedes stb. Azonkívül az oroszok azt mondták, hogy halva fekszik a hegyen egy nagy csupaszkepű tiszt is. Persze nem engedtek fel a hegyre s így nem tudhatom most sem, vajjon Czeglédy főhadnagy, avagy Nagy Andor holtteste fekszik-e a hegyen.

Csakhamar a tüzérség felmozdonyozott, állása mögött 11 lovasszázad gyülekezett. A hadosztályparancsnok megszólítására a sok orosz valami üdvözlésként ordított s azzal az egész hadosztály mellettünk elhaladva, Babrowka—Ruska irányában elkocogott. Megkönnyebbülve állapítottam meg tehát, hogy lemondtak zászlóaljam üldözéséről, de viszont én is lemondhatam arról, hogy zászlóaljam valamely akciója révén megszabadulhatok.

A sebesülteket a kórházba, bennünket pedig a szembenlévő Sanok-i törvénszéki fogházba kísértek öreink, ahol engem Fleischer hadnaggyal egy külön cellába zártak.

Csak itt tértünk magunkhoz valamennyire. Tapogatjuk tagjainkat s nem tudjuk elhinni s megérteni, hogy nem sebesültünk meg ebben az irtózatot golyózáporban. Csupán sapkám van érthetetlen helyen és módon keresztüllyukasztva! ElkeseTedésemben szinte sajnálom, hogy nem repült ez a golyó 1 cm-rel lejjebb — a fejembe . . .

Velem együtt hadifogságba jutottak:

Fleischer Zoltán tart. hadnagy;

az I. szakaszból: 7.

Stefanovits Lajos szkv.	Zawada János honvéd	Salamon János honvéd
Lipták János örvezető	Pópa Tódor honvéd	Kuhina József honvéd;
	Kincses Benjamin honvéd	

a II. szakaszból: senki (ezeket rendeltem vissza először);

a III. szakaszból: 12.

Kenéz Lajos örvezető	Nevedenszky Pál honvéd	Kovács András honvéd
Osgyán Pál örvezető	Schmidt Péter honvéd	Bendár György honvéd
Kiss László honvéd	Lengyel Endre honvéd	Mudura Pál honvéd
Sass Gábor honvéd	Terma József honvéd	Bojtez Tódor honvéd;

a IV. szakaszból: 16.

Leszko Márton szkv.	Tarcse Miklós honvéd	Plumbás Vazul honvéd
Vantus Károly tizedes	Miklós József honvéd	Pópa Tivadar honvéd
Mucsi Lajos tizedes	Argyelán János honvéd	Jankó Antal honvéd
Leszko István örvezető	Pribék Sándor honvéd	Steiner Mór honvéd
Jancsó István örvezető	Darabont Lajos honvéd	Kracsun Flóra honvéd
	Hanga Pál honvéd	

Összesen: 2 tiszt, 35 fő legénység.

Századom sebesültjeiről, a körülmények folytán nem lehet biztos tudomásom, mert a sebesülve hadifogságba jutottakat rögtön elválasztották tő-

lünk s a Sanok-i kórházba vitték; csak hadifogságból visszatérve értesültem, hogy ezen sebesültek saját csapataink előnyomulása folytán Sanokban megmenekültek.

Legénységemet is kihallgatva, a következőkről állapítottuk meg, hogy sebesülve orosz fogságba jutottak:

Békési Pál őrmester	Ferjencsik István őrv.	Moós Jeremiás honvéd
Bodó Péter honvéd	Filó János honvéd	Ridegh Mátyás tizedes
Botyánszky János honvéd	Heducz Tivadar honvéd	S úrin György honvéd
Csapó Imre e.é.ő. tizedes	Kiss József tizedes	Szász Pál őrzető
Csorna Demeter honvéd	Kovács János honvéd	Sula Mihály honvéd
Csík János honvéd	Lukács György honvéd	Vági András honvéd
	Mágori László honvéd	

Az elesettekről, kik igen nagy számban voltak, nem tudok számot adni.

1915 április folyamán *meghaltak* kiütéses tífuszban:

Stefanovits Lajos tizedes (Mezőberény),
 Mucsi Lajos tizedes (Arad, József főherceg u. 13. I. em.),
 Bondár György honvéd (Kardó, Bihar m.),
 Jankó Antal honvéd (Magyarbánhegyes),
 Pribék Sándor honvéd (Kába),
 Zawada János honvéd (Mezőberény),
 Kincses Benjámín honvéd (Okány).

Szerencsésen átszenvedték a betegséget: Leszkó Márton szkv., Vantusa Károly tizedes, Kenéz Lajos, Lipták János és Osgyán Pál őrzetők, valamint Schmidt Péter, Darabont Lajos és Torma József honvédek.

1916 április hóban Steiner Mór cipészt Chabarowskba, a többi embert a Dón-vidéki szénbányákba vitték. Velem ettől kezdve szökéseimig csak Novodenzky Pál maradt. Ugyanis Fleischer Zoltán tart. hadnagy is saját kérésére — egy másik táborba helyeztetett át, ahol rokona is raboskodott.

Részletek harctéri naplóból.

Dunst Andor tart. főhadnagy, okl. gépészmérnök.

Júl. 28. Tegnap én is megkaptam a behívómat, úgyhogy ma reggel vonatra ültem s megérkeztem Nagyváradra. A vonatok zsúfolva bevonulókkal, egymás után hagyták el a pályaudvarokat. Óriási tömeg mozgott mindenütt. Virágos kalappal, nagy, hangos jókedvvel a bevonulók ezrei minden állomáson.

Augusztus 8. Nagyon hamar belejöttünk ismét a katonaéletbe. Ezredünket, a 15-ik menetezredet a 4-ik és 3-ik honv. gy. ezredekbe állították fel. A debreceniek egyelőre még nem csatlakoztak hozzánk, úgyhogy egyelőre csak két zászlóaljunk van itt Nagyváradon.

Miután ezredünk a városban szét van szórva, inkább csak egy-egy zászlóaljon belül találkozunk mi tisztok s nem is ismerjük az összes bajtársakat. Eddig a következő tisztí névsort tudtam összeállítani:

Ezredparancsnok:	Groszmann	Károly	t.	hdgy.
Jancsó Árpád alezredes.	Fleischer	Károly	t.	hdgy.
Ezred	segédtszt:	Tóth János t. zls.		
Ragány Dezső fhdgy.				
Ezred	utásztiszt:	Csapó	Márton	szds. parnok.
Kovács Kálmán fhdgy.		Benedek	Áron	t. hdgy.
Élelmezőtiszt:	Dunst	Andor	t.	hdgy.
Melcher Gyula hdgy.	Cosztán Pál t. hdgy.			
Gp.	osztágparnok:	Dr. Hoffmann	Mihály t. zls.	
Czeglédy Elemér fhdgy.				
I. zlj-p	arnok:			4. század:
Leöchey Kálmán ői'nagy.	Vályi	Miklós	fhdgy.,	parnok.
Zlj-s	egédtszt:	Kolozsváry	Dezső	t. hdgy.
Vörös József fhdgy.	Perlesz	Vilmos	t.	hdgy.
1. század:	Blau Béla t. zls.			
Mocsáry	Ödön	fhdgy-parnok.	Csillag Vilmos t. zls.	
Schiller	S.	t.	hdgy.	
Heringh	Sándor	t.	hdgy.	5. század:
Vas	Oszkár	t.	hdgy.	Fényes Barna szds., parnok.
Molnár t. zls.				
2. század:				6. század:
Vermes	Ottó	szds.,	parnok.	Fabinyi Elek szds.
Nagy Andor t. hdgy.				Vali Péter tart. hdgy.
				Steiner Edgár t. zls.
				Pollák t. hdgy.
				Brück s. orvos.

Aug. 14. Ma harcserű gyakorlatunk volt a tábori ezreddel.

Aug. 16. Hajnali 1 óraker váratlanul riadó volt. „Azonnal felkészülni, mert indulunk”. Reggel 7 óraker felállították az ezredet a városi kórház előtti téren. Elhangzottak a búcsúztató beszédek, „imához” harsant fel a vezényszó, aztán a Himnusz és elindultunk a harctér felé. A tábori ezred zenekar víg, pattogó ritmusú zenéje és a polgári lakosság végeleáthatatlan sorai között mentünk.

Mikor már jól elhagytuk Nagyváradot, akkor tudtuk meg, hogy Berettyóújfalura megyünk, ahol a debreceni 3-asokkal fogunk egyesülni.

Aug. 22. Ma átutazott Berettyóújfalun a tábori ezred I. zlj-a, fel az orosz harctérre.

Aug. 31. Ma hajnalban elindultunk és este érkezünk Bárádra.

Szept. 2. A tábori ezred III. zlj-a átutazott itt Bárádon, ünnepélyesen fogadtuk őket, annál is inkább, mert már a mi vonatunk is készen állott s mi is megkaptuk a parancsot a bevagonírozásra. A falu népe ott állt a vonat mellett és sírva, szívszorongva figyelte készülődésünket. De felharsantak a vezényszavak, megszólalt az utolsó „imához” kürtjel s vonatunk a falu né-

pének kendőlobogtatása s a később induló másik két zászlóalj egetverő éljenzése közepette elindult.

Vonatunk nagyon lassan dőcög, az éneklés, nevetgélés, kiabálás túlharsojga a kerekek zakatolását.

Délután Debrecenbe érünk s néhány óráig vesztegelünk az állomáson. *Szept. 3.* Reggel Csapra érkezett vonatunk. Rövid szünet után tovább dőcögtünk Ungváron át Lavoczne felé. Végig énekeltük és táncoltuk az összes állomásokat, amíg éjjel 11 órakor a magyar határra ért vonatunk. Néhány percre megáll a vonat, felhangzik végig az egész szerelvényen a Himnusz s evvel búcsút vettünk Magyarországtól.

Szept. 4. Kora hajnalban megérkeztünk a galíciai Sianki állomásra. Éppen én voltam szolgálatban ezen az éjjelen. Ahogy leszálok az állomáson, a főnök a velünk utazó ezredorvost kéreti be a váróterembe, mert néhány sebesültet kellene bekötözni, akik itt további irányításukat várják. Felköltöttem az ezredorvost s bementünk az állomásépületbe. Több sebesültet találtunk a váróteremben a 82-es székely ezredtől. Legtöbbje könnyebben sebesült. Rendre bekötözte őket az orvos, mikor végül egy igen jókedvű 82-es bakára került a sor:

„No, mi bajod fiam?”, kérdi az ezredorvos.

„Van vagy két seb rajtam instálom, tessék mán megtekinteni” mondja a székely .

Az orvos megnézi, mutat 2 sebet a lábán, egyet a karján, meg a fején srapnellszilánktól eredő sebek. A baka meg sem szisszent a kötözés alatt.

„Alássan köszönöm” mondja a baka s avval tisztelegve odébb áll. Az ezredorvosnak azonban feltűnt, hogy a baka egész meggömbülve megy ki.

„Gyere vissza, ved le a zubonyodat” parancsolja az ezredorvos. Nagynehezen lehúzzák a zubonyát s legnagyobb elszörnyűködésünkre, a hátán egy nagy szúrt sebet találnak.

„Hát miért nem mondod, hogy még egy sebed van, hiszen csupa vér a hátad?”

„Há még asse legyen, nem fáj!” volt az egykedvű válasz. Ekkora hidegvérűség, valósággal bámulatba ejtett mindnyájunkat.

Szept 5. Végre, késő éjjel mégis elindultunk Siánkiból s ma reggel Samborba érkeztünk.

Hosszas várakozás után megjön a továbbirányító parancs s ekkor megtudjuk, hogy Przemyslbe megyünk. Tehát megértük azt, amit Jókai a Jövő század regényében megírt: „Magyar honvédek fogják védeni Przemysl várát”.

Szept. 6. Az éj folyamán megérkeztünk Przemysl várába. Teljes sötéttségben megáll valahol vonatunk. Allomásnak nyoma sincs. Borzasztóan fázunk, mert hideg van. Rövid menetelés után Krowniki faluba megyünk, mely teljesen üresen, elhagyottan búsul a nagy sötéttségben. Helyben vagyunk.

Szept. 12. Miután zlj-unk feladata lesz a Hurkod nevű erőd védelme, naponta kivonulunk oda, hogy megismerjük. Éjjel fényszóró világítás mellett gyakoroljuk a felvonulást. Ma kivettek a legkülső vonalig. Itt is árkok, falak, alagutak labirintusa. Abszolúte nem tudunk tájékozódni, annyit kanyargunk ide-oda az árkokban, alagutakban. 6 órai menetelés volt, míg ismét visszaérkeztünk Krownikba. Este váratlan parancs jött, hogy azonnal szereljünk fel, mi is megyünk Jaroslauba, ahová a III. zlj-t tegnapelőtt hirtelen elvitték.

Bevonultunk tehát a sötét városba. Az állomáson már ott állt a vonatunk készen. Nyitott kavicszállító kocsiból állt az egész vasúti szerelvény. Útközben nagyon hideg van, a fogunk vacog, de az izgalom belülről fűt. Végre megáll a vonat valahol a sötétségben. Hajnali fél 3 óra van. Tehát *itt vagyunk Jaroslauban*. A vasúti töltés mellett egy réten gyülekezünk. A századok rendben felállnak. Rövid tanácskozás után parancs jön: „szuronyt fel”, „járőrök előre”. Elindulunk. Mire a nap feljön, Jaroslau elé érkeztünk.

Bevonulunk a városba s ott a legnagyobb nyugalmat látjuk. Az emberek nyugodtan jönnek-mennek az utcán. A laktanyában ide-oda járó katonákat látunk. Orosznak azonban nyoma sincs.

Két óra múlva bevonulunk az erődbe. Kijelölik védőszakaszainkat. Cosztán és az én szakaszom egy támpontba kerül, velünk van Csapó százados és a géppuskaosztágpáncsnok Czeglédy főhadnagy is. Minden század elfoglalja a kijelölt helyét. A támpontnak nevezett erődítés azonban semmi egyéb, mint egy csomó vaslemez és drótakadály, mely egy halomban hever. Valami drótakadály látszik ugyan lent, alattunk a völgyben. De ez az egész.

Szept. 13. Ma egész nap szakadó esőben dolgoztunk. Sikerült a megfeszített munkával odáig jutni, hogy estére a támpont mégis valahogy erődített hely képét adta. A felhalmozott vasiemezek, deszkák, stb. segélyével volt már a domb oldalába bemélyített földözékünk a legénység és a tiszték részére. A lövészárkok is ki volt ásva, drótakadályt húztunk.

Hogy az oroszok közelednek már, azt a köröskörül vörös horizontról láttuk. Mindenütt égtek a falvak s különösen észak felől közeledett a tűzész. Nyugalom és csend van köröskörül.

Szept. 13. Még mindig szakadatlanul esik az eső. Olyan sártenger és víz van már itt, hogy bokán felül sülyedünk el benne, alig bírunk dolgozni.

Járőreink ma már kontaktusba kerültek az oroszok járőreivel, tehát már rövidesen itt lesz az orosz.

Szept. 15. Végre gyönyörű verőfényes napra ébredtünk. Most már nappal is látjuk a köröskörül füstölgő horizontot. Ez azonban, ahogy megtudtuk, saját embereink műve. A mi visszavonuló csapataink gyűjtják fel a falvakat, amelyek az erődítések előtt zavarják a kilövést s kedvező felvonulási terepet biztosítanak az oroszoknak.

Mindennap fantasztikus számú fogolyról, zsákmányolt ágyúról stb.-ről szólt a jelentés. Így volt ez még tegnap is, hogyan lehetséges tehát, hogy ma már visszavonulásról beszélnek? Ez nagyon deprimál minket. Hiszen még

nem is volt alkalmunk összemérni erőnket az oroszsal. A hírek azt mondják, hogy olyan nagy tömegekben jönnek az oroszok, hogy itt, ezen a meglehetősen sík terepen nem tudjuk felvenni velük a harcot. Valószínűnek látszik, hogy a többi frontrészen van baj s emiatt kell nekünk is visszamenni.

Az ágyúzás egész nap folyik, egyre erősebben hallhatóan, egyre közelebről. Mi is megkaptuk délután a parancsot az előterep letárolására. Borzasztó munka volt ez. Emberek már régen nem voltak a faluban, elhurcolkodtak.

Egy negyed óra múlva lángokban állott előttünk a falu, tőlünk jobbra és balra is égnek a falvak.

Szept. 16. Egész éjjel nagy izgalom volt. Vártuk az oroszok támadását. Az előttünk lévő védővonal tüzei egész éjjel dolgoztak. Már egész tisztán láttuk az ágyúk toroktüzét. Azonban nem történt semmi az éj folyamán. Sőt ma délelőtt gyengült az ágyúzás. Szuharownál már akcióba léptek a mieink, amennyiben egy támadó orosz csapat szuronyrohamát visszaverték.

Szept. 18. Ismét eltelt két nap. Az oroszok még mindig nem érték el támpontunkat. Közvetlen alattunk a völgyben folyik a harc. Most már világosan látszik, hogy utóvédharcok folynak itt lent.

Ma hivatalosan is megkaptuk a hírt, hogy készülünk fel a visszavonulásra. Tehát mégis. Rettentően deprimál mindnyájunkat a hír.

Szept. 19. Szakad az eső változatlan dühhel. Hideg északi szél borzongatja átázott ruhánkban egész testünket és még mindig itt vagyunk, tanácstalanul várva.

Este éppen együtt ültünk négyen tiszték és vacsoráztunk, amikor egyik járóőrünk egy orosz foglyot hozott be táboriőrs-vonalunkról.

Legénységünkben többen vannak, akik tótul tudnak s így tolmácsolni tudták az orosz vallomásait. Szerinte 2 hadtest nyomult előre Jaroslau felé. Közvetlen előttünk vannak már az élcsapatok.

Éjjel ismét szolgálatban voltam. Az eső szakadt folyton, egy-egy puska-lövés s fejünk felett elsivítő golyó zavarta meg csak az eső monoton zaját, egyébként csönd volt.

Hajnal felé erősödik időnként a puskatűz. Hol itt, hol ott lángol fel a fegyverropogás. Aztán megint csönd lesz, halotti csönd.

Szept. 20. Vasárnap van ma. Az eső még mindig szakad, mintha el akarná árasztani az egész vidéket vízőzönnel. A harc ma reggel kiterjedt, már közvetlen a mi erődünk elé csapkodnak az orosz gránátok. Az éjjel III. zlj-unk rajtaütött a beásott orosz állásokon és 200-nál több oroszot kivert, akik sok halottat és sebesültet visszahagyva menekültek.

Este a vacsora kiosztásakor parancs jön, hogy készüljünk fel, éjjel 12 órakor indulunk. Hova? Nem tudjuk.

Éjjel 12 órakor csakugyan elindultunk, ismeretlen irányban, vak sötétségben, szakadó esőben. Hogy visszavonulunk, azt abból következtettem, hogy utóvédosztagokat kellett hátrahagyni.

Egész éjjel meneteltünk, úttalan utakon, szántáson, árkon-bokron ke-

resztül. Reggel felé egy erdőbe értünk. A konyhák, szekerek elváltak tőlünk és mi nekivágtunk az erdőnek. Nyolc óra hosszat mentünk szakadatlanul, végre kiértünk az erdőből. Délután 5 órakor megálltunk egy hegytetőn és táborba szálltunk. Alig pihentünk egy kis ideig, riadót fújtak, gyorsan felszedelőzködtünk és már is mentünk tovább. Közben egyre több és több hasonlóan visszavonuló csapattal találkoztunk. 4—5 parallel menetoszlop ment egymás mellett. Tépett, rongyos társaság, piszkosak, apatikusak mennek, mennek.

Megtudjuk, hogy ez a tépett, rongyos, lezüllött csapattest a 3-ik gráci hadtesthez tartozik, nem tudom honnan jönnek, de valószínű, hogy nagy harcok után vannak, több felkötött karú vagy bekötött fejű sebesült ballag soraikban. Gyalogosok, ulánusok, dragonyosok keverve, egyik-másiknak a fején civilkalap, puska, felszerelés nélkül, bamba egykedvű képpel jönnek.

Éjjel 1 órakor már olyan nagy lesz a rengeteg sok ember tolongása, hogy egy kis faluban megakadunk. Állunk, állunk és várunk. Nincs semmi intézkedés. A legénység elunván a várást, az útszélen ledől a sárba s azonmód elalszik. Nem csoda, 25 órája vagyunk úton. Enni nem kaptunk azóta semmit.

Szept. 22. Reggel $\frac{1}{2}$ 9 van, mikor felriasztanak. Annyira össze vagyunk törve, hogy alig bírunk lábraállni. Nagynehezen összeáll az ezred. Tudomásunkra jut, hogy körülbelül még 17 kilométert kell megtennünk, mielőtt pihenőnk lesz.

Eddig kb. 45 km-nyi utat tettünk meg. Ismét állunk tehát menetoszlopban indulásra készen. De az idegen csapatok még egyre vonulnak el mellettünk, várunk kell. Mikor már mind elvonultak, végül mi is megindulunk. Amerre haladunk, kidőlt lovak hullái jelzik, hogy milyen erőszakos menetelés volt itt előttünk. Ha megállunk néhány percre, a falvak melletti kertekből a sárgarépat, káposztát kirántják éhes embereink s azt majszolják azon mód nyersen.

Ismét egész nap meneteltünk az esőben s most éjjel felé érkezünk egy Dynow nevű városkába. Dynow teljesen sötét. Kiosztják a századkörleteket és sok ügyel-bajjal végre sikerül a legénységet szénapadlásokra, csűrökbe elhelyezni, ahol hullamódra vágódnak el s alszanak rögtön teljes mélységgel.

Szept 23. Reggel tovább indulunk, egyre délnek megyünk, ma is szakad az eső megállás nélkül. Dél felé *egy* hegytetőn találkozunk végre, annyi napi szünet után a konyhákkal. Itt mint a farkasok faljuk be a meleg gulyást és félig megbékülve a helyzettel, tovább folytatjuk utunkat. Este egy faluba érkezünk, ahonnan visszaküldenek egy magas hegyre. Rajvonalba fejlődünk s a szakadó esőben és szélben farkasszemet nézünk a nagy sötétséggel, várva az oroszokat.

Szept. 24. Kínosan telt el az éjszaka. Reggel 8 órakor kapjuk a parancsot utunk továbbfolytatására. De amint leérünk a faluba, ugyanúgy, mint tegnap, ismét parancsot kapunk, hogy menjünk vissza a hegyre.

Visszamegyünk tehát másodszer a hegyre. Fent úgy, mint tegnap rajvonásban, állva várunk. Minden zászlóalj kiküld járőröket vissza Dynow felé. Órák telnek el, míg visszajönnek és jelentik, hogy nyomát sem látták sehohsem az oroszoknak. Erre újból menetoszlopba állunk és harmadszer megyünk le a faluba, amint leérünk azonban, egy tábornok vágat felénk és rettentő ordítások közepette, most már harmadszer visszazavar a hegyre.

Fent álltunk tehát ismét a hegyen késő délutánig, anélkül, hogy bármit is láttunk volna az oroszból. Mikor végre aztán negyedszer lejtünk Izdebki faluba, nem zavartak vissza, nagy kő esett le a szívünkről. Éjféligen meneteltünk újból, míg az eddigieknél még rondább és piszkosabb faluban megálltunk. Mire a faluba értünk, legénységünk egyrésze már kidőlt, úgy vágódtak el jobbra-balra élettelenül, mint valami zsákok.

Szept. 25. Reggel 6 órakor felzavartak. Két városon is átmegyünk. De most senkit sem érdekel, hol vagyunk. Már nem is kérdik, hol és mikor állunk meg. Délután más útra kanyarodunk s megtudjuk, hogy elváltunk a gráci hadtesttől és ismét a honvédkötelékhez tartozunk.

Este 10 órakor érkezünk Rymanow városba, ahol rendes szállásokat kaptunk.

Szept. 26. Reggel felfrissülve ébredtünk, végre egyszer jól kialudtuk magunkat. A város tele van zsidókkal, akik úglátszik mind borkereskedéssel foglalkoznak. A pincék tele vannak tokaji borokkal. Felszerelve a finom borokkal és az összevásárolt élelemmel, vígan folytattuk utunkat tovább. Most már nyilvánvaló lett, hogy Magyarország felé megyünk. Késő este lett, mire megérkeztünk mai pihenőhelyünkre, Jesliczkára. Itt már minden falu tele van katonasággal, de magyar ezredekkel. Halljuk ezektől, hogy mindenütt rettenetesen pusztít a kolera. Magam is láttam, amint egy szekéren 5—6 halott feküdt, egyszerűen mésszel leöntve, koporsó nélkül.

Szept. 27. Ma gyönyörű verőfényes vasárnap van. Végre az eső elállt s remek napsütésben folytattuk utunkat, mely a Dukla-szorosba vezetett. Gyönyörű vidéken haladtunk keresztül. Délután 3 órakor értük el a magyar határt, S ekkor váratlan dolog történt. Amint feltűnt a magyar határkő, egyszerre honnan, honnan nem, előkerültek a nemzeti zászlók, a legénység víg, pattogó ritmusú nótákba kezdett s olyan vígan, hangos énekszóval léptük át a határt, mint egy hónappal ezelőtt, mikor Berettyóújfaluban vonultunk be gyakorlatról. Útközben azonban minden falut el kellett kerülnünk. Már messze a faluk előtt örök állottak, akik letérítettek az útról. „Nem szabad bemenni, mert a falu tele van kolerával.”

Este 8 órakor Ladomer falu közelében, kint a mezőn sátoztáborba szálltunk.

Szept. 28. Reggel tovább irányítanak Felsővízközre, onnan Sztropkóra küldenek, Sztropkóról is tovább küldenek, nincs hely s a falu koleras. Este Bukoczra érkezünk s itt sikerült valahogy a legénységünknek helyet szorítani.

Szept. 29. Alig virradt még, mikor megittuk teánkat s avval máris sorakoztunk a további menetelésre. Az eső tegnap újból megindult s ma is sza-

kad. Megérkezünk Laborcfőre. Itt látjuk meg a 20-ik honvédhadosztály tábláit. No most végre célhoz értünk. Tényleg meg is állunk. A pihenő alatt tudjuk aztán meg, hogy ezredünk feloszlik s századjaink a hadosztály meggyöngült ezredeit fogják kiegészíteni.

A mi zászlóaljunk, a Leöchey-zászlóalj teljes egészében beolvad az anyaezredbe, a 4-ik honv. gyalogezredbe s annak III. zlj-át képezi ezentúl. Hat század átment a 3-ik ezredhez, egy-egy század az 1-ső, illetve a 17-ik ezredhez került.

Okt. 1. Ebéd után parancs jött, hogy zászlóaljunk vonuljon fel a határgerincre s alkossa meg a biztosító csapatokat. Míg felértünk a hegygerincre, több emberünk összeesett, sőt egyik-másik koleragyanús tünetek között betegedett meg. Felérkezve a hegygerincre, megalakultak az őrségek, járőrök, a mi századunk a főőrsön maradt.

Nemsokára egy hadnagy parancsnoksága alatt egy huszárszakasz is feljött a hegyre azzal a parancsal, hogy a zászlóalj azonnal induljon vissza Galíciába mint felderítő különítmény. Leöchey őrnagy összehívatta a tiszteket s a háborúban először megtudtuk, hogy mi a feladatunk. Mint felderítő különítmény, minden felesleges podgyász nélkül, azaz csak töltevényekkel felszerelve, el kell rövidesen érni Sanok városát s a terepet addig fel kell deríteni, ha kell, harc árán is.

Előnyomulásunk iránya Bukowsko-Sanok. Leöchey őrnagy figyelmeztet minket, hogy vállalkozásunk veszélyes, el kell készülni lennünk a legrosszabbra, de a legénységnek ne áruljunk el semmit ebből. Míg az előkészületeket megtettük, este lett, úgyhogy 7 órakor teljes sötétségben és csendben elindultunk.

A vak sötétségben bizonytalanul botorkáltunk az úttalan hegyeken egyre lefelé. Éjfélkor egy magányosan álló, elhagyott fatemplom tornácán próbálunk villanylámpánk fénye mellett a térképen eligazodni s álláspontunkat meghatározni.

Okt. 2. A parancs szerint még ma el kell érni a 24 km-nyire fekvő Bukowsko községet. A szakasz huszár látja el a biztosítást. Többször megállunk. Bevárjuk, míg az előreküldött járőrök jelentése visszajön. Többszöri megállás és pihenés után, este felé Bukowskóhoz közeledünk. Az előreküldött járőrök kozák járőröket találnak a faluban, akiket azonban rövidesen kivernek s jelentik hátra, hogy szabad az út. Erre bevonulunk a községbe és megfelelő biztosítás után megszállunk a szénapadlásokon.

Okt. 3. Az éjszaka nyugodtan telt el. Egész délelőtt puskatúz hallatszik, járőreink harcban állnak az orosz járőrökkel. Dél felé aztán ismét elcsendesedik az egész környék. A faluban nincs lakosság, kihalt, élettelen.

Okt. 4. A tegnap esti indulás előtt Leöchey őrnagy századunkat önálló feladattal bízta meg. Míg a zászlóalj a Bukowko-Sanok-i út mentén halad előre, mi a zászlóaljjal parallel haladunk egy utón Pisarowce felé. Az összehozott fentartása céljából három huszárt is kap századunk.

Csapó százados engem küld ki szakaszommal elővédnek, óvatosan, lassan haladok előre. Éjfél felé rövid időre kibújt a hold s nem messze előttünk egy falu körvonalait világította meg. Az élel óvatosan előresiettem a faluba. Kihalt, csöndes az is. Itt úgylátszik nincs egy fia élőlény sem. Egyszerre, az egyik holdvilág által fényesen megvilágított ház mellett mintha egy óvatosan megmozduló árnyékot láttam volna elszűnni. Embereim is meglátták. Egy pillanat, s embereim egy kétségbeesetten jajgató zsidót fogtak fülön, Csapó századost avizálom s rögtön előre jön. Kikérdezzük a gyanús embert, aki azt állítja, hogy azért várt ránk, mert egy közeli majorban 20 orosz lovas van s erre akarta figyelmünket felhívni. Miután nagyon gyanús volt az alak viselkedése, minden tiltakozása és óbégatása ellenére kényszerítettük, hogy vezessen minket ahhoz a bizonyos majorhoz. Sokáig bukdácsoltunk úttalan terepen.

Végre egy patakhöz értünk, melyen átgázoltunk. A túlsó parton nagy épülecsoport bizonytalan körvonalait sejtettük. A zsidó szerint megérkeztünk. A major előtt felzárkózott a század s óvatosan, nagy csendben körülfogtuk az első nagy épületet. Mikor az ajtót kinyitottuk, belülről meleg istállószag s több lónak abrakropogató nesztét hallottuk. A három huszár, míg mi az épületet óvatosan átkutattuk, kivezette a lovakat a szérűskertbe. Tényleg 20 ló volt az istállóban, az egyik sarokban pikákat találtunk. Tehát igaz, itt orosz lovasság van. Kissé beljebb egy második házhoz érkeztünk. Először hallgatództunk. A gondosan bespalétázott házból hangos beszéd hallatszott ki. Valami ispánlaknak néztem ezt a házat, óvatosan körülfogtuk a házat s aztán egy nekirohanással az ajtót benyomtuk.

Nem várt kép tárult szemünk elé. Egy nagy szoba közepén egy mindenféle jóval megrakott asztal körül három ingujjra vetkőzött férfi és három csaknem meztelen nő mulatott. Folyt a bor mindenütt, vastag füst szállt a levegőben. Váratlan megjelenésünkre a nők ijedt rikoltással térdre estek s úgy könyörögtek, hogy ne bántsuk őket, a férfiak pedig szinte gépiesen felálltak s kezeiket magasan a fejük fölé tartották. Iszonyú ijedtség és meglepetés tükröződött arcukon. A három sikoltozó nőnek megparancsoltuk, hogy öltözzenek fel, a három férfi is felvette zubonyát. Orosz lovas altisztek voltak. Míg én ezt elintézem, a század átkutatja az egész épületet. Egyszerre a padlásról lövöldözést hallunk. Pillanatok alatt rettenetes zűrzavar támad. Mindenki lövöldöz odakint, mi bent a szobában saját embereink tüzebe kerülünk. Alig tudjuk a rendet ismét helyreállítani. Ugyanakkor egy távolabbi épület felől is tüzelés indul meg. Ott van az orosz legénység. Míg azonban a mieinket ismét összeszedjük, rendet teremtünk s a harmadik épület felé előnyomul egy szakaszunk, az ott megbújt oroszok elmenekültek. Így hát a zsákmányunk csak 20 ló, a három altiszt, meg 3 nő maradt. A három altisztet nem engedtem, míg a helyzet tisztázódott, összekötözve álltak embereim között. Végre tisztázódott a helyzet. Egyik honvédünk a padláson állítólag orosz látott s mivel felszólítására nem felelt, belelőtt, lent azt hitték a századnál, hogy oroszok tüzelnek a padlásról s izgatottságukban ők is tüzelni

kezdték. Így támadt a nagy zavar, amely hála Istennek, kárt nem okozott, csak az oroszok megmenekülését tette lehetővé.

A három altisztet kikérdeztük. Kettő közülök semmit sem akart szólni, a harmadik azonban úgylátszik attól félt, hogy kivégezzük őket, mert szokatlan bőbeszédűséggel magyarázta, hogy miért jöttek ide. Egész jól beszélt németül, úgyhogy néhány perc alatt megtudtam, hogy már nem messze vagyunk Sanoktól, amelyben egy orosz lovashadosztály táboroz.

A három nőt és a bocher zsidót, aki idevezetett, visszaküldtük a faluba, mi meg elindultunk ismét a szakadó esőben Sanok felé. Hajnali 2 óra körül egy dombra érkeztünk, ahol az orosz fogoly szerint közvetlen az ellenséges táboriőrsvonalig jutottunk. Csapó szds. elhatározta, hogy itt megállunk s megvárjuk a zlj-unkat.

Rettenetes hosszú éjszaka volt ez. Azt hittem, egy örökkévalóságig tart. Az álmoságtól és fáradtságtól alig bírtunk már állni. A három fogoly is komoran, rosszkedvűen állt mellettünk. Egy hang nem sok, annyi sem esett. Mindenki el volt foglalva saját gondolataival. Mit hoz nekünk vájjon a reggel?

Okt. 4. Hajnal felé az ellenséges járőrök figyelmeztető kiáltásait egész jól felhallottuk. Amint végre nagynehezen virradni kezd, a szomszéd dombokon alakok körvonalai rajzolódnak ki a világosodó égre. Mindnyájan lefekszünk a vízbe-sárba, csak a három oroszot hagyjuk állni. Alattunk több járőr jön-megy, egy major félében nagy sürgés-forgás támad. Orosz katonák mindenfelé. A szürkületből lassan kibontakozik a Sanok felé vezető műút. A majorból az oroszok Sanok felé vonultak el, közvetlenül a mi álláspontunk alatt, nem is sejtván, hogy az ellenség már a nyakukon van. Közben az eső elállott, az ég kitisztult s hosszú idő óta először kibukkant a nap. Körülbelül 7—8 óra lehetett, amikor észrevettük, hogy a Sanok-i műúton nagyobb csapat vonul Sanok felé. Nagy örömünkre saját zászlóaljunkra ismertünk rá. Óvatosan a hegygerinc mögött levonultunk tehát a hegyről s csatlakoztunk a zászlóaljhoz, nem kis csodálkozást keltve a foglyokkal s a zsákmányolt lovakkal. Innen aztán együtt vonultunk Sanok felé. Amint a városba érünk, rettentő zavar támad ott. Házakból, istállókból ingujjban, fegyvertelenül rohannak ki az oroszok. Ki lóháton, ki gyalog. Minden utcában ropog a fegyver. Az oroszok annyira megrémültek, hogy hanyat-homlok menekülnek. Kapkodásuk és fejvesztettségük óriási. Mint egy megzavart hangyaboly, úgy nyüzsög a város. A lakosság is kitódul az utcára., kendőkkel integetnek nekünk, éljeneznek, örömeikben nem tudják, hogy mit csináljanak. A San folyó túlsó párján látjuk, hogy menekül az orosz lovasság. A városháza előtt egyik csapatunk látja a tiszteket menekülni a San hídján át. Megindul az üldözés mindenütt. De végre ismét együtt van a zászlóalj. Egy dombra vezető utcán megállunk. Leöchey és a századparancsnokok fellovagolnak a dombra, mi addig várunk az utcán. Percek alatt az egész zászlóalj mélyen alszik.

Egyszerre egy szép fogat érkezik az utcába s arról leugrik egy katolikus

pap. Idegesen körülnéz, majd látván, hogy én vagyok az egyedüli ébren lévő, hozzám rohan s izgatott hangon mondja, hogy azonnal meneküljünk, mert körülvesznek az oroszok, már rendezkednek s mindjárt meg fognak támadni. Felvilágosítom, hogy parancsnokunk Leöchey őrnagy hol áll, siessen s adja elő neki, amit látott. A pap, ahogy reverendája miatt tudott, szaladt fel Leöchey őrnagyhoz. Én ezalatt igyekezem fellármázni a zászlóaljmat. A tiszteket kihívom a házakból. Közben küldönc jön Leöchey őrnagytól, az élen lévő század azonnal induljon a dombra.

A Vermes-század azonnal futólépésben felmegy. A segédtiszt egymásután indítja a századokat fel a dombra. Ezalatt fönt megindul a tűzharc. Mikor mi is felérünk, rajvonalba fejlődünk s egy téglagyár melletti dombéltre kapaszkodunk fel. Közben az ellenséges tüzéség is akcióba lép. Hullanak közénk a gránátok és srappellek. A dombéltre felérve, meghosszabbítom szakaszommal a zászlóalj balszárnyát. Rettentő fülsiketítő puskázás indul meg. Egyszer alulról Leöchey őrnagy jelzősípját hallom szólni. Hátranézek s látom, hogy sorakozót int nekem lent a domb mögött, az ő álláspontján. Teli tüdővel ordítom „tüzet szüntess”, azonban jó ííéhány percebe beletelik, míg nekivadult legényeim megértik a helyzetet. Rajonként leszaladunk a dombról, vissza Leöchey őrnagyhoz. Ott azt a parancsot kapom, hogy vezessem szakaszom a térképen kijelölt utcákon visszafelé, be a városba. Lassan haladjak, hogy a többi szakaszok, illetve századok fel tudjanak zárkózni. Közben egyre szól a fegyverropogás a dombon, a srappellek és gránátok szünet nélkül csapkodnak körülöttünk. Kezemben a térképpel, megindulok tehát a kijelölt útvonalon szakaszommal. Időnként hátranézek s látom, hogy egyenként jönnek le a szakaszok utánam. Hol előttünk, hol mellettünk csapódik be egy-egy gránát. Már jól bent járunk a városban, másík vége felé közeledve, amikor az egyik utcasarkon egy gyászruhás hölgy szalad nekem. Letérdepel előttem s úgy kér, hogy ne menjünk tovább ezen az utcán, mert a legközelebbi főútvonalon már várnak az oroszok gépfegyverrel. Nem igen hiszek neki, hiába jajgat és sír, ki tudja nem akar-e ez is kelepcebe csalni?

Óvatosan kikémlelünk az útra, azonban sehol sem látok semmit; ele csak néhány pillanatig, mert a városon túl, kint a földek között a városba vezető utón nagyobb gyalogos csapatot és lovasságot látok a város felé közeledni. Tanácstalanul álltam ott néhány percig. Leöchey őrnagy és a századparancsnokok még mindig nem jönnek. Mit csináljak most? Mindenesetre várok addig, amíg ki tudom venni, hogy milyen csapatok jönnek velünk szemben. Közben vágatában jönnek a parancsnokok. Rögtön jelentem Leöchey őrnagynak megfigyelésemet. Még egyszer jól megnézzük a közeledő csapatot s ekkor legnagyobb örömünkre, saját csapatokat ismerünk fel bennük. Erre rögtön megindulunk. A tüzelés hirtelen megszűnt s nagy csönd következett. A városon kívül találkoztunk a szembe jövő csapattal. Egy közös gyalogezredben zászlóalj volt és egy szakasz huszár egy alezredes parancsnoksága alatt. Nagy volt az öröm, amikor a két zászlóalj találkozott. Amazok is ma-

gyar fiúk voltak. Leöchey őrnagy röviden tájékoztatta az alezredest, aki átvette a parancsnokságot az egész egyesített 2 zászlóalj fölött s rögtön kiadta a parancsot egy tereplépcső megszállására. Rajvonalba fejlődünk tehát, szemben a várossal. Közben egyre jöttek a mieink, egyenként, kisebb csoportokban, futva ki a városból. Megtudtuk ezekből, hogy Vermes századost és Fleischer hadnagyot elfogták az oroszok. Nagy Andor hadnagy súlyosan sebesülve maradt ott az ütközet színhelyén. A Vermes-századnak java megsebesült vagy fogságba esett.

A menekülők után nemsokára feltűntek az oroszok is, akik óvatosan, rajvonalban vonultak fel ellenünk a városból, újból megkezdődött a tűzharc. Mindkét zászlóaljjal jött géppuskaosztag is akcióba lépett. Az oroszok megtorpantak. Erre parancsot kaptunk, szakaszonként hátra, ugrásszerűen állást változtatni. Közben állandóan folyt a tűzharc az óvatosan utánunk nyomuló oroszokkal.

Késő délután lett, mire egy erdő szegélyéhez értünk, ahol újból megállt rajvonalunk. A kötelékeket ismét rendbehoztuk s vártuk az orosz támadást. Közben megkerült a Vermes-századtól Tóth zászlós, akit szintén az elfogottak között sejtettünk. Szegény azonban a Mállott izgalmaktól dühöngeni kezdett, úgyhogy kényszerzubbonyyszerűen kellett összekötöznünk, nehogy kárt tegyen saját embereinkben.

Az erdőszélen vártuk az orosz támadást, azonban az nem jött. Közben besötétedett, kiküldött járőreink jelentették, hogy az oroszok visszavonultak a városba. Erre mi is tovább mentünk egy Zagorc nevű községbe. A közös zászlóalj látta el a biztosítást, mi pedig egy nagy malomban szálltunk meg, ahol végre 2 napi nem alvás után kipihentük magunkat.

Okt. 5. Talán odahaza Pesten sem aludtunk volna nyugodtabban vagy jobban, mint ebben a malomban. Reggel ismét meteoszlopba álltunk és elindultunk vissza Sanok felé. Indulásunk előtt egy osztrák csendőrszázad érkezett még a malomhoz, amely hozzánk csatlakozott.

Elöl ment a mi századunk. Elöttem lovagoltak Leöchey őrnagy, Csapó százados és a csendőrszázad parancsnoka, egy csendőrfőhadnagy. Alig hagytuk el a malmot, egy vasúti átereszen mentünk keresztül. Balról az út mellett dombok voltak s az átereszen túl egy mély bevágás húzódott merőlegesen le az útra. Ahogy a bevágáshoz érünk, 2 lovas látunk a szakadékban lefelé ereszkedni, akik váratlan felbukkanásunkra, hirtelen megfordulnak s vágatva rohannak vissza a szakadékba. A csendőrtiszt lekapta fegyverét, egy lövés hangzott s az egyik lovas felborult. A következő percben már a főhadnagy odavágtatott s a lova alól talpraugró embert lefűlelte. A zászlóalj megállt. Két csendőr rögtön ott termelt s a főhadnagytól átveszik az embert, aki egy parasztruhába öltözött, nagy szakállú, öregembernek, látszik. A másik lovas, akit egy fiatal parasztsuhancnak néztünk, elmenekült ezalatt. A csendőrök kihúzgálták a vén parasztot az útra. A csendőrfőhadnagy egy rántással leszakította álszakállát, a csendőrök a ruháját s előttünk egy orosz

tisztiruhába öltözött fiatalembert láttunk. Pillanatok alatt kiforgatták zsebeit, melyekből egy csomó írás, térkép s hasonló került elő.

Azután kezeit hátrakötötték s agyonlőtték. Mi még jóformán fel se ocsúdtunk meglepetésünkben s máris lezajlott az egész dráma. Egy domblánchoz közeledtünk, amidőn előre küldött járőreink jelzik az ellenséget, Rajvonalba fejlődünk s a dombélre nyomulunk előre. Csakhamar általános tüzelés indul meg az egész vonalon. A géppuskák úgy szólnak, mint valami berregők, a golyók úgy kopognak körülöttünk, mintha jégeső volna. Parancsot kapok én is az előnyomulásra, a zászlóalj jobbszárnyának a meghosszabbítására. Éppen elindultunk, amikor a tőlünk jobbra levő San folyó túlsó partján ellenséges tüzérseget látok hátunk mögé vágtatni. Rögtön jelentem Csapó századosnak. Tüzelni azonban nem lehet rájuk, mert nagyon messze vannak. Közben felérek én is a tartalékkal a dombélre. Egy kis kőkénybokor mögé fekszem le s a tüzet megnyitjuk. Előttünk a domb alatt egy orosz ágyút látok, melyet az oroszok éppen el akarnak vontatni. Rögtön a tüzérket vesszük tűz alá, sikerül is egy pár lovat lelőni, úgyhogy az oroszok az ágyút otthagynak, hanyathomlok menekülnek. Ezalatt a rajvonalt bal-szárnya ellen lovas támadást kísérelnek meg az oroszok, azonban a rettenetes géppuska- és fegyvertűzben nem tudnak vonalunkig eljutni. Ló, pika, ember egy szörnyű halomban gomolyog.

Nem tudom meddig tartott a gyilkos tüzelés, de az orosz viszont tüze egyre gyengült s észrevettük, hogy lassan visszahúzódnak Sanok felé.

Parancsot kapunk az előnyomulásra. Az oroszoknak hűlt helye. Minden baj nélkül jutunk el a város közelébe, ahol az oroszok még egyszer megkísérelnek felvenni a harcot. Azonban rövid ideig tart a tüzelés, inkább úglátszik, csak az utóvédjeik tüzelnek, újból megindul rajvonalkunk, lassan, óvatosan, minden házat átkutatva nyomulunk be a városba s egy félóra múlva nyoma sincs az oroszoknak a városban, illetve huszárajaink elcsípi az oroszok menekülő tréncjét, ahol rengeteg konzervet s egyéb felszerelést zsákmányolnak.

Megtudjuk, hogy ezalatt a másik zászlóalj Zagorból a San túlsó partján nyomult előre s ott azt a tüzérüteget, melyet én láttam hátunk mögé vágtatni, elfogta. Ők is sok zsákmányt ejtettek.

A visszafoglalt városban aztán megtaláltunk a kórházban néhány nehéz sebesültet, köztük Nagy Andor hadnagyot, sajnos, a foglyokat elcipelték az oroszok magukkal. Egy lengyel földbirtokos, aki tegnap, mikor első ízben jöttünk be Sanokba, hozzánk csatlakozott s felajánlotta szolgálatait, végig csinálta velünk úgy a tegnapi, mint a mai ütközetet. Az ő tanácsai és helyismerete alapján tudtuk eredményesen kiverni az oroszokat. Mikor megindult az oroszok üldözése, a huszárokkal együtt lóháton, mint egy bosszúálló angyal szabdalta és lőtte agyon az oroszokat, ő mondta meg, illetve nevezte meg azokat, akik az oroszoknak jeleztek, akik nyíltan az oroszoknak segítettek. A huszárok össze is fogdostak cca 20—24 menekülő kémet, akiket statáriálisan rögtön fel is akasztottak a csendőrök.

A város közönségétől hallottuk aztán a tegnapi ütközet lefolyását.

Fleischer hadnagyot, aki látván, hogy nem tud menekülni, elbújt valami 20 honvéddel egy padláson, egy ruszofil gyerek árulta el s az vezette az oroszokat a nyomára. Halottainkat a polgári lakosság temette el, vagy vitte a sebesülteket a kórházba. Nagy Andort a kozákok vitték be, mért látták, hogy tiszt. A városi közönség tele van panasszal az oroszok ellen. Rövid pihenés után zászlóaljunk kivonult a városból, legnagyobb sajnálatunkra Sanoktól délre egy hegy tetejére megyünk s ott egy rettenetes piszkos kis faluban szállunk meg.

Okt. 6. Ma már a 12-ik hadtest is felvonulóban van a Dukla-szoros felől. Szálláscsinálói már reggel tőlünk vették át a szállást ebben a piszkos faluban. Ismét lemegyünk Sanokba. Útközben már találkozunk a 12-ik hadtest vége-láthatatlan menetoszlopaival.

Sanokban csak addig időztünk, míg az új irányítási parancsot megkaptuk. Ismét átmegyünk Zagorcon, ahol tegnap tanyáztunk. Egész estig menetelünk és végül Dollinán megszállunk. Tehát az oroszok visszavonulnak. Valószínűnek látszik, hogy Przemysl felé nyomulunk előre, hogy a körülzárt várat felszabadítsuk, vagyis ismét kezdjük előlről az oroszhadjáratot.

Okt. 7. Korán reggel tovább megyünk Zawoscen keresztül, ahol egy órai pihenőnk volt. Késő este érkezünk Liskora.

Liskon a járásbíróság épületébe kerül zászlóaljunk, egy hatalmas kaszárnyaszerű épületbe. Az iratok, bírósági döntvények stb. halomban hevernek mindenütt kiszórva a földre. Bútorok és berendezési tárgyak megcsonkítva, valószínűleg fűtöttek velük. Borzasztó pusztítást vittek végre itt az oroszok.

Okt. 9. Tegnap pihenő nap volt. Ma reggel kiosztották a téli ruhákat. Mindnyájan jól felszereltük magunkat meleg holmikkal. Aztán ismét elindultunk. Nagyon aktuális volt a meleg ruha, mert déltájban elkezdett havazni. Óriási pelyhekben hullott a hó. 11 órakor éjjel érkezünk egy majorhoz. Itt megálltunk. A férőhelyek természetesen ilyen rengeteg sok embernek nem elegendők, úgyhogy annyi helyünk sincs, hogy lefeküdjünk, de a fontos mégis az, hogy tető alatt vagyunk.

Okt. 10. Reggel korán indultunk tovább. A tegnapi fehér téli tájkép mára óriási sártengerré változott s bár hideg szél van, a hó egészen elolvadt. A szekerek még jobban elakadnak, sokszor a legénységnek kell segíteni hol egy szekér kiemelésénél, hol egy ágyú megtolásánál. Hallatlan erőfeszítés az, amit ember, állat kifejt ezen a rettenetes úton.

Útközben egyetlen ép hidat sem találunk, mind fel vannak robbantva. Már egészen sötét lett s mi még mindig megyünk. Egyszerre heves ágyúzás zaja hallatszik előlről. No, most már lassan megérkezünk végre célunkhoz. Szemben velünk rengeteg orosz foglyot hoznak. Jönnek apatikusan komoran, kisebb-nagyobb csoportokban. A mieink a foglyok láttára felélénkülnek, vidámabbak, hangosabbak lesznek. Az ágyúzás egyre jobban hallatszik. Késő éjjel egy kis faluban parancs jő a letáborozásra.

Okt. 11. Kora reggel irtózatossá detonációra ébredünk. Csakhamar megtudjuk, mi volt az. Közvetlen egy ütegünk mellett pihentünk az éjjel. Este nem is vettük észre. Reggel, amint akcióba lépett, felriasztott. Folyton dörmögtek az ágyúk. Olyan rettenetes zaj volt, hogy alig értettük meg egymás szavát. De nem sokáig tart ez a vad lárma, mert ismét megindulunk. Rövid menet után Chyrow városba érünk. Itt egyik utcában megállunk. Bokán felül ér a sár, mely híg folyós, mint valami szirup. Rövid pihenés után újból előre. Majd megint megállunk. Ez többször ismétlődik. Az ágyúzás szakadatlanul folyik. Gépfegyver és puskaropogás is hallatszik, tehát most már közvetlen a vonal mögött állunk. Ahogy egykedvűen állunk a nagy sárban, egy vezérkari százados jön vágatva s kérdéseinkre elmondja, hogy sikerült az oroszokat ismét visszanyomni egy darabon, itt Chyrow előtt. Megtudjuk, hogy túlünk balra a 12-ik hadtest van harcban az oroszokkal, már elérték Przemysl-t, ahol az oroszok rettentő veszteségeket szenvedtek, a vár felszabadult, az oroszok menekülnek a vár alól. Tőlünk jobbra a 4-ik hadtest csapatai nyomják az oroszokat s szépen haladnak Sztryj irányában előre.

A foglyok, sebesültek egyre özönlenek visszafelé. Kezd fogalmunk lenni arról a gigászi embertömegről, amely itt harcban áll. A foglyok között sok civil is van, akiket rajtacsíptek, amint az oroszoknak fehér lóval, zászlóval s mással jelzéseket adtak le. Egész délelőtt csak állunk és várunk. Közben új hírek jönnek. Az oroszok erősítéseket kaptak s úgylátszik itt velünk szemben meg akarnak állni. Beássák magukat.

Délután parancs jön, hogy a Leöchey-zászlóalj induljon az I. honv. gyalogezreddel Reviczky alezredes parancsnoksága alatt, úgylátszik az 1-es honvédekkel együtt fogunk valami támadást végrehajtani. Estig megyünk Észak felé. Mire a sötétség leszáll, egy erdő szélére értünk. Itt megállunk, a parancs szerint csak reggel folytatjuk utunkat az erdőben.

Okt. 12. Ma reggel megtudjuk, hogy átkaroló támadást fogunk végrehajtani. Bemegyünk az erdőbe. Roppant nehéz a menet. Sűrű, szinte áthatolhatatlan bozótok között bujkálunk, az eső ömlik közben szakadatlanul. Végre valahogy csak keresztülvágtuk magunkat az erdőn. Dombos vidéken megyünk tovább, több ütegállás mellett. Tüzeink rettenetesen dolgoznak. Szünet nélkül bömbölnek az ágyúk. Közben a puska- és géppuskaropogás is folyton hallatszik, ebből tudjuk, hogy nem vagyunk messze a rajvonal mögött.

Délután egy majorhoz érünk. Reviczky alezredes megállást parancsol. A mi zászlóaljunk van élen s a mi századunk az élszázad. Rövid megbeszélés folyik az ezred- és zászlóaljparancsnokok között. Aztán parancsot kapunk, hogy szakaszonként fussunk le a majorból az országútra s annak jobb árkában rajvonalban feküdjünk le. Amint a század leért, Reviczky alezredes magához szólítja a szakaszparancsnokokat. Az úttal jobbra cca 2000 m távolságban egy erdőre hívja fel figyelmünket, melyen egy helyen nagy sárga folt látszik a lombzatban. Ezt jelöli ki iránynak, melyre a szakaszoknak széles rajvonal formációban cca 100 lépés mélységi tagozással, egymásután

elő kell nyomulni. Ellenséget nem látunk sehol és olyan csend van, mintha nem is volna harc a közelben. Elindul az első szakasz. Egy darabig nyugodtan mennek, azonban alig hagynak el egy széles szántást és sárga tarlóra érnek, egymásután villanásokat látunk féljobbról az erdő mögül egy dombról s 8—10 gránát csap be a szakaszba. A szakasz önkéntelenül balra húzódik, a gránátok rövid időközökben kísérik őket. Látom, hogy az iránytól messze eltérnek balra. Ekkor Reviczky alezredes megparancsolja, hogy induljak el én a szakaszommal, de ne térjek le az adott irányból, mert sem kiabálás, sem füttyüléssel nem tudja az előbbi szakaszt a helyes irányra terelni. Odakiáltok embereimnek, hogy figyeljenek rám s mindig azt tegyék, amit én. Eleinte rendesen lépésben megyek. Amint közeledem a sárga tarlóhoz, hirtelen örült futást veszek fel, embereim velem, amint a dombon a felvillanást látom, elvágódom, a gránátok mögöttünk robbannak, ekkor újra futok, majd ismét elvágódom. Így sikerült a szakaszt egyetlen sebesülés nélkül odáig vinnem, míg az erdő jótékonyan eltakart az orosz tüzéségtől s a tüzet az utánunk jövő szakaszra irányította. Egymásután jöttek a szakaszok. Az oroszok eszeveszetten ágyúzták őket. Meglehetősen sokan sebesültek meg a többi szakaszból. Vas hadnagy is megsebesült. De mire a sötétség beáll, mindnyájan együtt vagyunk az erdőszélen, a sebesülteket és halottakat a sötétség leple alatt szedték össze. Az erdőszélen éppúgy, mint tegnap este, letáboroztunk s sátorlapjainkba csavarva magunkat, nyugodtan aludtunk.

Okt. 13. Reggel korán újra talpra, folytatni a menetet. Enni megint nem kapunk már napok óta, rettentő éhesek vagyunk. Botorkálunk az esőáztatta erdőben. Fogalmam sincs, milyen irányban megyünk, a sűrű erdőben nem tudok tájékozódni. Végre megpillantjuk az erdőszegélyét. Itt megállunk s Reviczky alezredes a zászlóaljparancsnokokkal kimegy az erdőből tájékozódni. Alig lépnek azonban ki az erdőből, néhány srapnell vágódik az erdő elé, Reviczky segédtisztje vállán megsebesül s Reviczky karjai közé esik.

A sebesültvivők rögtön elviszik a segédtisztet, minket meg rögtön beljebb parancsolnak az erdőbe. De több gránát vagy srapnell nem jött. Tovább folytattuk tehát utunkat benn az erdőben, hogy máshonnan próbáljunk az erdőből kijutni. Dél felé újból az erdő szegélyére mentünk, óvatosan tájékozódunk előbb. Az erdőn túl egy lejtős terepet láttunk, mely burgonyával volt bevetve, cca 1000 lépésre egy újabb domb következett egy kis faluval s itt látszott az oroszoknak az állása. Itt tehát helyben vagyunk. Az élszázad parancsot kap (Vály-század) a támadásra. Alig tűntek azonban fel mieink az erdőszegélyen, rettentő puska- és géppuskatüzet kaptak. Mieink egy darabig előrerohannak s aztán beássák magukat. Közben az oroszok tüzelése változatlan dühhel tart tovább. Belénk hullanak a golyók. Egyik szakaszvezetőm, Tóth súlyosan megsebesül. A többi században is sok sebesülés történik. Sietve beássuk mi is magunkat fekvő helyzetben. A rettentő tüzelés egész estig tart, akkor lassan elcsöndesedik, csak egy figyelő ló olykor. A tűzszünet alatt feljebb megyünk az erdőben egy magasabb helyre, ahol egy tisztáson megállunk. Egy árokfélét találunk, abba fekszünk bele. Alig telt el 2 óra,

új tűzharc indul meg, amely a délutáninál még vehemensebb. Abban a hitben, hogy az orosz támadni akar, rajvonalba parancsolnak s állva várjuk a támadást. Miután azonban itt még jobban hull a golyó mint előbbi helyünkön, egymásután sebesülnek meg embereink. Jajgatás, hörgés hallatszik a puskaropogás mellett. Csak úgy zeng az erdő. Nagy fejetlenség és izgalom lesz úrrá, míg végül ismét parancsot kapunk, hogy feküdjünk az árokba. Itt legalább úgy, ahogy a puska golyóktól meg vagyunk védve. A tüzelés egész éjjel tart, majd az orosz tüzérség is akcióba lép, srappell és gránát vágódik az erdőbe s a burgonyaföldre. Rettentő zaj, dübörgés, nem hallom a szomszédom ordítását sem.

Egész éjjel ébren vagyunk. A legénység panaszodik, hogy nagyon éhes. Csapó százados és Cosztán beteget jelentenek, erre Benedekkel meg-egyezőnk: a század egyik felét én, a másikat ő veszi át. Alig várjuk, hogy megvirradjon.

Okt. 14. Egész nap változatlan heveséggel tart a tűzharc. Fekszünk az árokban és várunk. Enni nem kaptunk se tegnap, se ma. Az eső esik még folyton. Mikor kivilágosodott, akkor láttuk, hogy milyen sok halott és sebesült maradt a tisztáson az éjjeli tűzharc eredményeképpen. Alkonyatkor lassan elcsöndesül a tüzelés és mi felállhatunk, hogy elgémberedett tagjainkat egy kicsit kinyújthassuk. Miután nagyon éhes az egész legénység, járőrök mennek ki a burgonyaföldre s onnan cipelik be sátorlapban a burgonyát. A burgonyaföld másik oldalán az oroszok ugyanazt teszik. Így tudjuk meg, hogy miért hagyták abba az eszeveszett tüzelésüket. A burgonyaszedő emberek kölcsönösen észrevették egymást, de nem tüzeltek, hallgatólagosan tudomásul vették, hogy az ellenfél is burgonyát szed. Az éjszaka aránylag nyugodtabb volt, mint tegnap.

Okt. 15. A kimerültségtől és sok éhezéstől sokan betegek lesznek. A Nagyváradról elindult 266 főnyi század ma már csak 180 főt számol. Az utolsó néhány nap alatt fogyott le így a század. A betegekkel senki sem törődik. Liskó óta nem tudtunk mosakodni, sem rendes ételt enni. Az előttünk fekvő magaslat, melyen az orosz állások vannak, a Magiéra. Az oroszok úgy látszik végsőkig tartani akarják ezt az állásukat.

Ma este végre megérkezett a konyha s meleg ételt kaptunk.

Okt. 16. Az éj folyamán parancs jött, hogy a mi századunk váltsa fel hajnalban a burgonyaföldön lévő századot. A Vály-század, tehát az állásszázad vezetői azonban elkéstek, úgyhogy mire kiértünk a burgonyaföldre, már világosodni kezdett. A felváltás simán ment viszonylagos tűzszünetben. amint azonban elfoglaltuk az állást, látom, hogy az árok nem összefüggő lövészárók s nem elég mély. Rögtön kiadom a parancsot a lövészárók további ásására. Magam is gyorsan hozzáfogok az ásáshoz, legényem és egy küldönc segít nekem. Sokáig azonban nem dolgozhattunk állva, mert tőlünk jobbra heves tűzharc fejlődött ki, mely áterjedt a mi szakaszunkra is. Egyszerre hangos „úrrá”, „úrrá” kiabálást hallok, felnézek s látom, hogy tőlünk jobbra az oroszok megrohamozzák az állást. Egy sárgapárolis főhadagy jön futva

onnan felénk s kiáltja: „vissza, vissza az erdőszegélyére”. S tényleg látom, hogy az egész rajvonalunk fut vissza az erdőbe. Mire észbekapok, előttem is megindult az orosz hangyaboly. Ezer és ezer orosz jön futva felénk, ordítva s puskájával hadonászva. Alig vagyunk 8—10-en a vonalban, a többi már fut vissza. Erre én is kiugrom s ölrekapva szerelvényemet, visszafutok az erdő szegélyére néhány megmaradt emberemmel. Az oroszok rettentő tüzelet küldenek utánunk, szerencsére azonban, senki sem sebesül meg. Az erdőszegélyen a sárgapapulisok tömegét látom, egy főhadnagy rendezkedik. Én futok megkeresni Leöchey őrnagyot. Hamarosan megtalálom. Jelentem a történeteket. Erre megparancsolja, hogy a tartalékszázad embereiből vigyek egy szakasznyit le s próbáljam meg újra elfoglalni a burgonyaföldön állásunkat. Közben rettentő „urrázás”, lövöldözés, óriási zaj van. Nagynehezen kipiszkálók a földözékekből cca 50 embert s ezekkel ismét lefutok a burgonyaföld felé. Amint az erdő szegélyére érek, heves srappelltüzet kapunk. A sárgapapulis ezredbelieknek hűlt helye. Ellenben egy véres fejű honvédot találok, aki Leöchey őrnagyot keresi. Megismerem, Benedek szakaszából való. Kérdésekre megmutatja hol van Benedek a megmaradt embereivel. Megmutatom neki, merre vigye a jelentést Leöchey őrn.-hoz. A honvéd elsiet. Ekkor megnézem a burgonyaföldet, Tele van oroszokkal, akik lassan jönnek fel az erdő felé. Közben a küldönc futva jön vissza, hogy nem tud Leöchey őrnagyhoz jutni, mert mögöttünk oroszok vannak az erdőben. Tehát körül vagyunk fogva. Egyik ügyes szakaszvezetőm Légrádi, vállalkozik, hogy míg mi itt az erdőszegélyt tartjuk, megnézi hátunk mögött az erdőt, hátha nem jól látta a küldönc. Légrádi elfut hátra, én pedig tűz alá veszem a burgonyaföldről felfelé nyomuló oroszokat. Ezalatt igyekszem tájékozódni. Jobbról látom, hogy az oroszok özönlének be az erdőbe. El vagyok zárva Benedektől, azon a részen, ahol a sárgapapulisok álltak, betörték s így kerültek hátam mögé. Légrádi szakaszvezető is visszafut, már messziről kiabál, hogy nyomában jönnek az oroszok, ugorjunk be a mellettünk balról húzódó mély szakadékba, azon talán vissza tudunk jutni mieinkhez. Embereim egy része nem mer a sűrű bozóttal fedett szakadékba ugrani. Az oroszok egyre közelebb jönnek, már feltűnnek minden oldalról s kiabálnak, hogy adjuk meg magunkat. Erre beugrálunk a szakadékba. Néhányat mégis sikerült az oroszoknak megfogni. Mi pedig hanyathomlok esünk bokorról-bokorra és sziklákra, míg végre a szakadékban folyó patakba zuhanunk, össze-vissza karmolva és ütve, de egyébként minden baj nélkül érünk a hideg vízbe, mely körülbelül térdig ér. Fent rettenetes üvöltözés, lövöldözés hallatszik. A sziklák védelme alatt aztán vízfolyás ellenében megyünk Légrádi vezetése alatt, aki járőrözése alatt már kitanulmányozta itt a terepet. Körülbelül egy félóráig megyünk így a vízben, amikor csend lesz körülöttünk. Kiküldök két kémet, hogy vizsgálják meg fent a patak partját, átjutottunk-e már az orosz vonalon?

Örömmel kiabálják le, hogy saját csapatot látnak. Erre kimászunk a szakadékból, az ott fent rajvonalban fekvő csapatok nem kis meglepetésére. Honvéd és közös gyalogezredbeliek össze-vissza keverve fekszenek rajvonal-

ban. Egy 2-es közös gyalogezredbeli főhadnagy tartja együtt az embereket. Hozzá megyek s jelentkezem, elmondva neki a történeteket s azzal én is befekszem embereimmel a rajvonalba. Közben állandó golyózáporban vagyunk. Egyes és csoportos honvédek, 2-es közösök, bosnyákok jönnek állandóan a tisztásra az erdőből. Felvesszük őket mind a rajvonalba. A többi tiszt ép annyira tájékozatlan ebben az erdőrengetegben és époly kevéssé tudja, hogy mi van előttünk, mint én. Kis idő múlva Mocsáry főhadnagyot látom jönni felénk Hoffmann zászlóssal és néhány honvéddel. Mocsáry főhadnagy sem tud semmit. Rettentő fejtelenség és zavar van. Mocsáry főhadnagy összegyűjti a honvédeket s velem és Hoffmann zászlóssal elindul, hogy megkeressük az ezredet. A fegyverropogás ellanyhult, e helyett azonban az orosz az erdőt kezdte gránátózni. Borzasztó hatása volt a gránátózásnak. Mocsáry főhadnagy térkép után vezetett minket. Valahogy, Isten csodája, hogyan, elvergődtünk az erdő szegélyére. Itt rendeztük az embereket s ugrásszerűen, kis csoportokban, valahogy kijutottunk egy domb mögé, ahol már nem ágyúztak bennünket az oroszok. Itt pihenőt tartottunk. Aztán fedett terepen nyugodtan haladtunk. 2-szer át kellett a Sanon gázolnunk kötésig érő vízben. Végre egy majorhoz értünk, a fáradtságtól és éhségtől már alig vánszorogva. Itt végre találtunk két vezérkari tisztet a 20. honv. hadosztálytól, akik felvilágosítottak a helyzetről. Leöchey őrnagy a zászlóalj megmaradt részével ismét előbbi helyén van, mert friss tartalékcsoportok ellentámadása kiszorította az oroszokat az erdőből. Itt találtuk Czeglédy és Bracskó főhadnagyokat is. Tehát vissza kell mennünk az erdőbe. Tekintettel azonban arra, hogy nagyon el voltunk csigázva s már esteledni kezdett, a vezérkariak azt mondták, maradjunk a majorban s csak reggel menjünk vissza, most este úgy sem találánánk vissza az erdőben helyünkre.

Okt. 17. Reggelre elindultunk vissza az erdőbe. Czeglédyék külön utón szintén elmentek. Az erdőig el is jutottunk minden baj nélkül, azonban amint az erdőbe értünk, a tegnapihoz hasonló gránáttűzet kaptunk. Mocsáry és Hoffmann betegek lettek, így egyedül maradtam. Az emberek szétugrottak. Alig tudtam megint összeszedni őket. útközben még felszedtem egy csomó gazdátlanul ténfergő honvédet, úgyhogy lassanként több mint 100 emberem volt.

Késő délután lett, mire megtaláltam Leöchey őrnagy fedezékét. Leöchey őrnagy nagy örömmel fogadott, mindenki úgy tudta, hogy engem elfogtak, de még nagyobb volt öröme, mikor jelentettem, hogy 100 embert is hoztam. Megtudtam tőle, hogy tegnap Csillag zászlós, Vály fhdgy., Blau hdgy., Perlesz hdgy. megsebesült. Czeglédy és Bracskó fhdgy. elfoglalták már állásukat. Az embereket szétosztottuk századjainkhoz s mikor beállt a rendes alkonyati tűzszünet, lementem a küldönccel az állás felé.

Rengeteg halotton bukdácsoltunk keresztül. Az? erdő is, meg a burgonyaföld is tele volt velük, a sötétben nem tudtam azonban megállapítani, hogy oroszok-e vagy a mieink? Amint kijutottunk az erdőből, az oroszok ismét hevesen tüzelni kezdtek. Futóra fogtuk a dolgot. Mindenféle felszerelési tár-

gyak feküdtek a földön és halottak, mindég csak halottak. A levegő bűzös, a sok esőtől, mely most is szítál, óriási sár van. Végre a vezetőnk beugrik egy lyukba, mi utána. A géppuskatámpontba jutottunk. Itt kezdődik az én védőszakaszom. Alighogy üdvözöltük egymást, Czeglédyékkal elfoglaltam az állásomat. Az emberek örültek, hogy egy tisztet kaptak, eddig egyedül voltak.

Okt. 18. Az éjszaka elég nyugodtan telt el, ahogy azonban kivilágosodott, megindult a tűzharc s megszakítás nélkül egész nap folyt. Mikor tájékozódtam a helyzetről, megdöbbenve láttam, hogy védőszakaszom iránya éppen merőlegesen áll az orosz rajvonatra. Mivel harántgátak nem voltak, az orosz golyók egész hosszában végigszántották. Rögtön elrendeltem tehát, hogy a tűzszünetek alatt majd este az üresen heverő konzerv- és lőszerládákat tömjék meg földdel s állítsák be hellyel-közzel az árokba. Tőlem jobbra cseh landwehrek voltak az állásban. A tűzharc egész nap egyre dühösebb lett. Az oroszok szüntelenül srappelleztek és gránátoltak ránk.

Délután tőlünk jobbra az oroszok megrohmozták állásunkat, azonban támadásuk megtört mieink ellenállásán, minket továbbra is pokoli tűzharcral kötöttek le.

Okt. 19. Éjfél-től hajnalig majdnem teljes tűzszünet állott be. Ezt arra használtuk fel, hogy árkunkat kimélyítettük, hogy legalább felülni tudjunk. Ha éjjel tűzszünet van, akkor hozzák ki nekünk az ételmet, amely kenyér, Sardinia és hideg konzervből áll. Undorodom a fagyús, hideg konzervtől, de mégis megeszem, mert az éhségtől piros és zöld karikák ugrálnak szemeim előtt. Amint világos lett, újból megkezdődött a tűzharc. A gránátok és srappellek össze-vissza, rendszertelenül csapkodnak az egész vonal mentén. Saját tüzéségünk alig viszonozza a tüzet. Csak néha hallunk egy-egy lövedéket az oroszok felé repülni.

Mindnyájunknak kinőtt a szakáll, piszkosak, nyakig sárosak vagyunk. Mozogni nem lehet, mert ha feláll valaki, fejlövést kap. Még így is, hogy az árok fenekén vagyunk, állandóan jelentik most ez, majd az a honvédem sebesült meg. Dél felé irtózatoss csattanás vág bele beszédünkbe. Elsötétedik előttem a világ, pár pillanat kell, míg magamhoz jövök, nyakam, fejem tele van földdel. Legényem mellettem holtsápadtan összefüggéstelen szavakat mond, mellette a küldöncöm pedig ül és halántékából ömlik a vér. Az árok félig bedőlt, rengeteg föld fekszik rajtunk és köztünk. Vállamon borzasztó fájdalmat érzek. Legényemnek semmi baja sem lett, a küldöncöm azonban azonnal meghalt. Úgy ülve maradt, egy félig elmondott mondat közepén, a fejébe fúródott repeszdarab megölte. Hozzánk másznak az embereim s kiszabadítanak kényelmetlen helyzetünkből.

A tűzharc folyt egész nap, ma ismét több sebesült ment hátra a szürkület beálltakor, észrevehetően fogy a létszámom. Éjjel, mikor csönd lett, kímásztunk egy kicsit az állásból az árok mögé, hogy elgémberedett tagjainkat egy kissé kinyújtsuk. A sok eső miatt állandóan vizes a ruha rajtam, úgy érzem, mintha egy nagy vizes borogatásba lennék becsomagolva. Csodá-

latos azonban, hogy még csak náthát sem kaptunk. Éjjel ismét Sardinia vagy hideg konzervet kapunk.

Okt. 20. Ma is, mint az előző napokon, hasonló tűzharc folyt. Egyik honvédemnek a félvállát leszakította egy repeszdarab. Még három könnyebben sebesült. Miután az orosz tüzéség folyton a lövészárkunkat döngeti, úgy össze-vissza van fűrkálva a föld, hogy a lövészárkok partjai meglazultak s minden robbanásnál újabb és újabb földcsomók csúsznak le az árok fenekére. Hiába ásunk és dolgozunk, a föld újból és újból omlik be ránk. A levegő puskapor és kénzagú, amely émelyítően kavargatja gyomrunkat.

Végre ma hátul is tudomásul vették, hogy bennünket agyonvernek az orosz gránátok s ma délfelé megindult a mi tüzéségünk ágyúzása is. Nagyszerűen löttek, úgyszólván minden lövés az orosz állásba talált. Pillanatok alatt csönd lett odaát, egy lövés nem sok, annyi sem esett, az orosz tüzéség is elhallgatott és végre mi egy kicsit fellélegzelhettünk. Nem minden káröröm nélkül figyeltük gránátjaink borzasztó pusztítását odaát az oroszoknál. Ez az ágyúzásunk úgylátszik megszeppentette az oroszokat, mert mióta itt vagyunk, tehát cca egy hete, első délután volt, amikor csaknem lövés nélkül telt el az idő. Rendbe tudtuk úgy, ahogy szedni siralmas földözékünket, a beomlott földet kihánytuk, egy kicsit mozogni lehetett. Mindjárt élénkebb és magabízóbb lett az egész rajvonal.

Okt. 21. A tegnap délutáni csöndet, ma az eddigieknél még szörnyűbb ágyúzás követte. Ma úgyszólván nincs is robbanásszünet. Gránát gránát után robban. Nem halljuk egymás hangját a borzalmas lármában. Igyekszünk a mellvéd alá lyukakat vágni s abba belebújni, hogy legalább a repeszdarabok ellen védve legyünk. Minduntalan sebesülnek embereim közül. Nagy hézagok vannak már a lövészárkokban. Most kényelmesebben elférünk az igaz. A délelőtt folyamán megint elvisznek 4 embert mellőlem. Valamennyi gránát repeszdaraboktól sebesült. Az ide-oda röpködő repeszdarabok csúnya sivitással esnek le. Kövek, fadarabok esnek be hozzánk az árokba, hol itt, hol ott koppannak. A földdel megtömött ládák az orosz oldalazótűz ellen nagyon jól beváltak s ha csak egy kis deszkát vagy kátránypapírt tudunk tenni fejünk fölé tetőnek, már annak is óriási morális hatása van. Az eső még mindig esik, éjjel köd száll le, úgyhogy fokozottan ébren kell lennünk, nehogy az oroszok megleljenek.

Ma a mi tüzéségünk hallgat, ennek következtében odaát zavartalanul ágyúznak s döngetnek bennünket tőlük telhető hevességgel.

Este, mikor a felvételezők kijönnek, akkor támad egy kis mozgás. Ezek elmesélik, hogy mögöttünk az erdőig s az erdő széle tele van halottal. Valószínűleg a sebesülten kivánszorgókat ott érte a második golyó, amely végleg leterítette.

Okt. 22. Ugyanaz, mint tegnap, rettentő tűzharc, sebesülések, halottak, földbeomlás, eső.

Okt. 23. Éjjel is folyton áll az oroszok tüzelése, de reggel felé, mikor világosodni kezd, hirtelen elhallgatnak. Riadtan figyelünk fel. Kikémlelünk az

oroszkok felé s nem látunk semmit. A köd kezd oszlani. A csönd tovább tart. óvatosan kimászom az árokból s egy bokor mögé húzódva figyelek. Semmi. Jó idő telik el így, de odaát olyan csöndes minden, mintha eltűntek volna az oroszok.

Vissza akarok bújni az árokba és abban a pillanatban, amint beugrom, hirtelen éles fájdalmat érzek a balkaromban. A kabátujjamból csurog a vér, a balkezem kesztyűje tele vérrel, egy golyó szétroncsolta a baltenyeremet és úgylátszik a karba is kaptam lövést. Az egész balkarom élettelenül lóg alá s rettentő szaggató fájdalom hasogat belém. Kötözőcsomagunk már nincs, mind elhasználtuk, a vér erősen folyik. Jobbkezemmel szorítom másik csuklómat. Embereim valahogy kitolnak az árok mögé, szerencsére csak egy-egy figyelő lövés jön, egyébként csend. A bokrok és hullák között csúszom lassan az erdőig, ott talpraállva rohanok az erdőbe. Legényem utánam. Körülbelül egy félóráig megyek, rohanok az erdőben hátrafelé. Ismét megindul a rettentő ágyúzás. Végül nem bírok már futni s a vérvesztéstől halálosan elgyöngülve, összeesem.

Mire magamhoz tértem, egy kötözőhelyen fekszem szalmazsákon, körülöttem csönd s az ágyúzás csak messziről hallatszik be ide.

Legényem meséli aztán el, hogy az erdőben két bosnyák sebesültvivő vett fel s hozott le ide Nőve Miastoba, ahol bekötöztek.

Gyula.

Háborús ballada.

Egy nyári szép napon,
Nagyváradon, a piacon,
összeszaladt a nép a tér közepére
s riadtan bámul, — integet az égre:
„Ott!... La!... Egy üstökös!...
Háború lesz! ...
óh!... Jaj!... Isten szerelmére!”

Megy minden helyére ...
csügged a szem égről földre ...
s odagondol mindje, harcok mezejére,
kinek atyja, — fia, — bátyja vagy férje:
„Mi lesz velük!? ... s velem!? ...
Háború lesz! ...
óh!... Jaj!... Isten szerelmére!”

Csakugyan beválott
 égi jóslat: földi átok,
 s rajzik a legénység kaszárnyák terére.
 Kívül a rácson, búsul teste-vére:
 „Megy az uram! ... Viszik ...
 háborúba!...
 Óh!... Jaj! . . . Isten szerelmére!”
 „Ne bánkódj, jó anyám!
 Hazakerül édesapám!
 Töltött puska nála, — lő az ellenségre
 s kardja úgy vágja: szikrát dob az éle!”
 „Hallgass fiam!... Elmegy ...
 háborúba!...
 Óh!... Jaj!... Isten szerelmére!”
 A rácstól így állja
 Gyula gyerek s beteg anyja;
 nincs gyógyító balzsam fájdalmas szívére,
 kis fia szava csak olaj tüzére.
 „Mi lesz velünk!? . . . Fiam!...
 A háború!...
 óh!... Jaj! . . . Isten szerelmére!”
 Búcsúznak ... és válnak . . .
 hisznek Isten irgalmának.
 S az anya, fiával, lassan hazaére,
 Összetett kézzel, hogy az Eget kérje:
 hozza vissza urát...
 háborúból. . .
 óh!... jaj! . . . Isten szerelmére!

Nem győzi ám várni.
 Történjen is vele bármi,
 betegágyba roskad Gyula anyja, s végre
 fiát itt hagyja s lelke száll az égbe.
 Gyula, mi lesz veled? ...
 Háború van ...
 óh!... jaj! . . . Isten szerelmére!

Nem töpreng sokáig,
 csak az anyja sírhantjáig,
 s ráesik, — ráborul nedves göröngyjére,
 záporzik könnyje kis fakeresztjére.

Szegény árva!... Atyja ...
háborúban...
óh!... jaj!... Isten szerelmére!

De kifogy a könny je,
s belemarkol a göröngybe,
csókot nyom rá bűgva s elteszi szívére,
útján hogy végig, atyjához kísérje,
oda, hol harcolnak ...
háborúba...
óh! ... jaj!... Isten szerelmére!

Messziről már hallja,
mennydörög az ágyú torka.
Hol is lehet atyja? ... Merre van a vére?
Úgy szeretné már, hogy álljon melléje.
„Édesapám!... Hol vagy?!...”
S Háború szól:
„Óh!”... „Jaj!”... Isten szerelmére!

Sáros út... gödrös út...
feledteti a nehéz bút.
Árva Gyula fáradt. — Nem is veszi észre,
úton dőcögő kocsisorhoz ére,
mert elalélt menten. —

S szól Háború:
„óh!”... „Jaj!”... Isten szerelmére!

Szeretet simogat...
szívet, szemet nyitogat.
Álélt Gyula ébred, — s melegszik a képe,
álmában hogy atyja, melléje lépé.
Néz.-----Lát sok katonát...

s Háború szól:
„Óh!”... „Jaj!”... Isten szerelmére!
Jó szavak szót érnek,
vele szívből úgy beszélnek,
s meleg étel hozzá, — jó ruha testére,
talpra állt Gyula s baka lett estére. —
„Hol van édesapám?!...”
S Háború szól:
„óh!”... „Jaj!”... Isten szerelmére!

Puska és panganét!
 Félsz nem nyomja bátor szívét.
 Tizennégy esztendő se nőtt a fejére
 s most Négyes honvéd, úgy néz a harctérre.
 „Hol vagy apám? ... Hol vagy?!...”
 Háborúban...
 óh!... jaj!... Isten szerelmére!

Megállta jól helyét!
 Seb is érte apród-testét. . .
 s kis vitéznek csillag hullott a sebére,
 fel is varrta gallérján, helyére.
 „Apám!... Apám!... Hol vagy?!...”
 Háborúban...
 óh! ... jaj!... Isten szerelmére!

Menetel a század ...
 és Duklánál... orosz támad.
 Gyula harcol.-----Sikolt! ... Odakap szívére
 s azt' hanyatesik. — úgy... ömlik ... a vére ...
 „Óh!... Apám!... Jaj!... Anyám!”...-----
 Háború volt:
 Óh!... Jaj!...

Emőke.

A „GYULA” háborús ballada történeti alapja.

A „GYULA” háborús ballada tárgya, vitéz Skultéty László állami iskolai igazgató-tanító, volt 4-es tartalékos főhadnagy, egy közlése alapján került felszínre és öltötte magára a vers alakját.

Kis hősrünk esetét röviden a következőkben lehet összefoglalni:

Nagyváradon, 1914. évi nov. 15 és dec. 15 között, vitéz Skultéty a honvéd pótzászlóaljnál egy örvezetői rendfokozatot viselő gyerek-honvéddel találkozott s megszólítása után kiderült, hogy a kis örvezetőt *Farkas Gyulának* hívják, 14. életévét még be nem töltötte s örvezetői rendfokozatát jogosan viseli. Aztán elmondta még a kis katona, hogy édesatyja bevonult s a 4-esekkel a harctérre távozott, — édesanyja pedig időközben meghalt. Így magára hagyatva, egy menetszázaddal (mint „potyautas”) kiszökött a harctérre . . . atyja keresésére. Odakint a csapatnál megsebesült s ezért előléptették örvezetővé. Mint ilyen került vissza a pótzászlóaljhoz.

Itt nem maradt sokáig a kis hős, mert kihallgatáson a harctérre útba-
 indítását kérte ... a legközelebbi menettel. Kérelméhez erősen ragaszkodott és kívánsága teljesült: új ruhát szabtak gyerek-alakjára, teljesen felszerel-

ték s egy kurtállal a vállán Skultéty szakaszába beosztva, az Énekes menetszázaddal 1914. évi december hó 15-én ismét az orosz harctér felé tartott.

E menetszázad majdnem a határig vonaton tette meg az utat, azonban Duklára már gyalogmenetben érkezett.

December 22-én a környék erdeiből már mindenfelől puskaropogás hallatszott s a menetszázad is csakhamar tűzbe került.

Gyula örvezetőnk élénken vett részt a harcban, vékony hangjával visongva szabályozta a tüzelést, de közben jobb felsőkarján golyó érte, mire — balkezével sebét szorongatva — felugrott s a kis hős így kapta a halált hozó lövést.

Vitéz Skultéty (megsebesült Jasiolka mellett) még elmondja a hős Gyuláról: „Sohasem panaszkodott, pedig néha szemelláthatólag fáradt volt. Az idősebbeket is gyakran bátorította. Az oláhokat sokszor korholta. Tehette: „örvezető úr” volt... valóságos. Még ennél is több: — valódi! — Gyermekkorral, férfi lélekkel harcolt és halt meg hazájáért... 14 éves korában, mint ezrede legfiatalabb, de egyik legbátrabb katonája”.

S. D.

Kérelem! Szeretettel felkérjük kedves bajtársainkat, hogy aki hősünkről, a kis *Farkas Gyula* örvezetőről és életkörülményeiről bármiféle megbízható adatot tud, az legyen szíves adatát röviden írja meg *Tavaszi István* oki mérnök címére, Budapest, XI., Horthy Miklós-út 144. II. 44. alá. Előre is hálás köszönet!

A 4-esek bajtársi szövetsége.

Weretyszow.

1915 május hó 7.

írta: Podhraczký András ny. ezredes.

A 4-es honvédek a VII. hadtest (József királyi herceg öfensége), 20-as h. ho. (Nagy Pál tábornok), 39-ik dandár (Stadler István ezredes) kötelékében Szent-Kereszthegyi Kratochvil Károly alezredes ezredparancsnoksága alatt vívta meg azon harcot, amely általános elnevezés alatt a „Weretyszow”-! ütközetnek nevezetik és az utolsó oroszot is kikergette Magyarország területéről.

Az ezred ütközetlétszáma a harc napján: 72 tiszt, 1743 ember, 6 géppuska, 2 aknavető volt.

Az I-ső zászlóalj parancsnoka Dombó Sándor százados. Hősihalált halt ugyanezen ütközetben, zászlóalját az ütközet alatt Énekes Ágoston százados vette át.

1-ső század parancsnoka: Bauer Loránd főhadnagy

2-ik „ „ Bánfi Lajos főhadnagy

3-ik „ „ Podhraczký András százados;

a	II-ik	zászlóalj	parancsnoka:	Balogh	Barna	alezredes
	4-ik	század	parancsnoka:	Faludy	László	főhadnagy
	5-ik	„	„	Bartha György		hadnagy
	6-ik	„	„	Mayer Imre százados;		
a	III-ik	zászlóalj	parancsnoka:	Bozóky	Gyula	százados
	7-ik	század	parancsnoka:	Jablonszky	Emil	százados
	8-ik	„	„	Vörös József		főhadnagy
	9-ik	„	„	Tóth István		főhadnagy;
	Gp. oszt.	parancsnoka:		Bozóky Tasziló		főhadnagy.

Április havában, felsőbb rendeletre, megkezdődött a pótlójától harctérre érkezett menetalakulatok arcvonal mögötti kiképzése, ami egyrészt a fegyelmet szilárdította meg, másrészt az oroszok harctéri viszonyainak megfelelő kiképzést adott.

Ehhez hozzájárult a tisztikar és legénység szeretete és ragaszkodása ezredparancsnokához, a körültekintő és gondos ellátás, valamint élelmezés, a legénység feltétlen bizalma a tisztjeihez, a tisztikar háborús tapasztalata.

Az ütközet előzménye és az általános helyzet.

Gorlice falunál 1915 május hó 2-án az oroszok harcvonalát hadseregünk áttörte és ez az áttörés az orosz 3-ik hadsereg kárpáti állásait is megingatta.

Az eddig támadó 3-ik orosz hadsereg megtorpant. A VII. hadtest május 5-én adta ki a nagy támadásra parancsát, amely támadás elől az orosz hadsereg szívósan védekezve, lépésről-lépésre hátrált, úgyhogy előnyomulásunk véres, küzdelmes előretörés jellegével bírt.

A 4-ik ezred, állandó harcban, május hó 6-án d. u. 4 órakor érkezett az oroszok által felgyújtott Laborcfőre, ahol éjjelezett.

Intézkedés a menetre.

Az ezredparancsnokság az éj folyamán a 20-ik h. ho. alábbi parancsát vette:

Holnap, május hó 7-én a ho. az üldözést tovább folytatja.

A 20. h. ho.-tól keletre Boró, Kaleno, Wislok Wielkin át Bukowszkóra az I. lovas ho. nyomul elő. Indul 5 órakor délelőtt.

A ho.-tól nyugatra Pojana magaslat Wolny Wiznán át Sorovicza általános iránnyal a 17. ho. kezdi meg az előnyomulást.

A 20. h. ho. ütközet menetben egy oszlopban indul Laborcfőről a 704 , ☉ Jasiel 553 ☉ on át és Wislok Wielki körletbe menetel.

Ehhez a következőket rendelem:

1.

Egy zlj. a 4. honvéd gyalogezredtől, a 3/11. sappeur szd.-dal 5 óra 30 perckor d. e. Chvostejowról előre tör. Feladata a 704 ☉ magaslatot elfoglalni és ezen magaslatot biztosítani.

2.

Fél szd. a 4. h. gy. e.-től Oehm őrnagy különítményparancsnok parancsnoksága alá kerül. Parancsnoka Oehm őrnagynál még az új folyamán jelentkezik.

3.

Az ütközetmenetre következőképp intézkedem:

Elővéd: Kratochvil alezredes parancsnoksága alatt az ezred fennmaradó része. Hozzá beosztom a ho. lov. egy szakaszát. Feladata: Laborcfőről 5 óra 30 perckor d. e. indulva a 704- $\diamond$ Jasiel 553- $\diamond$ -on át Wislok Wielk-re menetelni.

Főcsapat: Perneczky tbk. parancsnoksága alatt, hozzá beosztva a ho. lov. egy szakasza, a 17. 1., 3. honv. gy. e. és az egész ho. tü. 2000 x-re követi az elővédet. Indul Laborcfőről 5 óra 45 perckor d. e.; a 3. h. gy. e. 6 óra 15 perckor éri el élével Laborcfőt.

4.

Mivel az ellenség a 704 -o -ot Weretyszow, Revejkát megszállva tartja, Laborcfőtől nyugatra 515 o-on állásban lévő üteg tüzellel támogatja a 704 <y birtokbavételét a 4. h. gy. e. egy zászlóalja által.

5.

Felderítésre: a Kacskovich hu. szd. Jasielen át Wislok Wielkitől északra Tokarniáig megy előre. Indul május 7-én 5 órakor d. e. Egy hu. szakasz Szabó főhadnagy parancsnoksága alatt nálam marad.

6.

Ho. tü. a ho.-t követni tartozik.

Kapják: címszerint.

20. h. ho. parancsnokság.

Kratochvil alezredes a 20. h. ho. parancsnokság által kiadott parancsvétele után Laborcfőn I—III. zlj-nak a következő parancsot adta:

1. Ellenség 704- $\diamond$ Weretyszow 742- $\diamond$ Revejka 752- $\diamond$ magaslatokat megszállva tartja és ott beásta magát.

2. Domby százados az I. zlj-al 3/11. sapeuer századdal Laborcfőről biztosított menetben indulva, 5 óra 30 perckor Cvhostejovra érkezik. Feladata a 704- $\diamond$ -ot elfoglalni.

1. A menetre a következőképp intézkedem:

a) Balogh alezredes zászlóalja 1000 x-re követi a Domby zlj.-t.

b) Bozóky zlj. akként gyülekeztetendő, hogy amint az ezred a főörsök vonalát átlépte, követni tudja ehhez felzárkózva az ezredet.

c) Bozóky zlj. egy százada Jablonszky százados parancsnoksága alatt baloldalvéd. Menetvonala: 704 - ϕ -tői nyugatra levő nyergen át Jasielre. Feladata: biztosítani az ezred balszárnyát.

d) A zlj. egy százada Vörös főhadnagy parancsnoksága alatt jobboldalvéd. Menetiránya: Revejka 572 . Feladata: az ezred jobbszárnyának biztosítása.

Én a Dobby zlj. és a Balogh zlj. között tartózkodom.

A terep leírása.

Laborcő a Laborca patak völgyében a tenger színe felett 378 m, míg Weretyszow tőle északkeletre légvonalban 4 km-re, 742 m magasan fekszik. 4 km-en a viszonylagos emelkedés 364 m. A hegyhátról enyhe gyepes part ereszkedik le a Laborca völgyébe. A parton több erdőparcella van, amelyek délkelet felé zárkóznak. A főgerinc egyes részeit — mely határvonalat képezett Magyarország és Galícia között — szálas erdő fedi. Weretyszow egy széles lapos tető, részben erdő, részben uvárföld. A Laborca völgye áttekinthető terep s az ellenséges tüzéség úgy északról, mint délről hosszantozhatja. A Weretyszowról lefutó vízmosások, valamint a Silsa patak medre az ellenségtől jól belátható. Általában az ezred támadási terepét az ellenség teljesen áttekinthette. Az oroszok fővédelmi állásukat kissé előre tolva, kitűnően megerősítették és azon 6-án d. u. és éjjelen át állandóan dolgoztak. Napnyugtával Laborcőről ezen munkálatok szabad szemmel is észrevehetőek voltak.

A támadás leírása.

A 20. honvédhadosztály, valamint az ezred által kiadott parancs végrehajtott, de a jobboldalvéd, tekintettel a tőle jobbra előnyomuló 17. ezredre, az irányt Weretyszowra vette.

Dobby százados 5 óra 55 perckor a következő jelentést küldte az ezredparancsnoksághoz:

Chvostejow magaslatig előnyomultam. Tüzet kaptam. Előnyomulást folytatom. A 742-gerinc az ellenség által megszállva.

Kratochvil alezredes erre azonnal elhatározta, hogy mint a hadosztály elővédje, az egész ezreddel felfejlődve, teljes erejével megtámadja az oroszokat az egész front szélességében és ezen értelemben a következő intézkedést adta ki d. e. 6 óra 10 perckor:

Az ellenség a 704, Weretyszow, 742-magaslatot megszállva tartja.

Dobby zlj. támadás. Irány 704-és ettől jobbra.

Dobby zlj.-tól jobbra irány 742-Balogh zlj. és a Bozóky zlj. fennmaradó része.

Jablonszky százados a baloldalvéddel a 704-től nyugatra levő nyeret szállja meg és onnan Jasiel felé előnyomulva, biztosítja a támadó ezred balszárnyát.

Vörös fhdgy. századával a támadó ezred jobboldal véd je.

Én a Balogh zlj.-nál tartózkodom.

A zászlóalj az ezredparancsnok intézkedése szerint szabályszerűen a kiutalt tereprészekben, akár a gyakorlótéren, támadásra felfejlődtek és előnyomultak.

Kratochvil alezredes a támadásra kiadott intézkedéseit írásban jelentette a hadosztálynak, amely azokat elismerőleg tudomásul vette.

Az ezred a támadást végrehajtotta. Erről a támadásról József főherceg lovassági tábornok hadtestparancsnok háborús naplójából a következőket olvashatjuk:

„A 4-es honvédek Laborca völgyéből szép rajvonalakban indulnak meg a Weretyszow partján felfelé. Az orosz járőrök hevesen tüzelnek ránk, azután hamarost az ormon lévő főállásba húzódnak vissza. Feszülten figyelem a küzdelmet, amelynek legcsekélyebb részleteit is kitűnően látom. Nemsokára nagyon heves harc fejlődik ki s látom vitézeimet legerősebb gyalogsági tűzben, mint gilisztákat kúszva előnyomulni. Amint valamelyik néhány percig vesztég marad és szegény fejét nem emeli fel többé, tudom, hogy már nem számít az élők sorába. Csúsznak és másznak ott, ahol tűz éri őket, a holtterekben felkelnek és előre futnak, akár egyenként, akár kis csoportokban; folytonos, szakadatlan a mozgás előre s mégis erősen ropog a mi tűzünk is.” (A világháború, amilyenek én láttam I. kötet, 632. lapoldalon.)

Az ellenséges tűz oly erős volt, hogy a mozgás csak kúszva volt lehetséges. Ott, ahol a legcsekélyebb céltárgy is jelentkezett, azt az oroszok valószínű golyózáporral árasztották el. Az orosz géppuska úgyszólván szakadatlanul szólt és sehogyszem volt megállapítható, hogy honnan.

Az ezred szívós tűzharcot vívott a jól beásott ellenséggel, saját tüzésünk lötte az ellenséges állásokat. Megnehezítette még a támadás folytonosságát az is, hogy a Revejka irányából az elővéd oldalazó ellenséges tüzéségi tüzet kapott.

7 óra 30 perckor d. e. adja ki a 20. h. ho. parancsnokság Laborcőfőn intézkedéseit a harcra, a következőkép:

Ellenség a 704◊, 742◊Weretyszow vonalából látszólag visszamegy. Kratochvil alezredes támadjon a 704◊, 742◊által határolt területre és vegye a magaslatokat birtokába. Perneczky tbk., a ho. főerejével a döntés kiereszkolásához az átkarolásra kirendelt elővéd mögött annyira felzárkózik, amennyire az veszteség nélkül lehetséges. Tüzéség a 2/8. t. a. ü. Laborcőfőtől nyugatra, a 20/20. t. a. ü. Laborcőfőtől keletre eső területről támogatja ezen támadást. A ho. tü. fennmaradó része Laborcőfőtől délnyugatra fekvő 515◊területére megy előre és onnét támogatja a támadást.

Amíg az ezred lassan minden lépést vérrel megfizetve előreküzdötte magát, a h. o. főereje a balszárny felé csoportosult. Ez azonban csak a d. u. folyamán jutott kifejezésre.

A hadosztály főerejének előrehaladása, tekintettel a végsőkig fokozott ellenséges gyalogsági- és tüzéségi tűzre, egyelőre tért nyerni nem tudott. Hogy milyen jól löttek az oroszok, erről József főherceg lovassági tábornok a következőket írja naplójában:

„Amint valaki az élre feltolta magát s a fegyverét archoz emelve löni akart, az oroszok állásában egy tisztet pillantok meg, ki egy vastag fának támaszkodik és fejét elődugja, balkönyöke felemelkedik. Egy kis villanás,

egy alig észrevehető kék füstöt látok és vitéz honvédem puskáját földre ejti, fejét ráhajtja, nemsokára egy rángó mozdulatot tesz és legurul a parton. Közben a második honvéd is felér, megint megjelenik a fának támaszkodó alak és a kis lángocska, meg a kékes füst és a második honvéd is holtan bukik le; most..., újra... és mindig újra előtűnik ez a kísérteties alak. Most kúszik fel az ötvenedik honvéd, mögötte a sűrű rajvonat. Amint az első felér, megjelenik a famögötti szörny, ez a rém alak. A kis láng, a kékes füst..., de most hibázott. Honvédem céloz s nála villanik s a páraszerű füst, mint fátyol jelenik meg a puskája előtt. Az orosz bekörmöli magát a fa kérgebe, puskája leesik, feje hátracsapódik, térdei összebicsaklanak és hanyatt esik. Hála legyen az Istennek.” (A világháború, amilyenek én láttam I. kötet, 634. oldal.)

Délután 2 órakor hősi halált halt *Domby* Sándor százados, a 4/1. zlj. parnoka, amint a rajvonalba felérve, rohamra akarta rántani zászlóalját.

Az orosz szibériai lövészek fölényesen pásztázták a sima lejtőt s az előnyomulás csak kúszva történhetett. A tűz a legvégsőig fokozódott.

Délután folyamán az ellenség a 704 -c -on hadállását elhagyta. Saját támadócsoporthoz vonult helyére s arcbán a visszavonuló ellenséget lekötötte és támadását Weretyszow felé átkarolólag folytatta. Alkonyatkor az ellenség ismét fokozta tüzeit, de már észrevehető volt, hogy a 4-es honvédek támadásának ellenállni nem tud. Az ellenséges tüzéség tüze lassanként gyengülni kezdett s a helyzet a rohamra megérett.

Énekes százados a harc közben elesett *Domby* százados után a zlj. parancsnokságot átvette és elrendelte a rohamot. A 2. Bánfy- és a 3. Podhráczky század rajtakiáltással betört az ellenséges állásba, ott kézitusa fejlődött ki, mire az orosz menekülésszerűen visszavonult. A visszavonuló oroszokat úgy a két század, mint a többi rohamozók is, tűzzel üldözték, majd felderítésre erős tisztjárőröket küldöttek ki, az állás biztosított, az ezred gyülekezett. Ezek után egy felejthetetlen kép tárult elénk, amelyre minden 4-es honvéd emlékezni fog és amit soha el nem felejt. Kratochvil alezredes a közelben lévő ezredzászlót felhozatta az elfoglalt orosz állásba és e zászló alatt, az ezredparancsnok körül csoportosult tisztek és legénység, tábornok világitása mellett, meghatódva énekelték a Himnuszt.

De álljon itt a fenséges hadtestparancsnok naplójából a következő megemlékezés: „Mint az angyalok seregének dala, halkán dagadó, mind erősödő és emelkedő hangokban egy szent ének rezeg a légben, oly bensőséges, oly áhítattal csendül fel az enyhe esti szellőtől könnyedén idehozva, az egész nemzetnek meggyötrött, mégis győzelemittas nemes lelkéből, teljes erővel hatalmas imaként törve elő a Himnuszt.” (A világháború, amilyenek én láttam. I. kötet, 639. oldal.)

A roham után megállapítottuk, hogy az oroszok legjobb lövészeit és géppuskájukat a fákon helyezték el és azért volt a rengeteg veszteség, ami nemcsak az ezredet, hanem az egész hadosztályt érte. Az orosz a legkisebb

mozgást is látta és tűzzel akadályozta. S hogy mégis betörtek a vitéz 4-es honvédek: tudták, hogy valóban hazájuk szabadságáért harcolnak.

Az orosz állásba történt betörés után a 20. h. ho. parancsnokság az éjjelezésre a következő parancsot adta ki:

„A 81. ddr. az állásban marad és pedig az 1. ezred a jobbszárnyon, a 17. ezred a balszárnyon. A fent nevezett ezredek az állást megszállják és ott beássák magukat. A kötelékeket rendezendők, tartalékok kikülönítendők. A 81. ddr. jobbszárnya mögött, mint hadosztálytartalék a 4. ezred, balszárnya mögött a 3. ezred. A 3. ezredtől tisztijárőrök küldendők előre felderítésre.

A hadosztályparancsnokság Cvhostejowon, a hadosztálylovasság ugyanott gyülekezik. Az ellenséges felderítésre járőrök küldendők ki. Az üldözésre parancs következik. Aláírás. 20. h. ho. parancsnokság.”

Ezen parancs annyiban lett módosítva, hogy az 1. ezred helyett a már állásban lévő 4. ezred maradt az elfoglalt állásban,

A Weretyszow-i ütközetben a 4. honvéd gyalogezred vesztesége tiszt és legénység: 130 halott és 170 sebesült.

József királyi herceg öfensége a következő parancsot adta ki az ütközet után:

„Mélyen megindulva, lelkem egész szeretetével üdvözlöm a hős 20. h. ho.-nak minden egyes harcosát, kiknek a világtörténelem nagy eseményei között a legdicsebb győzelem kiküzdése jutott osztályrészül, hogy magyar hazánkból végleg kiverte az orosz. A Mindenható áldjon meg mindnyájukat hős bajtársak.

Hálás szeretettel, őszinte bámulattal néztem a dicső küzdelmet. Aláírás: József főherceg lovassági tábornok, hadtestparancsnok.”

A m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezred 8. századának támadása és rohama 1915 május 7-én a Laborcf ő fölötti Weretyszow határhegyre.

Írta: G a j á c z k y I s t v á n százados.

Ezreдем 1915 február és március hónapokban igen nehéz napokat élt át, emberfeletti kitartással és halálmegvetéssel küzdött a túlnyomó ellenséggel szemben. A szomszédos harchelyzetre való tekintettel kénytelen volt hátrább húzódni s a Hegyzávodtól délre eső Lipovica magaslatot megszállani. Április hónapban járőrvállalkozások voltak.

Április végén elkészülve állásainkkal, vártuk a napot, hogy az ellenség indítsa meg támadását. Abban a tudatban s meggyőződésben éltünk, hogy bármily erős legyen is a támadás, azt biztosan visszaverjük.

Az ellenség folytonosan erőszakos felderítésekkel akarta táboriörsvonalunkat áttörni, hogy így védőállásainkat felderítse. Azonban ezen kísérletei nem sikerültek.

Így érkezett el május 4-ike. A kötelék, amelyhez tartoztam s annak parancsnokai a következők voltak:

A VII. hadtest parancsnoka József főherceg lovassági tábornok.

20. honv. hadosztály parancsnoka Nagy Pál tábornok.

39. dandár parancsnoka Stadler István ezredes.

4. honv. gy. e. parancsnoka Kratochvil Károly alezredes.

III. zlj. parancsnoka Bozóky Gyula százados.

8. század parancsnoka Vörös József főhadnagy.

Én, mint a 8. század II. szakaszának parancsnoka, szakaszommal tábori-örsön voltam századom védőállása előtt. Az ellenséges táboriörs vonala tőlünk 300—400 x távolságra húzódott. Tőlünk északi irányban igen heves s szünni nem akaró tüzérségi tűz volt hallható, mely az egész éj folyamán szünet nélkül tartott.

Május 5-én, hajnali 3 órakor írásbeli parancsot kaptam századparancsnoktól, hogy azonnal támadjam meg összevont táboriörsömmel az előttem levő ellenséges táboriörsöt, azt mindenesetre verjem ki állásából s az ellenséges táboriörs helyének elfoglalását azonnal jelentsem, hogy a századdal utánam nyomulhasson az ellenséges táboriörs vonaláig.

A szomszéd táboriörsöket értesítve, járórt küldöttem előre s készültem megindulni szakaszommal, midőn a visszatérő küldöncök jelentik, hogy a szomszéd táboriörsök is hasonló parancsot kaptak. Így egyszerre világos lett előttem, hogy általános támadást indítunk.

Az ellenséges táboriörs vonalát puskalövés nélkül elértem, az ellenség azt hajnalban 2 és 3 óra között üríthette ki, mivel éjfélkor még erős figyellővéseket adott le. Századparancsnokom erre az egész századdal utánam nyomult és megszállotta a már kiürített ellenséges táboriörs vonalat.

Itt kaptam zlj-parancsnokom szóbeli parancsát, hogy szakaszommal derítsem fel a szemben lévő ellenséges védelmi állást, mely tőlünk kb. egy-két km-re volt.

A terepkutatókat előreküldve, széles arcvonaltalban megindultam a zászlóaljam arcvonala előtt lévő ellenséges védelmi állás ellen. Azt megközelítve láttam, hogy ez egy igen erősen, többszörös drótkadályokkal megerősített védelmi állás és láttam, hogy az ellenség jól kiépített védőállását elhagyva, utóvéd visszahagyása nélkül vonult vissza. Zászlóaljamban erre előnyomult, engem századom bevont.

Igen nehéz terepen nyomultunk előre 2 napig. Így értünk május 6-án délután 5 órakor Laborcfa alá. Századom Laborcfa-tól balra főörsnek rendeltetett ki. Századparancsnokom engem 2 rajjal egy taligaút kereszteszéséhez küldött táboriörsparancsnoknak.

Az ellenség itt volt a magyar határon és megvetette a lábát egy utolsó küzdelemre Magyarország földjén. Igen erős ágyúzást indított az ellenséges tüzérség Laborcfa-re és azt gyujtógránátokkal felgyújtotta. Az est beálltával tisztijárórok lépték át táboriörsöm vonalát. Feladatuk volt az ellenséges védőállás felderítése. Visszatérve közölték velem, hogy az ellenség tőlünk mintegy 2 km-re a Weretyszow határhegy oldalán foglalt állást és igen erősen dolgozik azon, hogy minél jobban megerősítse állását.

Május 7-én, hajnali 3 órakor századparancsnokom századát gyülekeztette a táboriörsömnél és parancsa a következő volt: „Ott (mutatta) a határhegyen védelemre berendezkedő ellenséget meg fogjuk támadni. I., II. III. szakasz küzdők, IV. szakasz tartalék a közép mögött, 200 x-re követi az I. szakaszt. Csatártérköz 10 x. Irány: I. szakasz utánam, terepukatatók rajonként 2 fő előre.”

Reggel 4 óra 30 perckor az ellenség védőállását már 1200 x-re közelítettük meg. Az ellenséges tüzérség a tüzet ekkor már megnyitotta ellenünk. Megkezdettük a szakaszonkénti előnyomulást, de ugyanakkor az ellenséges gyalogság is élénk tűzharcot kezdett ellenünk. Most már rajonként nyomultunk előre és a tüzet megnyitottuk. Igen nehéz lett úgy 400 x-re a támadásunk. Velünk szemben finn lövészezred részei voltak és sajnos, oly jól lőttek, hogy mire a roham távolságot elértem, már számottevő veszteséget szenvedtem. Majdnem minden lövés fej vagy mellövés volt és tekintve, hogy robbanó golyóval lőttek, majdnem mind halálos volt.

Az ellenséges tüzérség tüzeit a felvonuló tartalékokra irányította, így ettől mentek voltunk már a rohamtávolságon.

Századom helyzete mindinkább tarthatatlanná vált, mivel a század balszárnyát a jól kiépített orosz állás oldalazta. A beásás szinte lehetetlen volt; csak gyér, kis lövészteknőink voltak és az ellenséges gyalogság géppuskáival folyton tűz alatt tartott, mely lehetetlenné tette a jobb és mélyebb beásást. Magam is minden fedezék nélkül feküdtem az ellenség előtt 60 x-re és ismétlő pisztolyommal lőttem a lőrés mögül biztosan lövő ellenségre. Tettem ezt azért is, mivel embereimnek már csak fejenként 10—15 drb. tölténye volt. A halottakat megközelíteni és tőlük a töltényt elvenni lehetetlen volt, pótlás pedig nem jött, hiába kértünk, hisz nem is lehetett a kis távolság miatt. Már-már a helyzet tarthatatlanná vált részünkről, a saját tüzérségünk tűzzel támogatni nem tudott, bár megkísérelte.

Ily helyzetben egyszer csak mögöttünk egy vízmosság fájáról két saját géppuskánk megszólalt és oly jól lőtte az orosz állást, hogy azonnal észrevetük, az oroszok fejüket lekapva, magasan lőnek. Századom az adott helyzetet megragadva, felugrott és vad „előre” rajtakiáltással vetette magát az ellenségre. Sajnos, azonban rohamunk az orosz állások előtt megtört, mert a géppuskáink, mikor felugrottunk, a tűzüket beszüntették és az ellenséges gyalogság és géppuskák oly tűzzel fogadtak bennünket, hogy a századnak számottevő része az ellenséges állástól mintegy 20—30 x-re holtan vagy sebesülten esett össze. A századparancsnokom és a III. szakasz parancsnoka is megsebesült.

Így rohamunkban összetörve, húzódtunk vissza hasoncsúszva a kiindulási rohamállásainkba az újra megszólaló géppuskáink tűzoltalma mellett, mely mintegy jelezve megbosszulását, oly hatásosan lőtt, hogy szinte ellenséges géppuska és gyalogsági tűz nélkül kúszhattunk vissza — a megmaradtak — a kiindulási rohamállásainkba. Ez körülbelül délelőtt 10 órakor történt.

Nem törődve az ellenség gyilkos tüzével, azon voltunk, hogy kiindulási rohamállásainkban beássuk magunkat, ami némileg sikerült is a mögöttünk lévő géppuskák fedezete mellett, úgyhogy körülbelül délután 2 órakor már mindnyájunknak volt egy kiasott lövésztechnője és itt kitartva éjjel 11 óráig, mikor is egy balról jövő „előre” rajtakiáltás bennünket is magával ragadva, rohamoztuk meg ismételten az ellenséget, mely elkeseredve tüzelt az utolsó pillanatig. Rohamunkat azonban már feltartóztatni nem tudta, betörtünk az ellenség védőállásába és az abban lévő ellenséget rövid kézítása után részben kivertük, részben pedig elfogtuk. Az állásokból visszamenekülő ellenséget tüzzel üldözve, az elfoglalt állást megszállottuk. A kötelékeket rendezve, vártuk a további parancsot, mely az volt, hogy harcelőrssel biztosítsuk magunkat és további parancsig az elfoglalt állásokat szálljuk meg.

E rohamunkkal hazánk területéről az utolsó ellenséget vertük ki; sajnos, nagy veszteségek árán, úgyhogy, mikor hajnalodott és visszaneéztem a határhegy oldalára, melyen át századom támadott, szinte csukaszürke volt a hegyoldal az elesett honvédektől, kik elődeikhez híven, férfiasan meghaltak azért, hogy: „Éljen a Haza!”.

Másnap ezredem Przemysl irányában előnyomult.

Az 1915. évi május hó 7-én, a Weretyszow határhegyen vívott harcban résztvett m. kir. nagyváradi 4. honvéd gy. e. 8. szd. II. szakaszának névjegyzéke:

Szakaszparancsnok: Gajáczy István hadapródörmester.

Arcvonalmögötti altiszt: Márton Lajos szkv.

1. rajparancsnok: Melis János szkv.

2. „ S. Nagy Ferenc tzds., hősihalált halt 1915 V. 7.

3. „ Zahorán András örv., megsebesült 1915 V. 7.

4. „ Halmazzán János örv., hősihalált halt 1915 V. 7.

Blága Miklós h. hősihalált halt 1915 V. 7.

Brachna István honvéd

Bodis Imre honv., megseb. 1915 V. 7.

Buda Pál h., hősihalált halt 1915 V. 7.

Bujdosó Ferenc honvéd

Buz Miklós honv., megseb. 1915 V. 7.

Csúcs Vazul honvéd

Győri János honvéd

Hecs Balázs honvéd

Hornok János honvéd

Klein Mór honvéd

Klimént János honv., megseb. 1915 V. 7.

Lázén Sándor honvéd

Lika Sándor honvéd

Lindeisz Pál honvéd

Maján András honvéd

Marinkás Tógyer honvéd

Medvegy Tamás honv., megseb. 1915 V. 7.

Mlinár András honvéd

Nagy Antal h., hősihalált halt 1915 V. 7.

Nagy István h., hősihalált halt 1915 V. 7.

Paksi József honv., megseb. 1915 V. 7.

Pallagi Lajos honvéd

Pápa Zsigmond honvéd

Páska György honvéd

Rajki János honvéd

Szakálas István h., megseb. 1915 V. 7.

Szilágyi Gyula honvéd

Tárnok Márton h., hősi h. halt 1915 V. 7.

Tomica Koszta honvéd

Tyerán Vazul honvéd

Ursz Pál honvéd

Vancsa Mózes honvéd

Vraboczki Pál honvéd

Zsurkus Paszkál honvéd

A m. kir. nagyváradi 4. honvédgyalozezred az északi harctéren.

Írta: Jámbor Lajos t. főhadnagy.

*„Ezredem, ezredem, te Phönix madár!
Óh, hányszor égtél el s keltél újra már?!
Hány étellel vagy még a Sorsnak adósa? ...
Megeléghetné mártír-szenvedésed
A tűzbe, halálba űző, hajtó Végzet!...”*

Így kesereg ezrede sorsán a doberdói pokolban a négyesek harctéri poétája. Ennél jellemzőbb sorokat, kifejezőbb sóhajt nem is választhatnánk a nagyváradi gárda ezred háborús története elé. Mert a diadalmas előtörések, győzelmes rohamok, fényes haditettek babérlevelei mellett a 20. honvéd hadosztály ezredeinek homlokát a mindhalálig, sokszor az utolsó emberig helytállás, felmorzsolódás s az elkeseredett, véres ellentámadások töviskoszorúja övezi, óh, hány teljes létszámú négyes ezred porlad a galíciai, kárpáti, Isonzó és Piávé menti tömegsírokban!... De e szinte emberfeletti, szomorú hősiesség magasztalása helyett beszéljenek a tények, amint rövid felsorolásban, vérgyöngyökként egymáshoz fűzve, itt következnek!

I. Harcok az oroszsal, — Galícia, Kárpátok.

(1914 aug. 24—1915 május 25.)

1. *Általános harchelyzet ezredünk frontra érkezésekor.* Az augusztus 6—15 között lejátszódott határharcok alatt megtörtént a szembenálló haderők felvonulása. Fent északon, orosz földön, Dankl 1. hadserege s a hozzá csatlakozó 4. — Auffenberg — hadsereg, Lublin felé támadásra készülődött. Lejebb Galíciában, Lemberg-től keletre, Brudermann 3. hadserege állt szemben az oroszok főhaderejével, míg a Dnyesztertől délre Böhm-Ermollinak a szerb harctérről ideszállított 2. hadserege volt a Bukovina felől előnyomuló óriási orosz erők ellen felfejlődőben. Mialatt aug. 18-tól Dankl és Auffenberg hadseregei a diadalmas kraszniki és komarovi csatákat vívták, addig az orosz, a miénket legalább háromszorosan meghaladó túlerővel, legjobb ezredei és tüzérsége harcavetésével, Lemberg irányában tört előre, hogy a túlságosan előrenyomult 1. és 4. hadseregünket hátbatámadhassa, bekeríthesse. Így fejlődött ki a Lemberg előtti Gnila-Lipa, majd Lemberg átengedése után a Wereszyca vonalon a világtörténelem legnagyobb csatája: a lemergi és grodeki csata, amelyben az orosz „gőzhengert” sikerült feltartóztatni a Budapest, Bécs és Berlin felé irányuló, elbizakodott előtörésében . . .

Ezredünk — am. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalozezred — eredeti irányítása a szerb harctérre szolt, de ezt, az északi fronton kialakuló fenyegető harchelyzet miatt, felsőbb hadvezetőségünk megváltoztatta s a 20. honvéd hadosztályt — kötelékében ezredünket is —, más kiváló magyar csa-

patokkal együtt, a leginkább szorongatott 2., illetve 3. hadsereg megerősítésére rendelte. Így került a *négyes* gárda, három heti nagyváradi készülődés, gyakorlatozás után az orosz hadszíntér legveszélyesebb pontjára, éppen a legkritikusabb időben!

Augusztus 22-én, *Ránffy* ezredes parancsnoksága alatt szállt vonatra az ifjú ezred, nagy lelkesedéssel, királyhűséggel, hazaszeretettel s ügyünk igazába vetett hittel. A zászlóaljok külön szállítmányok gyanánt érkeztek Galíciába, *Kalusz* állomásra. Az egyes zászlóaljok beérkezése után az ezred *Halics* környékén gyülekezett, majd együttesen a Gnila-Lipa folyócska mentén kijelölt védelmi vonalunkon fekvő *RoJiatyn* felé menetelt, ahol augusztus 29-én nagy ütközet fejlődött ki.

2. *A rokatyni tűzkeresztség. A lebergi és grodeki csaták ütközetei.* Rohatynnál kapta az ezred a tűzkeresztséget. Háborút még nem viselt honvédeink derekasan állták az orosz-japán háborúban kitanult és óriási túlerőben levő ellenség támadásait s az állandó és rettenetes tűzérési tüzet. A harc egész napon át hullámozott és még a 30-ikára virradó éjjel sem szünetelt. Ezredünk hőiesen tartotta állásait (pedig akkor még lövészárkaink nem voltak!), sőt másfél zászlóaljunk éjjel 1 és 2 óra között sikerrel rohamozta meg a szembenálló ellenséget. Legutolsóként, parancsra vonult csak vissza. (Az oroszok t. i. északabbra, *Firlejów* táján, benyomták arcvonalunkat.) Természetes, hogy az óriási *lebergi csata* e legvéresebb ütközete ezredünköt is bőven megkövetelte a véráldozatot. Rohatynnál haltak hősi halált a többek között: *Siposs Géza* és *Ragány János* főhadnagyk, *Wéber József*, *Kabdebó Károly* és *Sárffy Alfréd* hadnagyk és *K. Nagy Sándor* zászlós.

A Gnila-Lipa vonalról, Lemberg föláldozásával, hadvezetőségünk a grodeki tavak láncolatán keresztülfolyó Wereszycza mögé vonta vissza veretlen hadseregünket az átkarolással fenyegető orosz túlerő elől. Ezredünk folytonos harcok közt fedezte ezt a visszavonulást. A harcok legnagyobb részét — *Mikolajow* erődítéseinek védelmén kívül — támadó jellegűek voltak: az óvatosan utánunk nyomuló ellenségre való bátor és sikeres rajtaütések. Egyik ütközet követte a másikat: *Knichinicze*, *Mikolajow*, *Tatarinow* (itt estek el *Igaz Ödön* főhadnagy, *Szladek Béla* hadnagy, majd *Major Ödön* százados), *Horozenka*, *Novosiolski-Oparskie*, *Werbitz*, *Cserkasy*. *Mikolajownál* az I. zászlóalj a *Príma* erődcsoportot védte, *Sós* hadnagy pedig nagy eréllyel és vitézséggel tartotta *Werin* erődjét és nagy veszteséget okozva verte vissza két orosz zászlóalj támadásait, miközben ő maga is súlyosan megsebesült. Több mint 500 orosz hulla feküdt az erőd előterén!

Szeptember 10-én a betegsége miatt távozó *Ránffy* ezredestől *Szent-Kereszthegyi Kratochvil Károly alezredes*, az I. zászlóalj 1. ős parancsnoka vette át az ezredparancsnokságot, hogy aztán megszakítás nélkül *több mint három éven át*, mint a négyesek meleg szívé, szerető Édesatyja, vezesse gárdáját dicsőségről dicsőségre, a legvéresebb harctereken, a földreszállt poklok emésztő tüzén át. A Gondviselés küldte őt ezredünk élére, hogy biztatónk, megtartónk legyen a legnehezebb időkben, fénylő példaképünk a hő-

siességben, kitartásban, krisztusi türelemben a csüggedés sötét éjszakáin, vígasztalónk a véres borzalmak közepette ...

A mozgó harcok alatt nagy érdemeket szerzett az ezred utászszázata *Lakos Róbert* főhadnaggyal élén, aki a nagy mennyiségben zsákmányolt orosz lőszerkocsikat és tüzérségi anyagot saját tüzérségünknek adta át, az el nem szállítható tömérdek ellenséges fegyvert és municiót elpusztította, visszavonuláskor hidakat robbantott vagy gyújtott fel.

(A fentebb felsorolt ütközeteink a *grodeki* — más néven: a *második leMBERGI CSATA* részletei voltak. Ebben az óriási összecsapásban több mint két millió ember állt szemben egymással. A sokszoros túlerő dacára mármár Lemberg alá nyomult előre második (Auffenberg) hadseregünk, de legfelsőbb hadvezetőségünk szeptember 11-én mégis elrendelte az általános visszavonulást a San mögé, mert észak felől irtózatos orosz erők áttöréssel fenyegették harcvonalunkat.)

3. *Visszavonulás a Kárpátokig.* A 3. (ekkor már Boroevics) hadseregben harcoló ezredünk szeptember 12-én kora reggel kapta meg a parancsot a visszavonulásra. E tervszerű hadműveletünk a nagy veszteségeket szenvedett ellenségtől nem háborgatva, mégis a legnehezebb körülmények közt ment végbe. A folytonos esőzések miatt feneketlen sártengerré váltak az amúgy is rossz gácsországi utak, melyeken állandó torlódás is akadályozta a rendes elvonulást. A vonatok és konyhák lemaradása következtében az élelmezés is csődöt mondott és elcsigázott, átázott, éhező csapataink között felütötte fejét a háborúk alattomos réme: a *kolera*... A négyes ezred — hála derék parancsnoka körültekintő, humánus s ha kellett erélyes intézkedéseinek — elég hamar és aránylag kevés veszteséggel küzdötte le a gyilkos járványt. Mire az ezred a San-menti *Zagorcon* át rendeltetési helyére: a Zemplén megyei *Mezőlaborcra* (szept. 23.), majd onnan pár nap múlva *Laborcrévre* ért — átkelve a Keleti Beszkidek *lupkóvi* hágóján — a kolera teljesen megszűnt, a tiszték és legénység beoltása következtében. Az ezred szelleme is egészséges, töretlen maradt, az átszenvedett fáradalmak, nélkülözések dacára.

4. *Októberi támadó hadjáratunk.* Visszavonulásunk nyomán a milliós orosz seregek egész a Dunajec vonaláig elárasztották Galíciát. Közben a San melletti hatalmas erősségünket: *Przemysl* várát is körülzárták és rettentő veszteségek közt sikertelenül ostromolták. Mikor a Dunajec mögött haderőink átcsoportosítása befejeződött: a német fronttól a Kárpátokig általános támadásba mentek át csapataink. Boroevics 3. hadserege is megindult diadalmas harcokban *Przemysl* felé. Ezredünk is megkezdte október «lején az előnyomulást a 20. hadosztály kötelékében. Egy zászlóaljja *Leöchey* őrnagy parancsnoksága alatt, mint hírszerző különítmény, *Sanok* irányában eredményes felderítést végzett. Az ezred többi része *Zagorcig* nyomult előre, ahol egyesült a *Leöchey*-zászlóaljjal és onnan *Liskón* át *Chyrow* felé (*Przemysl*től délre) irányított. Október 11-én a *Posada-Chyrovka* mellett

véghezvitt támadásaival ő is hozzájárult a Przemysl várát felmentő seregeink nagy sikeréhez! (Chyrow mellett halt hősi halált *Fényes* Barna százados, *Perlesz* Vilmos hadnagy.) E győzelmeink eredménye volt az is, hogy a keleti Kárpátok szorosain betört orosz bandákat egymás után sikerült kiszorítani hazánk területéről.

De a visszavonuló, megvert orosz seregek itt-ott még makacs ellenállást fejtettek ki, így a hírhedt *Magiéra* magaslaton, melyet négy napi véres ostrom után sikerült csak elfoglalni példátlan hősiességgel rohamozó magyar csapatainknak, — köztük a *Leőchey* őrnagy vezette zászlóaljunknak is! Az ezred többi része *Fw. Antoniowha* mellett harcolt október 15-ig *Kmtochvü* alezredes parancsnoksága alatt, ahol kivált az ezredtartalék, a derék utászszázad és a *Birtha-sz&szad* verték vissza az ellenség elkeseredett támadásait. Október 16-tól kezdve az ezred különböző csoportokban felosztva állandó harcban állt az ellentámadásba átment nagy orosz erővel; így az ezred egyrésze *Blozsow-Gorné-n*, másik része *Chyrow-tól* keletre a magaslatokon, az ezred többi része — *Kmtochvü* alezredes parancsnoksága alatt — mint hadosztály-tartalék tartotta az ú. n. „*gránát-dombot*”, melyet az orosz nehéztüzérség éjjel-nappal szakadatlanul lőtt. A *Leőchey* zászlóalj pedig egészen november 4-ig hősiiesen védte a *Magiéra* hegyet.

5. *Visszavonulás a Kárpátokba. Téli harcok 191U végén.* Miután messze fent északon a németek offenzívája Varsó ellen nem járt sikerrel, a hozzájuk csatlakozó Dankl-hadseregnek is vissza kellett vonulni Krakkó védelmére. Balszárnyunk hátravonását természetesen követni kellett délebbre harcoló, veretlen seregeinknek, így Boroevics 8. hadseregének is, amelynek még az a súlyos feladat is jutott, hogy az általános visszavonulásunkat fedezze s az arcvonal mögötti nagy csapat-eltolásokat leplezze.

Ezredünk november 4-én kapta a parancsot a visszavonulásra, amely *Sanok-on* át igen fárasztó és megerőltető volt a rossz időjárás és állandó harcok miatt. Az ezred ugyanis, mint a hadosztály utóvédje, nappal utóvédállást foglalt el és harcolt, éjjel pedig menetelt. Ütközetei voltak *Zagorc-nk*, *Postolow*, *Mokre*, *Rzepesd* mellett és a már hóborította Beszkidekben *Horb-Sredni* környékén, egész november 23-ig. Felsőbb parancsra ekkor az ezred *Laborcrév-en* át *Kispolány-ra* ment, ahol 26-án harcbalépett a betört ellenséggel. 27-én újabb erélyes támadásával ezen a szakaszon megállította az orosz előnyomulást. (E harcokban *Benedek* Áron t. hadnagy, *Telegdy* Károly és *Tokody* t. zászlósok hősi halált haltak.) 28-án folytatta az ezred menetét *Minyevágás* felé, hová december 2-án érkezett. Itt vonult el ezredünk első ízben a 7. hadtest parancsnoka: ő cs. és kir. Fensége *József főherceg* előtt, kit már ekkor szívébe fogadott minden honvédünk. (Ma is mint „*József Apánk*”-at emlegetjük.) December 4-től 8-ig *Borosnya* mellett volt állásban a 4. ezred. Ez idő alatt *Bracskó* főhadnagyunk, mint a hadtest hírszerző különmény parancsnoka, igen fényes eredménnyel végezte a feladát.

A novemberi hatalmas orosz támadásokat hősiesen véghezvitt ellentámadásaink követték. Az egyik ilyen sikeres rajtaütésünk emlékét őrzi ez a rövid hivatalos elismerés:

„M. kir. 20. honvéd gyaloghadosztály Parancsnokság”

ELIGAZÍTÁS

1914. december hó 3-án.

1. Ő cs. és kir. Fensége Kratochvil ezredesnek és derék csapatának a végortványi rajtaütés sikerült keresztülviteléért elismerését nyilvánította.

Hadoszt. par. szab.

Pernecky tbk. s. k.”

Az emlékezetes limanovai győzelem lassanként ezredünk arcvonalán is éreztette hatását. Boroevics a Kárpátokba betört 8. orosz hadsereget a duklai mélyedésen át kezdte kifelé szorítani. Ezredünk is derekas részt vett a felszabadító harcokban. December 9-én *Bányavölgy* mellett, valamint 10-én *Ladomérvágás-nél* lendületes támadást intézett a kelet felé elvonuló orosz hadsereg erős utóvédjei ellen s az ellenséget megverte.

A *Dukla-szoroson* keresztül győzelmesen előnyomuló ezredünk *Lubatorvá-nél* újra rajtaütött a hátráló ellenségen és fényes támadásban számos foglyot ejtve, *Miesty-Piatovcsé-t* át üldözte, majd *Iskrysinia* irányában ismételen megtámadta. Ezért az ezredet *József* főherceg hadtestparancsnok külön dicséretben is részesítette. E harcok hősei többek között az Iskrysinianál elesett *Dr. Erdős* Károly t. hadnagy, *Virág* Mátyás zászlós, ki *Visloknkl* halt hősi halált, midőn vakmerő bátorsággal orosz géppuskát rohamozott meg; továbbá az ezred kötelékében harcoló *Sztankovics* Arnold tüzérhadnagy. Dec. 17-én *Kambornia Jabloniska-Polská-t* szálltuk meg és itt az ezred az 5. lovas hadosztály kötelékébe került.

Az ellenség, nagy erősítéseket kapva, ekkor már újra összeszedte magát és az 5. lovas hadosztályt oldalában fenyegette s további előnyomulásában megakadályozta. Az itt kifejlődött harcokban különösen *Barna* István és *Énekes* Ágoston századosaink és *Novobáczky* főhadnagy tüntették ki magukat.

December 22-én megjött a parancs a visszavonulásra. 23-tól 26-ig az ezred *Jasionka* mellett tartóztatja fel az ellenséget. Itt *Dömötör* százados hősi védekezés után fogságba esik csoportjával. A túlerőben levő oroszok a Dömötör-csoport hős magatartását különös tiszteletadásban részesítették. Bizony, szomorú, szenvedésteljes volt az első harctéri karácsonyunk a korán reánk szakadt irtózatos kárpáti télben! . . .

6. *Téli harcok a Kárpátokban a gorlicei áttörésig.* Karácsony után az ezred újra a 20. hadosztály kötelékébe lépett s a Dukla-szorostól délre harcolt, ahol 1915 január elején *Végortvány-nál* ismét sikeresen rajtaütött az

ellenségén. Itt *Najmányi* t. hadnagy tűnt ki merész járőr-meneteivel. Január 5-én ezredünk elfoglalta és sokáig birtokában tartotta a *Kobilár* magaslatot.

Hogy milyen mozgalmas napokban vett részt az ezred harcra érkezése óta, annak jellemzésére elég annyi, hogy 1915 január 6-ig — mindössze 130 nap alatt — 79 ütközete volt! Ezekben sok derék fiát elvesztette az ezred, sok szenvedésen, nélkülözésen ment keresztül. De példátlan kitartásunk eredménye: a 3—4-szeres orosz túlerő felörlődése a Kárpátokban s szeretett Hazánk megmentése a fenyegető inváziótól. Bekoronázása pedig 1915 tavaszán a gorlicei áttörés és az ellenség végleges kiűzése .. . Addig azonban még kegyetlen hónapok teltek el a folyton változó hadihelyzet örökös támadó és védő harcai közt...

1915 január havában az ezred állásban volt *Kismedvés* környékén, később *Bátorhegy-en*. Eredményes járőrharcokkal nyugtalanítottuk az ellenséget. Január 14-én *Ladomérvágás-on* — hol hadosztály tartalék viszonyban volt — az a kitüntetés érte az ezredet, hogy *József főherceg Augusztá* fenséges asszonnyal együtt meglátogatta. 20-án *Rózsadomb-on* át *Alsóladács-ra*, másnap, nagy hóviharban, *Nagycsertész-ve*, 22-én pedig újra állásba ment az ezred: a Cseremclia-nyerget szállta meg a határon, míg a következő nap a *722-es magaslat* ellen támadott. E harcokban különösebben *Barkóczy* Lajos zászlós és *Méray* János őrmester tüntették ki magukat. Január 29-én az ellenség támadásba ment át, de a 4. honvéd gyalogezred a rohamokat fényesen visszaverte, több száz oroszot foglyul ejtett és sok hadiszert zsákmányolt. 31-én az újabb orosz támadást az egész vonalon visszavertük; este felé, felsőbb parancsra, mégis félbe kellett szakítanunk a reánk nézve kedvezően álló ütközetet és *Mikó-ra* vonultunk, ahol az ellenség éjjeli rajtaütést kísérelt meg ezredünk ellen, sikertelenül. Ugyanis *Molnár* főhadnagy elmés elhatározással házakat gyűjtött fel s ezáltal az ellenség támadási irányát megvilágította s így az alattomos támadás tűzünkben összeomlott. A következő napok utóvéd-harcaiban, *Kispolány-nál*, ezredünk két százada — *Gecző* és *Hofmeister* századosok vezetésével — bajtársi önfeláldozással sietett a szorongatott 3-ik honvéd gyalogezred segítségére. Sajnos, vállalkozásuk nem sikerült: az orosz túlerő bekerítette a két derék századunkat. *Gecző* Aladár százados elkeseredésében, hogy fogságba esett, megmérgezte magát! .. . Február 4-től erős harcok *Rokitóc*, *Variháza*, *Repelyő*, *Jobbos* falvaknál. 15-én újra támadásba ment át az ezred a *Korumkó* hegyháton, ahol a visszaszorított ellenség foglyokban, sebesültekben és halottakban igen nagy veszteséget szenvedett. E harcok — melyek a *Przemysl* felszabadítására indított, de sikertelen általános offenzívánk részei voltak — március 6-ig tartottak. E küzdelmekben különösen *Énekes* százados tüntette ki magát, *Dr. Mendelényi* Béla t. hadnagy, *Kovács* Géza és *Schmidt* József zászlósok, *Dunka* György és *Túrák* Rezső hadapród-jelöltek pedig fiatal életükkel fizettek a *Korumkó* birtokáért, sok más névtelen hősszel együtt. .. . Március 15-én az ezred *Szolnok* mellett harcolt, később a *Kaminci* magaslaton, április 6-án pedig *Lipovicá-n*.

Rettenetes erőpróbái voltak ezek a kárpáti téli harcok ezredünknek! Magas hóban, rendkívül zord időjárásban, kegyetlen hóviharokban, a lehető legnehezebb terepen, sokszor napokig pihenő, hetekig felváltás nélkül! ... Csoda, hogy töretlen lélekkel, dicsőséggel mindvégig helytállt, még a március végén reászakadt, talán még az első felénél is kegyetlenebb télben is! A legfőbb érdem mindenesetre a vezetése: a honvédéivel együtt szenvedő, őket a legválságosabb pillanatokban is lelkesítő, *szeretett ezredparancsnoké*, s az embereiket mindenkor kezükben tartó derék négyes tiszteké, altiszteké. Nekik köszönhető, hogy az ezred jórészét képező oláh legénység is a négyes gárdához méltó rettenhetetlen, győzni akaró s mindhalálíg kitartó, később az olasz front poklában is dicséretre méltóan viselkedő, *magyar honvéddé* edződött, nevelődött! . . .

7. *Tavaszi offenzívánk.* A fényes gorlicei áttörésünk után, május 4-én, a 4. honvéd gyalogezred is megkezdte a támadó előnyomulást. *Kispolány-on*, *Mikó-n* keresztül harcolva tört ki előre *Laborc-fő-re*, hova két napi küzdelmek után érkezett be. Május 7-én reggel az ezred, mint a hadosztály elővédje, megtámadta a határon álló *Weretyszow magaslatot*. Az orosz szívós ellenállást fejtett ki. Talán érezte: mit jelent a magyar szíveknek ennek a hegynek, a még megszállva tartott utolsó hazai föld-darabnak, visszafoglalása!... Estére az ezred rohammal elfoglalta a magaslat Mezőlaborc felé eső részét, kiszorítva a makacsul védekező muszkát állásaiból, 300 foglyot ejtettünk, sok puskát és gépfegyvert zsákmányoltunk. Az ellenség futva menekült s az egész napon át elkeseredetten tomboló harc fáradalmait feledve, az ezred ujjongva ünnepelte az édes honi föld felszabadítását. E napon a nagyváradi gárda ragyogó tanújelét adta harcmodora tökéletességének és vitézségének. *József főherceg* hadtestparancsnokunk, aki személyesen végignézte ezt a csodás küzdelmet, dicséretét fejezte ki *Kratochvil* alvezredesnek a harc példás vezetéséért, valamint ezrede páratlan hősiességéért. A derék *Domby Sándor* százados és *Sass Károly* hadapródjelölt hősi halála fátyolozza e győztes nap örömeit. . .

A diadalittas ezred az üldözést folytatva még *Wola-Pietrowá-nál* keveredett nagyobb harcba, ahol kivált *Varga Géza* főhadnagy tűnt ki: századával az ellenség árkaiba furakodott, úgyhogy az sietve hagyta el állását. Ezután *Przemysl* irányában folytattuk az előnyomulást. Közben *Pomarki-n Boroevics* gyal. tábornok és *József főherceg* is megsemmisítették *Weretyszow* hőseit.

Május 19-én az ezred parancsot kapott, hogy *Zagorc-on* keresztül *Vid-iány-ha*, meneteljen. Nem visszavonulás volt ez! Még csak megérdemelt retablizálás, pihenő sem! (Ilyesmit a négyesek később sem igen élveztek!) Az időközben kiélesedett viszony Ausztria-Magyarország és Olaszország között elkerülhetlenné tette az újabb háborút. Ellenségeink száma egy igen erőssel, veszedelmessel szaporodott s a 4. honvéd gyalogezrednek — testvér magyar csapatokkal együtt — az a megtiszteltetés jutott, hogy az *olasz frontra* vezényeltetett. Diadalmas előnyomulás helyett az ismerős gácsországi mező-

kön — ismeretlen, égbenyúló hegyek vad szikláihoz láncoltan, testével védeni a Monarchiát egy tökéletesen felszerelt, töretlen, sokszoros túlerővel és ezernyi ágyúval támadó új ellenség ellen! . . . Bármily szomorú dicsőségünké vált később ez a belénkvetett bizalom; tény, hogy legfelsőbb hadvezetőségünk választása a háborúnak e legválságosabb óráiban csak a legkiválóbb, kipróbált és feltétlenül megbízható csapatokra eshetett!...

A nagyváradi 4. honvéd gyalogezred 1914 augusztus 24-ike óta az orosz fronton a legsúlyosabb harcokban vett részt. Csak honvédeink teljes odaadása, kötelességtudása és mindvégig példás magatartása eredményezhette az ezred elért sikereit s méltán megszerzett hírnevét! A számtalan éjjeli és nappali harc, a kimondhatatlan nagy fáradalmak, nélkülözések és a kárpáti tél szenvedései nem tudták megtörni az ezred belső erejét. Halhatlan nehéz viszonyok közepette mindig önfeláldozóan és sikeresen teljesítette kötelességét. A négyes ezred hős fiaian, mint sziklán, törtek meg az orosz áradat hullámai. . . Büszke, mocsoktalan, lengő zászlóval indult az ezred az új ellenség ellen, aki a nehéz élet-halál küzdelmét vívó Monarchiát hátbatámadta és bizakodással nézett az új feladatok elé, melyek harcedzett és tapasztalt fiaira háruhtak...

A négyes honvédek küzdelmei az 1915. évben lefolyt Isonzó csatákban·

Összeállította: T a v a s z I s t v á n tart. főhadnagy.

A hármasszövetség olasz tagja a háború kitörésekor nem teljesítette szerződéses kötelezettségét, nem jött a központi hatalmak segítségére, hanem „jóindulatú semlegességet” fogadott. Ennek dacára haladéktalanul hozzáfogott a háborús készülődésekhez, melyeket az antant hatalmak segítségével 1915 májusig jórészt be is fejezett. Május 4-én Olaszország felmondta a szövetségi szerződést és elrendelte az általános mozgósítást.

Ezt követte május 23-án a hadüzenet, mely már nem érte váratlanul a Monarchiát. Igaz, hogy főhaderőnk a gorlicei áttörés kiaknázására, az oroszok visszaszorítására az északi hadszíntéren volt összpontosítva s offenzívánk veszélyeztetése nélkül e hadsereg nem volt lényegesen gyengíthető. Mégis rendelkezünk csekélyszámú megbízható alakulattal az új hadszíntér számára. A tiroli lövészek, a karinthiai, stájer, krajnai és salzburgi önkéntes zászlóaljok tényleg saját hazájuk határának védelmére siettek s megszállották a veszélyeztetett hágókat, szorosokat és hegygerinceket. Lejebb, az Isonzó mentén, a tengerig nagyrészt a szerb harctérről elvont népfelkelő és munkásalakulatok vékony csatárláncai fogadták a teljes haderejével tapogatózva támadó, kitűnően felszerelt, hatalmas ellenséget.

Cadorna főparancsnoksága alatt öt teljes hadsereg, mintegy 20 hadtest vonult fel ellenünk s lépte át az osztrák határt, hogy meg se álljon

Bécsig. Véres fővel hamarosan belátták, hogy a katonai sétából egyelőre nem lesz semmi.

Következtek alapos előkészítések után az egyes szívós olasz offenzívák. Ezek az offenzívák egészen a hatodikig szinte semmi eredményt nem hoztak. Sőt két hosszú év után, tizenegy véres offenzíva eredményeként is összesen csak mintegy 10 kilométer mélységű területnyeréssel dicsekedhettek 40 kilométer hosszú vonalon, Tolmeintól a tengerig.

A felderítő kísérletek, a kezdeti próbálkozások kudarca után a legelső nagy olasz támadás a 2243 méter magasra emelkedő Krn ellen indult meg, Tomiéin és Karfreit között. Május 30-tól június 4-ig nagy csapattesteket vetett itt tűzbe napról napra Cadorna, hogy az uralkodó magaslatokat hatalmába kerítve Isonzó vonalunkat felgöngyölhesse.

E forró napokban érkezett meg ide, a leginkább veszélyeztetett pontokra az orosz hadszíntérről kivont kipróbált ezredünk, a 20. honvéd hadosztály keretében. Május 25-én búcsút mondtunk az ismerős kárpáti tájaknak s Budapesten, a Semmeringen át Arnoldsteinbe utaztunk, a karintiai Alpesek bércei közé.

Az ezred innen június 1-én távirati parancsra Kronauba szállítottott, ahonnan gyalogmenetben az 1611 m magas Mojstrovka hágón át Socara vonult. Az alföldi bakák felkapaszkodtak a 2000 m körüli magaslatokra, megszállták a Vrata, Vrsic vonulatát fel egész a Krn-ig.

Az itt lefolyt harcok *egy* részéről álljon itt az ezredparancsnokságnak a Planina za Grebenom-on 1915. június 12-én kiadott eligazítása.

M. kir. nagyvárad 4. honvédgyalozred.

ELIGAZÍTÁS.

Planina za Grebenom, 1915 évi június hó 12.

Ott, ahol a zergék tanyáznak, ahol a világ némasága uralkodik, 2000 m magasságban, meredek sziklafalak, mély, szédületes hasadékok között harcol a m. kir. nagyvárad 4. honvédgyalozred.

Meg kell örökíteni e tényt az ezred történetében, hadd lássa az utókor, hogyan harcolt e generáció a Hazáért és Királyért! A tiroliak és Ausztriának többi népei harcoltak a Kárpátokban, — a magyar honvédek harcolnak Ausztria határain egy csalfa, hitszegő ellenség ellen!

Nem tudom még részletesen az egyes zászlóaljok működését, de ami már eddig tudomásomra jutott, azt meg akarom rögzíteni, merítsen mindenki ebből erőt, bizalmat, mert minket megtörni nem lehet!

A II. zlj. Balogh Barna alezredes úr parancsnoksága alatt, főképpen a Mocsári és Varga századok, hősies vitézséggel harcoltak és éjjeleken át, sikerült egy 2000 méteres magaslatot az ellenségtől elragadni és ma reggel egy ellenséges támadást az ellenségre nézve súlyos veszteségekkel visszaverni.

Az I. zlj. Énekes százados úr parancsnoksága alatt már napok előtt vakmerő módon az ellenség oldalába és hátába tört rohammal s mikor gyengének bizonyult, megerősítve másodszor is végrehajtotta e támadást. E két zlj. magatartását a beérkező harcjelentésekből részletesen ismeretni fogom.

Parancsnokságom alatt álló csoportjaimról magam beszélni nem akarok. Parancsnokságom alatt az 1. ezred egy zászlóaljával harcolt a III. zlj. ezredünkből is.

Kötelességemnek tartom, hogy az egyik alcsoport-parancsnokom jelentését a III. zlj. magatartásáról szószerint közöljem.

E zljnak a legnagyobb, legnehezebb feladat jutott. Arcban, meredek sziklafalakon felfelé éjjel, ahol egyenként, helyenként mászva lehetett előre menni; jól célzott ellenséges tűzben kellett az ellenséget megtámadni. Feladatukat végrehajtva, felkapaszkodtak a természetadta védőbástya ellen 50—80 lépésnyire és belemarkolva az ellenség arcába, alkalmat akartak adni az oldalcsoportoknak könnyebb előnyomulásra, készen minden pillanatban arra, hogy ezen túlerős, ellenséges keresztútban levő vonalban léket üthessenek.

Az 1. ezred részei, mint már eddig 10 hónapon keresztül, vállvetve harcoltak velünk. Egyik sem jobb, de egyik sem rosszabb a másiknál, egymást kiegészítve, támogatva, mint barát barátját, testvér testvérét, mint egy egység harcoltak ők. Tisztek, legénység egyaránt igazi hősök!

Barna Kornél i. honv. gy. ezredbeli százados úr jelentését itt közlöm: „A magy. kir. nagyváradi 4. honv. gy. ezred parancsnokságának *Planina za Grebenom*. Az elküldés helye: Vrsici nyereg. Az elküldés ideje: VI. 11. d. e. 11 óra. A parancsnokságom alatt levő 4/III. zászlóalj 1915. évi június 8—11. között a Vrsic nyereg támadásakor immáron *60 órán át* keresztülszenvedi az ellenséges tűzhatásnak minden borzalmait. A *legkisebb távolságról* kifejtett ellenséges tűz csaknem merőlegesen, arcban s mindkét oldalból éri a zlj. minden egyes emberét, *kik közül egyetlenegy sem hagyta el indokolatlanul helyét*. A tűzfejelemnek ilyen emberfeletti — minden ideget megemésztő — dicső példája nemcsak a honvédség, hanem a hadsereg s a világháború történelmében arany betűkkel kell, hogy legyen megörökítve.

A zászlóalj legénységének minden tagját, elesetteket úgy, mint az életben maradottakat a legmagasabb kitüntetésre ajánlom.

A tűzvonalban fekvő tiszteket, — Kuskó András főhadnagyot, Breier Géza, Tóth János hadnagyokat, Altmann Mór, Fekete Gyula, Fok István zászlósokat, valamint a hadapródokat és hadapródjelölteket, különösen közöttük Silberstein Emil e. ü. hadapródjelöltörmestert, ki fenti idő alatt éjjel úgy, mint nappal a tűzvonalban esküjéhez híven, fizikai és lelki erejének teljes megfeszítésével végezte legszentebb kötelességét s végül tulajdonképpen elsősorban a zlj. helyettes parancsnokát, Jablonszky Emil századost, kiknek hősi magatartása, lelkiereje és páratlan fegyelmezettsége

az alárendelt legénységre valóságos varázsként hatott, — ha az Úristen azon magas jutalomban részesíti, hogy életben maradnak, a földön mint a katonai erények ragyogó mintaképei — érdemesek szintén az elérhető legmagasabb, legfelsőbb helyről jövő kitüntetésre. Barna százados.”

Végül emlékezzünk meg azokról a derék honvédekről, akik e titáni küzdelemben életüket vesztették! Hajtsuk meg zászlónkat hős magatartásuk felett s kegyelettel őrizzük meg emléküket az utókor számára.

Ama bajtársainknak kínzó fájalmát pedig, akik megsebesültek, enyhítse az a tudat, hogy a Haza szent védelmében lettek megsebesítve. Legyenek büszkéek arra, hogy behegedő sebhelyeik, mint e nagy idők hőseit fogja mindha embertársaiktól megkülönböztetni.

Szent-Kereszthegyi Kratochvil Károly
alezredes s. k.

Még néhány mozzanat, mely ezen hegyi harcok sajátosságait a kellő megvilágításba helyezi.

Az olaszok a mintegy 2000 méter magas hegygerincet tartották megszállva s onnan pásztázták tüzzel a meredek lejtőt, le a völgyig. Felkapaszkodni a meredek lejtőn csak nehezen lehetett, szerpentinek, öszvérutak nem voltak, rajvonalba kellett felfelé kapaszkodni az olaszok tüzeiben. A sziklákról visszapattant golyók zeg-zugosan, lehetetlen irányokba térítve csapkodtak. Lejjebb, a völgy közelében, a lejtő még erdős volt, feljebb mindig ritkult, majd csak egy-egy széltépte bokor, majd teljesen megszűnt a növényzet, csak a rideg, kopár, víznélküli sziklás lejtő maradt a szép fekete szántóföldek magyarjainak. Forrás nem volt sehol, csak itt-ott volt a júniusi melegben a naptól védett hajlatokban egy-egy kis hómező. Innen hordták a honvédek a havat a főzéshez, ivóvíznek. Persze hamar rájöttek, hogy nem gazdaságos egy csajka hóért a keserves utat megtenni a hómezőig, hiszen egy púpozott csajka hóból alig lett egy kevéske víz. De nem azért volt honvéd a honvéd, hogy ne tudjon segíteni magán. A hómezőn nagy kockákat püföltek össze jó keményre, rudat dugtak keresztül a hókockán s így cipelték a „vízkonzervet” állásaikba, ahol két kő közé helyezték el, sarkával lefelé s alátették a csajkát, melybe állandóan csepegett a „friss”, sajátságosan füstizű hólé. Voltak, akik — a baka elpusztíthatatlan humorával — vadonatúj kincstári gatyát tömtek meg hóléval, felakasztották fára, sziklára, ahova éppen lehetett s a bekötött két szára alá helyezték el csajkájukat.

Az élelemfelvételezők a kora délelőtti órákban indultak el a völgyből, hogy a sötétség beálltával a csapat élelmezéshez jusson. Természetesen a nyílt helyeken történt kapaszkodásuk alatt gyakran jutottak gyalogsági tűzbe.

A sebesülteknek igen nehéz sorsuk volt, mert szállításuk szinte lehetetlennek látszott. Rögtönzött eszközökkel, kötelek segítségével, csúszva,

mászva kellett nagynehezen leereszkedniük, vagy a sebesültvivőknek ugyanígy leszállítani őket.

A Balogh zászlóalj, mely a Krn magaslatnál volt állásban, egy kora reggeli rajtútés következtében fogságba került. A szomszéd csapatok nem tudtak segítséget nyújtani, mert mély szakadékok és meredek sziklafalak választották el őket a többi csapatától s az ezeken való átkelés vagy ezek megkerülése egy-két napi időbe került volna.

Énekes százados zászlóalja egy rohama alkalmával egy olasz zászlót zsákmányolt, mely később a nagyváradi 4-es múzeum egyik díszje volt.

A magyar alföld honvédéi e szokatlan, hihetetlen nehéz viszonyok között is fényesen megállották helyüket s evvel bizonyosságát adták annak, hogy kötelességét híven teljesítő katona lehetetlent nem ismer.

Amikor elbúcsúztunk az Alpeselek havas csúcsaitól, már megkezdett s félig-meddig kiépített utakat, állásokat adtunk át utódainknak, akik később lényegesen jobb viszonyok között folytatták a küzdelmet. Drótkötélpályák, jó utak, ciszternák épültek s ezek segítségével az utánpótlás könnyebben ment.

* * *

1915 július 2-án állásainkat átadtuk a 4. Landwehr ezrednek, mi pedig parancsot kaptunk, hogy melegebb vidékekre, délebbre költözzünk. Ez időben jöttek az első hírek arról, hogy hamarjában összeszedett gyenge erőink fényes győzelmet arattak az olaszokon az első Isonzó-csatában.

Hosszas gyalogmenet, majd vasúti utazás után július 9-én Laibachon át Reifenbergbe érkezett az ezred. Rettenetes hőség és szárazság.

Nem tudtuk még, mi vár ránk ezen a kopár vidéken. Nem sejtettük az Isonzó-csaták hosszú sorát, nem álmodtunk olyan szenvedésekről küzdelmekről és dicsőségről, amilyenben itt részünk lett.

Elmúltak ezek a szenvedések. Az akkori ellenség azóta barátunkká vált. A szenvedések és ottmaradt hős bajtársaink emléke azonban kitörülhetetlenül és felmagasztosulva él lelkünkben.

Rövid pihenő után július 10-én felvonult az ezred a doberdói fensíkra, hogy részt vegyen a már előkészületben levő második Isonzó-csatában. Alább közlünk egy részt *Thury Sándor* tart. főhadnagy emlékeiből.

Konyvahírek sok szépet sejtettek velünk utunk célja felől. Ott már narancsligetekben fogunk tanyázni, a délvidéki pálmák hús árnyéka alatt fogunk pihenhetni, mézédés olasz szőlő lesz a mindennapi gyümölcünk.

Minél jobban közeledtünk célunk felé, annál nagyobb lett csalódásunk. Füge, citrom és narancsfák poézise helyett olyan kép tárult elénk, mely lehangozta felcsigázott képzeletünket.

Uti fáradalmainkat két nap alatt kipihenve, *Énekes* százados zászlóaljával július 10-én este már állásba kerültünk. Doberdo, San Michèle, San

Martino nevek ismeretlen, új fogalmak voltak előttünk. Mennyi gyász, mennyi keserűség s mennyi dicsőség kapcsolták össze ezeket az új neveket a 4-es honvédekkel!

A harmadik század felével a peteanoi állás volt az én szakaszom. A Mte San Micheléről Peteanoba húzódó szakadékon keresztül vezetővel szerencsésen le is érkeztem s felváltottam az ott állásban levő táboriőröket.

Magam mellé vettem három kipróbált emberemet s elindultunk a Rubbia-Peteano-i úton nyugat felé tájékozódni s az ellenséges állást felderíteni. Körülbelül 400 lépést haladhattunk, mikor akadályba ütköztem. Kéthárom szál drót volt kifeszítve. A drót mögül élénk mozgás, kopácsolás, munkazaj hallatszott. Az ellenség hollétéről tehát biztos tudomást szereztem s most már csak a világosságot vártam, hogy a terepen tájékozódva megállapíthassam táboriőrsöm új vonalát. Tapasztalataimról s szándékolt intézkedéseimről jelentést tettem Énekes századosnak, aki előterjesztéseimet mindenben jóváhagyta.

Alig derengett, már újra kinn voltam Porcsalmy zászlóssal s kijelöltük az új vonalat, mely körülbelül 300 lépéssel a régi előtt volt, szederfák lombjaival leplezve a repülőök ellen. Három nap alatt már drótakadályunk is volt. 15-én délelőtt Énekes százados, 17-én pedig Stadler ezredes dandárparancsnok látogatott meg és dicsért meg munkámért.

Egyidejűleg a falut is átalakítottam kis erődde, t. i. a házak falaiba löreket vágattam s ahol szükséges volt, kőfalakat emeltem. Egy ház tetején megfigyelőállást rendeztem be, ahonnan gyönyörűen beláttam az egész ellenséges állást.

Július 17-én este feléledt a tüzérségi tűz, de minden jelentőség nélkül. Az éjszaka is nyugodtan telt el, de 18-án hajnalban olyan irtózatos dübörgésre ébredtem, hogy aet hittem a mennyboltozat szakadt le, Kirohantam házamból és feszült idegekkel bámultam ennek a még soha nem látott pergőtűznek a hatását. A Monte San Michelet vastag füstfelhő borította, égett a száraz haraszt, a gránátok robbanásától izzott a szikla is. Nehezebbnél nehezebb ágyúkkal lőtték fővonalunkat, úgyhogy ott emberi számítás szerint élőlény nem maradhatott.

Lenn, Peteanonál a vasúti töltést, az utat tartották állandóan tűz alatt, bennünk azonban szerencsére nem tettek kárt.

Délután 2 óra után mintha kettévágták volna, megszűnt a tüzérségi tűz s megindult a gyalogsági támadás a 275-ös magaslat gerincén, végig a 3-as honvédek állásai ellen. Csak úgy hömpölygött előre az olasz gyalogság s ahol egy kisebb csoport honvéd elébe vetette magát, óriási küzdelem fejlődött ki, ember ember ellen küzdött, míg a többség le nem fegyverezte maroknyi honvéd csapatunkat s el nem szállította hátrafelé.

Az első ilyen összecsapás pillanatában megjelent egy olasz, piros zászlóval kezében s a zászló lengetésére újra megkezdődött a tüzérségi tűz s újra verte azokat az állásokat, ahol élő embert a taljánok már nem gondoltak, így követte az olasz gyalogság lépésről-lépésre az előtte haladó tü-

zérési tüzet. Ahol élve maradt még egynéhány honvéd, ott már ellenállásra talált az olasz, a maroknyi honvéd hősiesen vette fel a küzdelmet az előrenyomuló olasz gyalogság ellen.

Egyszerre alulról látom, hogy az olaszok előnyomulása megállott, a tüzerési tűz is alábbhagyott s a hirtelen támadt csendben tisztán ki lehetett venni az „avanti” és a „rajta” keverékét. Később tudtam meg, hogy ekkor csinálta Énekes százados dicsőséges ellentámadását, mely megállította ugyan az olaszok előnyomulását, de a hős Énekes százados életébe került.

A megállított és előretörni nem tudó rohamoszlopok erre a peteanoi völgy felé, ellenem fordultak s a szakadékon keresztül igyekeztek előre törni.

Én összes embereimmel a vasúti töltésről gyilkos tüzelést zúdítottam rájuk, oldalba kapván őket, úgyhogy részben ott veszték, részben kénytelenek voltak Sdraussina felé visszavonulni. Ezalatt az Isonzó partján is előrenyomult egy századnyi gyalogság, de erélyes puskatüzzel azokat is széjjelzavartuk, hogy még 100 lépésnyire sem tudták megközelíteni állásainkat. Ekkor kezdte el az olasz tüzeriség Peteano lövetését. Két házat széjjel is rombolt, de nekem veszteséget nem okozott.

Csak éppen le tudtam adni jelentésemet, már el is lőtték telefonvezetékemet. Később az összeköttetés helyreállta után tölténypótlást kértem, ami hamarosan meg is érkezett a Bánffy-századtól. Nemsokára parancsot kaptam, hogy Peteanóból vonuljak vissza s erősítsem meg a Bánffy-századot. Visszavonulás közben észrevettem, hogy az Isonzó partja felől a zászlóalj jobbszárnya teljesen védtelen, az oda kirendelt szakasz helyét elhagyta.

A vasúti felüljáró korlátjáról Bánffy személyesen vezette az össztüzet, melyek a nagy távolság ellenére is hatásosak voltak. A zászlóaljparancsnokságtól később azt a parancsot kaptam, hogy félszázadommal azonnal vonuljak fel Podhradszky századoshoz s erősítsem meg az ő századát.

A félszázadot Porcsalmy zászlós vezetése alatt útbaindítottam, magam pedig Bánffyhoz mentem a vasúti őrházba, hogy kissé kipihenjem magam. Csendben telt el az éjszaka.

19-én hajnalban már fenn is voltam félszázadomnál. Láttam, hogy kellemetlen helyzetben vagyunk, összeköttetésünk balra nincs, a Millye zászlóaljat elfogták s ha támadás jön, mi is az elfogatás veszélyének vagyunk kitéve. A tüzerési tűz egész nap talán még az előző napinál is hevesebb volt. Embereimet egy kis szakadékba vontam s ott nyújtottam nekik egy kis óvóhelyet.

Az egész éjjelt teljes éberségben, de egész nyugodtan töltöttük s vártuk a fényszóróktól nappali világosságban úszó Michelen a holnapi napot.

Felvirradt július 20.-a és újra a pokol volt osztályrészünk. Alighogy felszállt a párás köd, megkezdődött a tüzerési tűz olyan erővel, hogy rengett belé az egész hegy. Egy gesztenyefa tövében volt a századparancsnoki fedezék, ott tartózkodtam én is. Délig volt vagy 30 sebesültünk és halottunk. A déli órákban jelentik a figyelő őrszemek, hogy Cotici felé kisebb járőrök nyomulnak előre. Semmi tartalékunk sem volt s így a Kuszkó-századtól ren-

deltetett fel egy raj, hogy esetleges háttámadásról hírt adjon. Ez a néhány ember fel sem érkezett hozzánk, útközben elpusztultak.

Délután 5 óra tájban Kratochvil alezredes telefonhoz hívatott s parancsot adott, hogy vegyem át a Michèle északi lejtőjének védelmét. Átlátva helyzetünk reménytelen voltát, legalább a biztos elfogatástól akartam megmenteni századomat, mely akkor már alig állott 70 emberből.

A tüzéségi tűz alkonyat felé megszűnt és az olasz gyalogság támadása előlről, oldalról és hátulról megindult, bár nem túlnagy erővel. Balszárnyam hátrakanyarításával visszakergettem a Cotici felől támadó járőröket, az időközben kapott két géppuskával pedig a szemben támadó gyalogságot. Magam egyenkint helyeztem el embereimet, köröttük szaladgálva lelkesítettem s kitartásra buzdítottam őket. Este 9 órára megszűnt az ellenséges gyalogság támadása anélkül, hogy lábukat állásunkba tehették volna.

Kis idő múlva Kelemen tüzérfőhadnagy érkezett fel egy tábori ágyúval s Ország hadnagy még egy géppuskával. Az ágyút kartácsra töltve neki irányítottuk a San Michèle gerincének, a géppuskát pedig a balszárnyra állíttattam fel.

Az első éjszaka volt három nap óta, mely teljes csendben telt el. Embereim először kapták meg napi ételmüket éjfél előtt. Tőlünk balra dübörögtek ugyan az ágyúk, de bennünket az már nem érintett.

Július 21-én reggel megjelent nálam Schönner Odiló őrnagy, egy kerékpáros zászlóalj parancsnoka, szívéből megölelt s megdicséért a hősie kitarásért s megnyugtatótt, hogy ő felváltásunkra érkezett s csak egy dandár támadásáig társunk még ki. Ugyanakkor Cotici felől tényleg megindult saját ellentámadásunk. Kettősrendekben haladt a 100. közös gyalogezred a 197-es magaslat felé s amikor az ollenéseit rohamtávolságra megközelítették, irtózatos erővel vetették magukat reája.

Heves küzdelem után a támadó hadoszlop megállott. Az olaszok súlyos veszteségeket szenvedtek, de a támadó közösök is alaposan megfogyatkoztak. Friss tartalékerők harcbavetésével újra előretörték a mieink s a 275-ös magaslat gerincén keresztül a kerékpáros zászlóaljjal karöltve visszafoglalták a 3-as honvédek elvesztett állásait, előrenyomultak egész az Isonzóig, ahol egy század azonnal be is ásta magát.

Az én parancsom az volt, hogy helyemről nem mozdulok. Amikor az előnyomuló csapatok áthaladtak rajtunk, egy vágy sarkalt mindnyájunkat, hogy részt vehessünk a mieink dicsőséges ellentámadásában. Állásunkban maradvá láttam azután, hogy megindult az olaszok ellentámadása is. A 197-es magaslatról túlnyomó erővel irtózatos pusztítást vittek végbe soraink között, úgyhogy támadásunk az úgynevezett haláldombon megakadva, kénytelen volt az Isonzót már elért jobbszárnyunk is visszavonulni. Elkese-redés és düh szállotta meg a visszavonuló csapatokat s teljes erővel a 197-es magaslat ellen fordultak. Ott azonban három nap alatt az olasz úgy megvetette a lábát, hogy nem lehetett őket onnan kipiszkálni. Súlyos veszteséggel bár, kiigazítottuk kissé állásunkat, de a támadás nem sikerült.

Az éj folyamán a 3-as cs. és kir. gyalogezred egy százada váltott fel engem és 50 megmaradt emberemet. A parancsnokot tájékoztattam mindenről, majd jelentettem Schönner őrnagynak, hogy feladatomat teljesítve, átadtam állásomat a felváltó csapatnak.

Boschinin keresztül Lokvicára meneteltünk, ahol megfogyatkozott ezredünk július 24-ig pihent. Lokvicán pótlást is kaptunk s így századomat felfrissíthettem az új emberekkel.

Július 24-én délután riadó volt. Elindultunk San Martino felé este 6 óraker. Igen nehezen menetelt a két zászlóalj az ismeretlen utakon. Minden félórában megálltunk és sohasem tudtuk miért, útközben azt hiszem parancsváltozás történt, mert Marcottinin keresztül a polazzo állások felé igyekeztünk. Az állásokkal párhuzamosan s közel hozzájuk haladhattunk.

Az 1-es honvédek türelmetlenül várták felváltásukat a Doberdon. A 4-es ezred első zászlóalja fényes nappal váltotta fel az 1-es ezredet. Úgy a felváltott, mint a felváltó csapatnak óriási veszteségei voltak. A harmadik század volt az első zászlóalj tartaléka. Az első két század alig vonult fel az állásba, délelőtt 9 óraker már elfogták őket.

Falk századostól azt a parancsot kaptam, hogy tartóztassam fel két szakasszal az előnyomuló olaszokat és szálljam meg a két elfogott század vonalát. Nehéz feladat volt. Állásnak nyoma sem lévén, Porcsalmy zászlóossal és 40 emberrel megindultam ellentámadásra. Egy mély dolina előtt gyülekeztek a taliánok. Én megszálltam a dolina felső szegélyét és vártam a történendőket. Az olaszok a mi elfogott embereinket elszállították már régebben s most az itthagytott hátizsákokkal és konzervekkel voltak elfoglalva. Bennünket eddig nem vettek észre. Egy sípjelemre, megkezdődött részünkről a legpusztítóbb tűz, mely egy pillanat alatt kitakarította az ellenségtől a dolinát s a 2—3 századnyi tömegeből nem sokan menekültek vissza, mert honvédeim 100—120 lépésről lődözték őket halomra. Ezen mély dolinán keresztül elértem az elfogott két század helyét, mely egy kőfal mögött húzódott.

Az állás tartására tartalékot kértem, de nem kaptam, mert nem volt. Meglévő másik két szakaszomat is kiadtam már a kezemből, mert a második zászlóaljnak nyoma sem volt, két százada eltévedt. Az olasz ágyúk ekkor kezdték el lőni azt a dolinát, melyen keresztül előnyomultam s a nehéz ágyúk lövedékei mind mögöttem robbantak. Mikor a tűz szünni kezdett s az olasz gyalogság nem mozgolódott, embereim lelkére kötve, hogy őrhelyükről vissza nincs, elmentem személyesen jelentést tenni Falk századosnak, aki megnyugtatót, hogy csak tartsunk ki, a 76-osok nemsokára beérkeznek.

27-én délelőtt tényleg be is érkeztek s magam vezettem fel és helyeztem el őket. Egész vonalunkat valósággal újból kellett megszállani, olyan zavarosan ékelték be magukat az olaszok a mi állásainkba és viszont. Este 9 óraker saját vonalunkat kiigazítandó, Róth őrmesteremmel és egy szakasz honvéddel egy főuzavetést akartam megtisztítani a taliántól. A búzavetés 25—30 lépésre feküdt állásunk előtt. Hasoncsúszva szerencsésen át is hatoltunk a mintegy 10 m széles búzatáblán, olasz nem volt benne. Boldog

örömmel tértem vissza a 76-osokhoz s mondtam egy főhadnagynak, hogy nagyobb biztonságban leszünk, ha az előttünk levő búzatábla mögöttünk lesz. Vigyük előbbre az egész vonalat, egy szakaszom már megszállta a búzatáblán túl levő kőfalat.

El is indultunk s már majdnem elértük szakaszomat, miközben félhangosan magyaráztam a főhadnagynak, mint gondolom az állás előrevitelét, mikor hirtelen éles fájdalmat éreztem mellemben, összerogytam s elvesztettem eszméletemet.

A segélyhelyen, tértem magamhoz s boldog örömmel hallottam, hogy ezeredünket másnap hajnalban leváltották abból a földreszállott pokolból s hálát adtam a jó istennek, hogy még élve hallhattam a 4-es honvédek doberdói hőstetteiről.

* * *

Az ezred vitéz tagjának, az arany vitézségi érmes Thury Sándornak fent közölt visszaemlékezései képet igyekeznek adni a második Isonzó-csatáról, A kép csak vázlatos, csak egy félszázadnak harcairól szól. Ezeken a szenvedéseken azonban keresztülment az egész ezred. A harc tombolt állandóan az egész vonalon. Bihar és Békés egyszerű embereiből legendás hősök lettek.

Nem is lehetett másként! Vájjon Énekes Ágoston százados másfél századával csinálhatott volna-e ellentámadást, megrohamozhatta volna-e sikerrel az olasz gyalogság előrehömpölygő áradatát, ha nincs meg benne a héroszok lelkesedés« és az a tudat, hogy minden egyes embere hős, aki hazájáért a lehetetlent is megkísérli.

Dicső emlékü Énekes századosunk! Valameddig lesz híre a 4-eseknek, a Te neved addig dicsőségben fog ragyogni. Küzdöttél és megsebesültél Rohatynnál, küzdöttél és megsebesültél Duklánál, dicsőséggel rohamoztad meg a Wertyszowon s verted ki Nagy-Magyarországunk határáról az oroszokat, fáradhatatlanul küzdöttél a karinthiai Alpokban, majd a Karszt kövein dicsőséges ellentámadásoddal és hősi szíved vérének hullásával megváltottad a Monte San Michele a. további Isonzó-csaták számára. Mély meghatottsággal, könnyes szemmel temettük el földi maradványaidat Coticiben, majd később a bukovicai 4-es temetőben.

Énekes százados július 18-iki ellentámadása egyike a 4-es honvédek legszebb fegyvertényeinek. A rettenetes erejű tüzérségi előkészítés után a sokszoros túlerővel támadó olasz gyalogság a Monte San Michèle kúpján levő csapatot elkeseredetten támadta. A legyengült csapatok már-már meginogtak, mikor Énekes százados a hegy északi lejtőjén másfél századdal oldaltáradást intézett az olaszok ellen, hogy tehermentesítse a kúpon levő csapatainkat. Sikerült is magára vonnia az olasz erők jó részét. Egy kedvező pillanatot felhasználva, rohamra indult csapatával s ő maga ment elől. Az ellentámadás sikerült, a hegy a mi kezünkben maradt, Énekes századosnak azonban egy golyó átfúrta nemes szívét.

Július 20-án az Olaszok tömegtámadásai végre sikerrel jártak s elfoglalták a Monte San Michelennel a 3-as honvédek által hősiesen és kitartóan védett kúpját. Törő Károly zászlós mintegy 15—20 honvéddel védte a hegyoldalt Cotici felől. Kétségbeesetten jelentette az ezredparancsnokságon, hogy néhány emberével nem bírja visszafoglalni az elveszett állásokat, Kratochvil alezredes megnyugtatta, hogy ez nem is szükséges, csak igyekezzék megakadályozni az olaszok további előnyomulását, amíg a tartalékok beérkeznek. „Tartani fogom az állásomat alezredes úr!” — mondotta a hősök rendíthetetlen hitével és önbizalmával. Törő zászlós tartotta is állását egész hajnalig, amikor megindult herceg Schwarzenberg dandárának ellentámadása, mely fényes lendülettel a reggeli órákban ismét kezünkbe juttatta a Monte San Michele, Törő zászlósának parancsa volt arra, hogy ne vegyen részt az ellentámadásban. Törő azonban nem bírt ellenállani lelkesedésének és résztvett a győzelmes rohamban, ahol halálos sebet kapott. Kratochvil alezredes részvételtjes dícsérőlevelet írt a segélyhelyen haldokló Törőnek: „Kedves Fiam! A legmélyebb tiszteletemet küldöm Neked . . .” Az orvosi segítség már mit sem használt. A hadak útján eggyel több hős követte Csaba vezért.

Ugyanekkor Falk Ferenc százados zászlóaljparancsnok Marcottiniből, ahol az ezred egy napig hadosztálytartalék volt, két századdal a 17. honvéd gyalogezredhez rendeltetett San Martino del Carsoba, mert az olaszoknak sikerült itt a 197-es magaslatot elfoglalniuk. Falk szds. példaszerű és körültekintő vezetése mellett a két századnak sikerült az elfoglalt magaslatot visszaszereznie. Falk Ferenc százados szintén ama tiszték egyike, aki megfontoltságával, körültekintő gondosságával és rendíthetetlen erélyével sok dicsőséget szerzett szeretett ezredünknek.

A második Isonzó-csata véres harcaiban haltak hősi halált Földváry Mihály t. hadnagy, Fürst Béla zászlós, Engelmann László, Kun Mihály és Schneider János hadapródok és dr. Bursics Szilárd hpdj. őrmester. A hősi halott legénységről sajnós, nincsenek részletes adatok.

A harcizaj július utolsó napjaiban lassan elült.

Az ezredparancsnokság július 30.-i eligazítása így méltatja a lefolyt harcokat:

„Honvédek! Az elmúlt napok nehéz küzdelmeiben egy olyan nagyméretű harcnak voltatok részesei, melyhez hasonlót a hadtörténelem nem ismer. Harminc kilométeres arcvonalon, hét hadtesttel, mintegy 17 hadosztállyal, embert, lószert, áldozatot nem kímélve, éjjelt nappallá téve törtetek ellenünk. És ti az irtózatos fürgetegben, a rettenetes ágyútűzben ott állottatok a nektek kiutalt helyen, eskütokhöz híven nem hagytátok azt el parancs nélkül és mint igazi hősök harcoltatok. Ezen vitéz ellenállásnak köszönhető, hogy az olaszok támadása ismét véresen összeomlott s mint a hivatalos jelentés mondja, 100.000-nél több az olaszok vesztesége. A 4. ezred ezen csaták leghevesebbikében vett részt, becsülettel megállotta helyét s bár pillanatnyilag fájdalmasak a nagy veszteségek, mégis a meghozott ál-

dozat felér a sikerrel. Működéstek, kitartástok, vitézségek nemcsak az egész világ bámulatát vonja maga után, hanem közvetlen feljebbvalóink is a legteljesebb megelégedés hangján nyilatkoznak működésükről, bár teljesítményeiteket majdan a világtörténelem fogja kellőképpen méltányolni.”

A második Isonzó-csata után a 4. honvéd gyalogezred a Monte San Michèle északi lejtőjén és San Martino del Carsonál, a doberdói fensíkon van felváltva állásban. A következő két hónap, augusztus és szeptember viszonylag csendben telik el. Az ezred igyekszik a harcszüneteket felhasználni és minden erejét megfeszíti, hogy állásait megerősítse. A peteanoi előretolt állást támponttá építi ki és aknamezőkkel védi. Ez a támpont később igen heves és véres harcok színhelye lett. Augusztus 14-én az ezred utászosztágának egy kis *különítménye aláaknázza* és felrobbantja a peteanoi előretolt állás előtt levő emeletes lakóházat és vasúti őrházat. Szeptember havában pedig az utászosztág Rubbiában úszóaknákat készített és három alkalommal leúsztatta ezeket az Isonzón. A harmadik alkalommal sikerült is három Gradiscanál levő hidat felrobbantaniuk.

Ugyanebben az időben Lakos Róbert főhadnagy, az ezred utászparancsnoka egy új kézigránátot szerkesztett s a hadosztályparancsnokság rendeltére Bukovicán megkezdte annak gyártását. Később az Isonzó-hadsereg parancsnoksága Lakossal Laibachban rendeztetett be kézigránátgyárat. A 20. hadosztály műhelye azonban megmaradt és négyes vezetés alatt továbbra is önállóan gondoskodott a hadosztály ezredeinek kézigránátokkal való ellátásáról.

A viszonylagos csend tehát állandó, lázas munkával, de nem veszteségek nélkül telt el. Szeptember 10-én halt hősi halált Molnár Kálmán százados San Martino del Carsonál, az állások szemrevételezése közben.

Október elején az ellenséges tüzéréség tevékenysége fokozódott. A gyalogság is mind élénkebb tevékenységet mutatott. Érzeni lehetett, hogy valami készül. Alább közlünk egy részt Kratochvil alezredes ezredparancsnok visszaemlékezéseiből.

* * *

1915 október 2-án két zászlóaljjal San Martino del Carsonál mentem állásba. Az állás a Monte San Michèle úgynevezett nyugati kúpjától majdnem egyenes irányban vonult a 197-es magassági pont felé. Az állás fekvése nagyon kedvezőtlen volt, amennyiben az ellenfél ezeket belátta és hozzá vezető útjait is állandó gyalogsági tűz alatt tartotta. Ennek következtében állandóan meglehetősen számottevő veszteségeink voltak. Ezen harcászati kedvezőtlen állás csakis azért tartatott meg, hogy önkéntes kiürítése által az olaszoknak a legcsekélyebb látszólagos eredmény se nyújtassék. Az állás kellő pillanatban való kiigazítása azonban magasabb helyen tervezve volt.

Az ellenség október 14-én megtámadta ezen állást, de csapataim kezítésében visszaverték őket. Itt különösen Schmidt Alajos főhadnagy 5. szá-

zada tüntette ki magát. A harc után Lukachich tábornok hadosztályparancsnoktól a következő sürgöny érkezett: „Elismerésemet a II. zászlóaljnak, mely tüzével nemcsak a saját arcvonala ellen intézett támadást verte vissza, hanem oldalozó tüzzel az I. zászlóaljat is támogatta. Csak így tovább derék négyesek!”

Két nappal később, október 16-án minden kaliberű igen erős előkészítő tüzérségi tűz után az ellenség újból támadásra indult. Négy ellenséges tömegtámadást vertek vissza e napon derék négyeseim. Foglyok bemondása szerint e napon öt olasz ezred, a 111., 112., 139., 155. és 156. ezredek hajtották végre támadásaikat. Ekkor lőttek először az olaszok új harminc és feles mozsaraikkal. Hogy az olaszok mily tömegekkel és mily szívósan támadtak, annak bizonyága az, hogy egy ároklövegünk 31 kartácslövést tudott leadni és hogy a kézítása ötnegyedóraig tartott. Dicsőséges nap volt ez az ezred történetében annál is inkább, mert a két zlj., összesen 900 puskalétszámmal, egy már alapjában kedvezőtlen, oldalozott állásban verte vissza négy hadiállományú ezred elkeseredett támadását.

A harc után az ezred, mint hadosztálytartalék, a Valloné-völgybe került. A csata azonban tovább folyt. Október 21-én telefon útján a 39. dandárparancsnoksághoz Coticibe rendeltetem, ahova csakhamar két zászlóaljam is követett. 22-én délután sürgős parancsot kaptam, hogy a hadosztálytartalékot azonnal menetkész állapotba helyezzem s azonnal jelenjek meg a 81. dandár parancsnokságánál. Nehéz és középkaliberű heves tüzérségi tűzben igyekeztem Weber ezredes dandárparancsnokhoz, aki az alábbiakban tájékoztatt:

„Az ellenség már a múlt napon és éjjel áttörte állásainkat San Martinótól nyugatra. Minden ellentámadásunk meghiúsult. Az állásban volt 17. honvédezedről semmit sem tudunk. A helyzet teljesen felderítetlen. Az ellenség állítólag már San Martino faluban van. A szomszéd csapatok — az áttöréstől jobbra és balra — szárnyukat visszakanyarították. Alezredes úr két zászlóaljával — oly gyorsan, amint az csak lehetséges — indítson ellentámadást és vesse vissza az áttörő ellenséget. A helyzet felette válságos!” Weber ezredes azt is jelezte, hogy a dandárparancsnokság sem érzi már magát biztonságban, mert olasz járőrök már a közelben kell hogy legyenek.

Hogy az itt lefolyt eseményekről képet alkothassunk, felemlítem Cadorna 150. sz. jelentését:

„Október 22-én reggel csapataink a Karszton újult erővel folytatták támadásaikat. Az ellenfél legelkeseredettebb ellenállása dacára sikerült gyalogságunknak — támogatva számtalan erős ütegünk összpontosított tüzétől — elkeseredett, véres és hullámozó vívódás után az egész arcvonal hosszában előnyomulnia, különösen San Martino del Carso irányában. Kezünkbe esett 2000 fogoly, köztük 60 tiszt, 7 géppuska, sok lőszer és hadianyag.”

A mi hivatalos jelentésünk, érthető okokból csak átsiklott ezeken az eseményeken.

Szándékom az volt, hogy az ellenséget a Monte San Michèle nyugati kúpján át oldalba támadom, de Weber ezredes kívánságára a legrövidebb irányt, Crnci-n át, választottam. Weber ezredes futólagos tájékoztatása után arra törekedtem, hogy mielőbb tiszta képet nyerjek a helyzetről, főleg az áttörés nagyságáról és az ellenség előrehaladásáról. A szomszéd csoportokkal azonnal érintkezésbe léptem. Jobbra a 43. gyalogezredhez, balra a 33. gyalogdandárhoz felderítő járőröket küldöttem annál is inkább, mert attól kellett tartanom, hogy az ellenség járőrei már egész közel vannak. Értesültem, hogy az áttörés szélessége nagyobb volt, mint amekkorának az feltételeztetett. Az olasz Astori Bruno ezt írja „La bataglia di Gorizia” c. könyvében a 31—32. oldalon: „1915 október 22-én reggel újra támadtunk. Mialatt jobbszárnyunk most San Martino házaihoz érkezett s a Campanilet elfoglalta, főerőink a főállások elleni támadásra indultak. ...”

Arról is értesültem, hogy a 17. ezredparancsnokság Crnciben felfejlődte a parancsnokság és a barlang védelmére utászoztagát. A 14. és 16-i győzedelmes napokat átélt két zászlóaljammal rettentő tűzérési tűzben nyomultam előre biztosított menetben. Crncinél adtam ki az intézkedést a támadásra. A jobbszárnyon Mayer százados, a balszárnyon Syposs őrnagy zászlóalja. Egy század ezredtartalék. Soós ezredes, a 33. dandár parancsnoka arról értesített, hogy két százada balszárnyamhoz fog csatlakozni.

Attól tartva, hogy az ellenség az áttörést nagy erővel folytatni fogja, nem vártam a két 46. ezredbeli századra, hanem támadásra indultam, balszárnyal San Martino temploma irányában. A még felfejlődésben levő századokat az esti órákban az ellenség megtámadta és visszaszorította. Szóval már a második vonalunk is az ellenség kezében volt. Gyors elhatározással ellentámadásba mentem át s az ellenséget visszavettem. A századok újbóli rendezése után folytattam a támadást, nem várva be a két 46-os századot, melyek lőszerre vártak. A balszárnyon visszaszorítottuk az ellenséget, a jobbszárny azonban a Mte San Michèle kúpjáról oly erős géppuskatűzetet kapott, hogy az előnyomulás folytatása a kúp birtokbavétele előtt nem mutatkozott célszerűnek.

Időközben értesültem, hogy a 17. népfőlkelő ezred parancsnokságom alá rendeltetett, de csak késő éjjel fog beérkezni. Midőn éjfél tájban a 17. népfőlkelő ezred első osztagai beérkeztek, azonnal jobbszárnyam mögé rendeltem őket, hogy a Monte San Michèle nyugati kúpja birtokba vétessék. A támadás a 43. gyalogezred balszárnyával összhangban és egyszerre hajtott végre. Két óra tájban a nyugati kúp már birtokunkban volt. Ezen időben egy olasz kormányozható léghajó körülbelül 25 bombát dobott támadó csoportomra, azonban a támadás heves folytatását nem tudta megakadályozni.

Reggel 4—5 óra között általános támadással tovább vittük előre vonalunkat és visszaszorítottuk az ellenséget arcvonalunk egész hosszában a

nyeregvonalon túl. Az áttörés evvel meghiúsult, a válságos helyzet megszűnt és nem volt veszélyeztetve sem a Monte San Michèle, sem az arcvonaltól többi része.

Ezen éjjeli támadás alatt ezredem egyes osztagai az áttörést végrehajtott bersaglierik oldalába és hátába jutottak, szétverték őket és kb. 100 bersaglierit elfogtak. Erről az eseményről a „La guerra d'Italia” 1915—16. évf. 30. füzet 92. lapján az egy hónappal később, novemberben lefolyt harcok leírásában ezeket mondja: „Az októberi tapasztalatok igen hasznosaknak bizonyultak. Hiába kísérelték meg most az osztrákok az átkarolást. Egy kijavított futóárkot, mely a két védelmi vonalat összekötötte és melyen keresztül október 22-én (ellentámadásunk napja) a bersaglierik hátbatámadtattak, ez alkalommal (novemberben) saját csapataink szálltak meg s az ellenség hiába kísérelte meg ezen kijárat kieroszakolását.”

Napkeltekor, mivel a támadás terepe az ellenség felől teljesen belátható volt — felesleges veszteségek elkerülése végett — hadosztályparancsnokom hozzájárulásával a támadást tovább nem folytattam. Nem is lett volna célszerű. Az olasz áttörés hajótörést szenvedett. A San Martinótól nyugatra levő nyeregvonalt elfoglaltuk. Ez a vonal a lehető legkedvezőbb, a csatlakozás egész kiváló, az előterep az ellenfél számára rendkívül alkalmatlan. Az állás kiépítését azonnal megkezdtük. Az állás e szakasza nagyban és egészben 1916 augusztusáig, a Monte San Michèle kiürítéséig, tehát kb. 10 hónapig tartotta magát. úgy ezek, valamint a későbbi San Martino körül lefolyt harcok óriási veszteségeket okoztak az olaszoknak, amit a Sdraussina —Gradisca-i olasz temető abnormális terjedelme bizonyít.

Ezredem két zászlóalja e nehéz küzdelem után tartalékba került. Én, mint csoportparancsnok felsőbb parancsra mindaddig San Martinonál maradtam, míg a viszonyok teljesen konszolidálódtak. Csapataim nap-nap után nehéz és heves támadásokat vertek vissza. A 20. hadosztály október 25-én megjelent eligazításában 1026/38. Op. sz. alatt ezeket írja: „Az 5—6-szoros túlerővel támadó olaszok azt gondolták, hogy a 20. honvéd hadosztály állásait elfoglalhatják és parancsnokaiknak meg is ígérték, hogy katonáinkat késsel-foggal gyilkolni fogják, de a Ti hősiességeken minden erőlködésük összeomlott. A hosszabb idő óta szemben levő 30. olasz hadosztály ezredei megsemmisültek és még más ezredek is tönkrementek. Megfigyelés és olasz foglyok bemondása szerint az olasz tisztek sem revolverrel, sem karddal, sem bottal nem képesek többé katonáikat előrehajtani, mivel ezek állásainkat bevehetetleneknek tartják.”

1915 október 29-én Fibich Ripke ezredesnek adtam át a parancsnokságot s éjjel heves ellenséges gyalogsági és tüzérségi tűzben mentem új védőszakaszomra, a Monte San Michèle északi lejtője és az Isonzó vonalához. Az olaszok, akik San Martino del Carsonál ismételen érzékeny veszteséget szenvedtek, most a Monte San Michèle északi lejtőjén kísérelték meg az előrejutást. úgy látszott, mintha túlveszélyesnek tartották volna a hegy kúpjának közvetlen megtámadását és ezt mindenképpen kerülni akarták.

Abban reménykedtek, hogy a San Martinonál, majd a hegy északi lejtőjén megkísérelt áttörésekkel a Monte San Michele elfoglalhatják.

A következő napok szünetnélküli harcokkal teltek el. E harcok október 31-én körülbelül 7 olasz ezreddel végrehajtott elkeseredett támadássá fokozódtak. Azonban az ellenség minden erőlködése, hogy vonalunkat áttörje, hiábavalónak bizonyult. A hivatalos jelentés is megemlékezett a harcokról: „Nagyobb erők Sagradon át való előnyomulása és Sdraussina irányába való eltolása már október 30-án megfigyeltetett. Október 31-én indult itt egy igen erős és tüzérségi tűzösszpontosítás által támogatott támadás. De a bátor 3. és 4. honvédgyalozezred egy pillanatra sem riadt vissza és véresen verte vissza az ellenséget. Az olaszok a Monte San Michèle déli lejtője ellen is megkísérelték néhányszor az előnyomulást, ezeknek azonban erejük már nem volt és tűzünkben összeomlottak.”

Az ezred teljesítményei annál inkább is elismerésre méltók, mivel úgy a hegy északi lejtőjén, mint az Isonzóparton levő állásaink az Isonzó túlsó partjáról, különösen a Monte Fortinról gyalogsági és tüzérségi oldalozó tűz alatt állottak.

A harmadik Isonzó-csatát ezekkel a dicsőséges harcokkal megnyertük. Öfelsége a csata befejeztével a következő sürgönyt küldte Jenő főherceghez:

„A harcok lefolyásáról szóló jelentésekből különös meglepéssel értesültem, hogy kiváló csapataim mily hősiiesen verték vissza az ellenség rendkívül erős és mindig megújult rohamait. Érzem, hogy mindegyikötök a legjobb akarattal azon van, hogy az ellenséget legyőzzük és látom, hogy teljes odaadással hazánk üdvéért cselekedtek. Megbízok, hogy úgy a vezetőknek, mint a vitéz csapatoknak legforróbb köszönetemet kifejezzed. Büszke vagyok Reátok!

Ferenc József.”

József főherceg hadtestparancsnoktól az alábbi sürgöny érkezett:

„A 3. és 4. honvéd gyalozezred úgy, mint már oly sokszor, példátlan vitézséggel zúzták széjjel és verték vissza a sokszoros túlerőben levő ellenség erős támadásait. Ezek a nehéz, de fényes doberdói napok legszebb haditettei közé tartoznak és kitörölhetetlen betűkkel íródhatnak a történelembe. Hálás köszönettel áthatva üdvözlöm két hős ezredemet, melyekre büszke vagyok. Isten áldása legyen rajtuk.

József főherceg.”

* * *

Ezredparancsnokunk most közölt visszaemlékezései után álljon itt két alparancsnok leírása a harmadik Isonzó-csata küzdelmeiről. Az első leírás *Szakács Árpád* főhadnagytól, míg a második *Oláh Lajos* főhadnagytól van.

* * *

Október 11-én kapta a 4. honvéd gyalogezred I. és II. zászlóaljja a parancsot, hogy este váltsa fel a 17. honvéd gyalogezred két zászlóalját a San Martino-i védőszakaszban. Parancsnokok, szakaszparancsnokig bezárólag evégből reggel 3 órakor a nekik kijelölt helyekre mennek, hogy egész nap tájékozódjanak, a csapatok pedig este foglalják el állásaikat.

Reggel félháromkor a 2. század parancsnoka költögeti két alantosát, a snájdig Duschek zászlóst és Gelberg hadapródot, kikkel egy deszkabódében aludt a Valloné szerpentinje mellett: „Fiúk siessünk, mert még elkésünk!” — „Főhadnagy úr, csak még öt percig hagyjon aludni, igen álmosak vagyunk.” Szegény, vitéz bajtársak, ki hitte volna, hogy talán az utolsó úttól borzadoztatok félálomban. Reggel 3 órakor elindult a két zászlóalj tisztikara a Cotici felé vezető úton.

Görzből egy fényszóró állandóan megvilágítja az Isonzó nyugati partján az előterepet, jelezve, hogy a védelem résen áll, nincs meglepetés. A Monte San Michèle kúpja párás őszi ködbe burkolva titokzatosan hallgat. Cotici temetőjének rácsos kapuja előtt mindenki önkéntelenül tisztelegve emeli kezét sapkájához, hisz ki tudja, hogy rövid idő múlva nem neki róják-e le a bajtársak hasonló módon a tisztelet adóját.

San Martino mellett a zászlóaljparancsnoki fedezékben Hadházy százados, mint régi parancsnok tájékoztatja Mayer századost, a 4. ezred I. zászlóaljának parancsnokát. Megtörténik az intézkedés. Az I. zászlóalj átveszi a Monte San Michèle déli lejtőjének védelmét. Balszárny 1. század, közép 2. század, jobbszárny 3. század. Zászlóaljtaralék a közép mögött a dolinában. Indulás ki-ki a helyére.

A legénység 11-én este elfoglalta a védelmi vonalat. Az itteni harcokról már tájékozva volt, hisz a Monte San Michèle északi lejtőjén, Peteano mellett, az Isonzó állásban éjszakánként hallásból tudomást szerzett azokról. Amint az esti szürkület beállott, a sűrűn pattogó figyelőlövéseket 10—15 percenként egész sortűzek váltják fel. Ez az ellenségek legcsekélyebb mozgását is akadályozó tűzharc reggelig úgyszólván megszakítás nélkül így hullámozott.

A legénység hangulata elszánt és bizakodó. A fáradalmak pedig szinte emberi erőt meghaladók. A mozgás nappal majdnem lehetetlen. Csak hason csúszva lehet közlekedni. Éjszaka lőszer, kézigránátpótlás, fedezékek és drótakadály javítása, élelmezés elhozatala és elosztása és ennek mind szinte hangtalanul kell megtörténnie, mert az éber ellenség a legcsekélyebb neszre egész sortűzekkel válaszol. Étkezés csakis este.

Alig foglaltuk el az állást, a legénységnek máris súlyos áldozattal kell meggyőződnie a helyzet veszélyes voltáról. Gelberg hadapród a legénység fedezékeit vizsgálta, mikor egy kóbor golyó kioltotta életét.

Október 12-én már látni lehetett, hogy az ellenség akcióra készül. Állásai előtt két helyen hosszú, homokzsákokból álló alig 1 m magas falat látunk, ösztűzekkel nem tudjuk szétrombolni, gyalogsági ágyunk még nem volt.

Október 13-án reggelre a homokzsákok egészen a drótakadályaink közelébe kerültek. Október 14-én még az éj sötétségében észrevettük, hogy az ellenség egy-egy homokzsákot kihúzva, a drótakadály alá három hosszú csövet tolt. Hogy ezek robbanóanyaggal voltak töltve, az mindenki előtt világos volt. Legénységünk halálmegvetéssel megkísérelte, hogy ezeket el-távolítsa, de az ellenség ezt a rövid távolságról tüzelésével megakadályozta.

Az ellenség nem sok időt hagyott a gondolkodásra. Tüzérsége tűz alá vette a második védelmi vonalat s beszórta lövedékeivel a védelmi vonal mögötti egész terepet. Egyszerre felrobbantotta a csöveket és a drótakadály 50—60 lépés szélességben a levegőbe röpült. Ugyanekkor kézigránát eső zúdult állásunkra s egyik támadó hullám a másik után ugrott ki az ellenséges állásból s vetette magát ránk. Rajvonalunk tüze azonban ezeket a hullámokat feltartotta s a rövid távolság ellenére is csak kevesen tudtak kőfedezékeinkbe beugrálni. Ezekkel legénységünk rövidesen végzett. A dél-előtt folyamán az ellenség ezt a támadást megismételte. Azonban a Barna százados, az 1. század parancsnoka által két ízben küldött, összesen egy szakasznyi erősítéssel a saját legénységünk soraiban előállott hézagokat mindig ki tudtuk pótolni s az ellenséget vissza tudtuk vetni. Az ellenség belátta, hogy ilyen kisebb akcióval nem bírja betörni védelmi vonalunkat.

Állandó készenlétben vártuk az éjszakát. Kratochvil alezredes még a délelőtti harc folyamán intézkedett, hogy éjszakára a sappeur század egy része kellő mennyiségű drótból font gúlával megérkezzen. Így az éj folyamán a gúákat a köveken át kidobálva, a drótakadályt helyreállítottuk.

Október 15-én a helyzet igen feszült. A kölcsönös tüzelés nappal is élénkebb, kézigránátok röpködnek kölcsönösen. Méray tiszthelyettes észreveszi, hogy egyik helyen a kis távolság miatt kézigránátjaink az olasz álláson túlrepülnek. Rögtön kér drótot. Más híján selejtes telefondrótot szerez s ebből levág 40 lépés hosszú darabokat. Tíz emberrel a drótok végére kötteti a kézigránátokat s egyszerre áthajítják és a dróttal visszahúzzák az ellenséges állásba. Élénk tüzelés és kézigránátózás igazolja, hogy sikerült a terv.

Október 16-án reggel az ellenséges tüzérség korán akcióba lép. A 197-től a Monte San Michele is beleértve, ahol időközben az 1. honvédgyalozezred állását átvette a 4. ezred III. zászlóalja, az egész 4. ezred rajvonalát, a második védelmi vonalat és a mögöttes terepet beszórja lövedékeivel.

A pokoli zenebonában az idegek pattanásig feszülnek. A hallószervek már csak a nagy kaliberű lövedékek közeli becsapódásait tudják megkülönböztetni. San Martino és a Monte San Michèle egy füstfelhő, melyet csak az égnek törő kő- és földgejzirek szakítanak át.

Rövidesen megindul az egész 4. ezred ellen a gyalogsági támadás. Rohamhullám rohamhullámra tolul, elsöpréssel fenyegetve mindent. Rajvonalunk az özönre golyózáport zúdít. Alighogy Barna százados telefonon értesíti a 2. századot, hogy a 2. század előtti kis bokros erdőben gyülekezik az ellenség, az már robbantja is a drótakadályt. Támad puskatűzzel, kézigráná-

nattal, de betörni nem tud. A harc félóráig tart, de rövid szünet után megismétlődik. Hiába.

Nagyobb szünet után ismét támad két lökéssel. Az előretörő tömegekbe Barna százados parancsára az 1. század vonalába beépített ágyú kartácsokat zúdít. A 2. század aknavetője utolsó lövedékét is ellövi, saját tüzéségünk pedig az ellenség felvonulási útjait paskolja, vágja. A kézigránátok füstje nehéz, fojtó ködként üli meg a vonalat. Az ellenségnek sikerül itt-ott betörni a halottak és sebesültek nagy száma miatt megritkult vonalba.

A harc izgalma tetőpontjára hágott. Barna százados saját kezdeményezéséből 2½ szakaszt küldött segítségül s a zászlóalj tartalék is a veszélyeztetett pontokra sietett. Duschek zászlós kézigránáttal elsőnek rohan a bal-szárnyról a veszélyeztetett közepre, ahol a vonal törési pontján a harc legdühösebben tombol. Fájdalom, ellenséges golyótól találva, ott lehelte ki hősi lelkét. A kézitusa félóráig tartott. Robbant a kézigránát, szakított a szurony, tompán csattogott a puskatus és villant haláltvivően a törkés. A támadás meghiúsult.

Nagyobb szünet után délután az ellenség újra megtámadja a 2. század védővonalát és hosszabb harc után be tudta fészkelni magát a védők megritkult sorai közé. A telefonösszeköttetések már a délelőtt folyamán tönkrementek, bár helyreállításukat több ízben megkíséreltük. Tartalék már nem volt. Méray tiszthelyettes maga hozza az egyik géppuskát az állásból. Egykét jól irányzott sorozatot ad le az ellenség által megszállott állásainkra. Az olaszok kiugrálnak, saját legénységünk a szárnyakról felzárkózik és vonalunk teljes egészében újra a miénk.

Az ellenséges tüzéség a legnagyobb fokra fokozza tüzét. Recseg, ropog minden és szerencsénk talán egyedül az olasz állásban kitűzött fehér tábla, jelezve, hogy tüzéségük már az ő vonalukat veszélyezteti. Lassan elhallgat az ellenséges tüzéség. Délután 4 óra tájban beérkezik a 17. ezred y_2 százada, de hogyan! Az első szakaszból 17 ember, a másodikból 23 ember, mert a San Martino-i templom mellett a nyílt terepen minden egyes átfutó embert 4 géppuska kereszttüze fogadott. 6 óra tájban helyreállt a telefonösszeköttetés és Kratochvil alezredes jelentette a 20. hadosztály parancsnokságának, hogy a 4. ezred teljességében megtartotta a neki kiutalt védővonalat.

A 2. század október 11-én 138 puskával vonult fel az állásba s október 16-án, a 17. ezred által történt felváltás után 59 emberrel vonultunk a Crnci melletti barlangba. Az ellenség tapasztalhatta, hogy a san martinoi védőkkel nem birkózik meg egykönnyen.

Október 21-én romboló tűz alá vette az egész szakaszt és október 22-én állandóan megismételt tömegtámadásokkal az állásban pusztította ki a 17-es védőket. Elérte már San Martino községet. Ekkor, október 22-én este kapta a 4. ezred I. és II. zászlóalja a parancsot, hogy ellentámadással foglalja vissza a San Martino előtti állásokat. San Martino keleti szegélyén találkoztunk a védők széjjelvert, félszakaszokat kitevő, véres, füstös töredékeivel. Éjszakai harcban, kőfaltól kőfalig haladva, dolinát dolina után megtisztítva,

kézigránátharcban és kézitásával, a sötétben az összeköttetést állandóan tapogatózva fenntartva, elértük a 2. védelmi vonalat. Szürkületkor segítségünkre jött a 17. népfőlkelő ezred másfél zászlóalja és segítségükkel megtörtük az olaszok egy dühös ellentámadását és számos foglyot ejtettünk. A nap-pali világosságban előbbre jutni már nem lehetett s az ezredparancsnokság be is szüntette a további előnyomulást.

Október 23-án este, leváltás után, a Crnci-i barlangban a két zászlóalj 4-es honvédből mindössze 2 erős századot tudtunk alakítani.

* * *

Oláh Lajos főhadnagy harcjelentése a 39. honvéd gyalogdandárparancsnokságnak az 1915. évi október hó 22-ről 23-ra virradó éjjel a Monte San Michelen végrehajtott ellentámadásról és az azt követő eseményekről:

Október hó 21-én, mint a 4. honvédgyalozezred I. géppuskás osztagának parancsnoka, az osztaggal a Valloné völgyben voltam. Ugyanitt volt tartalékban a 4. ezred I. és II. zászlóalja.

Október 22-én reggel 8 órakor riadóparancsot kaptunk. Ekkor már a visszajött sebesültektől hallottuk, hogy San Martino előtt az olaszok hajnalban betörték az állásba és elfoglalták a 17. honvédgyalozezred Hadházy-zászlóalja által megszállva tartott árokrészt.

Délelőtt 10 óra körül indult a 4. ezred I. és II. zászlóalja egyenként szakadozva, Coticin keresztül a Crnci-i barlangba, ahol az ellentámadáshoz gyülekezni kellett. Itt Kratochvil alezredes ezredparancsnok ismertette a helyzetet és kiadta az intézkedést az ellentámadásra. A helyzetről csak annyit tudtunk, hogy egyes olasz járőrök már San Martinoban vannak, de hogy mely vonalon áll az ellenséges főerő, arról nem volt semmi hír. Ezért több járőr lett kiküldve az ellenség felderítésére. A járőrök este 9 óra felé jelentették, hogy az ellenség a mi második vonalunkat tartja megszállva. Ekkor megindultak a századok ellentámadásra. A Crnci-i barlangból az I. zászlóalj balra, a II. zászlóalj jobbra fejlődött fel. Minden századnak az volt a parancsa, hogy az első vonalnak azon részét igyekezzék visszafoglalni, ahol előzőleg már állásban volt.

Én az I. géppuskás osztaggal a II. zászlóaljhoz lettem beosztva, melynek parancsnoka Mayer Imre százados volt. Közvetlenül a gyalogszázadok kifejldése után indultam el, igyekeztem a jobbszárnyra jutni, hogy onnan támogassam a II. zászlóalj ellentámadását.

San Martino északi szegélyén keresztül haladva, a templomtól egyenesen a 197-es magassági pont felé vettem az irányt, ami az erős holdvilágnál könnyen volt betartható. Körülbelül a templom vonalába adta le az olasz tüzéség zárótüzét. A zárótűzön keresztülhaladva 150—200 lépés után találtam rá a 8. századra, mely Szöllösy főhadnagy parancsnoksága alatt a II. zászlóalj jobbszárnyán volt. Osztagommal csatlakoztam a 8. századhoz. Ekkor már hallottuk, hogy tőlünk délre, San Martino előtt nagy harcok van-

nak. A nagy jajgatás, kiabálás, puska- és kézigránáltűz jelezték a harc hevességét. Ugyanezen időben egy olasz kormányozható léghajó jelent meg a tenger felől. Elhárító ágyúink srappal lőtték, de a léghajó San Martino felé szállott és ott körülbelül 40 bombát dobott le. A bombák hatását nem tudtam megfigyelni, mert ezek tőlünk délre robbantak. Ezek az események este 10—11 között történtek. A 8. századdal igyekeztünk legalább a 2. vonalat elérni, hogy ott fedezéket találjunk. A 2. vonalba bejutottunk anélkül, hogy ellenségre bukkantunk volna. Az ellenség ezen a helyen vagy nem tudott az első állásnál előbbre jutni, mert innen északra a cs. és kir. 43. gy. e. az első állást megszállva tartotta, vagy a tőlünk délre kifejlődő ellentámadás hatása alatt visszahúzódott.

A második állásból egy futóárok vezetett az első állásba. A 8. század egy része ezen futóárkon át, nagyobb része a futóárkon kívül igyekezett az első állásba jutni. Alig haladtunk pár lépést, puskatűzet kaptunk első állásunkból. Az olaszok megszállva tartották. Erre a 8. század két oldalról érelyes és gyors rohammal kiverte onnan az olaszokat.

Este 11 órakor a 8. század és az I. géppuskás osztag megszállotta az első állást, mely San Martinótól északnyugatra, a 197-es magassági pont lejtőjén, a csúcstól délre 120—150 lépésre, egy kúpon húzódott. Ez a kúp azért bírt fontossággal, mert innen a 197-es magaslatot hátba lehetett támadni.

Az ellentámadás végrehajtása után rövid idő múlva Benyóczy 4. ezredbeli hadapród egy szakasszal szintén beérkezett a 8. század által visszafoglalt állásba. Arra már nem emlékszem, hogy Benyóczy hadapród szakasza mely századtól való volt.

Október 23-án hajnalban az olasz tüzérség erősen löni kezdte a kúpon levő, már összerombolt állásunkat. Az állás előtt 10—12 lépésre egy kőfal volt, e mögé húzódtak meg a 8. század emberei, mert a kőfalat nem lőtte az ellenséges tüzérség. A tüzérségi tűz a délelőtt folyamán fokozódott.

Délután 2 óra körül az olaszok megtámadták a kőfal mögött meghúzódott 8. századot. Szöllősy főhadnagy személyes, bátor vezetésével a mieink visszaverték a támadást. Az emberek állva lőtték a támadó olaszokat, mire azok visszafutottak. Támadás közben a lőszer fogyni kezdett, mire Szöllősy főhadnagy a lőszert az elesettektől elszedett tölténnyel pótolta. A 8. század és az I. géppuskás osztag halottakban és sebesültekben sokat veszített. A halottak száma körülbelül 15 fő lehetett. Kozma egészségügyi zászlós haláltmegvető bátorsággal a legerősebb ellenséges ágyútűzben kötözte be a sebesülteket. Állandóan az első vonalban volt. Az este csendben telt el, csupán az olasz tüzérség lőtt szórványosan.

Este 9 órakor küldönc jött Mayer százados zászlóaljparancsnoktól, hogy Szöllősy főhadnagy két szakaszt vonjon ki a jobbszárnyról és ezen két szakasszal húzódjon le a lejtőn a zászlóalj közepe felé, a kiürített állásrészt pedig adja át a 43. gyalogezred jobbra levő zászlóaljának. Szöllősy főhadnagy jobbszárnya mintegy 120 lépéssel délre került a kúptól. Mayer százados parancsa értelmében nekem is délfelé kellett volna húzódnom a géppus-

kásosztaggal, mivel azonban a géppuskák eddigi helyén jobb kilövés volt a II. zászlóalj elé, a kúpon maradtam s így a 43-asok balszárnyára kerültem. Velem volt Kozma egészségügyi zászlós is.

Az október 24-ikére virradó éjjelen csend volt. Az éj folyamán beérkezett a kúphoz a 17. népfőlkelő ezred egy százada és egy géppuskásosztag. A népfőlkélok az állás mögött levő fedezékekben húzódtak meg. Hajnalban a kúp előtt az olaszok gyülekezni kezdtek egy futóárokban. Géppuskatűzzel szétugrasztottam őket. Délután ismételten támadták az olaszok a kúpot, a 43-asok azonban visszaverték őket.

Az október 24-ről 25-re virradó éjjelen a 43-asokat a 17-es népfőlkélok váltották fel, de géppuskásosztaguk az állás mögött lévő fedezékben maradt.

Október 25-én délelőtt csend volt, csupán tőlünk délre, Marcottini falu körül láttunk gyalogsági harcot. Délután a kúp ellen az olaszok ismételten támadtak, a 17-es népfőlkélok és géppuskás osztagom azonban visszaverte őket.

Sem 24-én, sem 25-én nem tudtam semmit zászlóaljmról. Az összekötés megszakadt zászlóaljammal. Osztagom oly súlyos veszteségeket szenvedett, hogy a két géppuska mellett csak két emberem volt és pedig Szekerczés tizedes és Kunos őrvezető. 25-én este osztagomat a 17-es népfőlkélok géppuskásai váltották fel. A géppuskákat és a lőszert leszállítani nem tudtuk, mert nem volt ember. Kunos őrvezetőt a géppuskákkal az állásban visszahagytam, én pedig Kozma zászlóssal és Szekerczés tizedessel elindultam a II. zászlóaljhoz, hogy embereket kérjek a géppuskák és lőszer leszállítására. Az állászászlóaljparancsnoksághoz érve, ott egy 43-as századost találtam, aki megmondotta, hogy a 4-es honvédeket még 23-án este a 43-asok váltották fel s a 4. ezred a Crnci-i barlangban van. Elindultam a Crnci-i barlang felé, de San Martino előtt egy srappellőtől megsebesültem.

Ezen harcjelentés megírására az készítetett, hogy a vezérkar főnökének hivatalos jelentése a San Michèle 197-es magaslat egy fontos kúpjának visszafoglalását a cs. és kir. 43. gyalogezrednek tulajdonítja, holott ezen kiváló fegyvertényt a 4. honvédgyalogezred 8. százada hajtotta végre.

* * *

A San Martinonál aratott fényes győzelem után a 4. honvédgyalogezred két zászlóalja kivonatott az arcvonalból, azonban rögtön újból állásba ment a Monte San Michèle északi lejtőjén. Itt szintén igen súlyos harcok folytak, az olasz támadóhullámok egymást követték. A négyesek itt is hívek maradtak hírnevükhöz.

Mihajlovits zászlós, kinek géppuskakezelőlegénysége elesett vagy megsebesült, sajátkezűleg géppuskázta az olaszokat, míg puskatussal le nem ütötték s elfogták. Az előnyomuló olaszokat azonban Schilhán főhadnagy százada ellentámadással kézitusában visszavetette, miközben mintegy 60 foglyot ejtettek.

1915 október 31-én a Monte San Michèle az olasz tüzérség pergőtűzében állott. A négyesek a pergőtűzben álló állásokat kiürítették s csak megfigyelőket hagytak hátra. Az egyik századnál a rubbiai vasútvonal mentén Csont szakaszvezető egy honvéddel volt a megfigyelő. Az olasz pergőtűz megszűntével megkezdődött az ellenséges előnyomulás, Csont szakaszvezető visszaisaladt Gazdag hadnagyhoz, hogy a tartalék gyorsan jöjjön előre, mert megindultak az olasz tömegek. Gazdag hadnagy szakaszával előresiet s az összelőtt álláshoz érve, ott találja Karácsony Jenő hadapródot, aki egyedül, teljes alakot mutatva, hihetetlen ügyességgel dobálja a Lakos-féle kézigránátokat az előrenyomuló olasz gyalogságra. Az olasz támadás össze is omlott, mondhatnánk, hogy egyedül Karácsony hadapród pergőtűzében.

Az októberi és novemberi véres harcok sok áldozattal jártak. Sajnos, nem áll rendelkezésünkre elég adat, így csak néhány nevet említünk fel az elesett hősök közül: Bányai Imre népf. hadnagy, Bányai Zoltán, Lőrincz Jenő, Sebők Sándor, Tom or, Schlezák Ferenc hadapródok, Klein Izsó zászlós.

Különösen kitüntették magukat az október-novemberi harcokban Syposs őrnagy, Mayer, Szilágyi, Barna, Falk századosok, Schmidt, Babák, Kaszás, Sárossy, Schilhán főhadnagyok, Karácsony Jenő hadapród, Gazdag Géza, Gonda Hugó, Jámbor Lajos, Mihajlovits zászlósok és Méray tiszt-helyettes.

Ezután az ezred hosszabb pihenőbe kerül, egy zászlóalj azonban Benesch százados parancsnoksága alatt a 81. dandár kötelékében még résztvesz a Monte San Michèle déli lejtőjén vívott nehéz tusákban. Ezekről a küzdelmekről *Benesch János* százados zászlóaljparancsnok visszaemlékezéseit közöljük.

* * *

A III. zászlóalj működése a Doberdón, az 1915 november második felében lezajlott negyedik Isonzó-csatában.

Előrebocsátom, hogy alábbi leírásom, mivel erre vonatkozó feljegyzéseim a harctéren elpusztultak, 14 évnek távoli ködös emlékezetéből felidézve, csak hézagos és halvány képét nyújthatják az akkori — itt felsorolandó — megrendítő eseményeknek.

Sajnos, ezen döntőharcok hőseiről, egy-két kivétellel, névszerint említést alig tehetek, de ha az akkori 4/III. zlj. hősei közül bármelyiknek ez írásom valaha szeme elé kerülne, érezze ezen írásomon keresztül öreg katonaszívem bálványozó csodálatát és meleg bajtársi szeretetét, mellyel az, a 4/III. zlj. akkori minden egyes hőségnek, mindenkor adózni fog!

Sajnos, tehát a nevekre nem emlékezem, én csak azokról a tetet-lelket megrázó történeésekről mesélhetek, amiket elfelejteni sohasem lehet...

Általános tájékoztatásul és hogy a 4/III. honvédlj. teljesítményének csodás voltát érzékelhetőbbé tegyem, rövidesen összefoglalom annak erőbeli és egyéb viszonyait:

A 4/III. zlj. fenti időben, a hadilétszám felén alul, századonként kb. 100 puskával rendelkezett, volt ezenkívül 2 géppuskásszakasza, azaz 4 géppuskája, kb. 20 főből álló utászszakasza és a szabványos telefon- és sebesültvivő járőrei. Ezenfelül a zlj. gondoskodott, hogy a legénység állandóan és bőségesen el legyen látva Lakos-féle kézigránátokkal.

Az étkezés jó volt, kiosztása azonban nehéz és veszedelmes.

A *tisztek*: a százados zljparnokon-, egy főhadnagy- és egy zászlós századparnokon kívül, tart. és nfk. tisztek, jobban mondva zászlósok és hadapródok voltak, azonban valamennyien harcedzett katonák.

A *legénység* pedig, a 4-es honvédek híres vitéz legénysége.

A 4/III. honvédzászlóalj 1915 november 20. körül mint hadoszt. tartalék, Devetakinál állt.

Ha jól emlékszem, nov. 22-én a zlj. fele Boross fhdgy. parsága alatt, a 81. dandárparancsnoksághoz Crncire előrerendeltetett, ahol a következőkben is a dandár rendelkezésére állott, azaz az itteni harcok folyamán, zljához már be nem vonult.

A most elmondandó harcot, Boross fhdgy. szóbeli jelentéséből és egyéb elbeszélésekből ott a helyszínen merítve, ugyancsak emlékezetből írom le.

Már az érkezés napján, tehát nov. 22-én, a fél zlj. átmenetileg a San Martino nyugati szegélyének mentén állásban levő ezredhez beosztva, azon parancsot vette, hogy „az ezen ezred által előzőleg elvesztett állást ellentámadással visszafoglalja”.

Reflexiókra alkalmas parancs!

Az ezred, melynek egyik része az említett állást elvesztette, tudomás szerint aránylag is legalább egyforma létszámmal, azonkívül tartalékkal is rendelkezett. Nos, miért nem rendeltetett ki ezen ezred az ügyis általa elvesztett állás visszavételére, már reputációjának megóvása céljából is?!...

A reflexió azonban tovább fűzhető: Milyen hír előzhette meg és milyen kipróbált lehetett az a maroknyi csapat, melynek csak egy töredékét is képesnek tartotta a parancsadó azon feladat végrehajtására, melyre egy, nagy számbeli túlsúlyal rendelkező ezred, számításba sem jöhetett?!

Kitüntető bizalom! Szép, de veszedelmes! És sok véres áldozatot követel!...

November 22-ről 23-ra forduló éjjel, vak sötétségben indult el Boross fhdgy. a fél zljjal, egy vezető útmutatása mellett a San Martinónál levő állások azon szakaszához, ahonnan az előnyomulás megindítandó volt. Ide megérkezve, a csapatok az előnyomuláshoz elrendeztetek és beirányítottak. Ez utóbbi a sötétség dacára könnyebb volt, mert az olaszok világító rakétáikat nagyon sűrűn eregették, amely körülmény tájékozódásunkat nagyon elősegítette, viszont állásaik észrevétlen megközelítését megnehezítették és a támadás túlkorai felfedeztetésétől kellett tartani.

A támadás délről indult meg, tehát oldaltámadás volt. A támadás tárgya: az elvesztett állás, saját szembenfekvő állásainktól kb. 200 x-nyire lehetett. Ezen a területen kellett tehát honvédeinknek a rakéták mindinkább fokozódó fényében, hason csúszva-kúszva áthaladniuk.

Honvédeink oly ügyesen haladtak előre, hogy az olaszok csak akkor vették észre őket, mikor azok dróttjaikat csaknem teljesen megközelítették.

Az olasz őrszemek riasztó lövései és riasztó lármája okozta dermedt döbbenetet felhasználva, a honvédek hirtelen rávetették magukat a drótokra, ollóikkal szabdalván azokat, illetve félrehúzták és lökdöstek a bakokat, melyek kellő lehorgonyzására az olaszoknak, úgylátszott, mégsem volt elég idejük és anyaguk.

Az olaszok azonban, első ijedtségükből felocsúdva, most már gyilkos tüzet szórtak a legkülönbözőbb közelharceszközökkel honvédeinkre. Nemcsak géppuskák és kézigránátokkal, volt ott még gyalogsági ágyú és lángszóró is. De a honvédek sem maradtak veszteg, sűrű kézigránátózás közben csakhamar elintézték a drótokat, azután bősziült rajtázással nekilendültek az állásnak. Fenn is voltak nagyhamar és ami most következett, — annak elképzelését az olvasóra bízom.

Az olasz állás egyre sötétebb lett, már saját pisztolyainknak kellett a világosságot szolgáltatniuk és ez egyszersmind már a győzelem jele volt!

Mialatt Boross fhdgy. meghódított állásában a több mint 30%-át veszített dicső fél zljával — leváltásig — az ismételt támadásokat visszaverte, a Devetakiban maradt másik fél zlj. is előrevonult a Crnci barlanghoz, egyelőre mint dandártartalék.

A barlang San Martinótól keletre tán 1 km-re fekszik, csodálatos természeti alkotás kb. 400 ember befogadóképességgel. Felerésznél felül már is megvolt szállva mindenféle dandártörzsbeli és egyéb legénységgel. A legnagyobb igyekezettel sem volt bezsúfolható a fél zászlóalj egész legénysége, a künnszorultak tehát a szabad ég alatt gödrökben, de még inkább az egész Doberdot sűrűn behálózó, terméskőből épített falak egyike mögött húzódtak meg.

A barlangtól délre, mintegy 80—100 x-re, az említett út túlsó oldalán, egy kb. 80 x. átmérőjű, hepe-hupás, néhol a 15 méter mélységet is meghaladó horpadás (dolina) terület el, melynek az ellenség felé eső falába voltak bevájva a dandár-, ezredparnokok, törzsek és a tisztek kavernái, mely utóbbiban a tisztek — zljparnoktól lefelé — három sorban egymás fölé épített priccseken szorongtak egymás mellett, így is alig fértek el.

De nem kellett sokáig panaszkodni, nem tartott sokáig a „kellemetlen” állapot.

Azt hiszem, 1915 november 25-ike volt, mikor a 4/III. zászlóalj parancsnoka (szerény személyem), megidéztetett a 81. dandár parnokához.

Figyelemreméltóak voltak a szavak, melyekkel a 81. dandár parnok a parancsát bevezette: „a legveszedelmesebb helyre rendelem ki Százados urat, ahová vaskoronásra van szükségem!”

Pedig a parancs nem is volt valami különösebb veszélyt sejtető, mert csupán a Mte. S. Michèle és San Martino közötti „Hordó” védelmi szakasz felváltásáról volt szó, *Hordó* pedig: fhdgy. volt, nem is volt vaskoronás és mégis tartotta az állást... No, de várjuk be a végét!

A felváltásra vonatkozó további tájékoztatást is kaptam azzal, hogy a Boross fél zlj. is bevonul zljához.

Csillagtan borús éjjel indult el a fél zlj., élén a zljtörzzsel és egy kirendelt vezetővel.

A felrobbanó gránátok és srappellek vakító fénye csak még növelte a sötétséget.

Sajnos, már itt is dolga akadt a sebesültvivőknek, 3—4 sebesültje lett a fél zlj.-nak, míg a felváltás színhelyére érkezett.

Az első stáció Frankó őrnagy — *úgy* hiszem egy San Martino körüli védelmi szakasz vagy csoport parnokának — kavernája volt. Ide érve a fél zlj. egy, a már fentebb említett laza falak egyike tövében jól-rosszul fedve megvonult, míg a 4/III. zlj. parnoka segédtsíztjével, — egy újabb vezető kikérése végett — a kaverna több mint 3 méter mély lépcsőjén lefelé ereszkedett. Éppen jókor! Ebben a pillanatban egy éles recsegéssel robbanó srappell a lépcső felett, végigborotválta a kaverna bejáratát. Egy pillanattal előbb — és ezen leírást most tán másvalaki írja.

A kaverna kb. 5 méter átmérőjű férőhelyét, a fulladásig összeszorult bakák töltötték meg, akik miatt az ajtó alig volt kifizítható.

A 4/III zlj-parnok, miután végre sikerült belépnie és a tömegben áthatolnia, jelentkezett az őrnagy úrnál, és előadta igényét a vezetőt illetőleg. A kirendelt vezető megpillantásakor a 4/III zlj-parnoknak rögtön az az érzése támadt, hogy szemmel tartandó!

A 4/III. zlj-parnok a vezetőt törzsével körülfogatván, a menet újból megindult. A sötétség tán még áthatolhatatlanabb, mint azelőtt.

Talán 25 percig haladhatott a fél zlj., midőn oldalában kb. 30—40 x-nyire egy gránát robbant, a csapat a tapasztalat alapján hirtelen a földre vetette magát s mikor a menet újból megindult volna, a vezető nem volt sehol és nem is került meg többé.

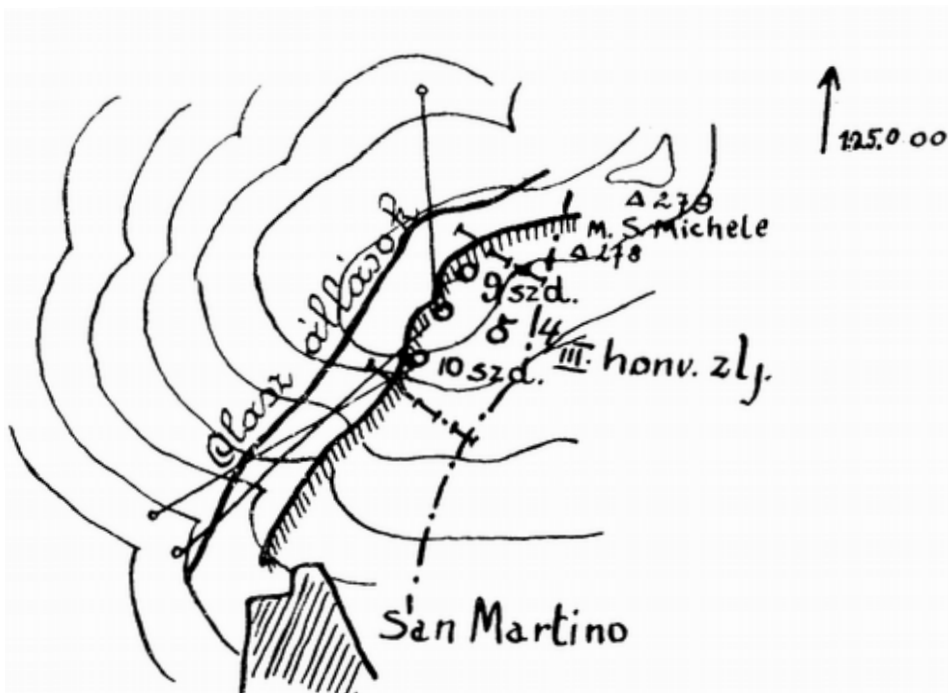
A zljparnok nem is firtatta sokáig, személyesen vette át a vezetést és toronyiránt ment a vélt állás irányában. Végre mégis csak elértek az állásokba, még pedig alig 50 x-nyire a felváltandó állás jobbszárnyától.

Itt adom a Mte San Michèle és San Martino közti terep vázlatát az állások hozzávetőleges feltüntetésével:

A 4/III zljparnok mindjárt ott a helyszínén, amennyire azt a sötétség megengedte, tájékozódott a helyzetről, a jobbszárnytól kezdve embertől emberig haladva, kitűnt, hogy azok teljes kiterjedésükben csupán kövekből és homokzsákokból (értsd: kőtörmelékekkel megtöltött kis zsákok) emelt, de nagyobbára szétlőtt mellvédekből állottak, a legénység pedig oly gyéren volt elhelyezve, hogy néhol 40 x-nél nagyobb térközök is mutatkoztak. Lehet,

hogy a legénység talán hátrább gödrökben volt meghúzódva, ez azonban most nem volt megállapítható, de nem is volt idő reá.

Oly veszélyesnek látszott a helyzet, hogy a zljparnok ott a helyszínén rögtön elrendelte a felváltást, jobban mondva a vonal megszállását, még pedig a kb. 400 x-nyi kiterjedésű szakaszt a terephez mérten két nem egészen egyforma szakaszra osztva, azokat a 9., illetve a 10. századdal megszállotta és megerősítésüket egyelőre a szétlőtt mellvédek rendbehozatalával elrendelte. Egy utászjárórt a drótakadályok állapotának megvizsgálására kirendelvé, tartalékul Boross fhdgy. vélt beérkeztéig csak az utászszakasz és a zljtörzs maradt.

A Hordó-fedezékben, bár alig volt 200 x-nyire a védelmi vonaltól, még eddig nem tudtak semmit arról, hogy állásuk leváltása már javában folyik, sőt már azt hitték, hogy az el is marad.

Hordó fedezéke feledhetetlen harctéri emlék! Egy orsóalakú, tán 7—8 méternél is magasabb torony, talpának átmérője alig haladta meg a 3 métert és az egész lazán felhordott kövekből épült! Elképzelhetetlen hogy csinálták? De ez hagyján, milyen volt azonban a belseje, a tulajdonképpeni fedezék, az óvóhely? Ezen hegyes orsónak legaljában egy, legfeljebb 50 centiméter magas, 2 fekvő ember befogadására alig elegendő barlangocska, azaz inkább luk volt kivájtva, a megtermett zljparnok lába most is kilógott belőle. Rejtély, hogy a fedezék önmagától miért nem dőlt össze.

Amidőn a 4/III. zljparnok beszólt a fedezékbe, Hordó fhdgy. készségesen kiugorva, katonásan jelentkezett, ismertette a helyzetet.

Elmondta, hogy más fedezékről azért nem gondoskodott, mert anyag híjján azt eddig nem is tehette. A jelenlegi fedezéktől kb. 60 x-nyire fekvő dolina, állandóan tüzéségi tűz alatt áll, legénysége is idegenkedik a dolinától és inkább falak tövében vagy sziklák mögött húzódik meg.

A ddr.-parnok úr szavainak értelme kezdett kidomborodni! Ezen fedezékmentes helyen pergőtűz esetén, *minden halandót egyedül csak a jó Isten végtelen irgalmának csodái menthetnek meg a biztos pusztulástól!*...

A 4/III. zljparnok, a régi fedezék nagyobbik felét, bár ez és környéke csodálatos módon tűzmentesnek látszott, rögtön lehordatta.

A mostantól megindult állandó anyagigénylés eredményeképpen beérkezett anyag mérvéhez képest a zlj. és századparancsnoki fedezékek primitíven kiépültek.

Feltűnő és mindenestre kellemes jelenség volt, hogy a 4/III. beérkezése óta annak leváltásáig, mindössze csak 3 gránát csapott a dolinába. Viszont volt a dolinától északra vagy 80 x-nyire egy 2 χ magas és kb. 100 χ hosszú és mindedig épségben maradt fal, harmadnapra mintha leberetváltak volna, nem volt sehol.

Csak állandó legénységi fedezékek nem létesülhettek. A sziklatalajban árkokat csak robbantásokkal lehetett volna kiemelni, a mellvéd pedig, a naponta megismétlődő, órákig eltartó pergőtűzben állandóan széjjel volt löve, mégis a könnyen kezelhető homokzsákok gyarapodó száma, a széjjellőtt mellvédek és lőrések rögtönzött újraépítését tetemesen elősegítették. A drótakadályok is, bár ugyancsak naponta széjjellöve, sok dróttekercs, sőt 2—3 bak beérkezésével, mégis csak gyarapodtak.

Azt hiszem már az eddig előadottakból sejthető, hogy a 4/III. fél zlj. nem pusztán a biztonságát és kényelmét ápoló tevékenységet fejtett ki, erre aránylag csak igen csekély idő futotta, mert az első naptól kezdve jött az órákig tartó pergőtűz, utána támadás, roham, kézítása, stb.

Pergőtűz! .. Ezer ágyú szórta ekkor gyilkos tüzét a Doberdóra és minden egyes gránátnak pokolian reccsenő, csattogó, dühös robbanásai, a megrepezteteti sziklák ezernyi darabját, sziklazápor alakjában zúdították szerte-széjjel. Az őrvítő lármához, a köröskörül dúló pusztulás és halálhoz hozzájárult még a gránátfüst irtózatossá, szemet könnyelábasztó, orrfacsaró volta.

Maradhatott-e ezen haláltengerben akárcsak egy egér is élve?!...

Midőn az 5—6 órát, sőt tovább is eltartó szakadatlan pergőtűz megszűnt, hogy most zárótűz alakjában az állások mögött pusztítson, indokoltan látszott a feltevés, hogy az ellenség a széjjellőtt, kihalt állásokba egyszerűen besétál... De íme! A sziklák, a szerte heverő homokzsákok megmozdulnak, itt is, amott is kiemelkedik közülük egy fej, egy kar, ebben már a puska, — és az egész vonalon ugyanez a jelenség! Isten csodája! Hisz ezek honvédek és élnek! Hogy történhetett ez?

Úgy, hogy a pergőtűz megindultával minden honvéd fészkeben, azaz szikláit és homokzsákjait közt szorosán a földre lapult, 2—3 homokzsákot még

magára is húzott és így, hacsak telitalálat nem érte, többnyire a röpködő sziklák okozta zöcskölődések és zúzódások árán megmenekült.

Mint említtem, nyomasztó volt az olaszok tüzérségi fölénye, mely párosulva kitűnő megfigyelő szolgálatukkal (kötött léggömb, repülő, megfigyelő) nappal teljesen lehetetlenné tett minden közlekedést a Doberdo fensíkján, a legcsekélyebb megmozdulásra, gyakran egyes emberekre is, útegek szórták a tüzet. Ennélfogva minden, terepen lebonyolítandó működés, csapateltolások, élelem-, víz-, anyagszállítások, erődítési és egyéb munkálatok stb. végrehajtása csak az éj leple alatt volt eszközölhető.

Az olaszok tüzérségi fölényével szemben, elenyésző csekély volt saját tüzérségünk ereje úgy lövegszám, mint lőszer tekintetében.

Miután az olasz állás nagyjában 70 lépésre volt saját állásunktól, valamint a terep-, a pásztázási-, szórás- és egyéb ballisztikai viszonyok folytán a 4/III. zljparság sohasem kért tüzérségi támogatást s a legénység ezt — ösztönszerűleg — nem is kívánta.

Ezen és már előzően felsorolt egyéb körülményekből nyilvánvaló, hogy az itten végigküzdött harcokban a 4/III. zlj. győzelmet — Istenen kívül — csakis saját virtusától remélhetett. Ezt a virtust alátámasztotta parancsnokaiba vetett bizalma, melyet viszont ezek, személyes példaadásukkal vívtak ki, mikor a harc hevében is buzdították az amúgy is emberfeletti küzdelmet kifejtő „4-eseket”.

A harcok már a felváltás napjától kezdve, naponta ugyanazon Program szerint folytak le, csak abban különböztek egymástól, hogy míg az olaszok támadásai mindinkább nyertek erőben és szívósságban, addig a 4/III. zlj. két gyenge százada, véres veszteségei folytán félelmetesen fogyott.

A pergőtűz tartama alatt az olaszok a támadásra szánt csapatokat a rohamállásban, jelen esetben a szemben fekvő állásban felgyülekeztették, honnan a pergőtűz megszűntével sűrű hullámokban törtek előre, azon nyilvánvaló szándékkal, hogy a kis távolságot állásunkig gyorsan áthaladva, 10—12szeres tömegeikkel minden ellentállást elfojtsanak.

Nálunk a pergőtűz megszűntével azonnal résen lévő géppuskáink és honvédeink, a pergőtűz porát sem rázva le magukról, hamarosan elrendezett homokzsákjaik mögül, ugyancsak pusztítottak az olaszok tömegeiben. Ennek ellenére mégis nagy túlerővel jutottak el dróttjainkig, ahonnan már ők is kézigránátokkal viszonozták az immár rájuk zúduló kézigránátzáporunkat. Az olaszok kézigránátjai csak kevés kárt tehettek ritkán megszállt vonalainkban.

Sokan voltak az olaszok, de — nem bírták! Visszaözlöttek. Pokoli gyorstűz kísérte őket.

De még korántsem volt mienk a győzelem. Szárnyaink a harcoló szomszéd védelmi szakaszokkal egyetemben, a makacsul támadó olaszokkal még nehéz küzdelmet vívtak és talán válságossá fejlődött volna a helyzet, ha géppuskáink oldalazó tüzükkel bele nem avatkoznak a harcba. Különösen

állásunk egyes kiugró pontjairól intézett tűzünk hatása szemlátomást fokról fokra lehámozta állásainkról az oldaltűz iránt roppant érzékeny ellenséget, eleinte saját-, majd a szomszéd szakaszokról is.

November 27-én az előző naphoz hasonlóan kezdődött a dolog, de a pergőtűz mintha még sűrűbb és nyomatékosabb lett volna!

Még egy óra sem telt el a pergőtűz kezdete óta, midőn egy 20 cm-es gránát 2 kg-os repeszdarabja a zljparnoki fedezék kövekkel teleszórt tetejét nagy robajjal beszakította, a zljparnok lábszárvédőjét súrolta, és mélyen a prices deszkájába behatolva, abban megakadt. A repeszdarab nyomán beözönlő szilánkok arcát több helyen, különösen balszeme körül és felső ajkán felhasították, úgyhogy balszemét és arcát elborította a vér! Lemosás után kitűnt, hogy a veszve látszott szemnek semmi baja, az egyébként jelentéktelen sebesülést pedig elintézte egy kis jódtinktúra és vatta.

Ezen incidens után még órák teltek el a pergőtűzben, minden óra egy-egy örökkévalóság! Csak az óra jelzi, hogy még csak 4 óra telt el a tűz kezdete óta. Így is csoda, hogy még megvagyunk, hát még odakint?! Újra felvetődik a kérdés: lehetséges-e, hogy ott még csak egy ember is megmaradt eddig?

Mintegy válaszképpen e kérdésre, szinte bedől a zljfedezék primitív ajtaja és bebukik: — a rémület megtestesülése, a 10. század parnoka, egy fiatal zászlós! A hatás megdöbbenítő! Szóhoz jutva, jelentése még megdöbbenőbb: „az egész állás elpusztult, ő maradt meg egyedül!”

A 4/III. zljparnok, hogy környezetének döbbenetét eloszlassa, kivallatta a zászlósból, hogy csak impresszióját mondta el és csupán hiszi, de nem győződött meg, hogy ott már élő ember nincsen.

Gondoskodni kellett emellett a 10. szd. parnokának pótlásáról, bár a még mindig remegő, de ijedtségét restellő buzgón ajánlkozott, hogy azonnal visszamegy helyére.

A századparság pótlásának súlyos kérdését a zlj. segédtsztje, a kis Morváai (Béla?) zászlósnak ajánlkozása oldotta meg. A kis Morváai, a pe-teanoi hős, aki mint szdparnok a harctéren már sok babért vívott ki magának. Hihetetlen mozgékonyásával mindenütt ott termett, ahol legnagyobb volt a veszély és lelkes példájával mindenkor magával ragadta katonáit.

A 4/III. zlj. ekkor szerencsés volt parancsnokok dolgában. A 10. szd. parnoka Kaszás npfk. fhdgy., messze kimagasló daliás alakjával, meglett határozott fellépésével, higgadtságával, rettenthetetlen bátorságával, szóval teljes férfias lényével, ugyancsak a végsőkig bírta fokozni honvédéi kitar-tását.

Sajnálom, hogy a géppuskások parancsnokának nevére nem emlékszem. Remekül elhelyezett géppuskáinak keresztűzével, hatalmasan hozzájárult a 4/III. zlj. végleges sikerének kivívásához, amellet legénységével még a kézitűsából is kivette a részét.

Bármily virtuosok és elsőrangúak voltak a 4-esek, mégis csak ilyen kiváló parancsnokok vezetése mellett volt lehetséges, hogy az eleve kilátástalannak látszó harcokban győzelmesen kitartsanak.

A november 27-iki harcban a 4/IIL zlj-at már a pergőtűz alatt súlyos veszteség érte nemcsak halottakban, hanem telitalálat folytán egyik géppuskáját is elvesztette. A támadás pedig nyilván friss és nagyobb erővel indult meg, mint az előző napon.

A támadás egyébként úgy, mint az előző napon, de szemlátomást elszántabban lett végrehajtva. Dacára, hogy az első hullámok, különösen drótjainknál, majdnem teljesen elpusztultak, el annyira, hogy drótjainkat részben már be is fedték, az olaszok mégis betörték állásunkba.

Nos! Itt aztán igazán csak a virtus dolgozhatott és gyorsan kellett dolgoznia, mert különben az utánnomuló tömegek ugyancsak elnyomták volna honvédeinket.

Szó se róla, elszánt embernek kellett lennie annak, aki annyi tűzön és halálon keresztül állásainkba hatolhatott, de olyan mégsem volt, mint a mi 4-esek!

Leírhatatlan a bős düh, a féktelen vadság, amivel honvédeink magukat a lihegő ellenségre vetették, döfték, vágták, zúzták, ezeknek megírására egy rémíró tolla volna illetékes.

Rettentőek voltak honvédeink és az olaszok, látva, hogy társaik mint hullanak menthetetlenül honvédeink csapása alatt, ijedt bődüléssel hátat fordítottak, mire rémületük az utánuk jövőket is oly páni rettegéssel töltötte el, hogy ezek is hanyatthomlok visszaözönlöttek.

A 4/III. zlj. azonban még távolról sem engedhette át magát a győzelem jóleső érzésének, új támadás készült.

A zljparságnak, bár meg volt győződve arról, hogy emberei a végsőkig kitartanak, mégis kötelességszerűen számolnia kellett avval, hogy az olaszoknak sikerül egyszerre nagyobb tömegekkel az állásba betörni. Ebben az esetben az áttörés minden katasztrófális következménye fenyegetett, annál inkább, mert ellentámadásra erő nem állott rendelkezésre. Ezen felelősség tudatában, a 4/IIL zljparság helyzetjelentést készített és mivel a teelfonvezeték elpusztult, ezen jelentést 2 példányban kiállítva, 1—1 küldönccel a csoportparancsnoksághoz elindította. Mint később kiderült, egy jelentés sem érte el rendeltetési helyét, az egyik küldönc súlyosan megsebesült, eszméletlenül lelték, a másik pedig eltűnt!

A készülő támadás pedig megindult és elkeseredett tömegek ismételt nekirohanása újból sikerült, de nem tudott meggyökerezni. Aki nem fordult vissza, az ott vérzett el honvédeink csapásai alatt.

Győztünk tehát, de nagy ára volt a győzelemnek! Századonként alig maradt 60—62 emberünk, az olaszok pedig késő éjjelig szállították hátra a hullák és sebesültek százait.

A nov. 28-iki harcban, az előző nap harcaiban úglátszik demoralizált olaszok, drótjainkon túl nem jutattak. Jelentős körülmény volt, hogy a harc-

szünetekben géppuskáink és honvédeink ismételt és hathatósan lötték a szomszéd szakaszokat támadó olaszokat. Ez azonban részünkről nagy löszerveszteséggel járt, amely körülmény másnap majdnem katasztrófát okozott.

November 29-én a harc az olaszok részéről nyilvánvalóan ismét friss és nyomasztóan fölényes erővel indult meg. Szokatlanul lendületes támadásaikkal már másodszer is behatoltak állásainkba, onnan a legnagyobb erőfeszítéssel voltak csak visszaűzhetők és még mindig új támadásra készültek.

Ekkor századonként már csak alig 45 puska állt rendelkezésre, ez is löszer híján, a kézigránátokból pedig összesen alig maradt 30—40 darab. Segítség és löszer nélkül nem lehetett többé kilátás győzelemre. A vég, a katasztrófa elkerülhetetlennek látszott, mert az összeköttetéseitől megfosztott 4/III. zlj. segítségre nem számított.

Mint már eleve hangsúlyoztam, a 4/III. zljparság különös gondot fordított a löszer, de különösen a kézigránátok gyűjtésére, mondhatnám halmozására, ennek volt köszönhető, hogy az eddigi harcokban bőségesen állott rendelkezésre a löszer és kézigránát, ezzel pótolta a 4/III. zlj. létszámbeli gyengeségét.

Ebben a válságos pillanatban vált be e löszergyűjtés döntő jelentőségű haszna. A zlj-nak még megvolt az eredetileg magával hozott löszer- és kézigránátartaléka, ehhez járult a Boross fél zlj. összegyűjtött löszerilletménye, melyet a zlj, — még folyton remélvén annak bevonulását — állandóan felvételezett, ezenkívül megvolt a széjjellőtt géppuskának intakt löszere rákaszokban hevederezve és még vagy 10.000 töltény. Szóval elegendő töltény még egy harc megvívására és 5—6 kézigránát fejenként.

A 4/III. zlj. tehát felkészült az utolsó harcra, t. i. már délelőtt, közvetlen a pergőtűz megkezdése előtt vette az értesítést, hogy a zlj. az éj folyamán fel lesz váltva. Ez eddig még nem volt közölhető, ezt a hírt terjesztette tehát elsősorban a zlj-ban, egyben buzdítva a legénységet az utolsó kitartásra avval, hogy haladéktalanul segítség és löszer is érkezik. Ezután pedig a 4/III. zlj-parnok az utászszakasz embereit, fejenként 20—25 kézigránáttal és tölténydobozokkal ellátva, az egész állás kiterjedésében kb. 15 x-nyi térközökkel felállítva, elindította azzal a paranccsal, hogy a löszert az állásokban széjjelosztván, a harcban résztvenni tartoznak, a küldöncök pedig a megmaradt töltényeket rákásaikban vitték előre és osztották szét az állásokban.

A bár igen csekély, de mégis érezhető erősítés, először és tán nem a legutolsó sorban, a közeli leváltás reménye felvillanyozta honvédeinket és lanakatlanul, sajátmagukhoz méltóan, küzdöttek végig itt az utolsó és legsúlyosabb harcukat. Az olaszok betörték, de akik betörték, soha vissza nem tértek!

A 4/III. zlj. tehát utoljára is győzött!

Ezzel be is fejezem leírásomat, csak azt jegyzem még meg, hogy ezen utolsó harc után még 40 embere sem maradt 1—1 századnak, ezen fél zlj.

tehát itteni állományának 60%-át vesztette, amely tény minden egyéb magasztalás nélkül is fényesen dokumentálja a 4/III. honvédszászlóalj mesés hősiességét és elszánt kitartását!...

* * *

Az október-novemberi harcokról a 4. honvédgyalozegred Ranzianóban, 1915 december 1-én kelt Eligazítása igen meleg szavakban emlékezik meg. Az Eligazítás egyes részeit itt közöljük:

„Négyes Honvédek!

A dicső 3. isonzói csata után, ahol a négyesek szerepe *döntő* befolyással volt a csata kimenetelére, — pihenőre visszarendeltek bennünket.

Röviden fel akarom említeni, hogy miért volt a négyes honvédek szerepe döntő befolyással a 3. isonzói csatában.

Október hó 14-én kezdte az ellenség gyalogsági támadását St. Martino-tól nyugatra állásunk ellen, amely támadás azonban kézitusában visszavertett. Október 16-án öt ezred három hatalmas támadással kísérelte meg vonalunk áttörését San Martinótól nyugatra, ahol elkeseredett kézitusája után szintén súlyosan és véresen vissza veretett. Ugyanakkor III. zljunk — a Benesch zlj. — a Monte San Michelen harcolt és ott verte vissza véresen az ellenség támadását.

Ezen dicső harcok után néhány nap múlva hadosztálytartalék viszonyba jutottunk.

Október 22-ről 23-ára újra San Martinoba rendelve, fényes támadással megakadályoztuk a már majdnem sikerült ellenséges áttörést, véresen visszavertük az ellenséget, ami által döntő befolyást gyakoroltunk nemcsak a 20. hadosztály harchelyzetére, hanem a többi szomszédságban küzdő harcsoportokéra is.

Ugyanakkor a Benesch zlj. — későbbben Benesch szds. megsebesülése következtében Barna szds. parnoksága alatt — Peteanótól keletre fényesen visszaverte a túlerővel támadó ellenséget.

Október hó végén és november hó elején a négyes ezred zöme az Isonzó mellett harcolt. Itt ismételten visszaverte az olaszoknak heves és állítólag mintegy 7 ezrednyi erejű támadásait, ugyanezen idő alatt pedig Falk szds. intézett támadást a 3. ezred állásába betört ellenség ellen.

Állásainkat ezután parancsra átadjuk egy más hadosztály csapatainak, az ezred pedig pihenőre hátrább jött. A hadvezetőség szándéka volt, hogy a m. kir. 20. honvéd gy. hadosztály, miután 5 hónapon keresztül becsülettel tartotta az isonzói frontnak legfontosabb szakaszát, más arcvonalban alkalmaztassék olyan helyen, ahol a küzdelem nem áll állandó éjjel-nappali harcokból és így a dicső hadosztálynak némi pihenés nyújtatnék.

Ez a szándék azonban nem valósulhatott meg, mert azon hadosztály, amelyik állásunkat átvette, november 6-tól kezdve oly súlyos veszteségeket szenvedett, hogy az állásokat tartani már alig bírta.

November hó 22-én a 20. hadosztály ismét harcra rendeltetett. Az ellenség megint San Martino mellett nyert tért és áttörését itt érvényesítette. A 17. honvédgyalozezred támadásra indult, az ellenség azonban oly erőket összpontosított, hogy a támadás kellően érvényesülni nem igen tudott. És ekkor a négyes honvédeknek jutott a dicső feladat, hogy az ellenséget támadják meg, foglalják vissza az állásokat és hiúsítsák meg az áttörés veszedelmét.

Négyes honvédek! E feladatot fényesen oldottátok meg.” A Höfer-jelentés is megemlékezik november 30-án a négyesekről: „San Martino háromszor volt az olaszoktól sűrű tömegekben megtámadva, azonban a nagyváradi negyedik honvédgyalozezred állásait elkeseredett kézitusában mindvégig megtartotta.”

Az ezred a decemberi pihenő után 1916 januárjában ismét állásba megy a doberdoi fensíkon, Polazzo mellett, majd február havában a Monte San Michèle kúpjait tartja megszállva.

A polazzoi harcokról ismertetjük Sárossy Béla t. főhadnagynak, a 6. század parancsnokának harc jelentését.

„M. kir. If. honv. gy. e.

II. zlj. 6. század.

Harcjelentés

az 1916 jaunár 24., 25. és 26-iki ütközetnapokról.

Századom 1916 január 17-ről 18-ára virradó éjjel váltotta fel a doberdoi fensík védelmi vonalából a „H” védelmi szakaszt megszállva tartó 32. Ldst. ezred 6. századát. A 300 lépés hosszúságú vonalat három szakaszom szállotta meg, egy szakaszom pedig a „H” és „J” állás között levő dolinában volt tartalék. A felváltás simán folyt le s az utána következő 5 napot az állás megerősítésére s különösen a középszakasznál — melyet az ellenséges gyalogsági tűz hosszantozott s pontosan célzott egyes lövésekkel annál is inkább veszélyeztetett, mert az állás ezen része az ellenség állása felé lejtettel bír — sűrűn alkalmazott áthidalásokkal igyekeztem a hosszantozó tűz ellen a lehetőség szerint biztosítani. Dacára a legnagyobb óvatosságnak, azon a részen ezek alatt a napok alatt 1 halottam és 17 sebesültem volt. Az állásom balszárnyán, az előtte levő mély és nagy dolina ellen, melybe az ellenségnek egy előretolt állása torkollott be s mely az ellenségnek alkalmas gyülekezőhelyéül szolgálhatott, egy csillagalakú kiugrás létesítésével a hozzám beosztott Kántor-osztag balgéppuskáját úgy helyeztem el, hogy az ellenség előretolt állását hosszantozni tudta. Ide volt még beépítve 27 gyalogsági páncél és 2 távcsöves puska is. Egyik puska az ellenség figyelő lőrésére, a másik pedig egy az ellenséges állásból a kőfal alatt kivezető s nappalra homokzsákokkal eltorlaszolt kibúvó nyílásra. Ezenkívül ködben és éjjel a dolinát kézi- és puskagránátokkal állandóan veszélyeztettem.

24-én d. e. felhasználva a ködös időt, a dolina felkutatására 2 járőrt küldtem ki, mert attól tartottam, hogy esetleg az ottlévő elhagyott kavernák felhasználásával állásomat aláaknázhatják.

Január 18-tól 24-ig az ellenséges tüzérség elvétele tett egy-egy lövést, de ez mind a hátsó terepet veszélyeztette, csak 24-én délután 4 óra tájban kaptuk a rajvonalba az első 2 gránátot. Egy honvéd meghalt és 2 megsebesült. Attól kezdve egész éjjel kb. 10 percenként lőtte a rajvonal előtt és mögött fekvő terepet, de különösen a dolinát, ahol a tartalék volt elhelyezve, úgyhogy ott a homokzsákok töltését be kellett szüntetni. Ez így tartott 25-én kb. délelőtt 9 óráig. 9 órakor azt tapasztaltuk, hogy az ellenséges előretolt állásból egyenként hátraszivárognak az emberek. Megkétszerezett éberséggel figyeltem. Rövid idő múlva éles csengettyű jelzés hallatszott az ellenséges állásból, utána könnyű gránáttal kaptuk az első lövést a rajvonalunkba. A csengetés megismétlődött s azt ismét lövés követte s pár pillanat múlva állásom középső részét 8—10 telitalálat érte. Azonnal elrendeltem, hogy a veszélyeztetett részről az emberek jobbra-balra kivonassanak. Ez meg is történt, csak egyes figyelőkkel tartottam a vonalat megszállva s a többi embert részben a jobbszárnyra, részben a dolinába levezető futóárokban helyeztem el, a tartalékot pedig készenlétbe helyeztem. A pergőtűz, mely az állás kb. 150 lépéses területét s a tartalék dolinát állandóan verte, szünni nem akaró hevességgel tartott az alkonyat beálltáig. Az állás említett részét teljesen *elsőpörte*, a drótakadályt a lövészárókba s amögé dobálta, óriási kódarabokkal teljesen betemetett mindent, régi hullákat vert fel a földből s az emberek közé dobta. Igen sok kénporrrel töltött s fojtó, sötét füstöt terjesztő gránátot használtak. — Veszteségem 9 halott, 4 eltűnt (valószínűleg szintén halott) és 30 sebesült volt.

Mikor a tüzérség alkonyatkor már a tüzet inkább a hátsó terepre vitte át, gyalogsági támadástól tartva, a tartalékot a megtizedelt vonal sűrítésére bevettem s kértem egy szakasz tartalékot.

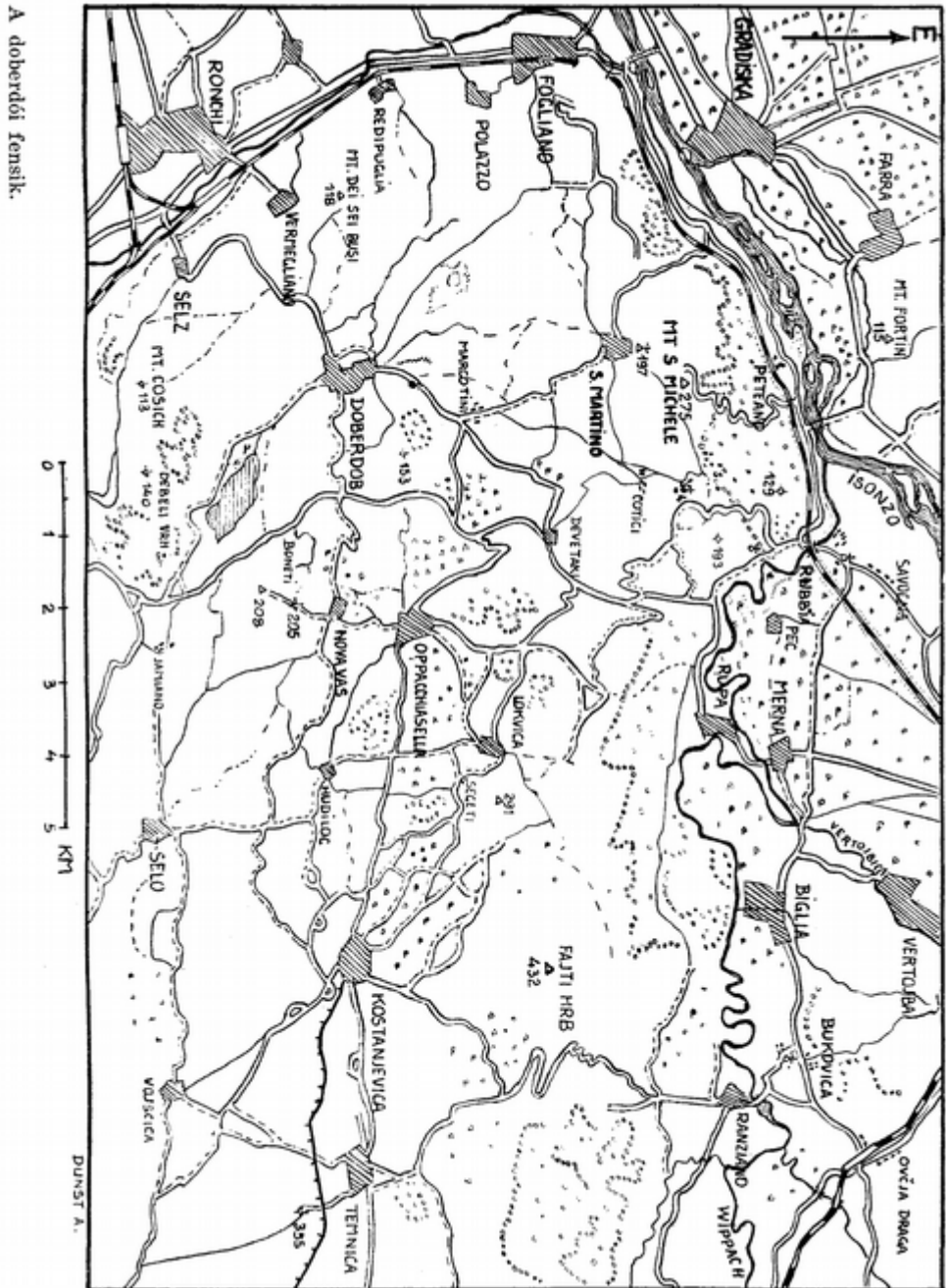
A tüzérségi tűz után egy 5 emberből álló járőr jelent meg az előttünk levő dolinába vezető futóárokban, azonban a közéjük lőtt puskagránátok és néhány ösztűz közülük 8 embert megölt, 2 pedig visszamenekült. Az éberségi lövéseket rövidebb időközökben adattam, úgyhogy egy állandó lassú tűz nehezítse meg az ellenség esetleges előretörekvését.

Az ellenséges tüzérség — nem olyan hevességgel ugyan, — de egész éjjel állandóan lőtte különösen azokat a helyeket, ahol a tartalékot sejtette.

Tekintetbevéve a rendkívül nehéz körülményeket, a legénység erkölcsi állapota kielégítő volt. A fegyelem nem szűnt meg s a szakaszparancsnokok és altisztek nem veszítették el befolyásukat a legénységre.

Tábor, 1916 január 27.

Sárosy Béla főhadnagy,
századparancsnok.

A doberdói fensik.

A négyes honvédek küzdelmei az 1916. évben lefolyt Isonzó csatákban

Összeállította: G a z d a g G é z a tart. főhadnagy.

*

Az V. Isonzói csata.
1916. évi március hó.
(San Michèle)

1916 március havában, annak első napjai alatt hosszú hónapokon át tartó esőzések közben a nagyváradi 4. honvédgyalozezred állásba ment a Mte. San Michèle északi lejtőjére (Nordhang). Az állandóan záporozó eső a védőárkokban annyira felgyülemlett, hogy az emberek éjjel-nappal vízben feküdtek. A levezetés lehetetlen volt. A Mte. San Michèle szikláit fedő vörös agyag feloldódott a vízben és ez a pocsolya átítatta a honvédek köpönyegét, ruháját, arcát és kezeit, olyan pirosra festve azokat, mintha terrakotta agyagból készült szobrok lettek volna. Ekkor kapták az itt harcoló 4. honvédek az „agyagember” jelzőt. Ezek az agyagemberek hosszú napokon keresztül vízben gázolva, dagadt lábakkal, hidegtől fájó és elgémberedett testtel elcsigázva egy március 15-én bekövetkezett támadást a legnagyobb hősiességgel utasítottak vissza. A támadó olaszoknak rengeteg veszteséget okozva.

Az itt következő harcleírás és ezredeligazítás ezzel a harccal foglalkozik s mint egyidejű dokumentumot, szóról-szóra ideiktatom:

Az agyagemberek.

Schilhán László főhadnagy harcleírása:

1916 március hó 7-én délután Lokvicai pihenőnk alatt kaptuk a parancsot, hogy a 4. honvédgyalozezred ismét az állásba megy és a III. zászlóalj Szilágyi százados parancsnoksága alatt a San Michèle sokat emlegetett „Nordhangján” fogja a védőszakaszt elfoglalni. A további parancs úgy szólt, hogy a „Biene 3”-at Kaszás Károly főhadnagy parancsnoksága alatt a 9. század, a „Biene 4”-et pedig az én parancsnokságom alatt a 11. század szállja meg. A 10. század zászlóalj tartalék.

Az állás szemrevételezése céljából március 8-án a kora hajnali órákban kellett a Biglián állomásozó 20. honvédhadosztály parancsnokságnál Szilágyi százados úrral egyetemben jelentkezünk, ahonnan egy árkászszázadossal autón mentünk Gabrie Grn-ig.

Itt kiszálltunk az autóból, ahol egy árkászfőhadnagy várt reánk, kivel azután egy darabig a Rubia felé vezető országúton, azután pedig a rubiai park mellett a Boschini felé vezető kocsúton meneteltünk egész Boschiniig. Boschinihez közeledve már hallatszott az éjjeli éberségi lövések pak-pakja és egy-egy fáradt golyónak lecsapódása az előttünk elterülő pocsolyába vagy kőbe. Az egész területen nyomasztó fáradság uralkodott az átvirrasztott éj-

szaka után, csak néha-néha látszott Podgora és Mte Fortin felől egy-egy ágyú villanása, melyet egy dörrenés, azután pedig a lövedék bugása követett. Éreztük, hogy a harcosok nagyobb része pihenni tért, csak a figyelő lövések jelzik, hogy mindkét fél mégis farkasszemet néz egymással.

Boschinin túl egy kezdetleges futóárokhoz értünk és úgy véltük, hogy lehetetlen ebben az árokban a védőállásokig jutni. Az egész futóárkon meglátszott, hogy csak hevenyészve, nagy sietve készült, úgyhogy inkább csak a körvonalai voltak meg. A szakadatlan esőben az árok kimélyített részei teljesen megteltek sáros, agyagos vízzel és ebben az árokban kellett előrejutnunk. A nyakigérő pocsolyában előremenve, 10—15 lépésre már utunkat állta egy szikla, amire felmáztunk és így az ellenség lövéseinek kiteve, igyekeztünk a legközelebbi pocsolyában ismét eltűnni.

Teljesen kimerülve és csontig ázva érkeztünk az állásokba, ahol a Dante tollára méltó pokol várt reánk. A védőszakaszt megszálló legénységet csak akkor ismertük fel, amikor megmozdultak, mert a rájuk tapadó sártól teljesen egyszínűek voltak az ottani vörös agyaggal.

A védőszakasz szemrevételezése után a már ismert úton tértünk vissza, de már gyorsabb iramban kellett haladnunk, mert erősen világosodott és az alig pár lépésre levő ellenség könnyen észre vehetett volna.

A Wippach partjához érve, már ott találjuk a tavasz első hírnökeit, a szerényen meghúzódó ibolyát és bájos kis primulát, melyek illata elvegyült a friss tavaszi légben érezhető föld szagával. Néhány szálát letépve a kedves virágokból, velük küldtük el üdvözléteinket a békés otthonban élő szereteteinknek.

A Valone-völgyben elterülő barakkok ment-én az országúton már vártak reánk a mi fiatal, de már harcedzett vitéz szakaszparancsnokaink: Morvay, Petheő és Kner zászlósok, hogy századparancsnokaink szájából hallják legelőször, hogy mi igaz mindabból a hihetetlenül hangzó szörnyűségből, amit a Biene 3. és 4.-ről hallottak, hogy csakugyan igaz-e, hogy holnap a poklok poklába menetelünk.

Nézd, hogy néz ki a főhadnagy úr, — mondja Morvay — még a fülebújja is sáros.

— Hát a Kaszás főhadnagy úr! — szól oda az örökké vidám Petheő, — mint egy felvértezett lovag vörösréz páncélban.

— Hallgas, ganyé! — mordul rá a csöndes humorú Kaszás. Majd a rosseb esz meg benneteket, — veti oda zalai tájszólással.

Mi is csak most néztük meg egymást alaposabban és mi is elmosolyodtunk azon, hogy a természet mily különös egyenruhával ruházott fel bennünket. Egy kis száraz folt sem volt rajtunk és a reánk tapadó sártól átváltozott a „tábori zöld”-ünk cinóbervörössé.

Március 9-én este, vacsora után indult el a század a Valone-völgyből, hogy felváltsa a Biene 4-ben a 17. honvédgyalozezred 2. századát. A század egyenként szakadozva, 4—5 lépés távolságban menetel a vak sötétségben és szitáló esőben. Útközben többször meg kellett állnunk, hogy a lemaradozó, a

sötétségben eltévedt embereket összeszedjük. Bár mindenféle beszéd és láрма a legszigorúban meg volt tiltva, mégis egy-egy loccsanás és utána egy elfojtott káromkodás jelezte, hogy embereim nincsenek nagyon elragadtatva a kirándulástól. Minél közelebb érünk a védőálláshoz, annál inkább érzik embereim, hogy a fele sem tréfa ennek a dolognak. Az ellenséges puskatűz minden oldalról ropog, sőt az Isonzó partján egy géppuska is kattog, amely a Biene 4-hez vezető, futóárokknak használt szakadéknak volt beállítva. A golyók füttyörésztek a fejünk fölött és önkéntelenül is kapkodtuk a fejünket, bár mint tudjuk, ennek semmi haszna nincs.

Két órai nehéz és teljesen kimerítő menetelés után a szakadó esőben teljesen átázva és nyakig sárosan megérkezett a század a kijelölt helyre és éjfélután két órakeragya el a felváltott 17. ezred 2. százada az állást.

Az éberségi lövések folyton szólnak, néhány bomba is lecsap, veszteségünk azonban nincsen. Pirkadáskor körüljárom az állást és ekkor látom csak azt a siralmas állapotot, amelybe századom került. Embereim már az első nap reggel úgy néztek ki, mint egy agyagszobor. Az éjszakai sötétségben a felismerhetetlenségig összegázolt hősi halált halt bajtárs oszlásnak induló karjai meredeznek ki a lövészárók partjából, hogy mintegy figyelmeztessen helyzetünk rémes voltára. Az eső pedig szakadatlanul esik és máris úgy érezzük, mintha csontjainkban a velő is átázott volna.

Az első két nap századom az ellenség tüzétől nem szenved sokat, de az állandó esőben és sárban kezdenek megbetegedni, úgyhogy századom létszáma ijesztően csökken. Szeretett ezredparancsnokunk elrendeli, hogy a legénység a hajnali órákban rumos teát kapjon és azonkívül a lehetőség szerint naponta küld ki száraz fehérneműt és bakancsot. Ezen rendelkezéseknek meg is van az üdvös hatása, mert a megbetegedések egyharmadára csökkennek.

Embereim a legnagyobb lelki nyugalommal és türelemmel viselik sorukat, sőt egyik-másikat jó humora sem hagyja el. Ezek közül különösen ki kell emelnem Nosztróczy sebesültvivő honvédemet, ki csendes és jóízű humorával állandóan jó hangulatban tartja bajtársait. Az egyik napon épp a reggeli bejárásomat végzem az állásokban, mikor megpillantom az én sebesültvivőmet, ki a lövészárók partjának dőlve, néhány honvédet tart szóval. „Jó reggelt, Főhadnagy úr!” — köszöntenek a honvédek. „Adjon Isten nektek is!” — viszonzom én. „No, hogy aludtál Nosztróczy?” „Köszönöm kérdését, nem a legjobban, mert a fejem alatt egész éjjel egy patkány motoszkált, úgylátszik, ő is kavernát készített magának.” Jóízű, de halk nevetés fogadta e kijelentést.

Beszélgetés közben egyszercsak egy gránát zúg el a fejünk felett. A kilövés irányába fordul egyik komolyképű honvéd és még komolyabban jegyzi meg: „Csak a szemed is velejönne, hogy látnád, hogy hova esik!” Mikor már harmadszor voltunk a „Nordhangon”, a hetedik napon már türelmetlenkednek az én honvédeim, hogy még mindig késik a felváltás. Meg is kérdez az én Nosztróczy barátom, hogy nem jött-e még parancs a felváltásra? —

Bizony fiam, eddig nem jött, de úgy gondolom, ma vagy holnap éjjel talán csak lejutunk. Hát csak türelem, gyerekek. — Nono, Főhadnagy úr, hiszen abban nincsen hiány, de mégis úgy gondolom, úgy járunk mi is, mint az egy-szeri lány a férjhezmenéssel. Azt is mindég biztatták a szomszéd asszonyok: „Ne búsulj Juliska, majd csak férjhez mégy te is!” míg végül aztán vénlány lett belőle. Természetesen jóízű nevetés fogadja Nosztróczky e kijelentését.

Az élelmezés és a munícióval való ellátás rendkívül nagy nehézségekbe ütközik. Málhás állatokkal csak Boschini-ig lehet közlekedni, onnan azután embereimnek kellett a pocsolyával telt futóárokban az élelmet a védőállásba vinni. Sokszor megesett bizony, hogy egy-egy főzőláda a jóféle babfőzelékkel a pocsolyába fordult. Sokszor kértek, hogy ne küldjem őket ebben a rettenetes időben és vaksötétségben a vacsoráért, inkább lemondanak róla, de ezen kérésüket nem vehettem figyelembe, mert fontos volt, hogy legalább a száraz fehérmű és lábbeli a katonáim közzé jusson.

Március 11-én már nyugtalanodik az olasz. Már kora reggel elkezdí állásainkat lőni, különösen Peteánó felől. Estig az egész állásunk egy romhalmaz. Az egész éjjel az állások kijavításával telik el.

Másnap reggel a tánc újra kezdődik és ez így tart egész március 15-ig.

Embereim az ellenség tüzétől és a megbetegedéstől nagyon megfogyatkoztak, a kimerültség lett felettük úrrá. Az ellenállóképességük kezd megtörni, arcuk elveszti üdeséget, hamuszürkév és viaszsárgává válik. Nem csoda: hatodik napja vannak a poklok poklában. A köpenyeg és egyéb ruhájuk foszlányokban csüng rajtuk és a lábuk dagadt, a csizmát késsel kell levágni.

Március 15-én délelőtt 9 órakor erős ágyútűz alá veszi állásunkat az ellenség, amely pergőtűzzé hevesedve tart másfél órán át. A telefonösszeköttetés megszakad, a zászlóaljtól így teljesen elválasztva és magamra hagyatva, 10 óra 30 perckor támadásba megy át az ellenség és mivel a távolság alig 10—15 lépés, sikerül is nekik árkaikig eljutni, de felocsúdó katonáim iszonyatos kézigránáltűzzel fogadják őket. Elkezdődik az elszánt, makacs küzdelem és megtörik az ellenség ereje.

Telefonösszeköttetésem nem lévén, küldőnccel kértem segítséget zászlóaljamtól.

Ismerve a veszedelmes utat, melyen küldőnceimnek menni kell, hármat küldtem el 2—2 percnyi időközökben, de azt is tudtam, hogy a segítség a legjobb esetben is csak 2—3 óra múlva érkezhetik meg, tehát addig mindenáron ki kell tartani.

Sok emberem esik el és sebesül meg és különösen sokat szenvednek az oldalozó géppuskatűztől. Három szakaszparancsnokom: Malcanek törzsőrmester, Márton és Klein őrmesterek megsebesülnek, sőt Márton pár nap múlva sebesülésébe bele is hal. Legmegbízhatóbb küldőncöm, Sosik András, ki nyolc hónapig hűségesen kitart mellettem, szintén elesik. Nagyon fogyunk már, tartalékszakaszomat is bevetem. Időközben mégis csak sikerül egyik

küldöncömnek a zászlóaljparancsnokságig eljutni jelentésemmel, ki azután az ezredparancsnokságot értesíti az olaszok támadásáról.

Az ezredparancsnokság intézkedése folytán tüzéségünk megsemmisítő zárótűz alá veszi az ellenséges terepet és sikerül az ellenséges tartalékok fejlődését, harcbavetését megakadályozni. A sikeres harc után bizony siralmas állapotban voltunk. A század nagyon megfogyatkozott, a legjobb embereim megsebesültek vagy elestek, a többiek pedig a kiállott izgalmaktól teljesen kimerülve, képtelenek lettek volna egy újabb támadás leküzdésére. Délután 4 órakor teljesen kimerülten rogy le a fedezéknél egy még gyermek hadapródjelölt és elfülő hangon jelenti, hogy a tartalék megérkezett. Megkínálom egy kis konyakkal, kipihen magát, erőre kap.

— Most pedig menj a szakaszodhoz, helyezd el őket a kavernában és legyetek szigorú készültségben. Néhány perc múlva halálsápadtan jön vissza és jelenti, hogy ezideig egy embere sem érkezett meg.

— No és hogy lehet ez? — kérdeztem én.

— Csak úgy, jelentem alázattal, hogy én a szakaszommal a legnagyobb pergőtűzben indultam el. Én elől vezettem a szakaszt, míg embereim egyenként szakadozva követtek. Azon szent meggyőződésben jöttem, hogy szakaszom követ és csak most látom, hogy egyedül érkeztem meg.

— Hát édes fiam, pihend ki magadat egy kissé és azután vissza kell menned a szakaszodért, mert anélkül — beláthatod — nem használhatlak. Itt van még egy pohár konyak az útra, Isten vezéreljen.

Sikerült is a fiúnak visszajutni, embereit összeszedte és hogy a tüzelés alábbhagyott, szakaszát is hozzám vezette.

Az embereim lassan megnyugodnak, kipihenik magukat és amikor megmondom nekik, hogy még az éjjel felváltanak, az örömtől kigyúlnak az arcok, az iszonyatos nélkülözéseket és fáradalmakat elfelejtik és készülnek a felváltáshoz.

Éjfél tájban a 17. ezred 2. százada vált fel. Coticibe menetelünk, ahol eredetileg dandártartaléknak voltunk kiszemelve, de ezredparancsnokunk a teljesen kimerült és megfogyatkozott századot felváltatja és lemegyünk a Valone-völgybe, ahol a már odaérkezett századok megható örömmel fogadják embereimet.

A március 16-iki ezredparancs dicsérőleg emlékszik meg a 11. századról és „Agyagemberek”-nek nevez el bennünket.

Március 18-án Bukovicára menetelünk, ahol lelkileg és testileg megnyugodva, ismét teljesen rendbejövünk, hogy azután március 21-én felsétáljunk a „Nordhang”-ra, de már nem a Biene 4-be, hanem a Biene 3-ba, ami végeredményben egészen mindegy.

Schilhán László s. k.
honvédfőhadnagy.

A közel egy hétig tartó dicsőséges, de nehéz harcok után az ezred a következő eligazításban emlékezett meg erről a vitézi tettről:

17. számú eligazítás.

Valone, 1916 március hó 16.

Négyesek! Hős agyagembereim!

Öt napi nehéz küzdelem után szükségét érzem, hogy Nektek bámulatomat és elismerésemet fejezzem ki magatartástok fölött. Ez állásban nem az olasz, hanem a rossz időjárás, a víz, az eső volt legnagyobb ellenségeitek. Hogy az olasztól nem félték, azt tudom, de hogy hasig vízben éjjel-nappal, ellenséges ágyútűzben, oldalozó-, minden irányból jövő gyalogsági és géppuska, bombavető- és puskagránátűzben harcoltatok: az emberfeletti. És Ti ezt az emberfelettit is leküzdöttetek és a hatodik napon az ellenség támadását könnyűszerrel visszavertétek.

A 4. hős agyagembereket, — mert úgy néztetek ki — meg fogom örökíteni az utókor számára, hadd lássa a jövő nemzedék, hogy kik voltak azok, akik jólétükért harcoltak, győztek, megsebesültek és meghaltak.

Egyformán harcoltatok mindnyájan, de mégis ki kell emelnem a Szilágyi zászlóaljzat, amelynél a legnehezebb viszonyok uralkodtak. A kötelességtudásnak és kötelességteljesítésnek legszebb példája nyilvánult tisztán és legénységénél egyaránt, az utóbbi napok harcaiban.

A Schilhán-század hat napig esőben, vízben, sárban, úgyszólván pihenés nélkül, teljesen átázva, átfázva, a hatodik napon kapott támadást gyönyörűen verte vissza. Az ezred nevében mondok a század parancsnokának, a század minden egyes tagjának köszönetet.

Ez a szellem, amely az ezredben uralkodik, maradjon örökké!

Kitüntetési és előléptetési javaslatok, valamint az egyesek hőstetteinek írásba foglalt betérjesztését azonnal várom.

ő cs. és kir. Fensége, Augusztia Főhercegnő hozzám intézett kegyes soraiban a következő üzenetet küldi:

„Önnek és derék ezredének sok szívélyes üdvözlét az önök őszinte

Augusztia Főhercegnőjüktől.”

Stefánia nővér, ő királyi Fensége Lónyay Eleménné grófnő hozzám intézett kegyes soraiban a következőket írja:

„Önnek és vitéz ezredének szívélyes szerencse és jókívánataimat küldöm.”

Ő cs. és kir. Fensége Zsófia Főhercegnő és József Főherceg szeretet-
adományokat küldtek, amelyeket hálásan megköszöntem.

Nagyvárad város törvényhatósági bizottsága f. é. márc. 9-én tartott közgyűléséből kifolyólag a következő átiratot kaptam:

„Nagyvárad város törvényhatósági bizottsága abból az alkalomból, hogy kiváló katonai érdemei elismerésül őfelsége Méltóságodnak a Lipót-rend lovagkeresztjét a hadiékítménnyel legkegyesebben adományozni méltóztatott, ez év márc. 9-én tartott ülésében elhatározta, hogy mint városunk szeretett háziezredének kiváló parancsnokát, Méltóságodat meleg szeretettel üdvözli, felhasználja egyszersmind törvényhatóságunk ezen alkalmat arra is, hogy hősiesen küzdő vitéz háziezredünk dicső haditetteiért, melyeket Méltóságod bölcs vezetésének köszönhetünk, — soha el nem múló hálánkat fejezzük ki, a jövőben pedig az eddigi sikerekhez hasonló újabb fényes győzelmek kivívásához a Mindenható további segítségét kérjük.

Rimler Károly polgármester.”

Ezen, az egész ezredet is illető elismerésre következő választ küldtem:

„Nagyságos »Rimler Károly úrnak, Nagyvárad város polgármesterének, Nagyvárad.

Olasz harctér, 1916 március havában.

Nagyvárad város törvényhatósági bizottságának megtisztelő, nekem oly becses határozata meghatott és büszkeséggel tölt el. Hálás köszönet érte.

őfelsége, szeretett Királyunk által adományozott kitüntetés hős, szép, vitéz ezredemnek szól; ezredem vívta ki magának, vívta ki nekem is. Kötelességét a jövőben is teljesíteni fogja.

A harcban álló ezred üdvözlétét küldi Nagyvárad város közönségének,

Mély tisztelettel és nagyrabecsülésem kifejezésével vagyok Nagyságos Polgármester Úrnak és Nagyvárad városának igaz hívük

Kratochvil ezredes,

a nagyváradai 4. h. gy. ezred parancsnoka.”

Jelen parancsom a legénységnek anyanyelvén kihirdetendő. Kratochvil ezredes.

Az ezred költőjét, Jámbor Lajos tartalékos zászlóst is megihlették ezek a harcok és a 4. agyagemberekhez a következő gyönyörű ódát írta:

Az „agyagemberek”-hez.

Holdvilág ezüstje hull a Wippach völgyre
Földillatot hordoz lágy tavaszi szél.
A San Micheléről az ezred most jött le,
Fáradt honvédsereg pihenőre tér.
Itt mennek előttem, hosszú-hosszú sorban;
Szemem könnybe lábad, a szívem megdobbán.
S felétek száll részvét, büszkeség, szeretet,
Ti „agyagemberek!”

Holdvilág ezüstje hull a hős fejekre
 És mindegyik köré glóriákat sző,
 És mesélni kezd az első tavasz este
 S himnuszt zeng minden san-michelei kő.
 Wippach zöld hulláma énekel az éjben,
 Tapsolnak az erdők, felharsan az „éljen!”
 S tárt karokkal várnak, fogadnak a hegyek,
 Ti „agyagemberek!”

Michèle hősei, megtépett Négyesek!
 Értitek, érzitek ezt az ünneplést?
 Hogy tavaszi szellő tiértetek lebeg,
 S a Hold számotokra szórja ezüstjét?
 Hogy tinéktek nyílik minden virág itten,
 Hogy rátok mosolyog az égből az Isten,
 Kik a San Michelén annyit szenvedtetek,
 Ti „agyagemberek!”

Tépett, fáradt hősök! Arcotokat nézem,
 S Michèle agyagját ruháitokon ...
 Boldog, büszke vagyok, hogy a lelkem, vérem,
 S magyar honvédnevem veletek rokon!
 Elibétek szórom, mi nekem legdrágább:
 Költészetem színes, illatos virágát,
 Holdas tavasz estén rólatok éneklek,
 Hős „agyagemberek!”

Holdvilág ezüstje hull a Wippach völgyre,
 Föld illatot hordoz a tavaszi szél.
 A San Micheléről az ezred most jött le,
 Fáradt honvéd-család pihenőre tér . . .
 Óh, legyen az álom édes, pihentető!
 Keressen fel benne hitves és szerető!
 Véres borzalmakról hogy feledkezzetek,
 Ti „agyagemberek!”

1916 március.

Jámbor Lajos.

Aknaharcok a San Michelén.

Az ezred 1916 április havában továbbra is a Mte. San Michèle Norclhangon harcolt. Nehéz napjai május havában következtek újra, amikor az olaszok, mivel másként eredményt felmutatni nem tudtak, aknaharccal próbálták állásainkat felrobbantani és felrobbantva azokba behatolni. Azonban minden ilyen kísérletük meghiúsult. Az olaszok összesen 4 alkalommal robbantottak állásainkba tölcseréket, amelyek mindegyike körülbelül 20—25 méter átmérőjű és mintegy 9 méter mély volt. Ezeket a robbantási tölcseréket minden alkalommal mi szállottuk meg. E tölcser harcokban, melyek a négyeseknek a legfényesebb és legdicőségesebb harcai közé tartoznak, különösen kitüntették magukat Szakáts Árpád, Takács József, Sárosy Béla, Buggyáki Lajos, Nagy Andor főhadnagyok, Schwartz hadnagy, Méray és Szűcs tiszthelyettesek. Ugyan e harcokban kötelességteljesítés közben Kertész Elek tart. t. utászszászlós hősi halált halt.

E harcokra vonatkozólag a következő egykorú jelentéseket közlöm:

Aknaharc a Monte San Michèle északi lejtőjén.

Írta: *Nagy Andor* főhadnagy.

Az 5. Isonzói-csata lezajlása és a Col di Lana hegyesúcs felrobbantása után (hírszerzőink értesülése szerint) az olaszok, a Mte. San Michèle levegőbe röpitését vették tervbe.

A Mte. San Michèle megszálló csapatát akkoriban a honvéd gyaloghadosztály képezte. Ebből a kettős magaslatot az 1. és 3-ik honvédgyalozezred, az északi lejtőt a 4. és 17. honvédgyalozezred felváltva tartotta megszállva.

A déli lejtőt, a San Martinó-i és Doberdo-i frontszakaszokat a 17. közös gy. hadosztály csapatai tartották. Ez képezte a baloldali összeköttetést, míg jobboldalt a hadosztály területét az Isonzóba torkoló Wippach folyó határolja.

A védelmi állások, melyek tekintettel a sziklás terep nehézségeire, aránylag még kezdetleges állapotban voltak, a február és márciusi esőzések, továbbá az ellenséges tüzérség és aknavetők állandó rombolásai következtében még jobban megrongálódtak, úgyhogy a beosztott műszaki csapatok alig bírták a javítási munkálatokat végezni. Ami az éjszaka leple alatt elkészült (így is nehéz veszteségek árán), azt nappal az ellenséges tüzérség tönkrelőtte. Drótakadályok építése az ellenséges védelmi állások közelsége miatt lehetetlen volt (helyenként 10—15 m), így meg kellett elégedni az egy-két soros csillagakadályokkal, melyeket éjjelenként dobáltunk a saját állásaink elé. Kavernák még nagyon csekély számban voltak s akkoriban volt egynéhány munkában. Fúrógépek használata az első vonalban nem volt lehetséges, tehát csak kézierővel haladhatott a munka lassan előre.

Ebben az időben — kb. március vége felé — érkezett az A. O. K. rendelkezése: „Ellenség a Mte. San Michele felrobbantani készül, ellenakció megindítandó.”

Ezen harcmódra a hadosztályhoz beosztott 1/1. Sapp. és a 6/14. Sapp. szd. jelöltetett ki, az első a kettős magaslaton, utóbbi a Mte. San Michèle északi lejtőjén.

Az ellenakció megkezdődött. Századom (—/14.) a veszélyesnek vélt helyeken egyelőre ellenaknákat kezdett fúrni, egyéb helyeken több megfigyelő akna létesítetett, hogy az ellenség földalatti működését megfigyelhessük.

Pár napos megfigyelés azt eredményezte, hogy meg tudtuk állapítani, hogy az ellenség tényleg aknatámadást készít elő, aránylag már elég előrehaladott stádiumban van, tehát gyors és erélyes ellentámadás szükséges a terv meghiúsítására.

Egy összefüggő és a legjobban hatásos aknarendszer létesítésére, sajnos az ügy sürgősségére, a nehéz terepviszonyokra, továbbá a csekély műszaki munkaerőre való tekintettel, gondolni sem lehetett. Tehát meg kellett elégedni azzal, hogy csak a nagyon fontos és veszélyes helyeknél indítsunk aknákat.

Az ellenaknák elhelyezése megfigyeléseinken s részben lehallgatásokon alapult s mint a bekövetkezett harc és végeredményben a támadás sikeres kivédése bizonyítja, sikeresen történt.

A munka, miután állandóan sziklarétegben fúrtunk, nehezen és lassan haladt. Az ügyis gyöngye szd. létszáma a nehéz és idegölő munka következtében egyre apadt és az ott levő legénység szervezetére fásítólag hatott. Az állandó ellenséges tüzérségi és aknatűz nem szünetelt. Hathatós támogatást nyújtott a 4. honv. gy. ezr. derék műszaki százada, mely mint segítő erő, minden esetben kiválóan működött,

A megszálló ezredek legénysége, nem ismerve ezt az új harcmódot — hallva földalatti aknafolyosókról, árkok robbantásáról, stb. — nyugtalanul nézett a jövő elé; minden nesz aknamunkának véelve s az ellenséget máris maga alatt érezve, rémhíreket terjesztett. Ennek a körülménynek viszont az az előnye volt, hogy semmi gyanús nem kerülhette el a figyelmünket, mert a legénység minden hallott, vagy hallani vélt neszről pontosan beszámolt.

Az első földalatti összeütközés a szomszédos hadosztálynál történt. A San Martinó-i védőszakasz egyik részén sikerült egy ellenséges aknába oldalt behatolni, azt elfoglalni és a benne levő zapatorikat elfogni.

Ez alkalommal egy utászörvezető, ki ezt az — aknaharcban tulajdonképpen szokatlan — esetet előkészítette és a rajtaütésnél vitézen küzdött, az arany vitézségi éremmel tüntettetett ki, melyet akkori hadtestparancsnokunk, József főherceg személyesen tűzött a kitüntetett mellére.

Ez a siker felvillanyozta úgy a megszálló, mint az aknaharcban aktív résztvevő legénységet. Közben saját körletünkben is lázasan folyt az előkészítő munka.

1916 május első felében a „Biene 5.”-ben egyik aknánk kb. 8—10 m-re

lehetett saját állásainktól, amikor közelben erős munkát észleltünk. Megállapítottuk, hogy közelünkben — kissé balra és mélyebben — egy ellenséges akna van, melyben az olaszok csak nappal dolgoztak. Ezt kihasználva és főleg munkáink leplezése céljából, főként éjjel dolgoztunk, a nappalt megfigyelésre fordítottuk. Robbantásra saját részről gondolni sem lehetett az állásaink közelsége miatt. Így elhatároztuk az ellenséget a lehetőségig megközelíteni és egy fojtott töltéssel aknaját szétrombolni. Néhány napra a hajnali órákban a kérdéses akna altisztje jelentette az ügyeletes tisztnek, hogy az ellenség, mint rendesen megkezdte a nappali munkát. Feith hadnagy erről személyesen meggyőződött, de tartva attól, hogy az ellenség esetleg eltérve eredeti céljától: észrevéve a mi közellétünket, — időnek előtte robbantani fog, elrendelte, hogy az aknában csak két ember maradjon mint megfigyelő s a többi a közeli kavernába menjen.

Alig távozott Feith hadnagy néhány száz lépésre az árokban, hatalmas robbanás verte fel a *reggeli* szokásos csendet, megremegtetve az egész Michelét és utána egy erős ellenséges tüzérségi tűz indult meg.

Az ellenség tényleg eltérve eredeti céljától, robbantott. Célja lehetett saját aknánk szétrombolása és a keletkezett tölcser birtokbavétele, onnan esetleg egy új akna indítása állásaink alá.

Mint az alábbiak igazolják, ezen célját a legteljesebb mértékben sikerült megghiúsítanunk és azonkívül magunknak ebből a robbantásból előnyt biztosítanunk.

A robbanás hatásától a saját árokrész mintegy 20 m kiterjedésben erősen megrongálódott és előtte kb. 8 m-re egy nagy tölcser keletkezett (8—9 m. átm.).

Az ellenség nyomban a robbanás után egy erős pergőtűzet leadva megkísérelte a tölcser elfoglalását, ami az ezen részt megszállva tartó 4. honv. gy. ezr. 2. szda és a Feith hadnagy utászai által véresen visszautasított. A robbanás hírére félszakasz utász és félszakasz gyalog árkásszal a helyszínre mentem és a megrongált árokrészt sikerült is estére annyira rendbe hozni (bár nagy veszteség árán), hogy elkészülhettünk a tölcser elfoglalásához, amit célunkul kitűztünk, annyival is inkább, mert a tölcser pereme dominálta az egész Michèle északi lejtőjét, sőt az egyik magaslatot is kitűnően lehetett onnan oldalazni.

A sötétség beálltával az ellenséges tüzérségi tűz alábbhagyott, tekintettel az állások közelségére, az olasz gyalogság géppuska tüze és világító rakéta kévái azonban nagyon megnehezítették feladatunkat. Az árokból kimenve előrehaladni lehetetlen volt és túl nagy áldozatokat követelt volna, mert az ellenség beállított géppuska tüze állandóan kattogott és az előttünk elterülő terep a már említett világítórakéták tömkelegétől nappali világítást nyert. Kísérletünk, kúszva elérni a tölcser, oda vezetett, hogy a kimászás után (melyet 3 emberrel kíséreltem meg) egyik emberem elesett, a másik megsebesült. Erre egy sappe-val indultunk a tölcsernek. Ez viszont nagyon lassan haladt. A sziklás terepen a robbanás következtében a már hónapok

óta kidobált drótakadályok egy erős összevisszaságot képezve, nagyon gátolták munkánkat. Vége éjfél felé kb. 1—1½ m-re megközelítettük a tölcserét. Ekkor egy kissé csöndesebb pillanatban egy tizedesemmel és egy honv. törzsőrmesterrel beugrottunk a tölcserbe, hova egy rakasz (Lakos) kézigránátot dobtak utánunk. Szerencsére a tölcser még üres volt, de az ellenség is úgy, mint mi, egy sappéval közeledett, amit két kísérőmmel a tölcser ellenség oldali peremére kúszva észleltünk; erre erős kézigránáttúzzal támadva őket, visszahúzódtak.

Közben saját sappénk elérve a tölcserét, azt a saját állásainkkal összeköttöttük s így bekapcsolva védelmi vonalunkba, megerősítettük. Célunk sikerrel járt.

Néhány napra ezen esemény után a Cote 124-el (Biene 3.) az ellenség egy aknájával tévesen, a két állás között napvilágra került. Ugyanez éjszaka sikerült ezt az aknát is birtokunkba vennünk és a következő napok folyamán saját védelmi állásunkkal trapézszerűen egybekötni. (Hófer jel.)

Ezen trapézállás bal oldalán erős földalatti munkát észelve, a hallottak irányában egy ellenaknát indítottunk, mellyel az ellenséges akna alá kerülve, azt megsemmisítettük.

Ugyanez időben a Biene 4.-ben is két aknánk az ellenséges aknák közelébe jutott, továbbá a Biene 3.-ban szintén sikerült egy másik aknánkkal egy ellenséges aknát megközelíteni, úgy hogy az előkészületek a robbantáshoz már folyamatban voltak és tekintettel arra, hogy a kettős magaslaton s a Michèle déli lejtőjén is vége felé közeledett az aknaharc, a Monte San Michèle nem juthatott a Col di Lana sorsára, tehát meg volt mentve.

Századom ebben az időben alig egy szakasz erejével rendelkezett s a megmaradt legénység is a nehéz harctól elcsigázva pihenésre szorult. Ezért még a teljes befejezés előtt kénytelené vált egy új szd. beállítása s a már teljesen szétmorzsoltsz szd. felváltása, a mi június elején meg is történt.

Mint később megtudtam, a századot felváltó, Tausch szds. parancsnoksága alatt levő utász szd. eredményesen be is fejezte a harcot az északi lejtőn.

Még megemlítem, mint rendkívül érdekes esetet, a szomszédos (1/1. Sapp. komp.) század egy sikerét. Hrabecz hdngy. egy ellenaknájával behatolva egy ellenséges aknába, azt már robbantásra készen találta, tehát talán percek kérdése volt a bekövetkező robbantás. Nevezett hadnagy a gyűjtővezetékét megkeresve, azt elvágta, a robbanó töltést kiépítette és azt előretolva, az ellenséges állás közelében semmisítette meg az aknát, megrongálva az árkokat is.

Helyenként még ezek után is történtek kisebb földalatti harcok, sőt San Martinó-nál (hol Horny utász fhdngy. egy egész aknarendszert semmisített meg), hova századommal úgy június végén kerültem, egy aknára bukkantam, mely az ellenséges előállásba vezetett, de attól pár lépésnyire el volt torlaszolva s egy olasz őrszem állandóan figyelőívessel jelezte ott-

létét. Mivel itt is még a robbantott tölcser rész volt és a két állás úgyszólván pár lépésnyire egymástól feküdt; nem lehetett az ellenséget könnyen kirobbantani, így megelégedtünk azzal, hogy az ellenséges őrszemet egy saját őrszemünk szintén figyelőlövéseivel ellenőrizte.

Nagy Andor főhadnagy.

Ugyancsak e harcokra vonatkozólag Szakáts Árpád főhadnagy, a 2. század parancsnoka a következő jelentést küldte az ezredparancsnokságnak:

Tölcserharcok a Biene 5.-ben (2. század). A század 1916. március 9-én rendkívül nehéz viszonyok között szállta meg a Biene 5-öt. Az állás alig 50—60 cm. mély, vízzel volt tele, melyben hullák úszkáltak. Az árkon kívül még homokzsákokból és páncéllőrészekből összerakott mellvéd képezték azon vonalat, amelyet a tőlünk 20—25 lépésre lévő, a technika összes vívmányaival felszerelt ellenséggel szemben a végső-kig tartanunk kellett.

A *legénység* páratlan munkakedvvel és szorgalommal látott nehéz munkájának, az állás kiépítésének. Március végére sikerült — dacára az állandó kézigránát, aknavető és az alig 1½ km-re lévő Mte. Fortin, tökéletesen oldalozó útegei tüzeinek — az árkot 1—1.20 m-re mélyíteni. Eközben a század súlyos veszteségeket szenvedett. Ekkor hallottam először, hogy az ellenség a föld *mélyében* felénk dolgozza magát. Bár *még* nem volt megállapítva, hogy odaát kavernát, vagy aknafolyosót fúrnak-e, a 6/14. árkász század 2. szakasza Nagy Andor hadnagy parancsnoksága alatt nagy erővel kezdett az ellenaknákon dolgozni.

Április hónapban a munka lankadatlanul folyt, sőt a század az általa kezdeményezett kézigránát harcokban az ellenségnek súlyos veszteséget okozott. Eközben állandóan hallatszott az olaszok kopácsolása. Minden kétséget kizárólag megállapítottuk, hogy az olaszok aknafolyosón dolgoznak, úgy hogy senkit sem lepett meg a hónap végén Müller luzern-i hajóskapitánytól eredő ama hír, hogy a Mte. San Michèle „Nordhang”-ja alá van aknázva. Az ellenség, miután a sziklák felületén nem tudta a védők ellenállását megtörni, azoknak belsejében kísérelte ezt meg. Szándéka volt az állásokat aláfújni, felrobbantani s az így támadt réseken áttörni. Tudatában voltunk ennek, de úgy a *legénység*, mint a tisztek rendíthetetlen bizalommal és acél-degekkel fáradhatatlanul dolgozva várták a fejleményeket.

Május elején már csak 1—2 lépés választott el bennünket és 10-étől az állás veszélyeztetett részét kiürítettem. Az utolsó napon a kopácsolás megszűnt s csak időnként lehetett zajt hallani az aknafolyosóból. 12-én hajnalban a csend tökéletes volt. Sejtettük, hogy döntő pillanatok előtt állunk. D. e. 6 órakor hatalmas robbanás remegtette meg az állást. Árok és fedezékek összedőltek, de a kiürített részen. A robbanástól — ez volt hetek ernyedetlen figyelésének gyümölcse — veszteségem nem volt. A vonaltól mintegy 6 lépésnyire egy 12 lépés hosszú és 8 lépés széles tölcser képződött,

az árok rombadőlt, de megmaradtak a védők, kik gyorsan zárkózva, az ellenség három egymásutáni támadását, annak súlyos vesztesége mellett, visszaverték. Az olaszoknak azonban sikerült a tölcsért megszállani. Megkezdődött a harc a tölcsérért. Nekirohanni, a kedvezőtlen terepviszonyok és ellenséges túlerő miatt nem volt célszerű, túlságos áldozatot követelt volna. Sappe-et kellett építeni hozzá. 13 órán át dolgoztak a legnagyobb erőfeszítéssel honvédek és sappeurok állandó kézigránát harcban. 13 órán át küzdött tiszt és legénység túlerő és a Karszt kemény sziklája ellen és a tölcsér a mienk lett.

Az ellenséget az első balsiker nem csüggesztette el, többi aknafolyosóján tovább dolgozott. Május 20-án, midőn a 3. század volt állásban, az olaszok felrobbantották a második aknát. Ez is rövid volt. Támadni nem volt kedvük. Lassan dolgozták magukat a tölcsérig előre, melyet sikerült is birtokukba venni.

Június 5-én ment századom újra a Biene 5.-be. Feladatomban volt a tölcsért visszafoglalni s a megoldáshoz egy lángszóró bocsájtatott rendelkezésemre. 6-án este az ellenséges tüzérség szokás szerint hevesen lőtte vonalunkat. A legénység támadó kedvét azonban nem tudta csökkenteni, sőt növelte. D. e. 11 órakor hatalmas kézigránát rajtaütés után működésbe lépett a háború egyik legborzalmasabb harceszköze: a lángvető. Hatása óriási volt. Minden elhallgatott. A pillanatnyi csendet kihasználva, Szüts tiszthelyettes megszállotta a tölcsért. Az ellenség ebbe nem tudott belenyugodni, kézigránáttal kísérelte meg visszafoglalni. 7 órán át tartó megszakítás nélküli kézigránátharcból a honvédek kerültek ki győztesként s a tölcsér véglegesen a birtokunkban maradt. Ezzel befejeződtek a Biene 5. tölcsérharcai, melynek hőseiként ki kell emelnem Bugyáki zászlóst, Szüts tiszthelytest, Nagy sappeur hadnagyot.

Szakács Árpád főhadnagy.

* * *

Ha az ezredet egy másik ezred fölváltotta, rendszeren egy ideig a Valone völgyben, a Mte. San Michèle mögött volt tartalékban. A Valone völgy egyik részében volt azonban a 20. honvéd hadosztálynak egy honvéd temetője is, amelyben 1000 hős honvéd pihent. A 4. honvéd ezred állományában volt egy öreg tárogató cigány. Csendes időkből a cigányzenekar és ez az öreg tárogató mulattatta a pihenő honvédeket. Néha azután holdvilágos estéken kiült az öreg cigány a honvéd temető közepére és a temetőben nyugvó bajtársaknak fújta a szebbnél-szebb magyar nótákat. József főherceg ő Fensége egy alkalommal ilyen estén a Valone völgybe jött le, meghallotta a tárogató szót és ezt a jelenetet az alábbi gyönyörű versben énekelte meg:

TÁROGATÓ A DOBERDÓN.

Sápadt holdvilágnál,
Kékes árnyak között
Virrasztott a halál
A Doberdó fölött.

Fehér sziklafogak,
Mint a kutya, ha mar,
Reám vigyorogtak.
Fázva mentem hamar

Mint pokoli szemek
Tüzesen pislogtak
Az ágyúk s mint ebek
Veszetten ugattak.

A Valone fölött
Halál-aratásban
Engem egy kő fődött;
Megálltam és vártam.

Ágyúzás, vad tusa,
Remeg a Doberdó;
A pokol himnusa,
Ördögi dáridó.

A völgyben búsan szólt
Egy szép tárogató;
Szava mély ima volt,
Oly nagyon megható.

Fönt dül a küzdelem;
Lent hő ima virraszt;
Még nincsen kegyelem;
A rémség vért fagyaszt.

A völgybe leérve
A hang után megyek,
Az útról letérve
Sziklák közt sietek;

Nagy keresztterdőben
A hős honvédeknel,
Csendes temetőben,
Hol már senki sem él.

Gránátok suhogtak
Mint halálmadarak;
Repeszek nyávogtak,
Akár kányahadak.

Ott a kereszttek közt,
Ülve fehér sziklán,
Élő a holtak közt,
Egy jó honvéd strázsán

Fújt bánatos szép dalt
Kis tárogatóján,
A hősi halált halt
Hű bajtársak sírján.

ők hallgatták csendben
A bús szép nótákat,
S virágot szedtek mennyben,
Ledobták azokat.

Láttam esni szépen
A kis virágokat,
Tündöklő dicsfényben
Hulló csillagokat.

József főherceg.

A következő hónapokban az olaszok minden arra irányuló igyekezete, hogy a Monte San Michèle Nordhangon tért nyerjenek, kudarcot vallott. E küzdelmekben halt hősi halált Csetle Géza hadapród.

Június 29-én az ezred részt vett a hadseregünk által végrehajtott hatalmas gáztámadásban, mely az olaszoknak szörnyű veszteséget okozott.

Július hónapban az ezred eddigi dicsőséges harcszinteréről a Mte. San Michèle Nordhangról újra San Martinóba rendeltetett. A San Martinó-i harcokban az ezred ismét fényes tanújelét adta kiváló harcászati képességének. Itt különösen az ezred bomba vetői működtek az ellenségre nézve nagy veszteséget okozó eredményességgel.

A VI. ISONZÓI CSATA.

Ezekről a harcokról és az ezt követő 6. Isonzó-i csatáról az itt következő harcjelentés számol be részletesen:

HARCJELENTÉS.

Monte San Michèle utolsó napjai.

1916. aug. 6.—aug. 10.

A m. kir. 4. honv. gy. ezred július 26-tól augusztus 4-ig Ste. Martinó del Carsoban volt állásban. Az erőknek és bombavetőknél célszerű csoportosítása ezen állást védelemre kitűnőnek minősítette. A Biene 12. és 13. Barna százados, 14—15. Rajnoga őrnagy, 16—17. Szilágyi százados parancsnoksága alatt volt. A bombavetők a jobbszárnyon Sefcsik főhadnagy, a balszárnyon és középen Gazdag hadnagy parancsnoksága alatt állottak. A bombavetők csoportosítása az összpontosításukat lehetségessé tette, géppuskák oldalozólag voltak felállítva. A bombavetők célvázlata mellékelve. Ez időben az ezred működése, tevékenysége az ellenségnek sok veszteséget okozott; több ízben az állást felgyújtottuk, kézigránát rajtaütések által az olaszt munkájában megzavartuk, parancsban kiadtam, hogy minden ellenséges bomba tízszeresen megtoroltassék. Amidőn az ezred Ste. Martinónál állásban volt, több mint 1300 bombát löttünk hatásosan az ellenségre. Ezelőtt kifejtett aktív tevékenysége ezáltal annyira lefokozódott, hogy semmit sem mert kezdeményezni, pedig egyes jelekből támadó szándéokra lehetett következtetni. A 20. h. o. parság a következő elismerést nyilvánította az ezrednek:

„A 4. honv. gyal. ezred parság körletét megvizsgálva, ottan a legnagyobb rendet és tisztaságot tapasztaltam. A San-Martinó—Devetaki-i úton, amely régebben tele volt elhullasztott gyalogsági löszerrel, most egy töltenyt sem láttam.

Kratochvil ezredesnek ez alkalommal, valamint a védőállás javítására irányuló kezdeményező munkálataiért dicséret elismerésemet fejezem ki.”

Augusztus 3-ról 4-re az ezred felváltatott a 17. h. gy. e. által; csak én maradtam még 24 órával tovább az állásban, hogy a 17. h. gy. e. új parancsnokát, Klein alezredest tájékoztassam. A 17. h. gy. e. nem úgy szállta meg az állást, mint a 4. h. gy. e., de sikerült meggyőzőnöm Klein alezredest, aki augusztus 4-én ezt elrendelte, úgy hogy a Biene 12. és 13. fölött mint külön csoport, Taries százados vette át a parancsnokságot, a bombavetők is úgy szerveztettek. Az állás úgy lett megszállva, amint a 4. h. gy. e. megszállva tartotta. Mily célszerű volt ez, mutatja a 17. h. gy. e. eredményes működése a következő nehéz napokban.

A 4. h. gy. e. 2 zászlóalja, mint tartalék a Segeti táborba ment. Két század Kuszko százados parancsnoksága alatt a Crnci-barlangba, két század és pedig Schiller és Molnár századok a devetakii és Schlucht kavernákba irányítottak. Ilyen volt a helyzet 6-án is, amidőn az ellenség egész nap

dobpergésszerű tüzeléssel támadta meg a Mte San Michèle, illetve az egész Isonzó frontot. Kuzskó százados két századdal a futóárkok kiépítésén dolgozott, melyek a Biene 10. és 14. felé vezettek. Az ellenséges ágyútűz azonban már augusztus 6-án annyira fokozódott, hogy a két századot a barlangban készenlébbe helyeztem.

Aug. 6-án d. u. 4 óra 45 p.-kor Kuzskó (vitéz Kálóczy) szds. azt a parancsot kapta a dandártól, hogy csoportjával azonnal induljon ellentámadásra a Mte. San Michèle felé. Kuzskó százados a 9. szdot a Biene 10. felé vezető futóárkokban előrerendelte s utána a 12. szdot. Alighogy kb. 300 lépésnyire előrenyomultak, az ellenség nagy tömeggel nyomult előre. Kuzskó (vitéz Kálóczy) szds. elhatározta, hogy az ellenséges támadást felfogja és a Crnci-i ház-csoporttól északnyugatra San Martino felé vezető kőfal mentén kb. 1000 lépés kiterjedésben állást foglalt. Az olaszoknak a támadása azonban a Kuzskó csoport heves tüzelése folytán megakadt, csak egyesek jutottak a kőfalig, ezek közül hármat foglyul ejtettek. Az elfogott három olasz vallomásából az tűnik ki, hogy kb. 4 zlj. intézte a támadást a Crnci barlang felé és mögötte is voltak még támadó lépcsők. A támadó olaszok a Kuzskó század (csoport) heves tüzelése folytán kb. 120 lépésnyire vonultak vissza. A Kuzskó század az állást a legerősebb ágyútűzben védte, miközben elég érzékeny veszteséget szenvedett. Így Kuzskó százados két századával felfogta az ellenségnek azt az áttörési támadását, amely a Biene 10. és 11-en keresztül megsemmisítette az 1-ső ezrednek Bartolfy zlját és *azon keresztül a Crnci-barlang felé akart előnyomulni és a frontot áttörni. Ezt Kuzskó teljesen megakadályozta.*

Augusztus 6-án d. u. 5 óra tájban érkezett a h. o. parnok nekem személyesen adott telefonparancsa, mely szerint az ezred Segetiben lévő két zászlóaljja azonnal a Valonéba indul és pedig az egyik Lokvicán keresztül, a másik Pristantin keresztül, én pedig személyemre menjek előre a Valone völgybe és ha az ezred élével odaérkezik, akkor jelentést tegyek a h. o.-nak. Azonnal kiadtam a parancsot telefonice Rajnoga őrnagynak, Mayer századosnak és Szilágyi századosnak. A parancs az, hogy Rajnoga zljával Lokvicán át megy a Valone völgybe, míg Szilágyi félzljával és Mayer félzljával Pristantin keresztül. Személyemre szűkebb törzsemmel azonnal elindultam Pristantin keresztül Rupára. Itt az odairányított lovakkal vágóban Valone völgybe lovagoltam, a telefonállomásnál elhelyezkedtem és vártam az ezred élének beérkezését. Ez idő alatt igyekeztem a harchelyzetről jelentést kapni, mert különféle hírek keringtek; így: hogy a Biene 3—4, valamint a 7—11. ellenséges kézben van, másrészt, hogy Szirmay 3. ezredbeii főhadnagy zlj-parnok visszafoglalta volna a Biene 7—11-et. Kerestem telefonösszeköttetést a h. o.-val, mire felolvastatott a következő parancs, amely később írásban is kézbesített:

„Benke.— 1. saját erőink tartják a vonalat a Biene 6. balszárny Kaverna? a-n keresztül Crnci barlang irányában, hol Kuzskó százados két századdal áll, ettől balra Biene 12-ig Bucek főhadnagy által tartva, innen

Biene 17-ig az állások birtokunkban vannak. Helyzet az északi lejtőn nem tisztázódott.

2. A San Michelére való ellentámadás céljából Coticinál Pollák ezredes által két zlj. a 4. h. gy. e. és 2 zlj. a 43. gy. e.-től csoportosítandó. A támadások az én parancsomra indítandók.

3. A San Michèle támadó csoport jobbszárnya biztosítására a Nordhang a 3. h. gy. ezred II. zlja által lehetőleg visszafoglalandó, ele legalább a Biene 1—6-ig mögötti II. állás tartandó.

4. Schiller fhdgy. a 4. h. gy. ezred $\frac{1}{2}$ zászlóaljával szállja meg a 242. és a Coticitól nyugatra lévő magaslatokat Cotici és az ott lévő tüzérség fedezésével.

5. Mindkét 60 cm-es fényszóró a sötétség beálltával működésbe lép. Feladatuk az ellenséges fényszórók Nordhang irányában való működését — bármily áron — feltétlenül megghiúsítani.

6. Ezen parancs kézbesítendő Kratochvil ezredesnek, a Valone tábor parancsnoksága útján, Pollák ezredesnek a 20. tüzér dandár útján.

7. Kiadatik, Benke, Csatay, László és Valone tábornak.

Luxdelta 20. Op. 219/48.

Az Op. Nr. 219/48. parancs kiegészítéseként, elrendelem:

1. Häuser alezredes átveszi a parancsnokságot, Falk zlj. (II./3.) és a Kaverna 8.-a és Wippach között lévő összes erők felett. Mindenekelőtt a II. védelmi állás birtokba veendő, ezután menjen át támadásba. Az első védőállás azon részei, melyek még birtokunkban vannak, feltétlenül tartandók.

2. Tüzérség már most rendezkedjék be éjjeli lövészetre. Előnyomuló gyalogság Benke által bányalámpákkal ellátandók, mellyel általuk az arc-vonal hátrafelé jelzendő.

3. A támadás Mte. San Michelére Pollák ezredes által még az éj folyamán lesz végrehajtva.

Kiadatik: Benke, Csatay, László, Kratochvil és Häuser ezredeseknek és Valone tábornak.

Luxdelta 20. Op. 219/48.

Schiller csoport ténykedése ez idő alatt.

A Devetaki Schlucht Kavernában Schiller főhadnagy parancsnoksága alatt lévő 6. Mitzky zászlós százada és az 5. Molnár hadnagy százada 6-án délután 5 óra 30 perckor azt a parancsot kapták, hogy Citicibe induljanak és a 242-es magaslatot szállják meg. A legnagyobb ellenséges srappell és gránát tűzben a 2 század felvonult Coticibe, ahol az 5. század a 249. magassági pontot, a 6. század a 242. magassági pontot szállta meg, tüzérségünk biztosításával. D. u. 7 óra 30-kor parancs érkezett, hogy a két század vonuljon a Mészáros dolinába, ahol Szirmay 3. ezredbeli főhadnagy parancsnoksága alá lép. Az 5. század a legnagyobb puska- és bombatűzben sűrítette a Sárkány-féle futóárokotól balra lévő gyér rajvonalat. A fél hatodik század a balszárnyat hosszabbította meg, a másik fele tartalékba helyeztetett.

Az éj folyamán parancs érkezett a főállás visszafoglalására, ami háromszor kíséreltetett meg, de a nagy veszteségek miatt nem sikerült.

Amidőn az ezred éle kb. d. u. 7 óra 30-kor Rajnoga őrnaggyal Valoneba beérkezett, ezt jelentettem a hadosztálynak és egyszersmind elrendeltem, hogy vízivás céljából rövid pihenőt tartson a csapat és azután meg fog történni a menet folytatása Coticibe. Puskagolyóktól a Valone völgyben sebesülések történtek s ezenkívül a Valone völgyet és a felvezető szerpentint nehéz tüzéséggel lőtték, miáltal repesz darabokkal elárasztották a lejtőket. Magam a szűkebb törzzsel Coticibe elindultam és kerestem az összeköttetést Pollák ezredessel, további parancsok átvétele céljából. A Cotici úton jöttek a felvételező kocsik és málhás állatok. Görz füstfelhőben égett az Isonzó mentén, a terep Cotici környékén gránátűzben volt, a segélyhely Coticiben szintén égett. A levegő tele volt puszkapor, füst és kénzaggal, így érkeztem be a dandárhoz Coticibe.

Kb. d. u. 11 óra tájban lehetett, amidőn Pollák ezredes beérkezett. Beérkezett továbbá ezredemnek nagyrésze, amely Cotici környékén dolinákban elhelyeztetett és felzárkózott. Később megérkezett Stadler ezredes is, aki átvette a parancsnokságot. Stadler ezredes szóbelileg a következő parancsot adta, amely később írásban is kiadatott:

Intézkedés 1916. augusztus 6-án d. u. 11 óra 30-kor.

1. *Helyzet:* Amennyire ismeretes a Biene 1, 2, $\frac{1}{2}$, 3, 4 és részben az Äben az ellenség, 70 lépésre a Biene 5-ben mi, 6 közepén mi, a 7-ben és a 7 mögötti felvételi állásban az ellenség. Az 5 és 6 mögötti felvételi állásban mi, a 8 és 9-ben Szirmay főhadnagy (3. h. gy. e.) és Schiller főhadnagy (4. gy. e.) 11 és 12 állítólag saját kézben van.

2. Häuser alezredes által a Biene 1—6-ban a régi helyzet helyreállítandó.

3. Zeiss főhadnagy által a Biene 12—17-ben a régi helyzet helyreállítandó.

4. Saját csoportom: 4. h. gy. e. 2 zlja és a 43. gy. e. 2 zlja Coticiban alakul, azután a Biene 7—11-ben a régi helyzet helyreállítandó.

5. Elrendelem: Kratochvil ezredes (támadó csoport $2\frac{1}{2}$ zászlóaljjal: 2 zlj. saját ezredéből, 15—16. szd. a 43. gy. ezredtől). Először a Biene 7 visszafoglalandó, azután a régi védelmi állásra merőlegesen csoportosulva, bal-szárnyal a 2 állásnak az első állásba való torkolásánál, — délnyugati irányban előnyomulni. Irány: jobbszárnyal a régi állás menete. Több mélységi hullámba tagozódva.

Wokalek őrnagy (felvételi állás) megszállja a 43. gy. e. 3 zlj. a Biene 7—11 mögötti második állást, mely minden támadás ellen feltétlenül tartandó. Dandártartaléka 43. gy. e. Va IV. zlj. Coticiben.

6. Jelentés óránként legalább egyszer.

7. Biztosítás és összeköttetés állandóan fenntartandó. A részletes intézkedések újból kiadandók.

8. Tüzérség zárótűzet ad.

9. Jelzések: Piros és zöld jelzi az első vonalat a terepen.

10. Végrehajtás: Csoportosítás jelentendő. A támadás időpontja csak ezután lesz elrendelve. Ne sokat löni, kézigránatokkal megrohanni.

11. Összeköttetés: szomszédokkal fenntartandó. Biztosítás oldalban és hátban. Távbeszélő összeköttetés szóban elrendelve.

Kiadatik: Kratochvil, Pollák ezredesnek, a dandártartalék parancsnoknak. Tüzérség és szomszédoknak kivonatossan. Stadler ezredes.

A fenti parancs alapján éjfél után 12 óra 15 perckor a zljparnokok előzetes tájékoztatása céljából kiadatott szándékom a Mte. San Michèle visszafoglalására, azon megjegyzéssel, hogy mivel a helyzet nem világos, a végleges intézkedést csak akkor fogom kiadni, mikor a kellő tájékoztatást Reviczky alezredes csoportparnoknál személyesen megszereztem. De a Mte. San Michèle visszaszerzésének teljes erővel kell megtörténnie.

A dandártól kézigránát és lőszer kéretett, melynek kiosztása bizonyos időbe került. Fejenként 3 kézigránát osztatott ki.

Én Coticiből előre mentem Reviczky alezredeshez, ami a sötét éjszakában meglehetősen nehezen ment, amennyiben az út két sorban kocsikkal volt eltorlaszolva. Azonkívül az ellenséges tüzérség gránatokkal, srappellekkel lőtte az utat és ellenséges gyalogsági golyók csapkodtak le körülöttem. Az út szabaddá tétele végett azonnal megtétettek az intézkedések. Reviczky alezredeshez beérve, azonnal tájékoztam a helyzetről. A Reviczky alezredesnél nyert tájékoztatás, valamint a Kaverna 8a-ban lévő Lindenfelt 8-ik ezredbeli századparancsnok tájékoztatása alapján a következőkép alakult ki. Lindenfelt 3-ik ezredbeli századparancsnok tájékoztatása alapján a következő kép alakult ki.

A Biene 6 közepe a mi kezünkben. A Biene 7 közepén egy gránátlyukban 20—25 vadász. E vadászoktól a kaverna 8 a-ig az összeköttetést létesítve egy fél század 3-ik ezredbeli áll. A Biene 8-al nincs összeköttetés. A Biene 9, 10, 11-ben az ellenség nemcsak a főállásban van, hanem a felvételi állásban is. Ez ellene mondott annak a hírnek, hogy a Bienék a mi kezünkben volnának. A helyzet a Biene 8, 9, 10, 11-ben tehát teljesen bizonytalan és nem tisztázódott. Szirmay 3-ik ezredbeli főhadnagytól beérkezett helyzetjelentés szerint a neki alárendelt legénység, éhes, kimerült, kéri annak felváltását.

Augusztus 7-én délelőtt 1 óra 25 perckor érkezett Szirmay főhadnagytól a jelentés, mely szószerint a következőképpen hangzik:

„Zeiss csoport még mindezideig nem érkezett meg. Kérem megsürgetését, mert a legénység kimerült és éhes, szürkületben a leváltás nagy veszteséggel jár.”

Mivel a helyzet teljesen bizonytalan volt és a Zeiss csoport támadásáról semmi hír nem érkezett, elhatároztam, hogy két 4-ik ezredbeli zlj-al és két 43-ik ezredbeli századdal az elvesztett Bieneket a legnagyobb eréllyel visszafoglalom és pedig *mivel a helyzet megváltozott, nem a dandárparancs sze-*

rint, hanem attól eltérőleg, saját felelősségemre három csoportban. A jelenlévő három csoportparancsnoknak a következő parancsot adtam:

„Tájékoztató a helyzetről. Elhatározás, hogy a 7, 8, 9, 10, 11. Bieneket visszafoglaljuk. A támadás a következő csoportosításban hajtandó végre: Rajnoga őrnagy két századdal és pedig a Halász és Szakács századdal a Biene 7 és 8-ra, a Szilágyi csoport három százada a Biene 9 és 10-re, a 43-ik ezrednek két százada Fromussa kapitány parnoksága alatt és a 8-ik század Kottán hadnagy parancsnoksága alatt mint csoporttartalék a Rajnoga csoport mögött. *A támadás a legnagyobb eréllyel és határozottsággal hajtandó végre* és pedig először a Biene 7, 8 ellen és így folytatólagosan a Biene 11-ig fennakadás nélkül. Szirmay főhadnagynak pedig 1 óra 15 perckor a következő parancs adatott ki:

A 4-ik ezred két zlj-a és egy fél zlj. a 43-ik ezredtől elfoglalja a Biene 7, 8, 9, 10, 11-t.

Zeiss alezredes két zlj-al a Biene 12 irányában támad. A támadást a következőképpen rendelem:

Rajnoga őrnagy két századdal és az ott lévő csapatrészekkel elfoglalja a Biene 7, 8-at.

Szilágyi százados 3 századdal a Biene 9, 10-t. Parancsnoksága alá lépnek azon csapatrészek, melyek a Bienékben vagy mögötte tartózkodnak.

Barna százados két századdal elfoglalja a Biene 11-t.

Főhadnagy úr a kellő küldöncöket, vezetőkül járőröket, stb. csoportparancsnokoknak rendelkezésére bocsátja,

E parancs vétele után Főhadnagy úr azonnal írásbeli helyzetjelentést küld be a helyzetről a Biene 7, 8, 9, 10, 11-ről. Addig, míg a Bienek visszafoglalva nincsenek, csoportjának leváltásáról szó sem lehet.

Kratochvil ezredes.”

Az ezred felzárkózása csak nagyon lassan ment, mért az út kocikkal volt tele. Még 2 óra 45 perckor kértem a dandártól tábori csendőrök közreműködését az út szabaddátétele végett. Az ellenséges tüzéség nehéz gránátokkal lövi a menetvonalat. Amint Rajnoga-csoport álláspontomhoz a Mte. Michèle éllel beérkezett, azonnal folytatta útját és pedig a Halász század a kaverna 8-a felé, a Szakács század a Biene 8 felé.

2 óra 50 perckor a dandártól a következő parancs jött, melynek alapján Rajnoga őrnagynak a biztosítás szívére köttetett.

39. h. gy. dandárparancsnokság. Op—No. 220/1. Kratochvil ezredes. 14. Tábori posta 1916 VIII. 7. D. e. 2 óra.

1. Utolsó hírek szerint az ellenség a Biene 6-ba is betört. Brosch őrnagy csoportjának részei a 2. állásban vannak, ott, ahol a 2. állás az 1-be torkol (éllel valószínűleg a 8a. kavernánál vagy még az előtt).

„*Parancs*: Különösen a Biene 6 irányában biztosítani.

2. Zeiss alezredes a 46. gy .e. két zlj-ával Crnci-San-Martino vonalból a nyugati csoport ellen nyomul és támadásnak lefolyása közben a Biene 11 és

10-et is elfoglalja. Miután ezen Biene részben ezredes úr támadási sávjában fekszik, a legbensőbb összműködésre Zeiss ezredes úr csoportjával — a támadás utolsó stádiumában — különösen gond fordítandó.

Stadler ezredes.”

D. e. 4 óra 15 perckor Szilágyi-csoport a nagy dolinába érkezett, úgyszintén a Barna-csoport.

D. e. 4 óra 30 perckor Szilágyi századosnak a következő tájékoztatás megy: Helyzet: Halász-század Biene 7 ellen fejlődik és a támadást kezdi.

Biene 3 általunk elfoglalva.

43-oknak parancsa a második védővonalat a Biene 7-től 11-ig megszállani, parancsnoka Wokalek őrnagy.

43-ok a második vonal megszállására utasítandók.

Támadást Szilágyi-csoport azonnal kezdje meg.

Összeköttetés Rajnogával és Barnával megvan-e?

Kratochvil ezredes.”

D. e. 4 óra 50 perckor erős gyalogsági tűz fejlődik ki, amely mindig fokozódik.

D. e. 5 óra 10 perckor Rajnoga őrnagynak parancs megy: támadás a legnagyobb eréllyel végrehajtandó. Ha tüzérségi támadás kell, ez jelentendő.

D. e. 5 óra 15 perckor Rajnoga őrnagytól jelentés érkezik, hogy a támadás folyamatban van, a Biene 7 vonalát az ellenség sűrűn tartja megszállva, vonala ég. Tüzérségi támogatást kér.

D. e. 5 óra 20 perckor Rajnoga jelenti: Ellenség erős tüzet fejt ki. A Halász-század fényes bravúrral, „rajta” kiáltással rohamozott, kézigránáttal elérte az innenső mellvédet, az olaszok szuronyárokban szuronnal védekeztek. Az olaszok nagy erővel ellentámadásba mentek át a Biene 6 felől. Halász fhdgy. megsebesült, Rajnoga őrnaggyal a telefonösszeköttetés megszakadt. Putnoky őrnagy felszólított, hogy az összeköttetést a kaverna 8a-val járőrrel állítsa helyre. A támadás folyamatban volt, puska- és géppuskatűz teljes hevességgel folyt.

D. e. 5 órakor Szilágyi százados az 1. szám alatt mellékelt helyzetjelentéssel jelenti, hogy a Biene 8 elleni támadás sikerült, a Biene 8 és Biene 9 jobbszárnya el van foglalva Szakács által. Biene 11 felől ellenséges előnyomulást jelentenek, Barna-csoport elébe nyomult. Rajnogával összeköttetés megvan. Barna-csoport most fejlődik. A Schiller-csoport, azaz 5. és 6. század, amelyek már előző este a Mészáros dolinától nyugatra felfejlődtek, a Szilágyi-csoport támadásához csatlakozott. Behatolnak az állásba, az olaszok ellentámadásba mennek át, benyomják a balszárnyat, erre támadva, visszaveretnek. Erre az olaszok jobbról támadnak. A veszteségek nagyok. A harc ide-oda hullámzik.

D. e. 5 óra 50 perckor tehát a helyzet az, hogy a Biene 7-nek a balfele, a Biene 8 és 9 jobbszárnya és a Biene 10 el van foglalva általunk, a Biene 11 felől ellenséges előnyomulás van balszárnyam ellen.

A Biene 10 Boross százados által foglaltatott el, amiről Szilágyi százada még nem tudott. A jelentés szószerint így szólt:

Folyó hó 7-én d. e. 4 óra 30 perckor fél század a balszárny támogatására (Biene 10) lett kirendelve. A fél század ellentámadásba ment át, az ellenséget visszaszorította és az eredeti állást három óra hosszat tartotta, majd a túlerő miatt kénytelen volt az ellenség nyomásának engedni és visszavonul a bomba-sorba, hol az ellenség több áttörési kísérletét megghiúsította. Simkovicz-szakasz a Biene 9 balszárnyán volt és az olaszok többszöri támadását visszaverte. Miután az ellenség körülzárta, pár lépésre hátrább lévő futóárokba vonult vissza.

D. e. 6 óra 30 perckor Szilágyi szdstól a következő jelentés érkezik:

Biene 7 felől átkarolás fenyeget, úgyszintén figyelem fordítandó a Biene 11 felé. Tartalékot, lőszert, kézigránátot kérek. Barna szds. elesett, csoportjáról jelenleg biztosat nem tudok.

Sajnos, a saját tüzérség tüze a Biene 9 és 10 elleni támadást eleinte megakasztotta.

D. e. 7 óra 50 perckor Szilágyi szds. jelenti, hogy a Biene 9 és 10 felől átkarolás fenyeget, lőszer, kézigránát fogytán volt, a veszteségek az egész vonalon igen nagyok voltak. A puska- és kézigránáltűz szokatlan heveséggel működött, az ellenséges tüzérség és bombavető a közlekedő utakat, dolinákat és a támadó terepét mindenféle kaliberű lövedékekkel zárótűz alá vették. Hozzájárul ehhez, hogy a saját tüzérség rövidet lőtt, ami miatt egymás után ment jelentés a dandárhoz és tüzérdandárhoz. A saját tüzérség által okozott veszteségek nagyok voltak.

Hogy a Biene 7 ellen irányuló ellenséges támadást ellensúlyozzam és a Biene 7 jobbszárnyát is elfoglaljuk; a Kottán hadnagy parancsnoksága alatt álló 8-ik század a kőbányától d. e. 6 órakor azt a parancsot vette, hogy a 8a. kavernán túl erélyes támadásba menjen át. A század két szakasza raj vonalban, két szakasz pedig a második vonalban felfejlődve indul támadásra és dacára a gránát- és puskatűznek, előnyomulását szépen folytatta. De amidőn a dolinából kiindultak, a tüzérség erős tűz alá vette őket és különösen a 8a. kaverna környékén helyezett géppuska veszélyeztette a támadócsoportot. Kottán hadnagy századparancsnok megsebesült. Marék hadapród átvette a századparancsnokságot és az előnyomulást folytatták. A veszteségek mindinkább növekedtek. Az előnyomulást kb. a második védővonal előtt 150 lépésnyire folytatták, midőn a veszteségek folytán az előnyomulást be kellett szüntetni. A Zeiss-csoporttal az összeköttetés semmiképpen nem volt helyreállítható. Megállapítottam, hogy a Szilágyi-csoporttól balra a Barna-csoport a Biene 11-ből jövő támadást ellentámadással és kézigránátokkal megállította, a Pollák-század emellett óriási veszteséget szenvedett. Hasonlóképpen a Nigrinyi-század, amiért is e csoport a Szilágyi-csoport balszárnyához csatlakozott. Szilágyi századosnak a balszárnya pedig az úgynevezett bombavető sorban volt és tőle balra semmiféle saját csapat nem volt. Amint később ki derült, a Zeiss-csoport a második védővonalig jutott előre.

Az ellenség friss erőkkel végrehajtott folytonos támadásai következtében és a beálló lőszer- és kézigránáthiány folytán az elfoglalt Bieneket tartani nem lehetett és a támadócsoportok lassan az innenső lejtőre vonultak vissza, ahol az ellenség ismételt támadását visszaverték.

D. e. 7 óra 30 perckor a helyzet a következőképpen alakult ki: Az ellenség a Mte. San Michelén erőkkel rendelkezik. Veszteségeit állandóan friss erőkkel képes pótolni. Gyalogsági tüze oly erős volt, hogy a támadó csoport, főképpen a szárnyakon összeroskadt. Tüzérsége fölényes. A támadást ezen erőkkel végrehajtani részletsikerektől eltekintve, nem lehet. Főképpen a balszárny volt a Biene 11 felől erős támadásoknak kitéve és ezen erős ellenséges támadást a Zeiss-csoport volt hivatva ellensúlyozni. De a Zeiss-csoport, amint megállapítottam, csak a második védővonalig jutott előre. Így balszárnyam a levegőben lógott és ismételt ellenséges ellentámadásoknak volt kitéve, amelyek mind fényesen vissza lettek verve, de veszteségekbe kerültek.

Tekintettel a beállított változásokra, új csoportosítást rendeltem el, amely szerint a jobbszárnycsoportot Mayer százados, míg a balszárnycsoportot, melyhez a Barna-csoport részletei is csatlakoztak, Szilágyi százados vette át. A tűzharc az egész délelőtt folyamán folyt. Az ellenséges túlerő ellen érelyesen és fényesen végrehajtott reggeli támadás következtében az ellenség előnyomulását nem folytatta. Látható volt, hogy állását a hegygerincen megerősíti. Nappal az összeköttetési szolgálat nagyon heves tüzérségi és gyalogsági tűz következtében meglehetősen hézagos volt. Jobbszárnyamnak összeköttetése volt a 3-ik ezreddel. A Szilágyi-csoporttal az összeköttetés megszakadt és az egymásután kiküldött járőrök, küldöncök nem tértek vissza.

D. e. 9 óra 20 perckor Fromussa századosnak, a csoporttartalék parancsnokának a következő írásbeli parancsot küldtem:

„Százados úr minden órában küld egy járőrt a Biene 6 és 7 felé. E járőr feladata a helyzetről tájékozódni, az ellenség magatartásáról, esetleg szándékairól jelentést tenni.

Minden járőrparancsnok a járőr után nálam jelentkezik.

Kratochvil ezredes.”

Az ellenséges tüzérség déltájban hevesen lőtte a Biene 7-et és a mögötte lévő területet.

D. e. 11 óra 50 perckor érkezik a 39. dandártól a következő távirat: „Péter és Vokalek őrnagy.

1. A csapatok által elfoglalt állások a végsőkig tartandók. A második vonalba való hátrálásnak csakis tarthatatlan véres veszteségek esetén szabad bekövetkeznie.

2. úgy Kratochvil ezredes, mint Vokalek őrnagy által az összeköttetés Zeiss-csoporttal feltétlenül helyreállítandó (jobbszárny Crncitól 700 lépésre északnyugatra), hogy az ottani hézagok kitöltessenek.

Luxjuwel 39. Op. No. 220/11.”

D. u. 12 óra 15 perckor az alábbi jelentést adtam le:

„1564 Luxjuwel 39. Op. No. 220/14-re jelentem:

Biene 7-ben a kaverna 8a. körül Rajnoga őrnagy eltűnt. Továbbá a Biene 10 mögött Barna százados csoportparancsnok elesett. D. e. 9 óra 45 perckor jött az utolsó helyzetjelentés Szilágyi századostól, azóta minden járőr, küldönc, aki elüldetett, eddig nem tért vissza. Fogságba esett csapatrészekről jelentést nem kaptam. Az ezred azonban tisztékben és legénységben, halottakban és sebesültekben rengeteg veszteséget szenved.

Péter.”

D. u. 1 órakor pedig jelentettem:

„1565. Luxjuwel 39.

Helyzet: Biene 7 előtt nagyban változatlan, összeköttetés jobbra Putnokyval megvan, a Biene 8 felé megszakadt, éppúgy megszakadt a balszárnyon Biene 9, 10-en lévő részekkel és eddig semmiféle járőr nem volt képes ezt az összeköttetést helyreállítani. Egy járőr és küldönc sem jött vissza. Ellenséges tüzéség lőtte a Biene 7-et és az e mögötti területet, összefüggő rajvonal nem létezik, a veszteségek becslés szerint 80%. Péter ”

D. u. 2 órakor a dandárnak egy vázlatot (2. szám alatt mellékelve) terjesztettem be, amelyhez kiegészítésül még a következő jelentés adatott:

Kiegészítés a vázlatához:

Eredeti csoportosítás:

Rajnoga őrnagy B 7—8 1. és 2. század;

Szilágyi százados B 9—10 10., 11. és 7. század;

Barna százados B 11 3. és 4. század.

Tartalék: Mayer szds. 8. szd. és két 43-as szd.

Jelenlegi helyzet: Mayer csoport é. p. 1., 2., 8. szd. és vadászmenetszd. és megszakadt, a vázlat Mayertől balra 10 órakor vett Szilágyi helyzetjelentésen alapul.

Az ellenség Mayerral szemben 80—100 lépésre van. Biene 10 és 11 felvételi állásban az ellenség megerősíti magát.

Zeissal semmiféle összeköttetés, Putnokyval az összeköttetés megvan.

Még rendelkezésemre álló tartalék 1 szd. 43-as. Kratochvil ezredes ”

E napon d. u. 5 óra 25 perckor a tüzérdandár és 39. dandárparancsnoknak a következő jelentést küldtem:

„Pohlfalva és Luxjuwel 39.

Ma ismételten saját tüzéségünk veszélyeztette rövid lövésekkel a saját rajvonalat. Az eHenség a San Michele-i hegygerincen foglalt állást a mi felvételi állásunkban. Ott dolgozik és exponált helyzetben van. Ha mi épp oly Trommelfeuert adunk a michelei hegygerincre, mint ő adott az utolsó napok-

ban, akkor tüzéségünk egyedül kiveri az ellenséget állásunkból. Kérem ne az innenső lejtőt, hanem a hegyerincet és a mögötte lévő lejtőt lövetni. Legfontosabb része a Biene 7, 8, 9. Péter ”

D. u. 6 órakor a 39-ik dandárnak a következő jelentést küldtem:

„Ellenség saját felvételi állásunkban az egész vonalon végig, jobbcsoportom, a Mayer-csoport nehéz tüzéségi tűz alatt, ugyanilyen tűz a hátsó telepre. A legénység erkölcsi állapota jó, testi állapota kimerült.”

A Mayer- és Szilágyi-csoportnak pedig következő parancs adatott ki éjjelre:

„Intézkedés ma éjjelre:

A Biene 7 és 8 területe mögött lévő osztagok Mayer százados parancsnoksága alá lépnek. A Biene 9, 10 és attól délre lévő csapatok Szilágyi százados parsága alá. Kivételt képez a második védelmi vonalban lévő századból álló Vokaler őrnagy parsága alatt lévő 43-as zlj. Mayer és Szilágyi századosok a szürkület beálltával a területükön lévő osztagokat rendezik és rendezik a parancsnoklási viszonyokat. Barna százados csoportjához tartozott részek Szilágyi parsága alá lépnek. A Mészáros dolinában van a bombasorban kb. 100—120 honvéd Ilkovits zászlós parsága alatt, aki telefonice van velem összekötve. E csoport felett a parságot Boross fhdgy. veszi át. A jelenlegi állás a szürkület beálltával a kilövés és jó védőállás szempontjából javítandó és védelemre berendezendő, mi célból úgy Mayer, mint Szilágyi utászrészletet kap.

Az összeköttetés jobbra-balra helyreállítandó. Parancsnoklási viszonyok rendezendők. Lőszer, gránát amennyi szükséges, igénylendő. Telefonösszeköttetések helyreállítandók. A sebesültek és halottak elszállítására munkásosztagokat kértem. Az étkezés elosztását a csoportparancsnokok végzik. A tüzéséget felszólítottam, hogy a Michelén csak a gerincen lévő felvételi állást lőjje és a mögötte lévő lejtőt, de ne az innensőt. Nincsen kizárva, hogy még az éj folyamán egy segítőcsapatok által végrehajtott ellentámadás végrehajtatik. Ez esetben, hogy a tüzéség a saját rajvonal helyét lássa, piros és zöld rakéták egymásután közvetlenül kilövendők. A csoportparancsnokok egyes fel nem derített részekről tájékozódjanak, szerezzék be a kellő adatokat és tegyenek jelentést.

Géppuskák készenlétebe helyezendők, hogy az ellenség részéről bekövetkező támadást erélyesen visszautasítsák.

Kiadatik Szilágyi, Mayer századosnak és Takács főhadnagynak.

A csoportosítás, parsági viszonyok, géppuskák elhelyezéséről, a rendezésről ide a nap folyamán jelentés teendő. Kratochvil ezredes ”

E délután folyamán a Boross-század az ellenség 5 heves támadását verte vissza a bombasorban, egy olasz századost és több fő'glyot ejtve. D. u. 1 Órakor a Sinkovicz-szakaszt az olaszok megtámadták, behatoltak a futóárókba, de onnan szuronyharccal kiverettek.

Augusztus 7-én d. u. 7 óra tájban, amikor a saját nehéz tüzérség a bombavetősorban lévő vonalunkat erősen lőtte, az alagútban tartózkodó Vingai 8-ik táb. á. ezredbeli hadnagy, ki mint megfigyelő az alagútban, hogy tüzércsoportjának személyesen tegyen jelentést, saját elhatározásából, kezében egy karabéllyal, erős tüzérségi tűzben, majd miután észrevették, géppuska- és gyalogsági tűzben, a második védővonalba szaladt és onnét küldött küldönc útján a tüzérséghez írásbeli jelentést és helyzet értesítést a 4-ik ezred parságához.

D. u. 8 óra 20 perckor Szilágyi százados a következőket jelenti:

„Veszteségek nagyok. Igen csekély létszámú legénység a Biene 8 és 9-től délre lévő nagy dolina északi szegélyén a Biene 8 alagút külső kijáratát, a Biene 9-hez vezető jobbszárny futóárok közepét a dolinától a 12-ik kavernához húzódó árkot és kerítést megszállotta; saját tüzérségünk délután 7 óra 45 perctől a saját állásunkat és a megszállottakat szétlőtte, összeköttetésem nincs, tüzérséget kérem azonnal értesíteni. A dolinában és alagútban lévők helyzete igen kritikus.”

Szilágyi százados megerősítésére 3 szakasz a 43-októl előre rendeltetett, a Mayer-csoport megerősítésére 2 szakasz 43-as. Az éj folyamán elrendeltetett, hogy az 1-ső és 3-ik ezredbeliek kivonassanak, ami meg is történt. Éppúgy kivonattak a raj vonalban lévő 11-es vadászljbeliek is.

D. u. 10 óra 30 perckor Mayer szds. írásban a következőt jelenti:

„D. u. 7 óra 45 perckor a B. 8. és 7-ből támadást intéztek délkeleti irányban. A századok ezen támadást erős tüzeléssel fogadták, minek következtében ez meg is állíttatott. A tüzérségi tűz ez alkalommal igen hathatós volt, de a színes rakéták használata ellenére több lövés saját csapatainkat is érte. A támadás 9 óra 45 perckor 20—30 lépésre arcvonalunk előtt megállíttatott. A századok, melyek a nehéz tüzérségi tűz és bombaharcban sokat szenvedtek, egy szakasz erősbitést kértek, mely az ezredparancsnokság által ki is rendeltetett.

A 8. szd. jobbszárnyához zárkózva volt 3. ezredbeli osztagok igen heves tüzérségi tűzben állottak, minek következtében ezen erősen lőtt területről elhúzódtak. Az összeköttetés helyreállítása céljából Häuser alezredes úrnak jelentés tétetett.
Mayer szds.”

Az ellenség d. u. 7 óra után nagy hatású zárótűzet adott le a Michelére, a Michèle keleti lejtőjére és Cotici felé a közlekedő utakra, az összes tüzérség és bombavetőkből. Ezen zárótűzzel az egész hegyet füstfelhőbe borította, úgyhogy a füst a földön szétterjeszkedett.

D. u. 7 óra 45 perckor és 8 órakor úgy a Mayer-, mint a Szilágyi-csoport ellen az ellenség támadásba ment át, melyek azonban mind a két csoport által fényesen visszaverettek. Az ellenség szándéka, hogy a Szilágyi szds. balszárnyát átkarolja, meghiúsult.

Délután 10 óra 20 perckor a következő helyzetjelentés megy be a 39. dandárhoz:

„Ellenséges támadást Szilágyi—Mayer-csoportok visszaverték, veszteségek nagyok, tartalékom már nincs, kérek tartalékot sürgősen.”

Erre Kuskó százados megcsappant létszámmal hozzám beosztott és a kőbányában nyert elhelyezést.

Az állásban a futóárkokban és közlekedő utak mentén rengeteg halott és be nem kötött, már egy-két napja fekvő sebesült van. Ezeknek elszállítására kértem három Bauabteilungot és azonkívül a h.o.e.ü-itől személyzetet, kik a sebesülteket bekötözték, mert saját sebesültvivőink nagyrésze elesett.

Augusztus 8-án a lefolyt éjszakán történt eseményekről a következő helyzetjelentés ad felvilágosítást:

„1573. Oláh Pohlfalva 1916, VIII. 8. d. e. 8 óra 45 perc. Az éj folyamán állandóan kísérletezés ellenség részéről balszárny megkerülésére. Meghiúsultak. Szilágyi-csoport közepe ellen d. e. 4 óra 45 perckor erős olasz osztag támadott egy olasz százados parsága alatt, aki súlyosan sebesülve behozatott és meghalt. E támadás visszaverett.

D. e. 5 óra 30 perckor balszárny ellen újabb támadás, mely visszaverett. Ugyanekkor saját vonalba két saját tüzérségi löveg becsapódott. Ellenség tunellt lángvetőzte és büzbombázta.

Helyzet jelenleg: „Mayer-csoport, erős tüzérségi tűz, Szilágyi-csoportnál erős és állandó puska-, géppuska- és tüzérségi tűz.”

Reggel 1 órakor a 39. dandár parancsnoka a következő parancsot adta ki:

„Kiegészítésül a 20. h. gy. hdo. parancsnokság Op. No. 220/40. számú parancsára rendelem:

1. A saját csapataink által jelenleg megszállt vonal *feltétlenül* megtartandó.

2. Ezennel a következő csoportok helyezettnek parancsnokságom alá:

a) Häuser alezredes csoportja (3. h. gy. e. I.; Î4III.; a 17. h. gy. e. *y*₂I. és a 1. h. gy. e. egyes részei); Wippachtól a Biene 6-ig (mint ezideig); Schranz ezredes a Valloné völgybe bevonultatandó, helyette a parancsnokság Falk százados által átveendő.

Hauser alezredes által az ellenség áttörése a II-ik felvételi állásból meg hiúsítandó. Ezen célból még az éj folyamán a Micheli-szakaszból kivonult saját ezredrészei rendelkezésére bocsájtandók.

b) Kratochvil ezredes (4. h. gy. e. 8. százada, Kuskó $\frac{1}{2}$ zlj. és a 43. gy. e. két százada) csatlakozva Häuser alezredes csoportjához a birtokban lévő állásban.

Az éj folyamán ott beérkező Kuskó $\frac{1}{2}$ zlj-al az 1. és 3. h. gy. e. összes részei felváltandók. Az egyedik ezred felváltott csapatai a Valone-völgyben, a 3-ik h. gy. e. csapatai a 3-ik h. gy. e. parancsnoksághoz utasítandók bevonulásra.

A Kratochvil-csoportban lévő 43-ik gy. e.-beli századok ezredtartalék gyanánt visszavonandók.

c) Vokalek őrnagy csoportja (43. gy. e. 5 százada) II-ik állás Michèle mögött Crncitól a Biene 10 felé vezetendő kőfalig. Vokalek őrnagy által a jobbszárnyán lévő honvéd- és vadászlegénység kivonandó s Coticiba a dandárparancsnoksághoz irányítandó. Vokalek őrnagy a Klein ezredes San Martino csoporttal (17. h. gy. e.) az összeköttetést fenntartani tartozik.

4. A kötelékek az éj folyamán rendeződnek.

5. Ezen parancs még az éj folyamán *feltétlenül* végrehajtandó. Keresztülvitele d. e. 6 óráig távbeszélő útján ide jelentendő.

6. Ledniczer ezredes törzsével Coticiben maradt.

7. A 81. h. gy. dandár, 3. és 4. h. gy. e. és Vokalek őrnagy részére mellékelten kiadott Op. No. 220/40. alatti 20. H. gy. h. d. o. parancsnok betekintés után *azonnal* ide visszaküldendők. Az 1. h. gy. e. ezen parancs tartalmáról a 4. h. gy. e.-nél tájékozódják.

8. Kiadatik: 81. h. gy. dand. parság. 3. és 4. h. gy. e. és Vokalek őrnagynak. Stadler ezredes.”

Az elmúlt 24 órai harcokban ejtett olasz foglyok a 141., 142., 70. és 71. ezredhez tartoztak. Éjjel azonban friss csapatok érkeztek, amennyiben 4 óra 45 perckor a Szilágyi-csoport ellen igen erős olasz osztag támadott, mely alkalommal egy olasz százados elesett. Az illető 20. regimento Granatiere di Sardegna, 24a. Divisione tartozott.

Vázlat a Mayer-csoportról reggel 8 órától 3. szám alatt, a Szilágyi-csoportról 10 óra 15 percről 4. szám alatt van mellékelve.

A Szilágyi-csoportnál állandóan erős puska-, géppuska- és tüzérségi tűz. Dél előtt a Szilágyi-csoport ellen újabb erős ellenséges támadás indult meg, amely kézigránáttal, puska- és géppuskatűzzel d. e. 10 óra 20 perckor visszaveretett.

A Gernya- és Böhm-csoportnak d. e. 11 óra 45 perckor a következő sürgöny ment:

„Mészáros dolinából a Biene 8 mögött d. e. 10 órakor jelentik: d. e. 9 és 10 óra között figyeltetett saját tüzérségünk tüze. Két irányból jött: Devetakiból és Cotici irányából. A Devetaki-i lövések mind pontosan az ellenség vonalába estek. A Cotici-irányából jött lövések közül átlag minden negyedik lövés rövid volt. Összesen 10 rövid lövés olvastatott, ami arra enged következtetni, hogy egy ütegnek egy ágyúja rosszul van irányítva. Egy ilyen lövés két honvédet súlyosan megsebesített.

Kérem ezen ügy megvizsgálását.

Péter.”

A Mayer-csoport gránát- és srappellőtűz alatt volt. Az ellenség állásait megerősítette, páncéllőreseket épített be. Délután 5 óra tájban az ellenség zárótűzet adott és úgy a Szilágyi-, mint a Mayer-csoportot és ezredparancsnokságot nehéz bombákkal és ágyúkkal lőtte. Ez a tűz az esti órákig tartott.

Délután 8 óra 10 perckor még mindig erős ellenséges tűz volt. Szilágyi-csoport nehéz tüzérségi és bombavető tűz alatt. A Schönbrunn-alagút nyugati kijáratánál állandóan kézigránát és bomba harcok. A lőszer, kézigránát,

étkezés kiszállítása a Szilágyi-csoporthoz csak nagy veszteségek árán lehetséges. Szilágyi századosnak elrendeltem, hogy a balszárnyat, amely teljesen védetlen volt, kanyarítsa le és igyekezzék az összeköttetést megkapni a II-ik védővonallal. Azonkívül elrendeltem, hogy egy tisztjárőr induljon hátra a Zeiss-csoporthoz, hogy tájékoztassa a helyzetről és arra bírja, hogy e csoport legalábbis egymagasságba jöjjön balszárnyammal, miáltal e szárny tehermentesítve lesz. A járőr Molnár hadnagy parancsnoksága alatt d. u. 6 órakor nehéz viszonyok között elérkezett a Zeiss-csoporthoz. Az összeköttetés helyre volt állítva.

Ezidőben érkezett a 20. h. o. parancsnokságától a következő elismerő *sürgöny*:

„Luxdelta 20, 677. 1916, VIII. 8. d. u. 5 óra 20 perc, Péter A 4-ik ezrednek dicsérő elismerésemet fejezem ki hősiességéért, melyet állásaink, különösen a Schönbrunn-alagút keleti kijáratánál megtartásában tanúsított. Az alagútjárat birtokbantartását, mint az ellenakció kiindulásánál igen fontos pontot továbbra is az ezredre bízom.

Luxdelta 20. Op. No. 221/18.”

Augusztus 8-án d. u. 5 óra 45 perckor a Mayer-csoport tőlem a következő parancsot kapta:

„Rettegh hadapród, aki kb. 35 emberrel a 11. és 12. kaverna dolinában van az ellenség által körülvéve, felszabadítására, valamint, hogy a Biene 6-ban lévő 3-ik ezred osztagaival jobb összeköttetést és kapcsolatot, melyet a dandár elrendelt, kapjunk, Mayer a szürkület beálltával csoportjával előnyomul, felszabadítja Rettegh hadapródot és a 35 embert és a kőfal mentén állást foglal, ott megerősíti magát, jobbszárnya a régi 3-ik védővonal futóárkára támaszkodik. Járőrök a 8a kaverna felé küldendők, ez elfogalandó, lehetőleg foglyok ejtendők.”

Mayer-csoportnak erre a célra rendelkezésre állott a 8-ik század Marék zászlós parancsnoksága alatt. Mauer főhadnagy parancsnoksága alatt a 16/43. és a Kaszás század. Ezen parancs a következőképpen lett végrehajtva: A sötétség beálltával a 8a kaverna felkutatására Ákos őrmester egy járőrrel kirendeltetett. Ezen járőr a kavernát megközelítette, az ott volt olaszokat visszaűzte, kik az ott elhelyezve volt géppuskát is visszavitték. Ezen tény bejelentése után úgy Marék zászlós, mint Mauer és az időközben rendelkezésre bocsátott 9-ik Kaszás századnak az a parancs adatott, hogy saját állásunk a Biene 7 felé előrevitessék, Szilágyi-csoporttal az összeköttetés helyreállíttassák és a 8a kaverna lehetőleg visszafoglaltassék. Ezen célból a Kaszás század a Mauer századtól ba^ra fejlődött, balszárnyával a Biene 8-hoz vezető futóárakra támaszkodva, Járőr vezetőül kirendelve.

Ennek befejezte után, hogy az összeköttetés minden körülmények között megtartassék, jelentést követeltem és ennek beérkezte után elrendeltetett, hogy a század a legnagyobb rendben kis csoportokban kezdje meg 20—30 lépés hosszúságú szökkelésekkel az előnyomulást. Kaszás századnak

különleges feladata a Feldheim hdgy. (Szilágyi zlj.? jobbszárny) szakaszához zárkózni és a kaverna 10-ben elzárt Rettegh hadapród és 30 bajtársát kiszabadítani. Ezen előnyomulás a sötétség bekövetkeztében bár nehezen, de a legnagyobb rendben történt. A századok a nekik kiadott vázlatok visszatérjesztése után az előreszökélés mérvét bejelentették.

A Mayer és Szilágyi csoporttól reggel 5 órakor a következő jelentés érkezett:

„Péter 16. VIII. 9. d. e. 5 óra 40.

A zlj. előnyomult a II. védővonalból a 275. magaslat felé és a következő helyzetet érte el. Wagner zászlós 8/4. század a II. védővonal és a 8a. kevernához vezető futóárok elágazásánál, a balszárnya kb. 180 lépésre a II. védővonal előtt. Ehhez zárkózik balra Mauer fhdgy. 16/43. szd. és ettől balra a Kaszás fhdgy 9/4. századdal, melynek balszárnya a Feldheim hdgy osztagához zárkózik. Felderítő járőr a 8a. kavernát felkutatta, azt megszállva nem találta. (Nem a kaverna 8a. volt, hanem egy előtte fekvő tiszti fedezék.) Megszállása a virradat előtt lehető nem volt. Maver százados”

„Péter 1916. VIII. 9. d. e. 5 óra 45.

Helyzet általában változatlan, időnként rövidebb ideig erősebb puska-tűz, mely leghevesebb és legtovábbtartó délelőtt 5 órakor volt. Alagút kijáratánál ellenség részéről több bedobott kézigránát, ugyanott fűrés és csákányozás hallható, miről az állás mélyítésére, futóárok készítésére lehet következtetni.

Szilágyi százados.”

Augusztus 9-én délelőtt 6 órakor kaptam a következő parancsot:

„Cotici 1916. VIII. 9. d. e. 8 óra.

A 20. h. gy. h. o. op. No 222/2. parancsára: Birtokunkan lévő állás VIII/10-re virradó éjjelen az anyag Noveloba visszaszállításával — üritendők. Addig szívós vitéz kitartás a birtokban lévő állásban.

A nehéz és a könnyű tüzérség részeinek a megszállandó 3. vonal mögé való visszavonulás folyamatban.

Ez csakis a csoport- és ezredparancsnokok tájékoztatására szolgál. Tovább telefonálása tilos.

A 81. h. gy. dand. parság álláspontját Gabrije dln-ra helyezze át. Emellett a távbeszélő összeköttetés egy percre sem szakítható félbe. Küldőncvonal létesítendő.

A Lednitzer ezredes parancsnoksága alatt álló 1/20. hegyi lövész szakasz utasítandó, hogy nemcsak a mindezideigi célok ellen, hanem szükség esetén a Mte. San Michelen levők ellen is a Biene 10. bezárólag működjék.

Kiadva 81. h. gy. dand., 3. és 4. h. gy. e. és Vokalek őrnagynak.

Stadler ezredes.”

Augusztus 9-én virradatkor az ellenség a Mayer-csoport előretolását észrevévén, azt nagy erővel megtámadta. Az olaszok rajvonalunkat már 60 lépésre megközelítve, igen heves puskatűz alá vették, mire hirtelen megfordultak és visszafutottak. Marék hadapród ezen pillanatot felhasználva a 8a. kaverna elfoglalása céljából, támadásra indult és a kaverna 8a.-ig a kúpra hatolt és azt elfoglalta, amely támadáshoz a Maurer század is csatlakozott. Csak az ellenük egy dolinából felfejlődő ellenség és a tüzérség' közreműködésének hiánya állította meg ezen bátran és halálmegvetéssel előretörő csoportot, amely az ellenség pánikszerű visszavonulását felhasználva, tüzérségi támogatás mellett volt állásainkba, a Biene 7-be, behatolt volna. Az ellenségre ezen vakmerő támadás mély benyomást keltett.

Az ellenünk időközben fejlődő ellenséges tűzhatás egyrészt a nagy erők fejlődése, másrészt az átkarolás veszélye miatt a támadás beszünttetett és a kiindulási helyre való visszahúzóadás elrendeltetett.

A visszavont két század azon a helyen, melyet virradatig elért, egész napon át több támadást vert vissza, minek megerősítésére Dückstein zászlós géppuskás szakasza is kirendeltetett. Ezen utóbbi géppuskás szakasz igen jól választott helyről az egész előterepet és a Biene 7. futóárkának részeit pásztázhatta, egy géppuska pedig a Michèle nord felé is működhetett.

Az események a másik balszázadnál Szilágyi százados jelentéséből szó szerint vették:

9-ének délelőttije majdnem állandó váltakozó hullámzó harcokkal telt el, jobbra balra tőlünk támadó saját csapatok támogatása, segítség az ellenséges ellentámadások megtörésében, saját arcvonal elleni megújuló támadások visszaverése és az olasz járőrök guerilla harcainak visszautasítása és mindezen nehéz teljesítményeket végezte kifogástalanul legénységünk testben, lélekben kimerülve, éhezve, szomjazva, soraiban meggritkítva, sokszor lőszer és kézigránát nélkül és sajnos igen gyakran saját tüzérségi tűzben.

A tőlünk balra lévők nem tudván magasságunkban előrejönni, bal-szárnyunk a levegőben lógott és midőn a jobbszárnyunkhoz csatlakozva volt Kaszás csoportot az ellenség egy dolinába bevetve elfogta, ezen szárnyunk is fedezetlen maradt.

9-én délután 1 órakor az alagút hátsó kijáratát is megközelítette az ellenség, felülről kézi bombákkal ostromolta, a mellékbejárat melletti löszraktárt felgyújtotta.

Délután 4 órakor az alagutat védők helyzete reménytelennek látszik. Az alagút belső képe is leírhatatlan. Gyér világítás, bűzös levegő, halottak, sebesültek jajgatása, az olasz kézigránatok robbanása, a betóduló sűrű füst és a szótlan harcosok ...

Az esti órákban az ellenség az alagút hátsó kapujának ostromával csodálatosképpen felhagyott.

Bámulatraméltó volt minden egyes ember működése. Ha valahová egy ember kellett, mindjárt akadt jelentkező, ha nem is volt a szakmája. Tele-

fonisták küldönc szolgálatot végeztek, a küldöncök sebeket kötöztek, sebesültvivők fegyverrel álltak őrt az alagút kijáratánál...

Délután 10 óra tájban jött a visszavonulási parancs, öröm, mert megszabadulást jelentett, fájdalom, mert az egy éven át védett véráztatta helyet az ellenségnek oda kellett ajándékozni és végül büszkeség, hogy négyes honvéd állt legtovább a helyén és hagyta el utoljára a Mte. San Michelét!”

Délután 4 órakor érkezett a következő parancs:

„39. h. gy. dand. parság. 222/12. Cotici 1916. VIII. 9. d. u. 4 óra. A 20. h. gy. hdo. parság Op. No 222/7. parancsára rendelem:

1. A jelenlegi harc vonal ma éjjel a III. védelmivonalba (Pristanti—Lokvica nyugat—Oppachiasella kelet) visszavonatik.

2. Az új vonal a 17. gy. hdo. által lesz megszállva.

3. A 20. h. gy. hdo. Comen környékén pihenőbe helyeztetik. 3. h. gy. e. Preserje, 4. h. gy. e. Suta, 17. h. gy. e. Comen 81. h. gy. dand. parság Comen, 39. h. gy. dand. parság Suta.

4. Végrehajtás:

a) A gyalogság zöme a harc vonalból való visszavonulását 9-ről 10-re éjfélkor kezdi meg.

A jelenlegi vonalban utóvédek a honvédség által visszahagyandók és pedig oly erőben, hogy az első vonal gyengítése észrevehető ne legyen. Ezen utóvédek d. e. 2 órakor vonulnak vissza és az állásban egy gyér vonalat hagynak, mely utóbbi vonal d. e. 3 órakor visszamegy.

5. A visszavonulás eszközlendő:

a) Szűcs százados (17. h. gy. e.) az Isonzó szakasz mögött álló menetszázadokkal a 81. h. gy. dand. parság által a Rubbia kastély park útján — Gabrije Grn.—San Gradó di Merná-n át Segeti táborba. Ott étkezés, azután tovább. A menetszázadok „S” táborban a 17. gy. hdo. parságnál jelentkezni tartoznak.

b) A 11/41. gy. e. taliga úton Boschini Garije Din.—Gabrije Din.—Valone—Lokvicán át Segeti táborba, hol a 34. gy. dand. parsághoz bevonul.

c) 3. h. gy. e. 238-on át, közvetlen északra a taliga úton —242—Valoné—Lokvica—Segeti táborba, ott étkezés után tovább.

d) 4. h. gy. e. és 11. vadászok. Cotici—Lokvicán át Segeti táborba, ott étkezés, azután tovább.

e) III/43. gy. e. (Vokalek őrnagy) Alsó Cotici—Devetaki—Lokvicán át Plensky tábor.

f) 1/20. hegyi Gerd, szakasz a 81. gy. dand. parság által Gabrije Grn—Lokvicán és a Segeti táborból előre küldendők.

6. Elszállások a Segeti táborból előre küldendők.

7. Ma a tartalék élelemadag elfogyasztandó.

8. összes sebesültek, lehetőleg sok anyag és minden harceszköz elhozandó.

9. A csapatok kivonása és visszamenetele a legnagyobb csendben és az ellenség által észrevétlenül hajtandó végre.

10. A segeti táborba érkező honvéd csapatok parancsnokai beérkezés után nálam jelentkezni tartoznak. (Táborparság Segeti-nél.)

11. Kiadva: 81. h. gy. dand. parság, 8. és 4. h. gy. e., 11/41. gy. e. III/43. gy. e. A parancs átvétele távbeszélőn jelentendő. Stadler ezredes ”

Erre a következő intézkedéseket adtam ki:

„Szilágyi százados, 1916. VIII. 9. d. u. 5 óra 45.

Szürkület beálltával kisebb járőröknek fontos pontokon való visszahagyása mellett az egészszel „S” tábor.

Legnagyobb csend.

Titoktartás.

Visszahagyott járőrök talán egy órával az indulás után szintén oda.

Kratochvil ezredes.”

Később délután 8 órakor ugyanezt a parancsot Szilágyi századosnak újból elküldtem.

„Mayer százados, 1916. VIII. 9. d. u. 6 óra 45.

Éjjel 12 órakor a Mayer csoport feloszlik. A 43-ok ezredükhöz bevonulnak. Dühstein, Marék osztagaikkal Lokvicán keresztül „S” táborba. Ott százados úr átveszi a gyülekező négyesek felett a parancsnokságot, ugyanott csatlakozik a 11-ik vadászszázad, ott étkezés, étkezés után indulás Sutára.

Titoktartás, legnagyobb csend.

Telefonparancsokat osztogatni nem szabad.

Kratochvil ezredes ”

„Vokalek őrnagy 43. gy. e. 1916. VIII. 9. d. u. 6 óra 30.

Szilágyi százados csoportja, mely egynéhány honvédből és Brahr. hadnagy parancsnoksága alatt álló 43-as osztagból áll, utasítást kapott, hogy a sötétség beálltával észrevétlenül bevonuljon.

Brahm hdgy azután ismét a 43. ezred kötelékébe lép.

Maurer főhadnagy, aki jelenleg a II. állásban van, azonnal őrnagy úr parancsnoksága alá lép.

A 8. honvédszázad maradéka és két géppuska, Marék zászlós, éjjel 12 órakor a visszavonulást megkezdi. Kratochvil ezredes.”

„Russay dr. 1916. VIII. 9. d. u. 7 óra.

A segélyhely Coticiből éjjel 2 órakor elindul S. táborba. Ott étkezés, onnan menet Sutára. Sebesültek és betegek mind elszállítandók. Rupai segélyhelynek parancs kiadva. Kratochvil ezredes.”

„Pálffy e. ü. zászlós, 1916. VIII. 9. d. u. 7 óra 50.

A rupai segélyhely ma éjjel a sebesültek és betegek elszállítása, de legkésőbb 3 óra után Segetibe menetel. Ott étkezés, onnan menet Sutára. Az esetleg még ott lévő 4. ezredbeli részek, törzskönyha, stb. mind a sötétség beálltával útbaindítandók. Kratochvil ezredes.”

A küldöncszolgálat Szilágyi századoshoz nagyon meg volt nehezítve s egyik küldönc a másik után elesett. Ezért a visszavonulási parancsot 3 kiállításban, 3 külön küldönc által küldöttem el. A sötétség beálltával sikerült a küldöncöknek Szilágyi századoshoz beérkezni kézbesítve a parancsot a visszavonulásra s az összes anyagok és bombavetőek elszállítására, óvatosan, egyenként, szökelésszerűen megközelítették a második védővonalat s onnan folytatták a gyülekezést a kőbánya felé. Összinté nagy öröm keletkezett, mikor a 3 napon át legkritikusabb és legveszélyesebb helyzetben levő Szilágyi csoport megérkezése valónak bizonyult.

A 4. h. gy. e. az elmúlt napokban dicsősegesen és fényesen harcolt. A túlerőben levő ellenség mindig friss új erőket dobott harcba, de a 4. ezred ércfalán mindenütt megtört támadása. Így 6-án délután, mikor a Michèle nyugati kúpján Bartolffy 1. ezredbeli áttört és a Crnci felé közeledett, hogy az áttörést teljes mértékben megvalósítsa, szemben találta magát Kuszko 4. ezredbeli százados két századával, aki megakadályozta az ellenség terjeszkedését. Még aznap éjjel a 4. ezrednek két zlja ellentámadásra rendeltetett a Michelére, hol az ellenség megvetette lábát. 7-én reggel, amikor úgy látszik az ellenség szintén támadásba ment át, ezen támadás találkozott a 4. ezred ellentámadásával. Az ellenség támadása a Biene 7., 8., 9., 10. vonalában nemcsak megakadt, hanem ezekből a Bienékből legnagyobbbrészt kiszorított és csak a balszárnyam ellen indított erős támadása akadályozta meg, hogy ezen Bienéket 3 napon át is tarthassuk. Így ezen hatalmas ellenség támadás megállított.

Az ellenség 7-én úgy mint 8-án, éjjel-nappal friss csapatokkal támadta meg a 4. ezred hősi módon küzdő gyöngé századait. De törekvése nem sikerült. Fényesen visszaverettek támadásai, sőt helyenként a védők ellentámadásba mentek át. A Schönburg alagút, amely a Biene 8-ba torkollik, saját kezünkben volt, onnan minden pillanatban megkezdhető lett volna a Michèle visszafoglalása. Az ott lévő 4-es honvédek Szilágyi százados parancsnoksága alatt befészkeltek magukat az ellenséges arcvonalba és onnan géppuskáikkal fájdalmas veszteségeket okoztak nekik. Az ellenségnek minden kísérlete, hogy lángvetővel, kézigránatokkal, búzbombákkal stb. birtokába ejtse ezt az alagutat, hiábavalónak bizonyult.

9-én reggel, amikor a Michèle kiürítése terveztetett, a Mayer-csoport egy ellenséges támadást fényesen visszavert, ellentámadásba ment át és elfoglalta még a Mte. San Michèle keleti kúpját. Onnan csak azért vonult vissza, mert oldalban nagy erők által veszélyeztetve volt.

A 4-ik ezrednek ezen makacs magatartása, szívós védelme lendületes támadásai az ellenségnek nagy erőit vonták magukra, megakadályozták és lehetetlenné tették neki, hogy a Mte. San Michelét birtokba ejtse. A 4-ik ezred hősi magatartása lehetővé tette, hogy tüzéségünk a Mte. San Micheléről akadálytalanul eltávozhasson és így egész nehéz tüzéségi anyagunk biztonságba helyzetetett. Az ellenség dacára annak, hogy Görzöt már elfog-

lalta és hogy egészen a Wippachig jutott előre, a Mte. San Michèle megszálló őrségét támadni nem merte.

10-én d. e. 2 óra után hagyta el a 4-ik ezred parsága és 3 órakor a 4-ik ezred utolsó részei a Mte. San Michelét.

Vérvő szívvel hagyta ott minden honvéd a dicsőséges, véráztatta sziklatömböt. 13 hónapja harcolt a 4-ik h. gy. ezred Mte. San Michelén és környékén. Fényes, gyönyörű harcokban és haditettekben megghiúsította az ellenségnek az előnyomulást. örökké dicsőségesnek maradnak a Peteano Boschini nevei, Michèle Nordhang nehéz, de gyönyörű tölcsérharcai, magán a Mte. San Michelén és főképpen a San Martinónál folytatott harcok napjai, ahol az ezred az ellenségnek többszörös sikerült áttörését megakadályozta és az ellenséget visszakergette. Maga az ellenség is elismerőleg nyilatkozott a Mte. San Michelén harcoló hősi osztagokról. Az olasz újságok egyhangúlag kiemelik, hogy az olasz csapatok legutóbbi tömegtámadásaik alkalmával is a Mte. San Michèle hős védőit találta legharciasabbnak.

Ezzel lezáródott a Mte. San Michelei események története, amely oly szoros dicsőséges kapcsolatban van a magyar királyi 4-ik honvéd gyalogezreddel. Kratochvil Károly s. k. ezredparancsnok.

A tényeknek megfelel: Mayer Imre s. k. százados, Szilágyi István s. k. százados, Pollák József s. k. főhadnagy, Kuzskó Endre s. k. százados, Szakács Árpád s. k. hadnagy, Molnár Béla s. k. hadnagy, Boross Gábor s. k. százados

A Monte San Michelétől, amelynek gránátépte sziklái annyi ezer hős magyar honvéd vére festette pirosra, az ezred költője: Jámbor Lajos a következő, minden négyes honvéd szívéből jövő gyönyörű költeménnyel búcsúzott el.

BÚCSÚ A SAN MICHELÉTŐL

Isonzó völgyéből vad sirokkó támadt,
 Hull a tüzeső és az acélzápor;
 A Halál csontökle veri a sziklákat
 S vigyorogva bámul a szemünkbe százszor ...
 Hajh! de már sok vihar zúgott el felettünk!
 Hajh! de már acéllá szilárdult a lelkünk!
 Törhetnek, dőlhetnek a védőfalak:
 Négyes gárda végig a helyén marad!

Tombolhat a dühös pokoli fergeteg:
 A Négyes még az úr a San Michelén!
 Mind bízik, mind kitart; hős szívük nem remeg,
 Bár minden tizedik áll már a helyén!

De a fáradt karok tízszeres erővel
 Verik — töltény fogytán — irtó kő-esővel
 A hegyre zúduló bős ellenséget:
 „Monte San Michelét nem adjuk néked!...”

Az a véres állás minthogyha lett volna
 Kis családi fészünk, ős szülei ház
 S mintha az a hegy is csak érezte volna,
 Hogy rajta egy darab Alföldünk tanyáz:
 Napsugaras puszták aranyszívű népe,
 Aki dalolva megy gránátok tűzébe,
 S mindhalálig védi a földdarabot,
 Melyet vérhullása szentté avatott...

Ámde jön a Parancs — eddig még nem hallott. .
 Csüggedten lankadnak le a hős karok,
 S földresütött szemmel — egy-egy élőhalott! —
 Mennek le a hegyről a bús magyarok.
 Oda az a halom, melyért egy év óta
 Annyi ezer „Négyes” küzdött és vért onta,
 Melynek minden köve, bokra ismerős ...
 Oda a büszke név: „san-micheli hős! ...”

— El a könnyel, fiúk! Hisz' ahol ti álltok,
 Szentté lesz ott minden talpalatnyi föld!
 Emlétek megőrzik a feldúlt állások,
 S dús temetőjével a Vallone-völgy ...
 Akárhogy dühöngjön ez a vad sírokkó:
 Nem tépheti le a babért a sírokról,
 S nem moshatja le a dülő fergeteg
 Rólatok a „san-micheli hős” nevet! . .

1916 augusztus.

Jámbor Lajos
 tartalékos hadnagy.

A „Magyarság” című napilap 1931. évi március 15-iki számában Julier Ferenc ny. ezredes úr tollából a következő leírás jelent meg a San Michèle elestéről. A cikket az alábbiakban szórói-szóra közlöm:

Nagyváradai honvédek.

Írta: Julier Ferenc ny. ezredes.

A görzi csata ismertetése kapcsán — a legutolsó közleményben — utaltam arra, hogy a görzi hídfőt és Görz városát az olaszok támadása ragadta el tőlünk, a doberdói fensíkot azonban sikeresen megvédelmeztük és ezt csak az általános hadi helyzetre való tekintettel, önként ürítettük ki.

A doberdói fensík védelmében ekkor különösen a nagyváradai honvédek tüntették ki magukat. Erről a kiváló honvédezredről akarok most megemlékezni.

1916 augusztus hó 6-án a kora délutáni órákban a budapesti honvédek-től védett Monte San Michèle, mely a doberdói fensík kulcsát jelentette, miután az olaszok pergőtüze ott minden állásunkat szétrombolta és a védőrséget majdnem teljesen megsemmisítette, a rohamra induló olaszok kezére került.

A hadosztálytartaléknak, két részletben: délután 4 és este 7 órakor intézett ellentámadása véres, makacs harc árán ugyan átmenetileg visszacserezte az elvesztett állásokat, 300 foglyot is hozott, de csapataink az egyenetlen harcban súlyos veszteségeket szenvedtek s végül is az olaszok újabb rohamának hatása alatt éjfél előtt hátrálni kényszerültek, önfeláldozó támadásuk mégis elérte azt, hogy az olaszok további térnyerésének egyelőre határt szabott. De ezzel csapataink harci ereje teljesen kimerült. Még egy olasz roham s akkor állásaink helyrehozhatatlanul áttörtnek.

Ekkor az itt vezénylő József főherceg, hadtestparancsnok a Valloné-völgyben levő egész tartalékát, közte Kratochvil ezredes vezetése alatt a nagyváradai honvédek két zászlóalját is, előre rendelte. A nagyváradiaknak jutott a feladat, hogy a Monte San Michelét arctámadással foglalja vissza.

Éjfélkor indult el ez a két zászlóalj Cotici községtől, hogy hajnalban ez ellentámadást az elvesztett állások visszacszerzése céljából végrehajthassa. A nagyváradai 4-es honvédek sötét éjszaka, az olasz tüzéség gránátzáporában fejlődtek a harchoz. Kratochvil ezredes parancsa szerint jobbról Rajnoga őrnagy egy zászlóaljjal, balról Barna százados és a középen Szilágyi százados egy-egy fél zászlóaljjal indult meg a Monte San Michèle kimagasló tömbjének.

Augusztus 7-én már ki virradt, mikor az elszántan támadó honvédek az olaszok állásaiba hatoltak és azokat véres kézitusa után elfoglalták. A Monte San Michèle így megint a mienk lett. Szép eredményt értünk el, de az nem volt tartós. Csak félóráig örülhettek a vitéz magyarok a sok áldozattal kivívott sikernek, újabb pergőtűz zúdult reájuk és aztán megritkult soraikat két oldalról olasz tömegek rohanták meg. Hiába volt minden hősiesség, a Monte San Michelét — immár harmadszor — fel kellett adni. Ebben a harc-mozzanatban a nagyváradiak megint sokat vesztek. Rajnoga őrnagy olasz fogságba került, Barna százados hősi halált halt. A pár száz főre leolvadt harccsoport magatartását ekkor Szilágyi százados szabályozta, ki meg-

maradt vitézeit 100—150 lépésnyi rövid távolságra, a feladott hegytömb innenső lejtőjén karsztlyukakba rendelte vissza. A honvédek itt némi fedezéket találtak, de velük szemben az olaszok voltak uralgó állásban. A olasz vonalnak azonban maradt egy gyenge pontja, helyesebben folytonossági hiánya.

A Monte San Michèle két kúpja között levő nyereg alatt ugyanis egy 100 lépés hosszú sziklaalagút vonult, mely az olaszok kezébe került állást azzal a vonallal kötötte össze, ameddig a honvédek visszamentek.

Ennek az alagútnak az olasz állásba torkoló kijáratát Szilágyi százados nem adta fel, mert helyesen számított arra, hogy valamely nagyobb erővel később intézendő támadásunknál ez az alagút nekünk jó szolgálatot tehet. Merész elhatározásában igazi hősökre támaszkodhatott, akik közül Marék András, Bugyáky Lajos és Beregszászy Dezső tartalékos zászlósokat külön kell megemlítenünk.

A vázolt védőállásban a honvédek egész napon át kitarítottak. Elviselték a legnehezebb ágyútüzet és az olaszok két nagy támadását visszaverték. Szilágyi honvédéinek volt tehát köszönhető, hogy a Monte San Michèle elvesztése nem vált csatadöntő fontosságúvá. A hadihelyzet azonban huzamosabb időre tarthatatlan volt. Csak idő kérdése lehetett, hogy a vitéz védők mikor semmisülnek meg. Vagy végérvényesen vissza kellett a San Michelét foglalni vagy pedig véglegesen hátra kellett menni a mögötte 400 lépésre fekvő, előkészített 2. védőállásba, mert a megmaradás azokban a karsztlyukakban, ahol a csapat most volt, szemben a magaslaton levő olaszokkal, a csapat biztos feláldozását jelentette volna. Az olaszok állandóan ágyútüzzel, aknákkal és kézigránátokkal árasztották el a védőkét. Különösen nehéz helyzete volt annak a kis csapatnak, mely az alagútnak az olasz állásba nyíló bejáratát tartotta. A honvédek ellen itt az olasz közvetlen közelből lángvetőket hozott működésbe és büzbombákkal iparkodott ellenállásukat megtörni, majd rohamokkal kísérletezett. De az alagútban elhelyezett géppuskák az olaszok rohamozó sorait simán letarolták. Kratochvil ezredes büszkén jelenthette, hogy a honvédéi az állást még tartják, de nem hallgathatta el, hogy a „dolinákban, az állásban, a futóárkokban és az összekötő utak mentén tömegesen fekszenek halottaink és bekötözetlen sebesültjeink”. Hátulról kért segítséget, hogy a „sebesülteket elláthassák és a halottakat eltemethessék, minthogy az ezred sebesültvivői majdnem mind elesetek.”

A védőknek továbbra is ki kellett tartani. Több tartalék nem volt, amivel a Monte San Michèle visszafoglalása megegyezően megkísérelhető lett volna, az állást pedig feladni, mielőtt a csapat a lehetetlent is meg nem próbálta, a Doberdón és Kratochvil ezredében nem volt szokás. Ezért a parancs így szólt: „Kitartani!” Lukachich tábornok megdicsérte Nagyvárad hőseit, de kimondta: „Az alagútkijárat birtokbantartását, mint az ellenakciónál igen fontos pontot, továbbá is az ezredre bízom.” A nagyváradiak a parancsot teljesítették is. Az ellenség golyózáporában, akna- és ágyútüzeiben még augusztus 8-án is kitarítottak. Az első 48 órát a csapat még türelmesen elvi-

selte. Az alagút mindkét végén honvédek álltak. Megvolt az összeköttetés hátrafelé s így a védők remélhették, hogy éjszaka lőszert és eleséget kapnak, Bizakodhattak, hogy majd csak felváltják őket. De a harmadik napon, augusztus 9-én a testileg és lelkileg kimerült honvédeink kezdték türelmüket veszíteni. Ez magyarázza meg, hogy a harccsoport jobbszárnya, melyet a fogságba került Rajnoga helyett Mayer százados vezényelt, ezen a napon reggel, miután egy olasz támadást visszavert, hallatlan vitézséggel ellentámadásra indult és a Michèle északi kúpját — immár negyedszer — visszafoglalta. Olasz pergőtűz és azután olasz roham volt erre a válasz. Vissza kellett menni a dolinákba. Azután az állapot egészen reménytelenné vált.

Az olaszok ugyanis arra a gondolatra jöttek, hogy az alagút innenső bejáratának elfoglalásával bírják a honvédeket megadásra. Kezdetét vette a legkülönlegesebb küzdelmek egyike, aminőt eddig csak a várostromokból ismertünk. Délután 1 óráig az olaszok a rohamosan fogyó védőkkel szemben a hátsó bejáratig dolgozták magukat előre, felülről kézigránatokkal beszorították a honvédeket az alagútba és ennek bejáratánál lévő lőszerraktárunkat felgyújtották. A körülfoglalás így megtörtént. A honvédezredet, illetve azt a 200 hőst, ki ebből a dicső ezredből még életben maradt és Biharországot a Doberdón képviselte, a hátul lévő magasabb parancsnokok már elveszítettnek tartották. Az alagútba zárt honvédek most már maguk is elvesztették reményüket, hogy megszabadulhatnak. A gyér világítás, a bűzös levegő, a halottak közvetlen szomszédsága, a sebesültek jajgatása, a betóduló sűrű füst, mely a lélegzést megnehezítette, a beszédet megakadályozta, alkalmas volt arra, hogy a védőknek a már három nap óta tartó élet-halál harctól a legvégsőig feszült idegeit elernyessze és lelkierőjét teljesen megtörje. Szilágyi százados azonban értett ahhoz, hogy embereibe még most is lelket öntsön. Okmányból idézek: „A védők már vizeletükből készült sárral voltak kénytelenek meggátolni igyekezni az alagút-szájnyílás faburkolatának lángrobbanását, a legénység a sűrű füsttől már fuldokolni kezdett...” De a magyarok nem adták meg magukat. Elhatározták, hogy életüket drágán adják el. Elszántságuk meghozta az eredményt. A sötétség beálltával az olaszok az alagút kapujának ostromát abbahagyták és bizonyára tartva az esetleges felmentő kísérlettől, hátravonultak. Az út hátrafelé szabaddá vált.

Ekkor este 10 órakor kapta meg Szilágyi százados Kratochvil ezredes parancsát, hogy csapatával vonuljon vissza. Egyenként lopóztak hátra a honvédek, nehogy az olaszok az állás feladását észrevegyék. Ejjfelre az utolsó honvéd is elhagyta az alagutat, anélkül, hogy bántódása történt volna.

Berzevic a visszavonulási parancsot már augusztus 8-án este kiadta. Ennek alapján a tüzérség és egyéb hadianyag hátraszállítása már a következő éjjel megkezdődött. A nagyváradi honvédek még 24 óráig védték állásaikat, sőt közben a Monte San Michelét is megrohanták. A harctér legfontosabb pontján tanúsított bámulatos hősi magatartásuknak volt köszönhető, hogy a hadianyag hátraszállítása rendezetten és hiánytalanul megtörténhetett és hogy az olaszok a visszavonulást nem zavarták. Az olaszok augusztus

10-én reggel kiürített állásainkat még ágyútűzzel árasztották el s mikor onnan választ nem kaptak, jutottak annak tudatára, hogy a doberdói fensík az övék lett.

A nagyváradi honvédezred, mely azt a csatát közel 3000 csatárral kezdte meg, a csata alatt annyi vért vesztett, hogy állománya egy menet-zászlóalj besorolása dacára 1100 főre csökkent. Az ezred hősi magatartását a Mária Terézia rend káptalanja is méltányolta, mikor Szilágyi István századost a tisztí arany vitézségi éremmel tüntette ki.

Lesz még nekünk nagyváradi ezredünk!

Julier Ferenc ny. ezredes.

A Monte San Michelét csak nehéz harcok után adta át parancsra ezredünk az ellenségnek. A Monte San Michèle utolsó napjainak tíz tani harcában minden négyes tiszt, altiszt és honvéd vitéz, bátor és hazájához hű hős volt.

A harcokban elesett Barna István százados, Tóth Ferenc és dr. Fleischer Sándor tart. zászlósok, Endorfer Ágoston tartalékos hadapród, Kun Sámuel tartalékos h. őrmester és igen sok altiszt és derék honvéd.

A harcok folyamán különösen kitüntették magukat Szilágyi és Kuszko századosok, Szakács és Halász főhadnagyok, Bugyáki, Halász, Kottán, Gelber és Molnár hadnagyok, Marék és Eröss zászlósok.

Az itt felsorolt tisztek egyikének Bugyáki Lajos arany vitézséges hadnagynak álljon itt egy akkori jelentése erről a harcról:

„1916 augusztus hó 6-án az olaszok elfoglalták a Monte San Michèle nevű hegyet. Zászlóaljunk éjjel nagy tűzérzési tűzben ért fel. Parancsot kaptunk a támadásra. Heves ellenállás után elfoglaltuk az első állást, honnan több foglyot vittem le, majd rövid idő múlva a második vonalat is visszafoglaltuk. Míg a halottakkal, sebesültekkel és foglyokkal foglalatostkodtunk, az alatt tőlünk jobbra az olaszok nagy erővel betörték és mindent oly gépfegyvertűzzel kereszteztek, hogy alig tudtam három emberrel a fentnevezett hegy alagútbejárójába jutni. Alighogy elhelyezkedtem a három emberemmel, az olaszok be akartak törni az alagútba, azonban mi erős puskatűzzel és kézigránáttal fogadtuk őket. Többször megpróbálták támadásukat és amikor nem sikerült, akkor gépfegyvert állítottak velünk szembe, hogy az alagutat végigsöpörjék. Azonban egy jól irányzott lövés az irányzóikat leterítette és a gépfegyverhez nem mertek közeledni. Három napon át állandóan kézigránatokkal, búzbombákkal és lángszórókkal próbálkoztak, azonban egyetlen vállalkozásuk sem ért sikert. Az olasz járőrök két nap óta a hátunk mögött voltak. A harmadik nap estéjén kaptuk a parancsot: egyenként, észrevétlenül visszavonulni. Előzőleg megbeszélést tartottunk és azután kezdtünk az olasz járőrök mellett saját csapatunkhoz átsökni. Sikerült is. A három napi makacs ellenállásunk eredménye József főherceg hadtestparancsnok parancsából tűnt ki, amelyben az olasz vezérkar jelentését közli,

hogy a San Michelénél a mi észrevétlen szökésünk után, még három napig nem mertek előre menni, mivel azt hitték, hogy az alagútban nagy csapatok vannak elhelyezve és cseltől féltek.”

* * *

A Monte San Michèle kiürítése után a saját csapatok a Lokvica Oppachiaselló vonalat szállották meg, az ezred pedig Skrbina községbe ment hátra rövid pihenőre, ahol a pótzászlóaljtól jött századokkal némiképp kiegészítettet. A pihenő azonban nem sokáig tartott: már augusztus közepén újra állásba került és igen nehéz körülmények között ismét fényesen megállta a helyét. Az olaszok úgynevezett VII. offenzívájukat vívták ezidőben és több helyen áttörték alig kiépített új frontunkat. Az ezredre hárult a feladat, hogy Oppachiasella környékén visszafoglalják ez állásokat. Ez alkalommal Falk százados zászlóaljparancsnok a 4-esek egy zászlóaljával és a hozzá beosztott bosnyák századdal remekül átgondolt és fényesen végrehajtott ellentámadást vezet az állásokba betört olaszok ellen és bravúrosan kiveri őket. E harcokról szól az itt közölt ezred-eligazítás, amelyet teljes egészében, mint egykorú dokumentumot szintén szórói-szóra közlök, bár annak egy része nem e harcokkal foglalkozik:

„M. kir. 4-ik honvédegyalozred.

136. SZ. ELIGAZÍTÁS.

Állás. 1916. évi augusztus hó 18.

1. A hadsereg főparancsnokság 33. számú parancsával az ellenség előtt tanúsított bátor és vitéz magatartásuk elismeréséül az alant felsorolt hadirokkantaknak a következő kitüntetéseket adományozta:

I. oszt. ezüst vitézségi érmet: Czégény Sándor, Vargha Domokos és Tábora Sándor honvédeknek.

II. oszt. ezüst vitézségi érmet: Jákó Gábor, Olasz Ferenc, Majoran János, Nagy Mihály, Pljesovszki György, Serdült Ferenc és Zahorán András honvédeknek.

2. A 225. számú h. o. eligazítás 2. pontját szószerint közlöm:

„Dicső múltjukhoz híven a legnehezebb órákban vitéz honvédjeim az óriási túlerejű ellenségnek minden tömegrohamát elkeseredett harcokban visszaverték és a legrettenetesebb tűzéségi tűzben híven kitartva, állásainkat megvédték. Szeretetteljes hálával köszönöm tiszteknek és legénységnek hősiességüket, melynek szemtanúja lévén, tudom, hogy hasonló a háborúban még alig volt. A Mindenható áldja meg mindnyájukat és azon tudat, hogy az Igazság győzni fog, adjon erőt további küzdelmünk győztes befejezéséhez. Tiszteket és legénységet üdvözlöm

József főherceg.”

3. A 226. számú h. o. eligazítás 1-ső pontját szószerint közlöm:

„A 4-ik honvédegyalozrednek, amely a két utóbbi napon a pusztító ellenséges tüzérési és bombavető tüzet olyan hősiezen állta és nagy veszteségei és csekély csatárlétszáma dacára a mai napon is délelőtt az állásába nyomult többszörös túlerejű ellenséget kézitusában kivetette, délután pedig annak egymást követő három támadását verte vissza, állhatatos és vitéz magatartásáért a legfelsőbb Szolgálat nevében meleg elismerésemet és köszönetemet fejezem ki.

Mindkét parancs a legénységnek kihirdetendő és anyanyelvén megmagyarázandó.

4. Bordás Antal bombavető tizedest, mert e hó 15-én egy ellenséges támadás után fogságba került, de ő bátran kivágta magát és egy olasz hadnagyot egy közlegénnyel foglyul ejtett, szakaszvezetővé és Zsugye Karácsony bombavető tizedest, mert e hó 15-én az olaszok már teljesen körülfogták, de ő bátran szembeszállt velük és még a rábízott bombavetőgépeket is megmentette, szakaszvezetővé előléptetem.

A zlj-aknak kihirdetendő, róluk kitüntetési javaslat beterjesztendő.

5. Az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartásuk, hű és buzgó szolgálataik elismeréséül a következő távirásokat előléptetem: Péchy József 1888—1914, Bauer Nándor 1883—1914—3183, Klein Sándor 1890—1914 tizedeseket szakaszvezetőkké; Brodbek Frigyes 1896—1915, Prohánka Miklós 1889—1910, Tarr Lajos 1896—1915 örvezetőket tizedesekké; Katyják János 1896—1915, Kurai Mihály 1896—1915, Tiszay Vilmos 1896—1915, Boncó Lajos 1889—1914, Pluhár János 1896—1915 honvédeket örvezetőkké.

6. Minden tiszt és tisztjelölt, aki csapattestén kívül teljesít szolgálatot, tartozik csapattestét 1916 szeptember 1-én tábori levelezőlapon beosztásáról értesíteni.

Azontúl minden áthelyezésről vagy hosszabb ideig tartó más beosztásról csapattestét új állomáshelyére való beérkezése után értesíteni tartozik.

7. A 226. számú h. o. élig. 9. pontját szószerint közlöm: Tapasztaltam, hogy számos könnyű sebesült fegyver- és felszerelés nélkül indítatik útba a h. o. e. ü. i.-hez.

Ezen szabályellenes eljárásnak egyszersmindenkorra való beszüntetése végett elrendelem, hogy a könnyű sebesültek fegyver- és felszerelésüket maguk, a súlyos sebesülteket pedig a sebesültvivők tartoznak a segélyhelyre beszállítani.

A segélyhelyről a sebesültek fegyver- és felszereléssel küldendők a hadosztály egészségügyi intézethez.

A h. o. egészségügyi intézet parancsnoka ezen rendelkezésem ellen vétőket jelentse be és a könnyű sebesülteket tábori csendőrökkel kísértesse csapattestükhöz fegyverükért és csapattfelszerelésükért vissza.

A hullák rendszeres eltemetésére vonatkozólag elvárom, hogy az ezredek körletein belől az ezredparságok, mögött pedig a dandárparságok temessék el, a hullákat naponként oly helyeken, ahol legalább egy méter föld-

réteggel behantolhatók. A temető megválasztásánál az ezredorvosfőnökök és a tábori lelkészek működjenek közre.

A hulláktól elszedett felszerelés és hasznavehető ruházat az anyaggyűjtőállomásnak szolgáltatassék be. Különösen a *bakkancs* pótolhatatlan, miért is annak összegyűjtésére a legnagyobb gondot kell fordítani és erre a legénység is kioktatandó.

8. Boda Antal 1879—1900 honvéd sebesültvivőt ezredorvosfőnök javaslatára könnyebb szolgálatra a vonathoz osztom be.

Kratochvil ezredes s. k.”

* * *

Az ezred ezek után a harcok után viszonylagos nyugalmat élvezett, amennyiben az olaszok támadó tevékenysége is alábbhagyott. Az ezred szeptember elején Keszler őrnagy parancsnoksága alatt, — miután Kratochvil ezredes ezredparancsnok pár heti üdülési szabadságra ment, a Nova-vasi frontszakaszra irányított. Az ezredparság ideiglenesen Korite nevű faluban volt elhelyezve, amelyből miután távolesett a fronttól, az ezredparság előre ment a készülő III. vonal elé, mintegy 300 méterre a Nova-Vashoz vezető út baloldalán egy dolinába. A vonalat az ezred általánosságban úgy szállotta meg, hogy a balszárnyon az első zlj., attól jobbra a harmadik zászlóalj tartotta megszállva a vonalat, amelynek hossza kb. 1500 méter kiterjedésű volt. Ez az állás aránylag jól volt kiépítve. A zászlóaljtagoknak és a parancsnokságoknak kavernái voltak, sőt a harmadik zászlóalj parsága és tartaléka egy újonnan felfedezett cseppkőbarlangba volt elhelyezve. Mikor az ezred augusztus végén a nova-vasi állásokba került, Nova-Vas nagyrészt már romokban hevert és pontosan állásaink mögött feküdt, míg jobbszárnyunk előtt Oppachiasella nevű falu romjai voltak. A mi állásunk kissé előre ugrott a többi állásokhoz viszonyítva, nyugat felé, úgyhogy amint az később be is következett, az ezred állandóan ki volt téve annak a veszélynek, hogy szomszédait áttörvén, fogságba esik. Szeptember hónapban eleinte aránylag csend volt a fronton, később azonban mindinkább fokozódó ágyú, de különösen bombavető tevékenység kezdődött az olaszok részéről, amelyet a mieink megfelelőképpen viszonztak. Az ezred többször ment pihenőbe és pihenőit Sután töltötte. Utolsó leváltása szeptember 23-án történt meg rendben, esős időben, majd ismét október 3-án megy állásba, fölváltván a 17-ik ezredet. Ekkor már élénkebb ellenséges tűztevékenység észlelhető. Kratochvil ezredes október 5-én vette át a 39-ik dandárparságot. Ekkor rrár az ellenséges bombavetők is nagyobb tevékenységet fejtenek ki. A veszteségek az ezrednél általában nagyok voltak, amire vonatkozólag a hadosztály és hadtest figyelmeztetést is küld az ezrednek. Az ezred 6-áig volt állásban, e napon már igen élénk bombavető- és ágyútűzben ment hátra pihenőhelyére, Sutára, azonban pihenőjét már nem tudta teljes egészében kiélni, mert a mindinkább fokozódó tűzérési és aknavető tevékenység arra mutatott, hogy az olaszok újabb offenzívát indítanak állásaink ellen. Okt. 9-én abban a kör-

letben, amelyben ezredünk volt állásban, a 17-ik ezred volt fõnn, tõle jobbra pedig az 1-es h. ezred. E nap folyamán az ellenséges tûz már pergõtûzzé erõsödött és úglátszik, apróbb járõrharcok is voltak. A helyzet általában teljesen bizonytalan. A dandárkörlettõl jobbra a dõlután folyamán több támadás indult, sõt Oppachiasselánál is többször próbálkozott az ellenség, de mindannyiszor vissza lett utasítva, ilyen körülmények között kapta meg az ezred az állásban lévõ felváltását október 9-én éjszakára. Az elmúlt nehéz tûzérsergi és bombavetõ tûzben kitartó 1-es és 17-es ezrednek a hadseregparáság dicsõretet küld. Ezek az ezredek igen nagy veszteséget szenvedtek. Ezek voltak az elõzményei az olaszok 8-ik offenzívájának, amelyet ezredünk történelme a Nova-Vas-i csata elnevezései irt be a történelembe.

A Nova-Vas-i csata

1916. évi október hó 9., 10., 11-ikén.

Az ellenség már 6 nap óta bombavetõ- és pergõtûz alatt tartotta állásainkat, amikor október 9-én parancs jött a Nova-Vas elõtti állásokban lévõ 17-ik h. gy. e. felváltására. Az ezred dõlután indult el gyönyörû napsütéses idõben Sutáról és irtózatoss pergõtûzõn keresztül vonult fel az állásba, csodálatossképpen aránylag kevesebb veszteséggel. Ami a fõlvezetõ tiszték ügyességét dicsõerte.

Az egész mögõttes terep pergõtûz alatt állott. Minden út pontosan be volt lõve és mint Beregszászi géppuskás zászlós jelentésébõl kiderült, a felváltásról is értesülve voltak az olaszok. Az utászok dolináját még a dõlután folyamán belõtték és az ott felhalmozott robbanóanyag, tõltény és utászfelszerelés nagy lánggal és ropogással az esti órákig égett.

A felváltás megtörténte után, mely kb. a hajnali órákban ért véget, a következõképpen volt elhelyezkedve az ezred: Balszárnyon az I. zászlóalj csatlakozott a 2-õs közõs ezredhez. Zászlóaljparáság Nova-Vas keleti szélén a temetõnél egy dolinában (Parancsnoka: Hevesi Zoltán százados). III. zászlóalj a jobbszárnyon, tõle jobbra a 3-ik h. gy. e. Zászlóaljparancsnokság és tartalék a kettõ barlangban, alig hús lépésre a vonaltól. Ezredtartalék Nigrinyi János fõhadnagy parancsnoksága alatt, mintegy 1000 méterrel az állások mögõtt, az ezredparáságtól 500 méternyire. Az ezredparáság mögõtt 300 méterre húzódott az úgynevezett III. vonal, amely még alig volt kiépítve és e mögõtt volt helyezve az utászszázad. A III. zlj. parancsnoka Mayer Imre százados volt.

Hogy a felváltás pontosan milyen körülmények között történt, arról nem lehetett világos képet adni, mert az állások annyira szét voltak lõve, hogy néhol 100—150 méternyire meg sem lehetett azt találni. Nova-Vasban pedig szinte minden egyenlõvé volt lõvé a földdel, összekõttetés elõre s hátra, telefon segítségével csak nagyon ritkán volt eszközölhetõ. Végül reggel teljesen megszakt.

A reggel ködös, vízpárás volt és erősen füstszagú volt a levegő, sőt az ellenség néhol gázbombát is lőtt az állások mögé. A délelőtt folyamán kisebb támadás indult az ezred vonalától jobbra, a 3-ok előtt, amelyet ezek visszavertek. A tűz egész délelőtt tart, azonban egyszer csak úgy 3 óra tájban mindinkább a hátsó terepet kezdik löni, ami annak a jele, hogy támadás készül. A mi tüzéségünk is akcióban van állandóan, zárótűzet is ad le, de az igen gyenge, mert ágyúink nagyrésze használhatatlanná vált.

Kb. 3 óra 30-kor délután az ellenség általános támadásba kezd, mire a tőlünk balra levő 2-ös közös gy. e.-nél sikerül az ellenségnek az állásba behatolnia és az állást elfoglalni, majd nagyobb erővel, mint az későbbiekben kiderült, a 208. magaslattól elindulva, az ezredtartalék irányában előnyomulni.

Az ezredtartalékot úgy 4 óra tájban az előnyomuló olaszok elérik és a dolinát hátulról megtámadva, a tartalékot teljes egészében elfogják. Ekkor még az ezred vonala teljes egészében birtokunkban volt. Az ezredtartalékból csak Méray János tiszthelyettes tudott nagy terepismerete révén megmenekülni és a nem nagy távolságban lévő ezredparságnak az elfogatást hírül vinni. Ugyanez időben az ezred balszárnyán Sóvágó Béla zászlós még harcban állt pár emberétől és egy 2-ös főhadnagytól támogatva a minden oldalról közeledő ellenséggel, viszont a III. zlj. még ez időben teljes egészében bírja az állást. 4 óra tájban a balszárnyon küzdőket elfogták az olaszok, onnan csak Szakács Árpád egy-két embere és tisztje tudott visszajönni az I. zlj. parancsnokság kavernájába. Ők hozták a híret az áttörésnek és az olaszok őket a temetőig üldözték. Hevesy százados Krausz hadnagynak, aki a zlj. tartalék parancsnoka volt, ellentámadásra adott parancsot. A tartalék szuronysegezve rohant felfelé az előnyomuló olaszok ellen, akik egy pillanatra megtorpantak és ennek volt köszönhető, hogy Hevesy százados és egy-két ott Jévvő tiszt, pár küldönc a kavernából a dolina túlsó oldalán fel tudott kapaszkodni. E pár tiszt és ember Gazdag Géza hadnagy vezetésével az ezredtartalék dolinájához sietett azt értesíteni. Legnagyobb megdöbbenésükre azonban az ezredtartalék már nem volt ott, csak egy halott katona, egy olasz hulla és vértócsák. Mindenütt gyanús csend. Az ezred jobbszárnyáról puskatűz hallatszott, az ágyútűz pedig mindinkább hátrább tétetett. A visszajövő tiszték az ezredparsághoz mentek, ahova kb. fél 5 órakor érkeztek meg, de már senkisé is volt ott, mert Méray tiszthelyettes előzőleg értesítette az ezredparságot az elfogatásról.

Közben az olaszok nem nyomultak a visszavonulók után, aminek oka nyilván az volt, hogy ők sem voltak tisztában a helyzettel. 4 óra előtt már a III. vonal mögött lévő utászszázad, mintegy 140—150 ember, kiváló, válogatott katona, parancsot kapott a III. vonal megszállására. Az utászszázad többi része és a bombavető kintlévén az állásban, szintén fogságba estek.

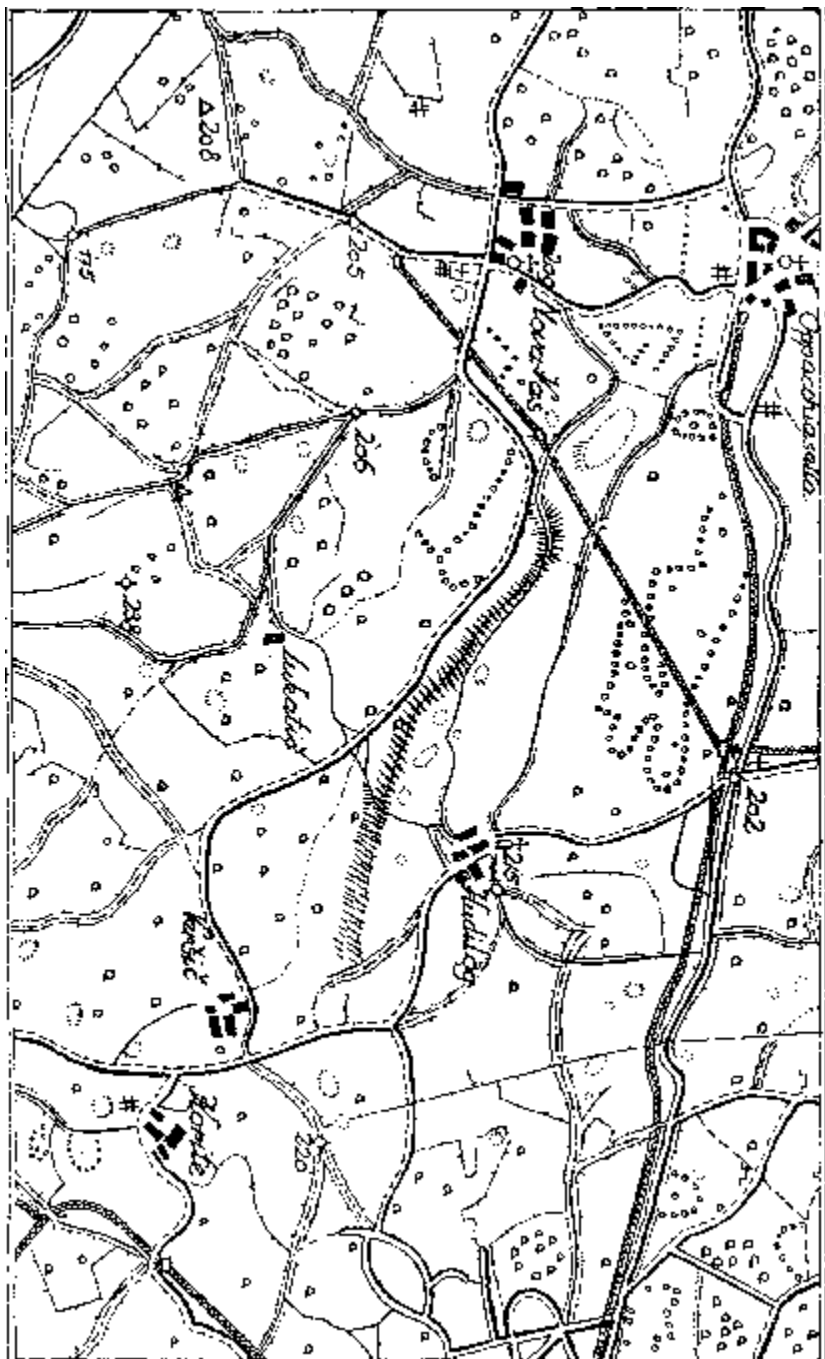
A III. zlj. délután 5 óráig tartotta állásrészét. Ekkor azonban már tőlük jobbra a 3. h. gy. ezred vonala teljesen át volt törve és az olaszok már

jól hátul jártak Hudilog irányában. A zlj.-tól balra, az I. zlj. vonala szintén át volt törve. 5 óra tájban a vonalból a zászlóaljparság dolinjába vonultak a még életben lévők és annak peremét szállották meg és védték mindaddig, amíg lőszerük teljesen el nem fogyott, amikor is visszavonulni nem tudván, mert teljesen körül voltak fogva, kénytelenek voltak magukat megadni.

Most már az egyetlen mozgatható erő az egész széles fronton csak az utászs század 140—150 embere volt, továbbá az I-es honv. gy. e. I. százada (Dereánó század) kb. 30 emberrel és egy géppuskás osztag 2 géppuskával az I-es honvédektől. Ezenkívül még az utászokhoz osztották be az ezred cigányzenekarát is. Az így alakult csapat parancsnoka Hevesy Zoltán százados lett, segédtisztje Gazdag Géza hadnagy, aki itt a terepet a legjobban ismerte. Az utászs század parancsnoka Takács József főhadnagy, beosztott tiszték Tavasz hadnagy, Töpler és Müller zászlósok. Az utászs század az úttól balra, mintegy 600 lépésnyi területet tartott megszállva, az úttól jobbra pedig az I-es h. gy. e. százada volt elhelyezve, a hudilogi szakadékig.

Ez elhelyezkedés 5 órakor végetért és miután szüksége mutatkozott az ellenség felderítésének, Magyar Lajos zászlóst küldi Keszler őrnagy ezredparancsnok járőrbe. Ő azonban tájékozatlan lévén a terepen, az olaszok karjaiba sétált, akik elfogták. Miután Magyar nem várhattuk vissza, Gazdag hadnagy és Devecska zászlós mentek külön-külön járőrbe és hamarosan felderítve az olaszok helyzetét, azokról hírt hoztak. Viszont balfelé az utászs századnak semmi összeköttetése nem volt megállapítható.

5 óra 20-kor ellentámadásra kap parancsot az utászs század és a Hevesy csoport többi embere. Az utászs század tapogatózva előre indul. Az olasz tűzéréség úgy látszik ezt észreveszi és zárótűzet ad le, de mert a saját csapatával is csak kevéssé van tisztában, a zárótűz 20—25 lépésre a támadó csapat mögé kerül s abban aránylag kevés veszteséget okoz. Alig 100—150 lépést nyomulnak előre, amikor máris megpillantják az olaszok első embereit, akik kb. azon a helyen voltak, ahol Gazdag és Devecska azt megállapították. Utászaink állva azonnal heves tüzelésbe fogtak, azonban hamarosan oldalozó géppuskatűzet kapnak, amely súlyos veszteséget okoz s az állva tüzelőket lefekvésre kényszeríti. Fazekas szakaszvezető a géppuskát bravúrosan elfogta öt olasszal együtt. A puskaharc ezután már csak rövid ideig tart és a válogatott emberekből álló század, mint egy ember föl pattan és rettentő „rajta” ordítással rohan az olaszokra. Ez a roham egyike volt a legszebbeknek, amely olasz földön lefolyt. Az eredménye teljesen váratlan volt. Az olaszok annyira megzavarodtak a roham hatása alatt, azt hívték, hogy igen nagy erők jönnek ellentámadásra, hanyatt-homlok menekültek. Az utászok, azt lehetne írni, játékos kedvvel vették üldözőbe őket és az ezredtartalékon jóval túl üldözik a menekülőket. Azonban hiába volt a hősiesség roham, mert részint a töltény fogyott el, részint pedig a jobb- és bal szárny felől teljesen nyitott volt az útja az olaszoknak. Ezért 6 óra után pár perccel mégis megállott a támadás, bár előttünk akkor már Nova-Vasig

senki sem volt. Ez alkalommal több foglyot, géppuskát és bombavetőt zsákmányoltak az utászok. Sajnos, e sikeres támadás tőlünk is áldozatokat követelt és sok derék utász sebesült meg e harcban. Tavasz hadnagy a következők neveit jegyezte fel, akik az ő környezetében megsebesültek: Takó szakaszvezető, Bodnár e. é. ő. tizedes, Apró Mihály és Szabó János tizedesek, Harczi őrzető, Frankó Lalkó Pál, Nagy Imre, Adamik Pál, Dantye Demeter honvédek, Gál huszár és Rác cigány, az ezred tárogatósa. Az üldözés beszüntetése után Tavasz hadnagy végigjárja a vonalat s megállapítja, hogy az utászszázad létszáma már csak 106 puska.

Az ezredtartalék dolinájában meglehetősen sok töltenyt talált a század, ami most igen jól jött az utászoknak. 7 óra után pár perccel Hevesy százados végigjárta a vonalat és szinte sajátkezűleg helyezte el az embereket a kőfalak mellé, amelyekből az utászok sürgősen türrhető állást építettek. Általában ekkor az olaszok a tüzérségi tűzzel alább hagytak. Ekkor történt egy érdekes epizód, ami az olaszok fejtelenségére is fényt vet. Ugyanis a volt ezredtartalék dolinájában az egyik földözékben beszéltek meg a helyzetet és a további teendőket Hevesy százados, Takács főhadnagy, Gazdag és Tavasz hadnagyok. Közben Devecska zászlós keresésükre indult és ugyanebben a dolinában egy szomszédos földözékben arra a meglepő felfedezésre jutott, hogy egy gyertya világánál 6 emberből álló olasz járőr a polcokon lévő konzervekből lakmározik. Ez a járőr valószínűleg déli irányból jött és így tévedt gyér vonalunk mögé az alatt, míg az említett tiszték megbeszélést folytattak. Pár emberünkkel azután a nagyon megijedt járőrt elfogták és hátraküldték, miután velük úgysem tudtak beszélni.

Később a 4-ik landver ezrednek egy szakasza Sernó hadnagy parancsnoksága alatt csatlakozik az utászok balszárnyához. Ez 50 puskát jelentett. Ilyenformán kb. 180 emberünk volt az 1-es h.-ekkel együtt, akiktől jelentés érkezik, hogy nincs tisztjük, mire Piti zászlóst küldi hozzájuk Takács főhadnagy parancsnokul. Hogy milyen ritkán volt megszállva vonalunk, arra nézve jellemző, hogy közben megérkezett az élelmezés az ezred számára és ezek a felvételezők mitsem tudván a front áttöréséről, az úton nyugodtan átsétáltak az olaszokhoz Nova-Vasba, ahol az embereket a málhás állatokkal együtt elfogták. Ugyanígy járt volna a lőszer és utászanyag felvételezők mintegy 20 szekere is, ha közben a vonalat vizsgálván Gazdag hadnagy éppen oda nem érkezik a már a vonalunk előtt járó szekerekhez és azokat vissza nem irányítja.

9 óra tájban híre érkezik — a telefonösszeköttetés már helyreállott hátrafelé — hogy tartalék van útban és azt be kell várnunk és azzal együtt folytatni az ellentámadást. A tartalék egy bosnyák századból állott és kb. 11 órakor érkezett be. Háromnegyed 12 óra felé indult meg az ellentámadás két géppuskánktól támogatva. Az olasz gyalogság ekkorra már meglehetősen kiépített egy állásfélét a kőkerítésekből és azt géppuskákkal és bombavetőkkal erősítette meg. Ez az ellentámadás igazán fergeteszerű és mindent elsöprő volt, azonban sajnos, veszteségeink is elég nagyok voltak.

Az utászok elsöpörték az elől lévő olasz előretolt csapatokat és kb. Nova-Vas keleti széléig, majdnem a temetőig szorították azt vissza, ahol valószínűleg az olaszok főállásukat építették ki.

Ezután már reménytelen lett volna minden további harc, hiszen már csak minden 10—15 lépésre volt egy emberünk. Takáts főhadnagy a balszárnyon megállapította, hogy az a levegőben lóg, a Tavasz hadnagy által kiküldött járőr pedig a jobbszárnyról állapította meg ugyanezt. Takáts főhadnagy azonnal jelentette ezt egy küldönccel Keszler őrnagy ezredparancsnoknak. Közben az ezredparancsnokságon a helyzet izgalmas megbeszélése után Keszler őrnagy mérlegelvén az összes lehetőségeket, kiadta a parancsot, hogy az utászs század és az oda beosztott többi csapatok a legnagyobb sietséggel térjenek vissza a III. vonalba. Ez a visszatérés csak azért sikerülhetett, mert az éjszaka leple alatt nem láthatták az olaszok, hogy mily kevés ember tartotta fel, sőt üldözte őket egész Nova-Vasig és nem láthatták annak visszavonulását sem. Éjjel 3-kor érkezett vissza a vitéz utászs század az ezredparságra, akiket Gazdag hadnagy és Devecika zászlós, mint előre küldött járőr fogadott, nehogy a már beérkezett tartalék zászlóaljok tüzeljenek a megmaradt pár emberre, mert alig 50—60 ember érkezett vissza.

Az utászs század soha meg nem köszönhetően megtette kötelességét. Az olaszok előtt Laibachig azt lehet mondani alig volt valamilyen erő e front szakaszon. Az utászok ellentámadásának megkezdésekor a legközelebbi tartalék Kobilá Glavan volt, kb. 20 km-re az arc vonal mögött. Az utászs század hősi és az olaszokat megtévesztő magatartása és félelmet nem ismerő bátorsága odázta el az olaszok előnyomulását több mint 10—12 órán keresztül, addig, amíg autókön nagyobb erőket lehetett összevonni a veszélyeztetett frontszakaszra.

Keszler őrnagy ezredparancsnok, aki ezideig magyarfaló hírében állott, meghatottan mondott köszönetet a derék megmaradt utászoknak és azok tisztjeinek.

A beérkezett csapatok egy része már a III. állásban volt, majd 11-én délelőtt még egy új zászlóalj érkezett és ezen haderő a 4-ik ezrednek lett alárendelve. Hajnali órákban parancsot kaptak e zászlóalj az ellentámadás végrehajtására. Reggeli szürkületben Gazdag hadnagy és Devecska zászlós, mint akik a terepet legjobban ismerik, vezették fel a támadó csoportot az ellentámadás megkezdésére alkalmas terepre a IH-ik vonal elé a volt ezredparancsnokság magasságában. Az utászs század ebben az ellentámadásban már nem vett részt, hanem parancsot kapott pihenőbe vonulni. Az ellentámadás megkezdése előtt a két felvezető tiszt is hátra vonult, egyedül Keszler őrnagy maradt még néhány napig a támadó csoportnál.

A 4-ik h. gy. ezredből e támadás után igen kevés ember maradt meg. Nagyrésze elesett, vagy fogságba került, Sután csak az ezred roncsait tudta átadni Keszler őrnagy Kratochvil ezredesnek.

Nova Vas temploma

(Lestyán rajza)

E harcokban kitűntek különös vitézségükkel és bátorságukkal Takács József főhadnagy, Hevesy százados, Gazdag Géza és Tavasz István hadnagyok, Devecska Ferenc, Töpler Sándor zászlósok, Gyenge tiszthelyettes, Fazekas szakaszvezető, Streitmann tizedes, Szabó Antal őrzetű, Gerő tizedes s a sok hős, kinek nevét nem áll módunkban felsorolni.

Ezután a hős, számtalan győztes olasz csatában vérzett és sok ellentámadást végrehajtott ezred, amelynek ércfalain meghíusult az ellenség minden támadása és megsemmisítő kísérlete, tartalékviszonyba került. Az a hír járta, hogy az orosz frontra viszik föl pihenni. Újabb menetszázadok jöttek állományának kiegészítése céljából és lassanként a szabadságról bevonultakkal ismét rendes létszámra emelkedett az ezred.

Mielőtt távozott volna az ezred véres harcainak színteréről, az a kitüntetés érte, hogy Frigyes főherceg, hadseregfőparancsnok személyesen tűzte a 4-esek mellé a kitüntetéseket és nevezett ki több vitéz utászt altisztekké és őrmesterekké.

Az ezred már a Sesana-i vasúti állomás körül táborozott és közvetlen bevonulási előtt állott, amikor november első napjaiban új támadásra (9-ik offenzíva) indultak az olaszok és mert félő volt, hogy a frontot ismét áttörik, gyors menetben előre rendeltetett. Az ezred már ellentámadásra csoportosult, erre azonban nem került a sor, mert az állásban lévő csapatok elégségesnek bizonyultak a támadás kivédésére.

Az ezred most már véglegesen bevonulósított és felutazott Wolhíniába.

Visszapillantva az ezred olasz harctéri működésére, nagy, fényes, dicsőségekben gazdag történetet látunk, mert az ezred minden harca az olasz fronton győzelmes, dicsőséges és sikeres volt. Az ezred a II. Isonzó-i csatára érkezett föl, e csatában a neki még teljesen szokatlan viszonyok között, az Isonzó mellett az ezred megakadályozta, hogy az ellenség a Monte San Michèle felé terjeszkedhesse. Pollazzónál pedig mint a szikla a viharzó tengerbe beékelve áll, pedig szomszédai időlegesen visszavonulni kényszerültek. A III. Isonzó-i csatában az ezred vitéz magatartása San Martinónál különösen döntő befolyással volt az egész harcra és ezzel a nagy eseményekre, amennyiben ismételt megakadályozta az ellenség áttörését.

Az ezred által kiépített Peteánói előretolt állásban történelmi nevezettségű harcok fejlődtek ki. A IV. offenzívában ismét Nova-Vasnál és a San Michele-i lejtőkön vitézkedik az ezred egy talpalatnyit sem engedve a reá bízott állásokból. A Monte San Michèle Nordhangon, 1916 márciusában a legrosszabb időjárásban visszaverte és megfojtotta az ellenség V-ik offenzíváját, május hóban pedig az összes aknátámadások alatt ő viselte a legsúlyosabb harcokat és vitte azokat sikeres befejezésre. A Monte San Michèle ellen 1916 augusztus havában hatodszor indultak az olasz tömegek, amelyek sikereket is értek el. Ekkor megint, de most már sajnos utoljára, a 4-ik

ezred ment ellentámadásra a sok vérrel öntözött San Michele-i dombra. Ezzel az ellentámadással az ellenség kezdeti sikerét tönkretették, amennyiben az csak kevés tért nyert és tovább haladni nem tudott. Még augusztus 9-én is fényes támadással foglalta vissza az ezred a Monte San Michèle keleti kúpját. A VII. offenzívában már Oppechiasella környékének dolinái között megy ellentámadásra az ezred és sikerült is a már reménytelen helyzetet megmenteni. Nova-Vasnál, az olaszok VIII-ik, de egyben legerősebben előkészített offenzívája állásban éri az ezredet és abban legtovábbig tartja magát, csak a jobbról-balról áttörő ellenség tudja megtörni erejét, nagyrészt fogságba vetve. Ekkor az utászszázad pár embere menti meg a helyzetet és tartóztatja föl az olaszok előretörő áradatát.

Büszkeség, öntudat és megelégedés tölti be minden 4-es szívét, aki visszaemlékezik ezekre a nagy, dicsőséges döntőbefolyású harcokra és az ezred mély tisztelettel, hálával és meghatottsággal hajtja meg dicsőséggel koszorúzott zászlóját azok előtt, akik fényes, hatalmas, győzelmes harcokban életüket és vérüket áldozták.

Az ezred e korszakában számos dicséret és megemlékezés a Höffer-jelentésekben ismeri el a magyar királyi 4-ik honvédgyalozezred vitéz magatartását, amellyel az ezred tündöklő, határainkon is túl megbecsült nevet szerzett magának.

(Az V-ik csatától kezdve a leírásokhoz adatul szolgáltak a következő tisztek és legénységi állományúak harcleírásai: Schilhán László főhadnagy, Jámbor Lajos hadnagy, Nagy Andor főhadnagy, Szakács Árpád főhadnagy, Dückstein Zoltán hadnagy, Gelber Sándor hadnagy, Marék András zászlós, Molnár Béla hadnagy, Boross Gábor főhadnagy, Kuskó Endre százados, Szilágyi István százados, Sóvágó Béla zászlós, Tavasz István hadnagy, Morvay Árpád hadnagy, Bugyáki Lajos zászlós, Méray János tiszthelyettes, Asztalos Sándor zászlós, Beregszászi Dezső zászlós, Nyigrinyi János főhadnagy és Gazdag Géza hadnagy leírása. Ezenkívül fölhasználtatott a 4-ik honvéd gyalozezred harcjelentése, a San Michèle utolsó napjairól, Julier Ferenc ezredes cikke, a 39-ik dandár naplótöredéke és az ezred egy rövid történelme.)

Volhynia.

1916 nov. 20— 1917 szept. 1.

összeállította: Devecska Ferenc tart. hadnagy.

Hosszú vasúti utazás után esős, hangulattalan novemberi napon érkezett meg az ezred a régi galíciai — orosz határon levő — Stojanow vasútállomásra. Parancs szerint azonnal szálláscsinálók mentek előre és éjjel már tipikus lengyel falvakban találtak pihenőt a honvédek. Hamarosan állásba (védővonalba) kerültek a zlj-ak, még pedig német csapatokkal összeköttetésben. Adamowka volt a neve a helységnek, amelynek környékén hólepte méteres sáncok mögött figyelte az oroszot a 4-es honvéd. Csendes téli napok következtek, újszerű volt minden, itt ásni lehetett a földben, itt nem köveken és hullarészeken jártunk, itt nem tűzött fejünkre a forró nap és nem kellett felfelé meredt szemmel figyelni, jön-e az akna. Kezdtünk berendezkedni, a nyugalmas frontszakasz bizalmat adott, a tétlenség nem a harcos módszere, munkához láttunk. Erősítettük a védővonalat, — kényelmesebbé tettük tartózkodási helyünket, a honvédek a földjükön érezték magukat; még nádfedeles házak is voltak, persze lakók nem igen, elhagyott gazdaságok és a hóban teledő, le nem aratott búzagalászok.

Ebben az időben halt meg I. Ferenc József, a dicső, nagytekintélyű, Európaszerte nagyrabecsült és népei által szeretett nagy uralkodó.

A puritán lelkű nagy uralkodó gondosan felügyelt a rendre, az igazságságra, a tiszta erkölcsökre a közélet terén, ő a béke királya volt, hódító szándék nem vezette cselekedeteiben, csak arra vigyázott, hogy ami megvolt, azt megtarthassa.

Népeihez a háború kitörésekor intézett kiáltványában azt mondja tiszteletet parancsoló őszinte szavaiban:

„Népeimhez! Leghőbb vágyam volt, hogy hátralékos éveimet, melyek isten különös kegyelméből még hátra vannak, népeim békés munkájának szenteljem és őket a háború nehéz áldozataitól és szenvedéseitől rregmentssem.

Az isteni gondviselés azonban másképp határozott. Egy gyűlölettel telt ellenfél magaviselete arra kényszerít, hogy Monarchiám becsületét megvédjem, hatalmát és tekintélyét megóvjam és birtokait biztosítsam és ennek érdekében hosszú évekip tartó béke után kardot ragadjak.”

A különféle népekbe évtizedeken keresztül beljűk nevelt tisztesség és kötelességérzet az összetartozandóság érzése, a népek szívében mélyen bentgyökerező tisztelet ősz uralkodójuk iránt eredményezte azt, hogy népei lelkesedéssel és rajongással fogtak fegyvert a közös ellenség ellen.

Most, 1916 november havában ez a sorsüldözött, vallásos, puritán, igazságos nagy uralkodó lehunyta szemeit.

Mély megrendüléssel és gyásszal fogadták népei és hűséges hadseregei a szomorú hírt.

Halálával lezáródott egy népei szempontjából eredményes, boldog korszak, a tudomány, művészet, irodalom, az ipar és kereskedelem, a nagy alkotások és találmányok boldog időszaka, utána nemsokára az egész emberiségre, de főként ránk magyarokra, a sötét bizonytalanság és kétségbeesés korszaka következett..

Falk Ferenc százados, az ezred hős zászlóaljparancsnoka tiszti küldöttséget vezetett a nagy király temetésére.

1916 dec. 2-án esküdt fel az ezred IV. Károly Ő Felségének.

Újév táján az ezredet kivonták az ú. n. adamowkai állásból és új beosztást kapott a 215. sz. megerősített német hadosztályban, amelynek parancsnoka Karl Gronau német tábornok volt. Zord téli napon óriási hóvihár után menetelt az ezred Coloniow nevű helyiségbe és onnan a Halbinsel-Jelizarow Demeter Höhe védőszakaszba. Ebben a védőszakaszban, a német parancsnokság alatt is méltó maradt ezredünk régi hagyományaihoz. A nagyváradai 4. honvéd gyalogezred minden egyes tagjának kötelességtudása, pontossága, ügyessége, kiváló szolgálata és mintaszerű állásépítése által kivívta magának a tiszteletet parancsoló tekintélyt. A honvédzászlóaljak közé ékelt német századokat, amelyeknek ott létezése bizalmatlanság jele volt, az ezredparancsnok erélyes felszólalása következtében kivonták. Csere vezénylések kezdődtek azért, hogy a csapatok és tisztek megismerjék egymást, mi magyarok a németeket és ők viszont minket. Egy szívélyes, a fegyverbarátságot kimélyítő kapcsolat keletkezett ezáltal, a csapatok és tisztek megismerték és megtanulták megbecsülni egymást.

Ezen a harctéren a háború állásharc jellegű volt, kevés eseménnyel. Néha volt egy kis ágyútűz mindkét részről kölcsönösen, az éjszakák megjárórözegekkel teltek el. Az orosz forradalom kitörésekor pedig már barátkozás is volt a szemben levő orosz csapatokkal, akik nem titkolták ama véleményüket, hogy szeretnék, ha már béke lenne és haza mehetnének. A német csapat tiszték közül, akik ezredünkhöz be voltak osztva, megemlítjük gróf Dohna zu Lank, Landgraf és Virch őrnagyokat. Az ezredparancsnokság az ú. n. „Gronau Waldlagerben” volt helyezve barakszerűen épített házban. Ebben az időben egy kiképző különítménye az ezrednek Czegowo-ban táborozott, ide érkeztek a menetszázadok és kapták meg a tulajdonképpeni harcászati kiképzést. Itt képeztük ki a rohamcsapatok leendő tagjait, akik éles kézigránátokkal végezték gyakorlataikat. A kiképzőcsoport parancsnoka Szakáts főhadnagy volt, régi harcos, hős tisztje ezredünknek, akinek személye garantálta a tökéletes harcszerű kiképzést. Szakáts Árpád főhadnagy később visszakerült századához és utódja Pohly Elemér főhadnagy lett, aki mindenben folytatta elődje kiváló munkáját.

A nagyváradai 4-ik honvéd gyalogezred hadtestparancsnoka Falkenhayn tábornok volt, aki egyízben meg is szemlélte az ezredet állásaiban, a hadseregcsoporthoz parancsnoka pedig Linsingen tábornok. Ezredünk nemcsak katonailag vívta ki a németek nagybecsülését, hanem célszerű, hasznos, a

legénység szociális és egészségügyi jólétét előmozdító intézményei által. Ekkor létesült az erdőtáborban a Zita-kápolna, az Ottó trónörökös nevét viselő katonaoththon. A katonaoththonban a legénység vásárolhatott magának szükségleti cikkeket, szórakozhatott, mert összejöveteleket, hangversenyeket rendeztünk benne és itt tartotta nagysikerű előadásait az ezred híres frontszínháza. Frontszínházunk társulata szerepelt Nagyváradon is.

Zita királyné névnapjára a 4-es honvédezred minden tisztje és honvédje akár állásban, akár tartalékban volt, egy fű- vagy virágszálát szedett. Ezeket a harctéri fű- és virágszálakat az ezredparancsnokságon összegyűjtöttük és egy nagy „Z” betűvé alakítva, Szakáts Árpád főhadnagy által vezetett küldöttség Bécsbe vitte és ott a királynénak átadta. Sajnos, a meleg szavakban tartott sürgönye, amelyben gróf Eszterházy főudvarmester a királyné köszönetét tolmácsolta, elveszett.

Nagyvárad városa egy „Isonzó öre” szobrot állított fel a Szent László téren. Ezen szobor leleplezésére az ezredparancsnok úr vezetése alatt egy küldöttség indult Nagyváradra. E küldöttségben volt a rohamsisakos altiszti szakasz a legszebben dekorált altisztekből összeállítva. A szobor leleplezése igen magasztos, szép ünnepség volt, ott volt Nagyvárad egész közönsége, a polgármesterrel és Bihar vármegye főispánjával az élén, küldöttségek és a német császár képviselőjében von Passaven gárdakapitány.

A volhyniai állásokban nagyszerűen érezték magukat a honvédek. A föld, az erdő, a rétek a hazaiakhoz hasonlóak voltak. Itt is nádfedeles kis falvak voltak, itt is úgy dalolt a madár, mint odahaza... Ez a nyugodt békeség valahogy gyanús volt a kemény harcok szellemében élő ezred tagjainak. Furcsának találták ezt, mert az olasz harctérről új meg új támadásokról írtak a lapok és jött a hír. A honvédeket balsejtelmek kerülgették, a távolban felrémlt a kafszti pokol képe. A sejtelmek nem csaltak, huszonnégy órán belül, gyorsított menetidővel robogtak le a honvédeket szállító vonatok a Mte. Gabriele felé... Magyar földön meg sem álltunk, olyan sürgős volt. Pár nap múlva pedig Volhynia-i szereplésünk kirándulásnak tűnt fel és csak szép emlékeiben élt velünk.

N É V J E G Y Z É K :

A m. kir. nagyváradi 4. honvédegyalozezred I. zászlóaljja
1917. évi szeptember hó 18-án.

Zászlóalj törzs:

Seregély Dezső alezredes, zászlóaljparancsnok;
Mitzky Ottó hadnagy, zászlóalj-segédtsiszt;
Dr. Goldsmann Géza s.-orvos, zászlóalj orvosfőnök;
Bende Oszkár zászlós, gáztiszt;
Andrej György zászlós, rohamtsiszt;
Takács Imre eü. hadapródjelölt;
Sziráczy János őrmester, telefonjárőrparnok;
Tóth Samu József eü. őrmester, gyógyszerolga;
Nagy József őrmester, zászlóaljkürtös.

1. század:

Hugyecz	Pál	hadnagy,	parancsnok
Süli	Sándor		hadnagy.
Bologa	Gyula		zászlós.
Nyágró	János		zászlós.
Kóta	Ferenc		hadapródjelölt.
Pántos	Adorján	eéőj.,	őrmester.
Gémes György őrmester, szlg. vezető.			

2. század:

Szakáts Árpád főhadnagy, parnok.
Rippényi Nándor hadnagy.
Hegyri Ernő zászlós.
Rosenfeld Jakab zászlós
Krieger Rezső zászlós.
Bóra Jenő törzsőrmester.
Stark Antal őrmester, szlg. vezető.

3. század:

Pollák József főhadnagy, parnok.
Lustig Pál hadnagy.
Kenéz Sándor zászlós.
Kovács Sándor zászlós.
Balogh Imre őrmester.
Borza István őrmester, szlg. vezető.

4. század:

Dunst András fhdgy., parnok.
Csáky István hadnagy.
Tóth Lajos zászlós.
Pólya Ferenc zászlós.
Luslyi Pál zászlós.
Sántha Ferenc őrmester, szlg. vezető.
Dankó Lajos őrmester.

Gp. század:

Tóth István főhadnagy, parnok.
Pénzes István hadnagy.
Mucsi László hadnagy.
Francz Andor hadnagy.
Kovács István törzsőrmester.
Domokos Lajos őrmester.
Csuvár Mihály c. őrmester.
Száva László őrmester, szlg. vezető.

Gyal. ágyús szakasz:

Hölzer Mór hadnagy, parancsnok.
Dán György zászlós.
Gasparik Ferenc őrmester.

Naplókirovonot a nagyváradi 4. honvéd gyalogezred harcairól a Monte San Gabrielen.

1917 *szept. 12-én* reggel a cs. és kir. 14. ezred néhány kavernát visszafoglal az ellenségtől, azonban az 552 és 526 közötti rész az ellenségé. Az ellenséges tüzérségi tűz reggel 7-től 12-ig a Gábrielét és Veliki Hribet heves tüzrel árasztja el; az egész hegy füst és porban van.

Az első honvéd ezred résztvesz e vállalkozásban. Az elfogott olasz tisztek azt mondják, hogy a Salcanoi hídnál egy dandár és két alpini zászlóalj táborozik; ezek még ma támadni fognak.

A gabrieléi szakaszban a 48., 247., 281., 282., 287., 288. sz. olasz ezredek állanak.

Délután 4 órakor sikerült az ellenségnek a Stützpunkt Nordot visszafoglalni.

Szept. 13. Bóra és esőben érkezik a 4. honv. ezred parnoksága Erjavcira, hol éjjelezik.

Szept. 14-én Kratochvil ezredes átveszi az állás-dandárparnokságot, a 17. honvédezred felváltja a cs. és kir. 14. ezredet.

Szept. 15. Ellenséges erős akna és tüzérségi tűz.

Szept. 16. Erős nagykaliberű ellenséges tüzérségi tűz a dandárparnokságra. 1 sappeur halott, 8 sebesült. 3. honvédezred Pri Preci.

Szept. 17-én bomba és tüzérségi tűz.

Szept. 18-án Seregély alezredes átveszi az I. zlj-at.

Szept. 19. A 4. honvédgyalozegred Cerniza-ra megy. Ellenséges zárótűz az első vonalra. Ellenséges támadás az V. alszakasz ellen.

Szept. 20. A 4. honvédgyalozegred a szabadban éjjelezik.

Szeptember 21 -én 12 óra 45 perckor az 552 -Ç- elleni ellenséges gyülekezést a Kroff tüzércsoport széjjel ugrasztja. Délután támadás a „Geschütz-kaverna” ellen. Kézitusában visszaverjük.

Szept. 22-én támadás az 526 -c- ellen, visszaverjük.

Szept. 23-án. Harc a Geschütz-kavernánál. Élénk ellenséges tüzérségi tűz. 2 halott, 32 sebesült, 5 beteg.

Szept. 24-én erős ellenséges tüzérségi tűz. Délután 4 órától késő estig 15—28 cm kaliberű nehéz tüzérségi tűz Gabriele nyugati lejtője, ezredparnokság és Daniele hegy ellen. 4 halott, 27 sebesült, 6 beteg.

Szept. 25. Olasz járőrvállalkozást visszaverünk. 10 percenként a telefon elszakad, 4. telefonosztály mesésen dolgozik, rögtön helyreállítja.

Vállalkozás a Stützpunkt Nord ellen, itt táboriörsöt állítunk fel.

Délután 8 óra 45 perckor olasz támadás újra elfoglalja a St. Nordot.

Délután 9 óra 45 perckor visszafoglaljuk és védelemre berendezzük. Erős Antal zászlós súlyosan megsebesült. Táviratilag kapta az I. 0. vitézségi érmet.

Fenti vállalkozást Szüts szds. vezette.

A vállalkozást Ivatson th. és Takács hdgy. felderítése előzte meg. Forgách hdgy. utászai 500 homokzsákot készítettek elő.

A 81. dandárparnokság Res. No. 1166. alatt a következő elismerést küldötte a 4. honvédgyalozezred parnokságának:

„A Mte. San Gabriele 468◊magaslatának visszafoglalásában tanúsított vitéz és eredményteljes magatartásukért a résztvevő tisztek és legénységnek örömteljes üdvözetemet küldöm.”

8 halott, 27 sebesült, 15 beteg.

Szept. 26. Éjjel kézigránátharcok. Nehéz tüzérség, géppuska. Veszteség 5 halott, 24 sebesült, 8 beteg.

Szept. 27. Erős bomba és tüzérségi tűz, gázgránátok. D. e. 11 órakor nehéz tüzérségi dobpergőtűz. 5 halott, 17 sebesült, 8 beteg.

A 81. ddr. mélységi védőrendszert rendel el.

Szept. 28. A 4. honvédgyalozezredet a 17. ezred váltja fel. Heves akna és tüzérségi tűz.

A hadosztályparancsnok teljes elismerését fejezi ki a 4. honv. gy. ezrednek világos, a valóságnak teljesen megfelelő jelentései és működése felett.

Az ezred 11 olasz géppuskát szállított be. 3 halott, 8 sebesült, 6 beteg.

Gabriele északi részén a 3. honv. gy. ezrednél támadott az olasz. Visszaverték. Délelőtt újabb támadás, kézigránátharc. Az olasz elfoglalja a kavernákat 526-tól északra. Ellentámadás.

Szept. 29. Súlyos harcok a Geschütz-kavernánál. Mte. San Gabriele északi részén. 22 olasz fogoly.

Szept. 30. Támadás a Geschütz-kavernára.

Okt. 1. Támadás a Geschütz-kaverna ellen, egész nap, amely délután 5 órakor válik különösen erőssé.

Okt. 2-án Szüts szds. egy igen sikeres vállalkozást hajtott végre. Reggel 4 óra 30 perckor kezdődött meg a saját romboló tűz, 4 óra 45 perckor a gyalogsági támadás. 5 óra 07 perckor Stützpunkt Nord és a 468◊birto-kunkba jutott. Gyönyörű lendületes támadás volt.

Az olaszok között a vállalkozás nagy pánikot keltett. 6 tisztet, 2 orvost, 500 olaszt fogtunk és 6 géppuskát vettünk el. Úgy a dandár, valamint a honvédség melegen gratuláltak. Az olaszok azonban 2 ezreddel ellentámadást hajtottak végre. Az ezred egyik legkiválóbb tagja: Petheó Ernő hadnagy, a 6. század parnoka elesett. Takács Imre hadnagy, Dankó Béla zls. és Ivatson Ferenc tiszthelyettes súlyosan megsebesültek. Kézigránátot, töltényt és tartalékot a zárótűz miatt előrevinni nem lehetett és így délután 2 órakor az elfoglalt állást megint visszavette az ellenség.

A tiszteken kívül 13 halott, 149 sebesült, 89 eltűnt, ez utóbbiak legnagyobb része a gránát pergőtűzben elesett. 2 géppuskát a gránát tönkre lőtt.

E napon Kratochvil ezredes reggel 6 óra 30 perctől kezdve a 30.5 mozsarat lőtte be az 552 magaslatra.

Okt. 3. A felváltás alatt támadás az állás déli szárnyára. Támadás a Geschütz-kaverna ellen, amelyet visszavertünk.

Okt. 4. D. e. 5 óra 45 perckor erős gyalogsági támadás a Falk zlj. ellen, melyet fényesen visszavertek. 20 súlyos és 48 könnyű sebesült, 44 beteg.

Okt. 5. Erős támadás a Falk zlj. ellen; fényesen visszaverték. 2 halott 9 súlyos és 27 könnyű sebesült.

Okt. 6. Katonáink az eső és bórától sokat szenvednek. Sokat szenvednek a hatalmas, szakadatlan, nehéz bomba és tüzérségi tűz által. Mindenki hüen teljesíti kötelességét.

A Fáik zlj. balszárnyán Jónás hadnagy kézigránáttal zavarja a Stützpunkt Nordon dolgozó olaszokat.

Erős támadások a Geschütz-kaverna ellen; az olasz foglyok bemondása szerint a 95., 96., 56. és 57. ezredek támadtak; minden támadás fényesen visszaveretett.

Okt. 7. Támadás a Geschütz-kaverna ellen. Négyeseknél 3 halott, 9 sebesült, 27 beteg.

Okt. 8. Délelőtt erős támadás a 4/III. zlj. ellen. Kézigránát, tüzérség, géppuska, puska. D. e. 11 óra 40 perckor visszaverve. 9 halottunk van. Erős ellenséges tüzérségi tűz állásunkra és útjainkra. Nehéz tüzérségi tűz a vonatra, itt telitalálat. D. u. 2 órakor herceg Schönburg-Hartenstein lov. táb. hadtestparnok üdvözölte a 4-es honvédezredet, melyről oly sok szépet és dicsőséget halott. Ismeri az ezredet még a Mte. San. Micheléről. Dícsérőleg kiemelte az ezrednek a Mte. San Gábielén már az elmúlt rövid idő alatt is tanúsított vitéz magatartását és üdvözölte az éppen jelenlévő Szüts szdst.

Támadás a Geschütz-kavernára.

Okt. 9. Olasz akna és tüzérségi tűz. Heves támadás a Falk szds. 11. és 12. százada ellen. Délután 1 óra 30 perckor visszaverve. A III. zlj-ra nehéz aknatűz. A többire erős tüzérségi tűz, mely az egész 4. honvéd vonalra kiterjed.

Ő Felségétől a Mte. San Gábielét védő csapatoknak s így a 4. honvédezrednek a következő távirat érkezett:

„,299. sz. 1917 X. 9. délután 3 óra.

Péter (a 4. honvédezred fedőneve)

„ő Felsége újólág legkegyelmesebben emlékezett meg a példaszzerű vitézség és önfeláldozásról, amellyel a Mte. San Gabriele-i védők hetek óta az olasz megrohmozásoknak helytállanak és meghagyta, hogy az összes csapatoknak és vezetőknek, akik e dicsőséges védekezésben résztvettek, legfelsőbb megelégedése és elismerése tudomásul adassék.

Ez az összes csapatoknak kihirdetendő. No. 1630.”

Veszteség: 6 halott, 11 sebesült, 14 beteg.

Okt. 10. Erős tüzérségi- és aknavető tűz. A legénység erőállapota a naponta megújuló ellenséges támadásokra és harcokra csökkent. 2 halott, 7 sebesült. Harc a Geschütz-kaverna mellett.

Okt. 11. Nehéz tüzérségi- és aknatűz. Támadás a Geschütz-kaverna ellen. Veszteség: 11 halott, 8 sebesült, 31 beteg.

Okt. 12. Tüzérségi tűz. Eső. Az ezred 9 napja van az állásban. 2 halott, 8 sebesült, 21 beteg.

Okt. 13. A 17. honv. ezred felváltja a 4-eseket. Szakadó eső és szél. 7 halott 23 sebesült, 42 beteg.

Okt. 14. Szakadó esőben h. o. tartalék Pripeciben. Legénység sokat szenved.

Okt. 15. Semmi különös.

Okt. 16. Esős, ködös idő, erős bóra. Támadások a Geschütz-kaverna ellen.

Okt. 17. Támadások a Geschütz-kaverna ellen.

Okt. 18. Kis támadás a Geschütz-kaverna ellen.

Okt. 19. Zuhogó eső. Geschütz-kavernánál kézigránátharc. Előkészületek egy vállalkozásra.

Okt. 20. Szakadó eső. Az ezred Kusmanira indul.

Okt. 21. Eső.

Okt. 22. Előkészületek egy nagyobb vállalkozásra,

Okt. 23. Az egész ezred Pri Peciben.

Okt. 24. A 4-ik honvédezred vállalkozást hajt végre Kratochvil ezredes vezetése alatt. 1 olasz tisztjelöltet és 33 olaszt hoztak be, ezek azt mondották, hogy napok óta tájékozódva voltak a támadásról. Bersaglieri csapatokat is hoztak ide.

A foglyok a 1., 8., 11. és 2. ezredekéből valók voltak. Az ellenség az egész Gábrielét tüzérséggel lövi.

Az olaszok erős ellentámadást hajtanak végre. Igen heves tüzérségi-, géppuska- és kézigránátharc. A 4. ezred elfoglalta a Stützpunkt Nordot és a 468-as magaslatot.

E gyönyörű támadásban résztvettek Faludy fhdgy., Schwartz fhdgy., Haintz hdgy., Rosenfeld hdgy., Kenéz zls., Lózsai zls., Gémes zls., Bodor tiszt-helyettes.

Neuhauser hdgy szép támadást intézett a 646 A-ról kiindulva az 552 felé. 8 foglyot ejtett.

Megsebesültek Faludy fhdgy., Gyurikovits hdgy. századparancsnokok, Kováts zls., Farkas hadapródjelölt.

12 óra 15 perckor Holecska zls. az elfoglalt ellenséges balszárnyat is megerősíti.

Délben 12 óra 10 perckor érkezik Lukachich tábornok következő távirata: „Szüts szds-nak, valamint csoportja összes tisztjeinek és legénységnek a hősiességével kivívott szép sikerért, az elfoglalt ellenséges állásoknak a túlnyomó erővel intézett ellentámadások dacára sikeres megtartásáért dicséretemet és köszönetemet fejezem ki és egyúttal azon meggyőződésnek adok kifejezést, hogy az ellenségnek az elvesztett állások visszavételére irányuló minden törekvése megfog törni a hős honvédek győzelmi akaratán.”

Délután 3 óra 40 perckor a köd leple alatt erős ellenséges támadások. Csapataink kimerülten a végsőkig harcolnak. Délután 4 órakor sikerült az

ellenségnek a Stützpunkt Norclot újra elfoglalni, csak egy 150—200 m hosszú ellenséges állást tudunk megtartani.

Veszteségünk 23 halott, 8 tisztsébesült, 162 könnyű sebesült legénység, 130 súlyos, eltűnt (valószínűleg elesett) 80 legénység.

2 olasz tisztet és 138 olaszt ejtettünk foglyul.

Okt. 2J/,-én délelőtt 11 óra 30 perckor jött a telefon jelentés, hogy a Tolmein Karfreiti nagy offenzívánk fényesen indult, 60 ágyút zsákmányoltunk, 10.000 olaszt foglyul ejtettünk. Az áttörés fényesen sikerült, megszámlálhatatlan hadianyag. A Krnen 2 hadosztályt és Auzzánál 1 dandárt foglyul ejtettünk. Olasz tüzérség fejvesztve menekül. Teljes a felfordulás.

Okt. 25. Éjjel 12 órakor ellenséges támadás előjelei, de nem következett be. Reggel 6 óra 45 perckor ellenséges erők gyülekeznek 552 irányában, azonban megsemmisítő tüzérségi tüzünkkel és géppuskáinkkal a kezdődő támadást még idejében, csirájában elfojtottuk.

Egész nap heves tüzérségi és bombavető tűz — súlyos veszteséget okozott a zuhogó esőben amúgy is sokat szenvedő ezredünknek. A viszonyok még súlyosabbá váltak, mert a nagy ágyútűz miatt, azután az eltolódások miatt az étkezés nem érkezett be. Eközben, míg az ezred súlyos harcokat vív a Mte. San Gábrielén s igyekszik nagy áldozatok árán vállalatokkal és támadásokkal az erős olasz erőket magára vonni és lekötni, — ami fényesen sikerült is — örömteljes hírek érkeznek óriási sikereinkről.

Az ezrednek előnyomulás esetére Salcano déli temploma az irány. Amíg az ezred az előnyomulása felkészül, újabb vállalkozást rendel el a h. o. a Stützpunkt Nord ellen.

A mai nap veszteségei 6 halott, 18 sebesült, 6 beteg.

Okt. 26. Kratochvil ezredes, mint a 39. ddr. parnoka, Jónás hdgy. parii oksága alatt egy hírszerző különítményt (telefon, géppuska, utászokkal) előre küld az Isonzóig, a hidak biztosítása, az Isonzón való átkelés és a Mte. Sabotino megszállása céljából. Azonban az ellenség még tartja állásait és makacsul védekezik; hatalmas ellenséges ágyú- és bombavetőtűz. Nehezen akar megválni két és félév alatt oly sok vér árán kivívott szerzeményeitől.

Okt. 27. Erős olasz tüzérségi tűz. Ellenség még tartja magát. A 4. honv. gy. ezred osztagai saját iniciatívájukból és minden parancs nélkül megrohanták a St. Nordot és a 468-at és az ellenállás leküzdése után betörték és több mint 130 főnyi olasz és 1 tisztet foglyul ejtettek. (7., 8. és 58. ezredbelieket.) 7 óra 05 perckor Jónás hdgy. különítménye és Schwartz fhdgy. százada erős ellenséges tűzben az elfoglalt álláson túl is előretörték, úgyhogy már d. e. 7 óra 58 perckor Jónás hadnagy hírszerzőkülönítményének sikerült jobbszárnyával az Isonzó innenső partját elérni.

Ellenséges tüzérség igen hevesen lőtte könnyű és nehéz gránátokkal úgy az előretolt különítményt, mint a St. Nordot, 468-at, valamint nehéz bombavetőkkal a hátsó terepet.

Az olaszok makacsul védekeznek. Az 58. hadosztály jobbszárnyán levő homokzsákvárból oldalazó tüzet kap a 4. honv. ezred. A 4-ik és 1-ső ezred

előnyomulása által a 17. honv. ezred visszamaradt és a Gábrielét tartotta megszállva.

A 4. ezred egy vállalkozást készít elő a homokzsákvár ellen. A harc az olaszokkal növekvő erővel tart. Az ellenséges tüzérség mintha csak raktáron levő tüzérségi lőszerét és bombáit akarná ellenünk kilőni, valóságos pergőtűz-szerű ágyútűz alá veszi állásainkat. Veszteségeink nagyok: 50%. A Szakács század míg Bonetiből az állásba jött, 12%-ot veszített.

Jónás hdgy. és Schwartz főhdgy. osztagai állandóan tűzharcban és kézi-gránátharcban állanak az ellenséggel. Jónás hdgy. 26 foglyot ejt.

Az ellenség gyújtó gránátok özönét zúdítja a Mt. San Gábrielére, melyek fényénél nehéz gránátokkal és bombákkal lövi állandóan állásainkat.

Az egész Karszton égig érő lángnyelvek nyúlnak fel, melyeket menydörgésszerű detonációk követnek. Monte San Michèle, Podgora, Sabotino lángban állanak, az olaszok mindenhol robbantják készleteiket, a hidakat.

A mai nap vesztesége hozzávetőlegesen 60—70 halott, 150—180 sebesült. A Monte Santot saját 43. Schützen Divízió foglalta el. Az 1. honv. e. a 3. által lesz felváltva.

Október 28. A nagy tüzérségi tűz d. e. 3 órakor lanyhult, kevéssel reá teljesen megszűnt. Zuhogó esőben, bórában, nagy lendülettel d. u. 6 órakor támadt a 4. honvédezred. Irány Kuszko csoport: homokzsákvár. Pollák főhdgy. csoportja jobb szárnyával az Isonzó, balszárnyával: Salcano. Az ellenség futva menekült.

Dél előtt 7 órakor Schwartz főhadnagy, Prigona és Jónás hadnagyk bevonultak Salcanoba, amely ellenséges ágyú- és géppuska tűzben állott. Hugyecz hadgy. parancsnoksága alatt egy különítmény indult el Sabotinóra. Az ezredutasok géppuska tűzben hozzáláttak a hídveréshez. Az Isonzó az esőzések miatt hatalmasan megáradt.

Október 29. A nagyváradi 4. ezred harcainak egyik ismét dicsőséges fejezete a fent vázolt támadásokkal befejezést nyert.

A Mt. San Gabriele védelme a 4. honvéd gyalogezred legkimagaslóbb haditettei közé tartozik.

Nemcsak az elkövetkezett nagy offenzívánál szerepelt mint forgópont a Monte San Gábrielén, hanem az ezred vállalataival, makacs ellenállásával, kitartásával, hatalmas olasz erőket vont magára s az ellenséget a folytonos harcokban annyira megtörte, megpuhította és legyengítette, hogy az elértkezett nagy offenzívánál az ellenség erkölcsi alapját azonnal elvesztette s így a 4. honvédgyalogezred az általános eredményhez nagyban hozzájárult.

Ő cs. és kir. felsége szeretett Károly királyunk ma Görzben megszólította az ott időző Kratochvil ezredet s az ezrednek a Mt. San Gabrielen tanúsított kiváló magatartásáról elismerőleg és dicsérőleg nyilatkozott.

A 4. hadtest parságtól herceg Schönburg-Hartenstein a nemrég visszavonult osztrák hadügyminisztertől a 20. hadosztályhoz a következő távirat érkezett:

„Annak a nagy győzelemnek előfeltételeit, melynek a Haza dicsőségére való kiküzdésében boldogok lehettünk közreműködni, a Mt. San Gabriele kitűnő védelme teremtette meg. Éppen ezért a m. k. 20. honvéd gyaloghadosztálynak, mely fényes történelmi hírnevét a legnehezebb viszonyok között, ezen oly sok hős vérével megszentelt hegyen ismét gyarapította, a legfelsőbb szolgálat nevében legmelegebb köszönetemet és elismerésemet fejezem ki.”

Október 30. Salcano. Hügyecz hdgy. különítménye megszállja a Mt. Sabotinót, utászaink átkelnek az Isonzón, 4 nehéz olasz ágyút fedeznek fel és gazdag zsákmánnyal (olasz felszerelési tárgyakkal) térnek vissza.

Október 31. Salcano. A bukovicai, Valloné-völgyi, rupai, zubiai, cotici 4-es temetők rendbehozatalára egy utász különítményt küldtünk ki.

Amikor az ezred okt. 28-án Salcanot elfoglalta, akkor nagy veszedelemnek volt kitéve. Óriási lőszer mennyiség volt Salcanoban felraktározva. A salcanoi temető mellett egy kis domb nehéz 28-as olasz lövedék felrobbantására előkészítve; a robbantó zsinór oly hosszú volt, hogy a temető falkerítését kétszer átfogta. Utóbbinak célja az volt, hogy azoknak, akik felrobbantják, még idejük legyen a menekülésre. úgy látszik azonban, hogy a felrobbantásra gyors előnyomulásunk folytán már nem kerülhetett rá a sor. Rengeteg szárnyas bomba volt felraktározva, amellet valami tüzet is találtunk. Ha az ezred elővigyázatlan, akkor ott Salcanoban elpusztul, így azonban sikerült e robbantási előkészületeket ártalmatlanná tenni.

November első napjaiban történt az átvonulás az Isonzón; zeneszóval indultunk nyugat felé. Az első napok menetei után egyik éjjel 2 óraker egy iszonyatos robbanás reszkettette meg a földet. Az egyik olasz községben visszamaradt olaszok fölrobbantották az erre a célra felhalmozott nehéz tüzéregi lőszerhalmazt, még másnap is robbantak és repültek a levegőbe ezek a nehéz lövedékek. Csapatainknak sok vesztesége volt. A 4. ezrednek azonban alig volt, mert Kratochvil ezredes az ezreddel a még mindig veszélyes szerencsétlen helyet megkerülte. Kratochvil ezredes a Monte San Gábrieléi dicsőséges harcok után ismét átvette az ezredparancsnokságot, mivel a honvédelmi miniszter a 89. ddr. parancsnokságot mással töltötte be.

1917. november első felében a nagyváradi 4. honvéd gyalogezred folytatta előnyomulását a Tagliamento felé, Udinetől délre a Codroipoi Tagliamento-híd felé. Felejthetetlen látvány tárult elibénk, amennyiben az olasz a Karfreiti—Tolmeini általunk és szövetségeseink által végrehajtott fényes és páratlan áttörés után, futva menekült és összes felszerelését és számtalan hadianyagát, vonatát visszahagyta. Menekülésének fővonalai a Codroipo-híd felé vezettek, ahol torlódás keletkezett. A sok ezer meg ezer kocsi, nehéz ágyú, az agyonlőtt lőtömegek, vonat, hadianyag, élelem, puska, poggyász, ládák, felszerelési cikkek, kórház felszerelések, lőszer, stb. közben olasz katonák holttesteit eltorlaszolták és ellepték a műúttól jobbra és balra lévő terepet, úgy hogy csak nagy nehezen lehetett előre haladni. Mér-földnyire voltak az utak és azok környéke ilyen holmival eltorlaszolva és minél jobban közeledtünk a Tagliamentohoz, annál szörnyűbb lett a lát-

vány. A felrobbant és csak ideiglenesen helyreállított Codroipo-hídon átvonulva, Bania községben és környékén lettünk elszállásolva.

Bania községben és környékén maradtunk az új évig, újév napján jött a parancs, hogy a h. o., illetve ezred elindul Vittorioba, ottan némi téli felszerelést kap és azonnal folytatja menetét Belluno felé. Míg Baniában a pálmák és délszaki növények között havat nem láttunk, addig Vittoriotól északra hidegbe és hóba kerültünk és a menetelés elég fáradtságossá vált.

Támadás a Monte San Gábrielén.

Írta: C s i z m a z i a   R e z s ő volt 4-es honv. tart. hadnagy.

1917. október 2-án.

Az 1917. október 2-án a II. zlj. által végrehajtott támadásban nekem az a feladat jutott, hogy szakaszommal kövessem a rohamszakaszt, az általam elfoglalandó 468. magaslatot szálljam meg és rendezzem be védelemre.

A támadást erős tüzéségi tűz vezette be, majd 3 óra 30 perckor elindult a rohamszakasz, melyet rövid idő múlva szakaszommal én is követtem.

Az olasz állás elé ért rohamszakaszt az ellenség erélyes puska- és kézi-gránátűzzel teljesen szétszórta, legnagyobb részük elesett vagy megsebesült. Ezek szerint nekem sem lett volna más hátra, mint szakaszommal visszavonulni, azonban elhatároztam, megkísérlem elfoglalni ezt a fontos magaslatot.

Az olaszok minket is erős tüzeléssel fogadtak s embereimből azonnal megsebesült három. Miután jóformán pár lépésre voltunk az ellenségtől, elrendeltem, hogy először minden ember dobjon be egy kézigránátot, utána — jelzésemre — megrohamozzuk őket. Magam ugrottam be elsőnek, 10—15 ember Kovács Gyula hadpj. őrmesterrel utánam jött. A szűk állásban libasorban menve, elől én dobáltam a kézigránátokat, harántgáttól harántgáttig — rohamos módra — s így kb. 100 lépés hosszban „felgöngyölítettem” az állást.

Közben az állásban és a fedezékekből 40 olasz katonát és egy tisztet fogtunk el, kiket két emberemmel leküldtem a zászlóaljparancsnoksághoz. Ezek után Kovács hadpjelöltet elküldtem pár emberrel a jobbszárnyat biztosítani, majd egy küldöncöt a zljparancsnoksághoz segítségért és lőszerért. Nemsokára elmaradt embereim egy része is utánunk szivárgott, úgy hogy 20—22 főre szaporodva, elkezdtük az állást védelemre berendezni.

Az ellenség nem nyugodott bele az állás elvesztésébe, mert rövid idő múlva ellentámadásba kezdtek egy szakasz emberrel, azonban ezeket heves tüzeléssel visszavetettük.

Körülbelül 9 óra 30 perckor ismét ellentámadás kezdődött, de most már nagyobb erővel és több oldalról, mint előzőleg.

Ezekre is kezdtünk tüzelni, azonban legnagyobb kétségbeesésemre láttam, hogy lőszerünk annyira fogytán van, hogy a legjobb akarattal sem

tudjuk a támadást visszaverni. Erősítés és lőszer pedig nem érkezett. Az az olaszok nehéz bombával lőtték a hozzánk vezető futóárkokat.

Közben az ellenség jobb oldalról már be is tört az állásba s ott Kovács hdpjelöltet pár emberével elfogták.

Most már láttam, hogy a helyzet tarthatatlan s csak hiábavaló véráldozat lenne a további ellenállás s erre keserves szívvel bár, de elrendeltem a visszavonulást. Ebben a pillanatban került eléem, máig sem tudom, mely oldalról, Pető Ernő hadnagy egyedül. Kérdezősködésemre nem volt időm, hanem intettem neki s együtt futottunk embereim után a saját, illetve akkor a 17-es honvédek által megszállott állás felé. (Ugyanis az én zászlóalj csak támadásra jött fel előző éjjel a tűzvonal mögött levő faluból.) Mielőtt azonban — átszaladva egy kis vízmosáson — beugrottunk volna a saját állásba, visszafordultunk, hogy jönnek-e utánunk az olaszok. Abban a pillanatban az utánunk süvítő puskagolyók közül egy a hátam mögött álló Petőt homlokon találta, ki szó nélkül összerogyott. Arra nem volt időm, hogy megnézzem vagy magammal hozzam az állásba, mert biztos halál lett volna a vége minden pillanat késedelemnek.

Beugorva az állásba, az ott talált 17-es honvédeket felriasztva, magam is puskát ragadtam és élénk tűzzel visszavertük az állásba benyomuló olaszokat. Saját embereimet nem találtam. Ezek ugyanis abba a kavernába futottak vissza, ahonnan támadásra indultunk. Tennivalóm már nem akadt s így az olaszok által erőseén bombázott futóárkon befutottam a zljparsághoz, hogy jelentést tegyek a történekről.

Már közel voltam célomhoz, amikor egy hadapródjelölt vezetésével löszerral és kézigránáttal megrakott s az alacsony futóárok miatt hason csúszó szakasszal találkoztam. Megérdeklődve, hogy hova mennek, azt a választ kaptam, hogy nekem hozzák a lőszert és erősítést. Természetesen visszarendeltem őket és keserű szívvel gondoltam arra, hogy ha csak egy órával előbb beérkeznek, nem kellett volna elveszteniünk az annyi véráldozatba került magaslatot.

Budapest, 1934. április 14.

Petheő.

Vértől vöröslő kopár kőkoporsó,
Égre öklöző megkövült átok ...
Balga ősök! kik e gránáttól porzó
Pokolt „szent” névvel megcsúfoltatok:
„San-Gabriéle”!...

... Egy darab jókedv, kacaj ment véle
Fel a penészes kavernák odvába.
Fittyet hányt félszre, veszélyre, halálra!

S mikor parancs jött, szívet remegtető,
 Mosolygó arccal indult a *Petheő*:
 „Utánam, fiúk!” ...

Sejté-e, hogy ez a másvilági út?...
 Ki tudja!... Könnyed tréfával ajkán
 Nézte: hogy riad s fut meg a talján,
 S még a rajtától zengett a tető,
 Mikor egyszer csak elbotlott *Petheő*,
 S ottmaradt, fekve ...

Sisakja részén vér foly a kövekre ...
 S a víg fiú csak a zenithbe bámul.
 Olasz keresztet vet a mosolyátul.
 És jön az este és kél a reggel —
 S egyre vitázik a fellegekkel
 A tréfás *Petheő* ...

Száll a gyászos hír; ámde kétkedő
 Sok bajtárs, akit szíven ütnek véle.
 „Nem! Az nem lehet!... *Petheő* csak tréfál!”
 Gúnyosan kacag a *San-Gabriéle*:
 „Ólom keményebb sisak-acélnál...
 Gyertek fel érte!” ...

Dacos kis csapat hág a halál bércre;
 A szövétnekük és vertük: a Szív.
 — Hová, jó fiúk? — „A *Gabriel*' hív,
 S egy új hősre vár ott lenn a temető!” ....
 — Bajtársak vállán jött le *Gabrielről*
 A tréfás *Petheő* ...

Vértől vöröslő kopár kőkoporsó,
 Égre öklöző megkövült átok!...
 Balga ősök! kik e lelkeket orzó
 Pokolt „szent” névvel megcsúfoltatok:
 „*San-Gabriéle*!” ...

1917. október

Jámbor Lajos
 t. hadnagy

A Monte San Gábrieléi harcok utolsó hete.

Dunst Andor 4. h. gy. e. t. főhadnagy.

1917. Október 21. Mióta ezredünk a wolhyniai fronti üdülés után ismét ide az olasz frontra került, ma volt az első pihenő napunk itt Haidenschaftban. Erre a pihenőre igazán rászolgáltunk. Nehéz, küzdelmes napjaink voltak odafenn a Gabrielen.

Mte San Michèle és Mte San Gabriele két fontos pillére ezredünk történetének, telve borzalmakkal, óriási veszteségekkel, de telve egyúttal dicsőséggel, páratlan fényes haditettekkel. Hogy mit jelentenek ezek a hegyek nekünk, négyeseknek, azt csak az tudja, aki itt volt, *végig* élte ezeket a harcokat.

Mikor odafenn Wolhyniában megkaptuk a parancsot, hogy az olasz harctérre visszainduljunk, már hetekkel előbb értesültünk, hogy nehéz, szörnyű harcok színhelye a Gabriele. A San Michèle után tehát biztosnak látszott, hogy ha egyszer vissza kell mennünk az olasz frontra, csak oda mehetünk.

Mióta itt vagyunk s a Gabriele minden poklán keresztül is tartjuk a reánk bízott vonalat, állandóan suttogják, hogy készül valami itt a mi részünkről. Rengeteg ágyú, hadi anyag és csapat csapat után vonul fel és mozog a hátunk mögött. Soha nem látott mozgolódást, készülődést lehetett látni mindenütt. Egyre bizonyosabb lesz, hogy offenzíva készül az olaszok ellen.

Türelmetlenül várjuk már ezt az offenzívát. Már előre ábrándozunk arról, hogy milyen jó lesz, ha a hátunk mögött fogjuk tudni az Isonzó vonalat s mi lent az olasz mély földön fogjuk lenyomni az olaszokat, valahova messze délre. Hogy ez a vágyunk teljesülhessen, borzasztó nehéz küzdelmeken kell keresztül esnünk, ezzel mindnyájan tisztában vagyunk. De nagy a reményünk, hogy sikerülni fog. Az itt folyó előkészületek arányai sejtetni engedik, hogy offenzívánk nagyméretű lesz, amilyenhez fogható még itt nem volt.

A nagy megváltó offenzívára való előkészülés jegyében telt el a pihenő napunk Haidenschaftban.

Október 22. Ma megkaptuk a parancsot, hogy visszamegyünk ismét a Gábrielére. Fel kell váltanunk a 17-eseket. Ma már tudjuk hivatalosan is, hogy az offenzíva tényleg megindul holnap hajnalban.

II. zászlóaljunk megismétli október 2-iki támadását a 468^oellen, ugyanakkor az I. zászlóalj a jobbszárnyon egy megtévesztő rohamcsapat-támadással igyekszik az olaszok figyelmét lekötöni.

Korán délután indultunk el s minden különösebb esemény nélkül értünk el a St. Daniele oldalán lévő Pri Peci táborba, ahol ismét elfoglaltuk, még jóformán ki sem hült táborhelyünket.

Október 28. Ma aránylag csendes az ellenség, talán megneszelt valamit vagy ő is készül? Feltűnt nekünk, hogy milyen keveset ágyúznak odaátról.

Délután $\frac{1}{2}$ 5-kor, hosszú idő után először gyönyörű napsütéses délután, Pollák főhadnaggyal, aki a betegen lemaradt Seregély alezredes helyett átvette a zászlóaljunk parancsnokságát, elindultunk előre tájékozódás céljából a Gábrielére. A zászlóalj csak a sötétség beálltakor fog utánunk indulni.

A hosszú esőzések után felüdített a mai szép verőfényes nap. Kényelmesen haladunk fel a Pri Peci völgyben. Mikor a völgy kijáratához érkezünk a Mte Santo alá, az ellenséges tüzérség éppen dühösen ágyúzza felvonulási utunkat. Hárman voltunk tiszték és három tisztiszolga. Megbeszélésünk szerint egyenként mentünk át a veszélyes zónán. Elöl Pollák főhadnagy, kb. 3 perc múlva én s úgy a többiek. A gránátok szünet nélkül csapkodtak, millió és millió repeszdarab, illetve kötörmelék repült ide-oda. Helyenként az árok alig volt árok, nagy köveken, sziklákon kellett felkapaszkodnunk. Minél feljebb értünk, annál meredekebb, nehezebb lett az út. Gránátlyuk gránátlyukban, mindenfelé elszórt felszerelési tárgyak, rongyok, hullák tarkították a kietlen sivár hegyoldalt. Helyenként a heves gránáttűz miatt futva kellett felfelé haladni, úgy hogy lélekzet kifogyva, kifáradva érkeztünk meg végre az első kavernába.

Ez a kaverna volt a balszárny század kavernája, néhány lépéssel odébb Pollák főhadnagy, a zljparancsnok kavernája.

A 17-es századparnok már szívszorongva várt minket. A kaverna egy gyengén pislákoló kanóccal volt megvilágítva, úgy hogy a gyenge fény mellett alig tudtunk eleinte tájékozódni. Rettentő nehéz bűz volt itt is a kavernában és az egész árokban mindenütt. A 17-esek elmesélték, hogy a kaverna másik kijáratát egy nehéz gránát bedöntötte s a sziklahalmaz alatt már napok óta két halott fekszik, azonkívül a kaverna fölött is néhány halott van, ki tudja mióta? Az eltakarításra gondolni sem lehet, mert itt kimenni a kaverna tetejére s ott dolgozni egyet jelent a halállal. Állandóan tűz alatt van a Gábrielének ez a része. Nappal csak úgy mint éjjel. Mihelyt sötétedik, az ellenség fényszórókkal nappali világossággal árasztja el az állásokat hajnalig. Itt tehát mozogni csak az esti vagy hajnali szürkületben lehet, mielőtt a fényszórókat üzembe helyezik, vagy miután eloltották hajnalban. Ez a periódus néhány percig tart, minden mozgást, felváltást, közlekedést, stb. ezalatt kell lebonyolítani.

Az én századom három táboriörsöt tartozik felállítani a II. és I. zlj. állása között. Rendes, összefüggő rajvonalról itt szó sincs. Kavernák láncolata képezi az állásvonalat. A kavernák helyel-közzel olyan sűrűn vannak egymás közelében, hogy úgyszólván hajításnyira vannak egymástól a saját és az olasz kavernák. A tábori örsök kis mélyedésekben, sziklák mögé húzódva helyezkednek el.

Végre hosszú izgatott várakozás után, megérkeztek a századok. Csak gyorsan, gyorsan! Elindulnak azonnal a felváltó táboriörsök. A 17-esek tartalékszakaszai pedig rohannak lefelé ész nélkül.

Alig indultak azonban el a felváltások, a fényszórók kigyulladnak. Idegesen várjuk a jelentést a felváltások megtörténtéről.

Már éjfél felé jár az idő, mikor Lustyik zászlós jelenti, hogy szakaszával felváltotta a 17-eseket s sikerült a táboriőrsöt minden baj nélkül elhelyeznie.

Néhány perc múlva a másik szakasz jelenti, hogy csak a délnyugati lejtő élvonaláig tudott előre jutni, ahol olyan fényességben fekszik, hogy nem tud előbbre jutni. Azonnal küldöncöt küldök oda, hogy siessenek a kijelölt helyre, mert nemsokára megindul a II. zlj. vállalkozása s akkor még kevésbé fognak előre juthatni.

Kis idő múlva újabb küldönc jön, hogy az ellenség észrevette őket s a szakaszt széjjelverték gránátokkal. Csak egy töredéknek sikerült a kijelölt helyre jutni. Gyorsan Kormos zászlóst küldöm oda szakaszával, a táboriőrs felváltását a II. zlj. vállalkozásának megkezdése előtt okvetlenül végre kell hajtani, hogy meg legyen az összeköttetés balra a támadó II. zlj-jal.

Hosszú, kínos percek telnek el, az olasz egyre idegesebben dobol az állásokon. Valamit sejtenek, úgylátszik. Fent a gerincen rendben vannak. De balról még mindig nincs tiszta helyzetkép.

Egyszerre megindul tüzérségünk pergőtüze a II. zlj. előtti terepre. Az olasz tüzérség sem marad adós, látszik, hogy a mi vállalkozásunk nem lepte meg őket, rettentő gránátzappal felel.

Óriási zaj van, olyan fülsiketítő, hogy a szomszédomat is csak akkor értem, ha teljes erővel ordít. A légnyomás néhányszor úgy odalapít az árok oldalához, hogy alig kapok levegőt.

Többször át kell rohannom a zlj-parság kavernájába a telefonhoz. Körülöttem zúg, csattog minden, a repeszdarabok füttyülnek, észvesztő hangverseny.

Valahogy eltelik az éjjel, világosodni kezd. A szörnyű gránátűz azonban mit sem veszít erejéből. A sebesültek egyre mennek, futva vagy vánszorongva, négykézláb, ki hogy bírja.

Éppen a telefonhoz igyekszem, amint az árokban rohanok, majdnem beleütközöm Buzgó tizedesbe, aki a gerincen lévő szakaszomnál van. A feje véres, sisak nélkül támoltyog lefelé.

Amint megállítom, hogy megnézzem sebesülését, fentről valaki lekiáltja: „Buzgó, édesapád megsebesült!”

Buzgó tizedes gondolkodás nélkül megfordul és felrohan a dombéltre, majd onnan le a másik oldalon a táboriőrshöz. Apjának egyik lábát gránátzilánk találta el. Pillanatok alatt háttára veszi édesapját, felpipeli a dombon át a segélyhelyre s mindezt fényes nappal hajtásnyira az olasz állás előtt, miközben fejéből állandóan csepeg a vér. Soha életemben ilyen nagyszerű jelenetet nem láttam. Szerencsésen beérkeztek.

A tartalékszázadtól kapok egy szakasz erősítést, a bal táboriőrösről még mindig nem tudtuk megállapítani, hogy hol van. Kormos zászlós sem jelentkezik, a nagy tumultusban pattanásig feszített idegzetten küldönc, küldönc után, a sebesültek jönnek, egyre többen és többen.

Délfelé mintha csökkenne a pergőtűz. Vagy csak úgy rémlik? Ekkor jön a hír telefonon, hogy az áttörés sikerült Tolmeinnél 8 km. szélességben s az offenzíva az egész vonalon megindul.

Hála Istennek. A legénység is hangos üdvivalgással fogadja a hírt.

Estére újból a felváltás gondja jön. Feljön a 9-ik század, neki kellene táboriőrseimet felváltani, azonban időközben a II. zlj. helyére rendelik az ottani veszteségek pótlására, így újból a 17-esek jönnek fel. Azonban ők is késnek, a fényszórók világítanak már s alig mennek ki, a küldönc futva jön vissza, hogy szétverték az olasz gránátok őket. Többszöri erősítés és sikertelen kísérlet után végre sikerül a táboriőröket rendbehoznom.

Kissé nyugodtabbak leszünk tehát, 21 sebesültet vesztettem a nap folyamán.

Az olaszok úglátszik nem törődnek a tolmeini áttörésünkkel, mert változatlan hévvel döngetnek ágyúikkal.

Okt. 25. Ma hajnalban újabb híreket kapunk az offenziváról. Csapatink szépen haladnak előre, már 300 ágyú és több mint 30.000 fogoly esett zászmányul.

Ezalatt azonban nálunk a harc változatlan heveséggel folyik, az olaszok csak úgy ágyúznak ide szakadatlanul, mintha mi sem történt volna Tolmeinnél, Ma már lent a Wippach-völgyben az eddigi csöndet heves harc váltotta fel. Füst és lángtenger az egész völgy, mindkét oldalról igen heves ágyútűz folyik, akárcsak nálunk. Odaát a Wippach-völgyön túl a Faiti Hrib szintén füstöl, tehát az egész vonalon fellángolt a harc.

A nap folyamán az ellenséges tüzéség egyre növekvő dühvel ágyúz reánk. Közben jelentik a legények, hogy a tavernában különös zajt hallanak alulról a föld mélyéből. Nyilván az olaszok dolgoznak aknát aláknk.

A II. zlj. tegnapi vállalkozásáról ma híreket kapunk. A zlj. cca 400 lépés tért nyert és cca 300 foglyot ejtett. A mi zászlóaljunk jobbszárnyán is elfogtak néhány foglyot. Veszteségünk azonban nagy, a tegnapi támadásnál elesett Gyurgyovics hadnagy. Szegény Gyurgyovics éppen akkor vonult be szabadságáról, mikor mi Haidenschaftból ide felkészültünk. Míg otthon volt, eljegyezte magát s most alig 2 nap múlva halott.

Türelmetlenül várjuk már, hogy mi is elindulhassunk. Kész pokol ez itt. Az eső is újból megindul, nyakunkba állandóan csepeg a víz a kaverna tetejéről. A sebesültek ma is egész nap mennek lefelé, egyre fogyunk.

Okt. 26. A II. zlj. jobbszárnya és balszélső táboriőrösm között, ahogy telefonon jelentik, nincs meg az összeköttetés. Senki sem tudja biztosan az ottani helyzetet. Hajnalban parancs jön az ezredparnokságtól, hogy meg kell állapítani s a két század jegyzőkönyvileg jelentse a helyzetet. A feladat fontosságára való tekintettel elhatároztam, hogy megkísérlem magam az összeköttetés megkeresését. Többen önként jelentkeznek, hogy elkísérnek erre a vállalkozásra, én azonban csak Bende zászlóst és Horváth Gyula tizedest választottam ki. Még teljesen sötét volt, mikor kimásztunk az árokból, hogy balra a Gabriele lejtőjén lecsúszunk a II. zlj. felé. Amint a lejtő élet elér-

jük, teljes nappali világosságba kerülünk. Tisztán látom az ellenséges tábori-
őrsöket. Elhatároztam, hogy megvárom, míg a fényszórókat kioltják, néhány
perc múlva be kell következnie, mert hátunk mögött már a hajnal vörösré
festette az ég alját.

Egy örökkévalóságnak tűnt az a néhány perc, amíg így feküdtünk.
Shrapnell és gránát elegyesen csapkodott körülöttünk. Közben megfigyeltem
a fényszórókat, 8—10 világított előttünk az Isonzó-völgyben, ha időnként
egy elaludt, messzebb egy másik gyúlt ki helyette.

Végre kínos várakozás után egymásután elaludtak a fényszórók s né-
hány percre vak sötétség maradt a terepen. Ekkor felugrottam, társaim kö-
vettek s tőlünk telhető gyorsasággal lefelé futottunk a lejtőn, amerre a II.
zlj. jobbszárnyát sejtettük.

A futás azonban rendkívül nehéz volt, mert a lejtő teljesen fel volt
szántva a gránátoktól, úgyszólván gránátlyuk gránátlyukban. Néhányszor
facsonkokon, hullákon botlunk meg.

Közben derengeni kezd s ahogy szemünk hozzászokott a félhomályhoz,
egy nagy sziklát látok s alatta egy nagy üreg bejárata ásít felénk. Ez egy
kaverna. Számításom szerint ennek kell lenni a II. zlj. jobbszárny század-
parnok álláspontjának.

Szerencsém volt, tényleg a keresett kaverna volt. Itt néhány szóval
tájékoztatom a századparnokot az én helyzetemről és táboriőrseim helyéről.
ő is megmutatja az ő jobbszárnyát és így megállapíthatjuk, hogy a két szá-
zad között az összefüggés teljes. Ezt gyorsan jegyzőkönyvbe foglaljuk, alá-
írjuk s a jegyzőkönyvet zsebrevágom. Most azonban amilyen gyorsan csak
lehet, vissza kell jutnunk ismét a csúcsra, mielőtt még világos lesz, mert
azután már nem lehet.

Nem sokat gondolkoztunk, hanem kiugrottunk a kavernából s vissza
kezdünk futni. Mivel azonban már majdnem egészen világos lett, az olaszok
észrevettek s gépfegyvertűz alá vettek bennünket.

Egy darabig ugrásszerűen, nekifutásokkal sikerül feljebb jutnunk. Köz-
ben végighasalunk egy-egy jótevő gránátlyuk fenekén, hogy lélegzethez
jussunk. A hallatlan erőlködéstől és futástól alig kapunk levegőt.

Végre sikerül az élvonal mögé jutnunk, mostmár a velünk szemben lévő,
tehát legközelebb lévő ellenséges osztagok nem látnak minket.

Ekkor futásközben, a kavicsá szétmorzsoltsz szikladarabokon megcsú-
szom s egy mély gránátlyukba gurulok be. Ki akarok mászni, de már annyira
el voltam fáradva, hogy folyton visszacsúsztam. Horváth tzds pedig, akinek
a kezében egy hosszú bot volt, látván hiába való erőlködésemet, lekúszik
felém s lenyújtja a bot végét. Ebbe belekapaszkodva, nagynehezen sikerül
kijutnom a lyukból s utolsó erőmmel néhány ugrással és nekiszaladással mi
is Bende zls. mellé kerülünk egy szikla mögé.

A gránátok és srappellek csattognak körülöttünk, fentről a századtól
állandóan ordítognak, hogy menjünk már feljebb, sürgetnek, nógatnak ben-

nünket. Körülbelül 20 métert kellene még másznunk felfelé s akkor bent volnánk a kaverna előtti futóárokban, de képtelenek vagyunk megmozdulni. Úgy érzem, mintha a szívem a torkomban kalapálna, a fejem majd szétpattan, rettenetes letargikus fáradtság vesz erőt rajtam. A napok óta átvirrasztott éjszakák, éhesen, szomjasan, rettentő idegkimerültséggel, most megbosszulja magát.

Mikor a századnál odafent látják, hogy nem mozdulunk, egy kötelet eresztenek le hozzánk s a kötél segítségével, melyet fentről húztak, valahogy sikerült szerencsésen feljutnunk. Átadtam egy küldöncnek a jegyzőkönyvet, hogy azonnal fusson vele az ezredparsághoz, aztán végigvágтам magam a piccsen s először, mióta itt fent vagyunk, mélyen elaludtam.

Mikor felébredtem, egész sereg új hírrel fogadtak, előhaladásunk Tolmeintől délre, már messze bent a mély földön folytatódik. Szörnyű hatása volt az áttörésnek. Már tőlünk jobbra is megmozdult raj vonalunk, parancs jön, hogy mi is készüljünk fel az előnyomulásra.

Lent a Wippach-völgyben és túl a Faiti Hriben szemlátomást haladnak előre mieink. Füstben úszik az egész láthatár. A mi rajvonalaink előnyomulását a kézigránatok robbanása mind előbbre és előbbre jelzi.

És megmozdul az ellenséges vonal. Ész nélkül futnak hátra. Látszik a nagy kapkodás, fejtelenség.

Lent a Görz-i temetőnél az egész állás víz alatt van, a menekülő ellenség vízzel árasztotta el.

Mindenütt futnak, a mi tüzéségünk pedig soha nem hallott, borzasztó tűzzel árasztja el az egész ellenséges vonalat.

Már mindenütt megindult az offenzívánk és minket még egyre ágyúznak az olaszok, sőt, ha lehet, most még szörnyűbb a pergőtűz mint valaha. Itt-ott naftás gránátok robbannak, az égő nafta folyik szét.

Újabb parancs jön, maradjunk helyünkön, fel fognak minket váltani a sötétség beálltakor, addig tartsunk ki.

Az olasz tüzéség ágyúzása egyre bizonytalanabb, idegesebb lesz. Kapkodnak odaát. „Aha, már szorulnak ők is, — állapítjuk meg kárörvendve.

A kis ágyúk, vagy ahogy a legénység hívja: „a suttyogók” már elhallgatnak, csak a Sabotinoról dolgoznak még a nagy ágyúk. De ez nem veszélyes már. össze-vissza, terv nélkül lövöldöznek. Senkit sem izgatnak már. Ez már végvonaglás, mindenki érzi.

Hiába már minden, ezt a csatát elvesztette az ellenség. Közben besötétedik, de mar fényszóró nem működik s annyi idő óta először sötét marad a Gabriele.

Felváltásunk simán, minden emóció nélkül megtörtént. A zászlóalj megmaradt kevés tisztje és legénysége felsorakozik s kényelmesen lesétálunk a Gábieléről. Bonetti felé.

Még robban itt-ott egy-egy gránát, de oda sem hederítünk.

Isten veled, Gabriele! Te is megszűntél a mai nappal az a félelmetes hegy lenni, csak olyan békés, csöndes hegy leszel ezentúl, mint a többi tisztességes hegy.

De emléünkben meg fog maradni míg élünk, mint az a hely, ahol életünk legnehezebb óráit töltöttük s ahol annyi jó derék bajtársunk lehelte ki lelkét.

A Monte San Gabriele déli lejtőjén.

A Gabriele-i harcok befejezése felé, 1917. évi szeptember hó 24-én, a nagyváradi 4. honvédgyalozezred egy sikeres vállalkozást hajtott végre, melynek lendületes lefolyása közben Faludy László főhadnagy, hősies és magyar honvédhez illő magatartásával, az alábbi szép leírást érdemelte ki zászlóaljparancsnokától:

NYILATKOZAT ÉS VÉLEMÉNY

Faludy László U. honvédgyalozezredbeli főhadnagy úrnak az alatt vázolt eseményekben való magatartásáról.

1917. évi október hó 24-én az olasz harctéren a Monte San Gabriele déli lejtőjén zászlóaljamb a volt 4. honvédgyalozezred II. zászlóalja és a volt 17. honvédgyalozezred I. zászlóalja parancsnokságom alatt egy vállalkozást hajtott végre a szemben levő kb. 700 lépés kiterjedésű olasz állások ellen. A vállalkozás célja volt egyrészt az állásokat elfoglalni és megtartani, másrészt ugyanekkor megindított tolmeini áttörési támadásról az olaszok figyelmét elvonni.

A vállalkozást a 20. honv. h. o. teljes tüzérsége támogatta, illetve vezette be. A délről csatlakozó szomszéd h. o. sem gyalogságával nem vett részt a támadásban, sem a tüzérségével nem támogatta azt.

Ezen utóbbi körülményt azért tartom fontosnak kiemelni, mert Faludy főhadnagy ezen oknál fogva került a szárnyon igen nehéz és súlyos helyzetbe.

A vállalkozás egy tízperces megsemmisítő tüzérségi tűz után három csoportban indult meg. A harmadik (déli) csoportnak Faludy főhadnagy volt a parancsnoka. A csoport egy hadiállományú századból, 2 nehéz gp., 1 könnyű gp., 1 lángszóró és 3 rohamjárőrből állott.

Ezen csoport támadásának színhelye a Salcanoi szakadék fenekéről indult ki és annak nyugati szegélyére vezetett egy kb. 45 fokos sziklás lejtőn, ahol az olaszoknak az általunk Stützpunkt-Nord-nak nevezett támpontja volt. Ezen olasz támpontból a támadási terület puska-, géppuska- és kézigranát-tűzzel kiválóan pásztázható volt. Ezenkívül az ehhez délre csatlakozó és a völgy talpa felé benyúló Sand-zacburg-nak nevezett olasz támpont is uralta és pásztázta hátulról Faludy főhadnagy csoportjának támadó területét.

Ezen terület, mint a Monte San Gabriele minden része, részben világító rakéták, részben pedig több oldalról vetített fényszórók fényétől éjjel is állandóan nappali fényben úszott.

A támadás három szűk kavernából kellett, hogy kiinduljon, melyből ketőnek kijárata a fentemlített olasz támpontokból 100, illetve 150 lépésről közvetlen kereszttűz alatt volt tartható. Viszont azonban ezen támpontoknak a támadás alatt gyalogsági (géppuska) tűzzel való letartása részünkről lehetetlen volt, mert ezt a szakadék keleti oldalára közvetlen megfigyeléssel (a Görz-i kastélyból a Monte Santóról és Monte Sabotinóról) irányított pilanatyaira már teljes hatású tüzérségi tömegtűz lehetetlenné tette.

A támadást megelőző éjjel, a szélviharos hideg eső a már nagy menetet teljesített támadó-csapatokat már a kiindulási helyzet elfoglalása alkalmával átáztatta, csúszóssá és sikamlóssá tette a különben is nehezen járható talajt is.

Fent leírt körülmények minden szónál jobban bizonyítják a támadó súlyos helyzetét, a kockázat nagyságát és azt, hogy a siker elérésére ezen támadócsoporthoz szükséges volt az összes katonai erényekre, melyeket a Szolg. Szab. I. Részünk a harcos és parancsnok számára egyaránt követendőknak állít és egy olyan erős szívre, mely a magyar katona legendás dicsőségét már több mint ezer éve fenntartja.

És Faludy főhadnagy feladatát sikerrel oldotta meg.

Három oszlopba és több hullámba, mélységben tagozott századoknak élén a középső oszlopnál az 50—60 lépés hosszú, 45 fokos meredek lejtőn a rohamjárórt vezette és egyiramban, lövés nélkül, rövid kézigránátharc és heves kézitusája után elsőnek mászott be az olasz árkokba.

Személyes példájával már a roham alatt 40—50%-os veszteséget szenvedő századát magával ragadta és a támpontot birtokába vette.

Eközben egy futóárokból egy olasz katona közvetlen közélről egy kézigránátot hajított hozzá, melytől arcán, karján és hasán többhelyen súlyosan megsebesült.

A támadást sebesülten irányította tovább, míg vérvesztése következtében ereje el nem hagyta.

Százada a támpontba bejutva, azon túlhaladt és a második olasz vonalat is elfoglalta. Igen sok olasz fegyvert, kézigránátot, több géppuskát és kb. 80 foglyot ejtettek.

Véleményem szerint Faludy főhadnagy tevékenysége és személyes példája egy ragyogó gyöngyszeme annak a sorozatnak, melyet a múlt dicsőségéhez büszkén hozzá fűzhetünk és amelyre támaszkodva a sivár jelen sötét képét mégegyszer derültté tenni és örökké derülten tartani remélhetjük.

Ezen leírást és legjobb hitem szerint tárgyilagosnak tartott véleményemet becsületeimre és kötelességemre való hivatkozással erősítem meg.

Felemlíteni óhajtom továbbá, hogy Faludy főhadnagyot a támadást

Balla géppuskás hadnagyunk bátran előre cipeli puskáit s gyönyörködve arat, mire végre észreveszi, hogy az ellentámadásra felérkezett taljánok körülvették pár emberével együtt. Már javában integet, kiabál is feléjük egy csomó olasz a kövek mögül: — Hand auf!

A kis honvédcapat csak áll s kiút felé pislog. Az olaszok azt hiszik, hogy kész az üzlet s egyik tisztjükkel elől, elfogásukra indulnak, — ekkor előugrik géppuskásaink közül *Holló* tizedes s egy, el se rántott kézigránáttal úgy vágja fejbe az elbizakodott olasz tisztecskét, hogy az menten összeesik; a többi olasz is ijedten ugrik szét — s Balláék megmenekülnek ...

Miután 600 egynéhány fogollyal állásunkba visszatérni kénytelenek a mieink, egy nagyon előremérészkedett derék csatárunk, a szerb *Bandity Szredoja*, már nem bír kikászolódni az ellenséges állásból, ott éri a felzúduló olasz tartalékok ellentámadása. A furfangos vén honvéd halottnak téteti magát s minden életjel nélkül túri el, hogy a digók sorban megrugdadják s piszkálják szuronyukkal. Végre egy percre egyedül marad, fölemelkedik, körülnéz s a fényszórók világánál észrevesz a közelben egy zsák citromgránátot, óvatosan odáig csúszik s a második olasz-hullámot sűrű kézigránát-dobálással fogadja s futamítja meg egymaga. Aztán, lehetetlen utakon, visszakúszik századához ... Az arany vitézségi érem tán a mellén is fityeg már ezóta a hős *Bandity Szredojának*?!...

Fel kell, hogy említsem egyik *sebesültvivő tizedesünk* esetét is, ki talán a leghősiesebb volt a sok névtelen hős között, de annyira névtelen, hogy nevét mindezeideig nem sikerült megtudnunk. Kötelessége teljesítése közben szétroncsolja két lábát egy akna. Mellette 8 honvéd is megsebesül, többekévéssé súlyosan, ugyanattól az aknától. S mikor a szegény roncsot be akarják kötni társai, nem engedi őket mindaddig magához nyúlni, míg az összes sebesült honvédet, az ő utasításai szerint, pontosan be nem kötözték; csak ezután hagyja betekergetni vérző csonkjait...

Jön le a Gábieléről fogoly talián-csoport. A II. zlj.-parság előtt *Gerő* hadnagy, a segédtszót fogadja s kérdegeti ki őket. Egyszerre csak az egyik olasz túláradó boldogságai a nyakába borul, összecsókolja:

— Olyan boldog vagyok — mondja taljánul, — csak hogy felkereshetem az öcsémet, ki a háború kitörésekor Triesztben maradt!

A nagy boldogságában gázmaszkját s benne egy csomó olasz szivart *Gerő*nek ajándékozza ...

A. Gabriele

Walleshausen rajza

Harcok a Monte San Gabriellén és a Piave mellett.

vitéz Gombos Zoltán tábornok leírása.

Pontos feljegyzéseim sajnos nincsenek, emlékezetem szerint az ezredparancsnokságot először 1917 augusztus 8-án vettem át ideiglenesen, mert elődöm, szentkereszthegyi Kratochvil Károly ezredes a dandár élére került mint parancsnok.

Nagy öröm volt számomra, hogy a sors ilyen kiváló, derék és vasfegyelmű ezred élére állított, mely a világháborúban a legnehezebb viszonyok között is annyi dicső és felejthetetlen példáját adta a legszebb katonai éretnyeknek és az őseiktől öröklött magyar vitézségnek.

Hogy az ezred a többi vitéz honvédezred közül is kivált, az elődöm hosszú parancsnokságának maradandó érdeme volt, aki nemcsak a harcokban volt körültekintő és erőskezű parancsnok, hanem egyéb tulajdonságaival is az egész ezred rajongó szeretetét és határtalan bizalmát vívta ki magának.

Erős kézzel és jóságos szívével ő alapozta meg és építette ki a véres harcok forгатagában azt a bámulatos katonai szellemet és belső fegyelmet, mely az ezred minden egyes tagját áthatotta, a legénység és tisztikar közötti kölcsönös bizalmat és ragaszkodást fenntartotta és annyira kimélyítette, hogy az minden megpróbáltatáson diadalmaskodott és a gyászos összeomlás után is fennmaradt.

Az ő figyelme mindenre kiterjedt. Nemcsak a harcok alatt volt körültekintő, embereit kímélő bátor vezető, hanem a nyugalom napjaiban is előrelátó, gondos és igazságos. Egyformán volt gondja az ellátásra, a jutalmazások és kitüntetések igazságos elosztására, a hosszú háború alatt oly fontossá vált szabadságotlások méltányos szabályozására. Megértő, alárendeltjeiért dobogó szívének humánus intézkedései is öregbítették azt a szeretetet és ragaszkodást, mellyel az ezred minden egyes tagja viseltetett iránta. Alatta az ezred egy nagy családhoz hasonlított, melynek tagjai egymást szeretik és tisztelik.

Humánus szellemű intézkedései nem mind foglaltattak bent szószerint a szolgálati szabályzatokban, de annak szellemében hozattak meg, aszerint, amint azokat a hosszú világháború különleges nehéz viszonyai célszerűeknek mutatták.

Áldásos hatású intézkedései közül, melyek megmagyarázzák az iránta való rajongó szeretetet, a főbket itt közlöm okulás céljából azokra az időkre, ha még valaha szükség: lenne rájuk a jövőben:

1. Minden ember, bárhol és bármikor találkozott is az ezredparancsnokkal, akár éjjel, akár nappal, a lövészárkokban, a pihenő állomásokon, az utcán, stb. fel volt jogosítva kérelmével, vagy panaszával közvetlenül hozzáfordulni. A szolgálati út be nem tartása miatt nem lett bántódása. Az ezredparancsnok az illetőt meghallgatta, nevét felírta és intézkedett, hogy a legközelebb lehetséges alkalomkor a közbeeső parancsnokságok útján, tehát a szolgálati úton is megismételje kívánságát, amikor az elintézés is nyert.

Ez különösen azért vált szükségessé, mert az alparancsnokok a háború alatt és következtében gyakran változtak, a többnyire fiatal és tapasztalatlan tartalékos tisztekből álló alosztályparancsnokok nem ismerték még kellően alárendeltjeiket, sokuknál nem is volt még kifejlődve a kellő érzék a legénység magánügyei iránt s a tájékozódást az altiszteknél szerezték be, utóbbiak pedig nem voltak mindig pártatlanok. Ez az intézkedés elejét vette az úgynevezett „altiszti gazdálkodásnak, a pasáskodásnak és biztosította minden ember részére a pártatlan jóakarató elbírálást, végeredményében pedig nem ásta alá az alparancsnokságok tekintélyét sem, mert az ő közbenjárásuk mellett történt meg a döntés.

2. Nyilvántartási célra az ezred minden embere részére egy úgynevezett kartotéklap készült az illetőnek az ezredhez való kiérkezése alkalmával. Ebben a személyi adatokon kívül fel volt jegyezve, hogy nős-e, hány gyermeke van, hányszor sebesült meg, mik a kitüntetései, ki a legközelebbi hozzátartozója, mikor volt szabadságon, stb.

Ha valaki sebesülten kórházba került vagy hősi halált halt, legközelebbi hozzátartozója és az illetékes községi előljáráóság a tábori ezred által azonnal hivatalosan értesített. A hősi halott özvegye, illetve örökösei, úgyszintén a nyomorékká váltak az ezred bajtársi alapjából néhány száz koronás hadikölcsönkötvény adományban részesültek. A bajtársi alap az ezred által zsákmányolt ellenséges fegyverek, ágyúk és hadianyagok be-

szolgáltatásáért kapott külön jutalomból létesült s az életben maradtak lemondtak róla a harcban elesett vagy nyomorékká vált bajtársak javára.

3. A hosszú háború alatt rendkívüli fontosságú lett a szabadságolások ügye s igazságos kezelése egyik fő előfeltétele volt a legénység szellemének fenntartására. Azok engedélyezésénél a parancsnok megfelelő előjegyzés hiányában csupán az érdekeltek bemondására és esetleg tanúk igazolására volt utalva, amelyek nem voltak mindig pártatlanok. A kartoték lapok nyilvántartása alapján lehetségessé vált, hogy aki a 6 hónapot betöltötte a fronton, automaticæ megkapja a szabadságát, anélkül, hogy azt külön is kellett volna kérnie. Ez a szabadság illeték számba ment s a sorra kerülők neveit naponta közölte az ezredparancs. Különösen méltánylandó rendkívüli esetekben, mint haláleset a családban, születés, tűzvész, stb. ezenfelül külön szabadság járt.

4. A hadbavonultak családjai otthon sok esetben igazságtalan elbírálásban részesültek a hadisegély kiosztása körül. Peres ügyeik elintézésénél is nagy hátrány volt a családfő távolléte. Ennek megszüntetésére a pótzászlóaljnál egy külön irodát állítottak fel a hátsó országban tartózkodó tartalékos tisztekből, akik az arra rászorulókat díjtalanul jogsegélyben részesítették és ügyeikben eljárak. Nem egy közigazgatási túlkapás és jogi ügy nyert így a családra kedvező elintézt, ami a hadbavonultak hangulatát kedvezően befolyásolta. Jól esett nekik az a tudat, hogy vannak, akik eljárak és cselekszenek érdekeikben otthon is, mialatt ők a hazáért küzdenek. Ennek az előrelátó humánus intézkedésnek következtében az otthon maradtak között sem burjánzott fel az elkeseredés, melynek kirobbanásáról az ország más részeiben sokat hallottunk.

5. A harctéren az ezred által zsákmányolt szövet- és vászonneműeket, melyekben otthon oly nagy szükség volt, a pótzászlóalj útján kiosztotta az arra leginkább rászoruló szegény hadbavonultak családjainak.

6. Az ezrednél volt kint mintegy 150 fő hat gyermekes családapa. Ezeket külön századba osztotta be és olyan szolgálatot végeztetett velük, hogy lehetőleg ne legyenek kitéve az ellenség behatásának. Tette pedig ezt még jóval azelőtt, mielőtt a hadvezetőség a hátsó országból felhangzott kívánságra ezeknek a kíméletét elrendelte volna.

Fentiekben csak azokat az intézkedéseket soroltam fel, melyek jelentősebben hozzájárultak ahhoz, hogy ezredében a jó szellem kialakuljon és a belső fegyelem megszilárduljon. Leírásukkal szeretném elérni, hogy a humánus elveknek alkalmazása az alárendeltekéről való gondoskodás terén a jövőben általánosabbá váljon, mert azok az ezredek értékét katonailag is emelik.

Én a régi ezredparancsnok szellemében működtem tovább e téren a legjobb tehetségem és tudásom szerint és ezredem az utolsó percig megmaradt a régi magas katonai értékben. Kiváló szelleme és belső fegyelme kiállotta a próbát a további nehéz küzdelmekben, úgy mint az utolsó visszavonulás alatt és az ezt követő összeomlásban és általános felfordulásban is

mindvégig, amíg csak az akkori hadügyminiszter — aki nem akart katonát látni — egy tollvonással fel nem oszlatta.

Közvetlen az ezred élére való kerülésem után igen nehéz napok virradtak az ezredre. Arcvonalunk az olasz fronton lassanként, hősi küzdelem után kénytelen volt az olasz mélyfödét szegélyező magaslatokról hátrább vonulni. Csupán a Monte San Gabriele volt az egyedüli hegy, mely még kezeink között maradt s melyről be lehetett látni Görzbe és a mélyföldre.

Ez a hegy erősen kiugrott a többi helyen hátranyomott állásaink vonalából és három oldalról is körül volt véve az ellenség által. Az ellenség egész területét úgy előlről, mint oldalról, sőt részben hátulról is, igen erős ágyú tűz alatt tartotta, amely elől, miután minden irányból jött, nem volt hová meghúzódni, nem volt födözék.

Az ellenség minden erőlködése oda irányult, hogy ezt a katonailag rendkívül fontos pontot is elhódítsa tőlünk, míg ránknézve óriási fontossággal bírt a megtartása. Ez volt részünkre az a sarokpont, melynek birhatása előfeltétele volt annak, hogy az akkor már előkészület alatt álló tolmeini át-törés — mely az olaszokat a Piave mögé vetette vissza — egyáltalában megindulhasson.

Ilyen körülmények között a mindig bevált derék 20. honvéd hadosztály bízott meg a fontos pont védelmének nehéz feladatával s a kötelékében levő 4. honvéd gyalogezred a hegy tetejére s annak déli oldalára rendeltetett.

A borzalmak tanyája volt ez a legnehezebb kaliberű ágyúkkal összevissza szántott sziklatenger. Közvetlenül állásba menetelünk előtt 42 zászlóaljunk vérzett itt el az utolsó Isonzó csatában, melyben állásaink egy részét elvesztettük ugyan, de a domináló hegykúp és a gerincvonal mégis a mieink kezében maradt.

Az egész hegy tele volt az elesett hősök kezeiből kihullott fegyverekkel és temetetlen, oszlásnak indult, sokszor darabokra szaggatott hullával, melyek oly rettenetes bűzt árasztottak, hogy a pusztá ottartózkodás is borzalom volt. Még 4—5 kilométerre az első vonal mögött is sűrűn feküdtek a temetetlen hullák. A kezeinkben maradt apróbb védőárok darabok és egy a hegykúpra vezető összekötő árok úgy tele voltak hullákkal, hogy emiatt nem nyújthattak födözést. Az elégtelen számban birtokunkban maradt néhány kavernán kívül nem volt biztonságos hely az egész hegyen. Embereink az ágyúbecsapódások alkotta tölcéserekben bújtak meg, ahová ugyan nem látott be az ellenség, de az ágyútűz ellen védtelenek voltak itt is.

Hogy az állásban való tartózkodást ki lehessen bírni, első dolga volt az ezrednek éjjelente a hullák ezreinek összeszedése, melyek, miután azokat sem hátraszállítani, sem a sziklában eltemetni nem lehetett, a hegyről az ellenség felé levő meredek lejtőn lettek legurítva. Azután a szerte-széjjel heverő több ezrenyi fegyvert — köztük 14 géppuskát — szedtük össze és szolgáltatunk be. A hullák és fegyverek eltakarításáért a hadvezetőségtől kapott jutalmak az elesett bajtársak hátramardottjainak osztattak ki.

Az ezred 8 napig maradt mindig az első vonalban, amikor a 17-es honvédek kerültek helyünkbe és mi tartalékba mentünk. Legelőször a 17-esek szállták meg az állást, melyben akkor 6 napig maradtak s ez idő alatt, emlékezetem szerint, 600 főt vesztek halottakban és sebesültekben. Ezen okulva, ezredünk a szikladarabokból egy falat emelt, amely mögött ha eleinte négykézláb is, de az ellenség által be nem látva lehetett közlekedni. Ez az intézkedés a mi veszteségünk számát az első periódusban 300 főre szállította le, később átlag 200 főre rúgott a 8 napi veszteség.

Szomorú volt a sebesültek sorsa. A sebesültvivők eleinte hátra szállították ugyan őket, de ez csak addig tartott, míg maguk is áldozatul nem estek emberbaráti hivatásuknak. A sebesültvivők létszáma a 12 tábori századnál és az árkászszázadnál a hegyi felszerelésre rendszeresített századonkénti 9 fő mellett 117 főt tett ki. A harmadik héten már csak 2 fő maradt meg közülök, a többi vagy elesett, vagy megsebesült hivatásának teljesítése közben. Pótlás nem lévén, be kellett szüntetni a sebesültek további hátra szállítását. Akinek nem sikerült a maga lábán hátra vergődni, az nem részesülhetett orvosi segélyben.

Még nehezebb feladat volt az élelmezés. Nemcsak az ennivalót, a vizet is úgy kellett kivinni az első vonalba. A kiszállítás pedig még veszedelmesebb volt, mint magában a vonalban való tartózkodás. Nappal szó sem lehetett róla, éjjel pedig a megközelítésre alkalmas utakat az ellenség állandó heves szórótűz alatt tartotta ágyúival.

A hadvezetőség rendelkezése szerint az élelmezés kiszállítására a kímélre szoruló 6 gyermekes családapák lettek volna kirendelhetők. Ezt azonban nem tehettem meg, mert valamennyien belepusztultak volna. A kiszállítással minden zászlóaljnál egy-egy elszánt tisztet kellett megbízni, akik vas eréllyel, pisztollyal kezükben vezették ki az ételhordókat. De az ő soraikban is oly aránytalanul nagy veszteségek támadtak, hogy már-már lehetetlenné vált az élelmezés kiküldése s attól kellett tartani, hogy amit nem sikerült az ellenségnek harcban kicsikarni, mégis el fogja érni, mert étlenszomjan nem bírtak volna az emberek kitartani s az érlelmi szállítmányok elmaradása az állás kiürítését vonta volna maga után. Pótlásról az ezred már nem volt képes gondoskodni, mindenütt nagy volt a fogyatéék.

Ebben a válságos időben a hadvezetőség szabadságzárlatot rendelt el. Azokat, akik a rendelet kiadásakor a monarchia különböző hadszíntereiről éppen útban voltak szabadságolási helyükre és rossz sorsuk a marburgi vasúti pályaudvarra hozta őket, leszállították a vonatokról s útba indították az ezredhez, hogy ők szállítsák ki az érlelmet az első vonalba, összesen 117-en voltak és képviselve volt köztük a monarchia minden nemzetisége és fegyverneme. Volt köztük gyalogos, lovas, tüzér, tengerész, utász, közös, honvéd és landwehr. Ez a szabadságos hangulatból oly váratlanul kiköckent kevert társaság volt kénytelen az élelmezés további kiszállítását ellátni. Ezeknek a vezetésénél volt aztán igazán szükség az erélyes tisztekre. Lasanként ők is a veszteségrovatra kerültek veszedelmes szolgálatukban. Nagy

szerencse volt, hogy október 27-én az olaszok a tolmeini áttörés sikere folytán elvonultak előlünk, mert ekkor már oly csekély számban voltak, hogy az utolsó napon az egyik első vonalbeli zászlóalj már nem juthatott hozzá az étkezéshez.

Ily nehéz körülmények között az ezred végig ki tudott tartani a Monte San Gábelén az ellenség minden előretörési kísérletét visszaverve. Ez magában véve is nagy dicsőségére válik, pedig ennél még sokkal többet is tett.

Hogy a később Tolmeinnél végrehajtott nagy áttörésünk helye felől az ellenséget tévhitre vezessük s őt arra a téves meggyőződésre bírjuk, hogy ennek végrehajtását Görznel tervezzük, az ezrednek kétszer támadni is kellett. Ezt a harcászat színleges támadásnak nevezi, de akik azt végrehajták, azoknak ez nagyon komoly dolog, még talán veszedelmesebb az igazi támadásnál is, amennyiben kis erővel hajtatik végre s csak akkor nevezhető sikerültnek, ha igen nagy erők ellenhatását váltja ki.

Mindkét támadásunkat Kratochvil ezredes vezette mint dandárparancsnok a Gabriele hegy déli lejtőjén, nagy körültekintéssel és bravúrral. Két zászlóalj négyes honvéd és egy zászlóalj 17-es volt a támadó erő, a hadosztály egész tüzérségének közreműködése mellett. A honvédek hősiestámadása a szemben levő ellenséges állások és az a mögötti nagy kaverna elfoglalását eredményezte, jelentékenyebb számú foglyot ejtve. Akik támadtak, nem tudták, hogy ez csak színleges támadás és már örültek a fényes sikernek, midőn a meglepetésükből magukhoz tért olaszok óriási túlerővel megindított ellentámadása elől kénytelenek voltak régi első vonalunkig visszavonulni, ahol sikerült mindkét esetben magukat tartaniok.

A hozott áldozatok nem voltak hiábavalók, a nagy lendülettel végrehajtott támadások sikere abban volt, hogy az ellenséget sikerült félrevezetni s egy egész hadtestet hozott Görzbe. Ez a hadtest hiányzott aztán nekik Tolmeinnél, az igazi nagy áttörésnél, ami ottani sikereink kivívását nagyon megkönnyítette.

Tolmeini áttörésünk reményen felüli sikere után az onnan előnyomuló saját csapatok gyorsan nyertek tért s a Monte San Gábelén még álló ellenség hátát veszélyeztették, mire az olaszok okt. 27-én éjjel az ágyúk és készletek hátrahagyásával előttünk álló csapataik visszavonulását elrendelték. A visszavonulás fedezésére utóvédeket hagytak hátra állásaikban.

A négyes honvédek az elszenvedett véres áldozatok és kiállott páratlan szenvedések után is oly kiváló szellemmel bírtak, hogy a visszavonulás észrevétele után a hátrahagyott utóvédeket parancs nélkül megtámadták, elkergették s közülök mintegy 150-et foglyul is ejtettek.

Mielőtt az ezred a borzalmak színhelyét végleg elhagyta volna, a Monte San Gabriele alatt fekvő s eddig olasz kézen volt Salcano községben néhány napi pihenőt tartott és megkezdte a temetetlen hősök elhantolását. Egy 60 főből álló különítmény bízott meg a kegyeletes feladattal. Miután fent a hegyen a sziklákban lehetetlen volt sírgödröket készíteni, tragacsokon szálították le a hullákat a katonai temetőbe. Az ezred tovább vonulása után a

temetői különítmény 24 főre leszállítva visszahagyatott azzal, hogy ne csak a temetést fejezze be, hanem a hősök sírjait is hozza az őket megillető díszes állapotba. Nagy munkát végzett ez a különítmény, rengeteg fáradságba került a hullák leszállítása s a síremlékek felállítása. Egészen az összeomlásig dolgoztak rajta, míg végre elkészült a hősökhez méltó temető. Így iparkodott az ezred jóvátenni az elmulasztottakat és leróni a hősöket megillető kegyeletet.

Monte San Gabriele után megérdemelt jobb sorsba jutott az ezred, tartalékban maradt hosszú ideig, mely idő alatt az áldott olasz síkság bősége az ellátást is jóvátette. A régi ezredparancsnok ismét átvette a parancsnokságot, én pedig más beosztást kaptam egész 1918 január elejéig, amidőn Kratochvil ezredes kineveztetett dandárparancsnokká, én pedig újra elfoglaltam helyét, mint végleges ezredparancsnok.

Ebben az időben az ezred a tartalékból ismét az első vonalba rendeltetett s ott került alkalmazásba, ahol arcvonalkunk a Piave folyón keresztül húzódtak, eleinte a folyó bal partján Segusino — Riva Grassa — Riva Sècca községeknél. Később a jobb partján Quero előtt a Monte Tomba alatt foglaltunk állást, mely a háborús tapasztalatok alapján már nem összefüggő zárt vonalból állott, hanem a mélységbe tagozódott. Legelői a tábori őrsök tartózkodtak, mögöttük néhány száz lépésnyire a térközökben kisebb támpontok és géppuskás fészkek voltak elhelyezve s csak ezek mögött húzódtak az erősebb kiépített támpontok, de nem összefüggően, hanem a terepalakulatnak megfelelően, olyképen, hogy azokat az ellenséges támadás ki nem kerülhette. A drótakadályok a támpontok előtt és azoktól oldalt úgy voltak vezetve, hogy azokat oldalozó tűz alá vehessük.

Az ellenség a Monte Tomba tetején volt, 900 méterrel magassabban, mint mi. Tábori őrseink a hegy lábánál húzódtak meg, a közbeeső terep távolsága mintegy 2 kilométer lehetett. Az ellenség egész területünket belátta, ezért a nappali megmozdulás lehetetlen volt. A tüzérségi tüztől eltekintve, gyalogsági harcok inkább csak éjjel fordultak elő, azok is járőr harcokból állottak s a közöttek terület birtokáért folytak. Időnként kisebb vállalkozások is fordultak elő, hogy a foglyokból megállapítható legyen a velünk szemben álló ellenség, mely felváltva olaszokból és franciákból állott.

Ezekben a kis harcokban mindig mi maradtunk felül. Egyébként az egész vonalon aránylagos nyugalom uralkodott és veszteségeink jelentéktelenek voltak.

A június 15-iki nagy offenzívánk is itt érte az ezredet. A támadási terv szerint az ezrednek az offenzíva második napján, 16-án kellett volna a Monte Tombát 2 órás tüzérségi előkészítés után birtokába venni. Hogy a tüzérség tüze mely időpontban kezdődik, az nem lett közölve.

Miután az ezred zöme a tábori őrsök vonalát a mélységi tagozódás folytán csak egy óra alatt érthette el s a tábori őrsök vonalától a Monte Tomba tetején lévő olasz állásokig, tekintettel a távolságra és a 900 m. magassági különbségre, legalább 3 órára volt szükség, még abban az esetben

is, ha a közötte területen lévő néhány ellenséges fészekben nem is lesz semmi ellenállás sem, az ezredet úgy kellett készenlétbe állítani, hogy a tüzérségi előkészítés ideje alatt elérhesse az ellenséges vonalat és idejében végrehajthassa a tervezett támadást.

Ezt nappal az ellenséges tüzérség miatt nem lehetett végrehajtani, ezért már a 15-ére virradó éjjel fel kellett venni a csoportosulást. Két századot és az aknavető osztagot előre rendeltem egészen az olasz állásokhoz legközelebbi fedező vonalba s az ezred többi részét is előre vittem oly helyre, hogy a tüzérségi előkészítés 2 órája elegendő legyen az ellenség elérésére. Ebben a helyzetben maradt az ezred június 15-én egész napon át, de 16-án még sem kerülhetett a sor a támadás végrehajtására, mert a front más részén lezajlott események következtében a további támadások beszüntetése elrendeltetett. Az ezred visszavonult állásaiba, honnan rövidesen Valdobbiadene-re rendeltetett azzal a feladattal, hogy ott a Piave innenső partját megszállva, saját a Piavén átkelt csapataink visszavonulása után az esetleg utána jövő ellenségnek az innenső partra való átkelését akadályozza meg'.

Ennek a feladatnak az ezred meg is felelt és kisebb, a Piavén áthajózott ellenséges osztagokat véres fővel visszautasított, mire a további kísérletek abbamaradtak.

A szerencsétlen végű Piave-csata hullámainak elulése után az ezred ismét visszatért a Monte Tomba alatti állásaiba s ott maradt az olaszok utolsó nagy támadásáig.

Közben az élelmezés mind rosszabbá vált. Az utánszállítás nem működhetett rendesen, mert nem volt már miből meríteni. A meghódított Veneto tartomány készletei elfogytak. Magyarországból az élelmiszer kihozatalt tiltotta a kormány, Ausztria pedig csakis a terméketlen és a hosszú háború alatt teljesen kiélt Karszt vidékén engedte meg a bevásárlást — ott, ahol nem lehetett semmit sem kapni. A kenyérünk kukoricából készült és sok volt a hústalan nap. Ha az élelemnek az első vonalba való éjjeli elővitelekor a málhás lovak egyike-másika áldozatul esett az ellenséges tüzérségi tűznek, akkor másnapra biztosítva volt a hús. Volt olyan napunk is, hogy az egész napi élelmezési adag, mely éjjel a sötétben osztatott ki, csupán egy darab kukoricakenyérből és két darab kovászos uborkából állott, mely utóbbit Triesztben sikerült bevásárolni.

Ily körülmények között az emberek sokat éheztek, erejük legyengült. Különösen a 20 éven aluliak szenvedtek az elégtelen táplálkozás miatt, az idősebb évfolyamok jobban bírták a koplalást. A még fejletlen fiatal honvédek elerőtlenedtek, sokan tüdőcsúshurutot kaptak. Nem volt annyi erejük, hogy felváltáskor a tartalékból az állásig való mintegy 28 kilométeres menetet kibírták volna. Lemaradtak az úton, de másnap éjjelre valamenynyien kivánszorogtak. Nem jelentkezett betegnek egy sem. Úgy kellett őket parancsra kiválogatni s a hátsó országba küldeni, hogy ott ismét magukhoz térjenek. Naponta egy teljes vagon elerőtlenedett beteg embert kellett hátra küldeni, amíg ismét tűrhetőbbé vált az élelmezés. Összehasonlíthatat-

lanul nagyobb volt a veszteség a hiányos élelmezés, mint az ellenség behatása következtében.

A nehéz viszonyok mellett is a legteljesebb fegyelem uralkodott és mindenki odaadással végezte nehéz szolgálatát.

Miután Magyarországból a könyöradományok kihozatala nem volt eltiltva, hogy az élelmezésen javítsak, Békéscsabán vásároltattam egy vagon szalonnát, melyet mint „könyöradomány”-t sikerült a frontra kihozni. A megismétlés már nem sikerült, mert rájöttek a turpisságra s a második vagon szalonnát elkobozták a határon.

Ebben az időben jelentette a hősi sírok rendbehozatalára a Monte San Gábríelén visszahagyott különítmény, hogy San Martin o hegyen, a régi olasz állások mentén az árkok partjain igen sok paradicsom nőtt magától, az olaszok által az elmúlt évben élvezett paradicsom szétszórt magjaiból s azt senki sem szedi le, mert a polgári lakosságnak eltiltatott azok megközelítése az ott elszórtan heverő számtalan olasz kézigránát miatt, melyek gondatlan kezelés vagy érintés után felrobbantak és már sok emberáldozatot követeltek.

Odarendeltem néhány konyhakocsit, a gazdátlan paradicsomot összegyűjtettem, befőztem s a majdnem 200 km. távolságban lévő frontra kihozattam. Egy-egy konyhakocsiba 300 liter befőzött paradicsom fért el, amely igen jól jött a nagy szükségben. Ez a paradicsomszállítás azután többször megismételtetett.

A nyomasztó élelmezési viszonyok mellett kétszeresen fontossá vált a szabadságolások ügye. A szabadságolt otthon a kiadós élelmezés következtében megerősödött s bevonuláskor hozott magával még egy bizonyos készletet is, sőt a legtöbbben egy-egy földijük számára is hoztak magukkal harapni valót.

A szabadságolások ügye már rendben folyt az ezrednél, 6 havi kinttartózkodás után mindenki automaticæ megkapta megérdemelt szabadságát, midőn létszám pótlás végett egy a hadvezetőség által felosztott 32. ezredbeli népfelkelő zászlóalj osztatott be az ezredhez. Ezeknek a volt parancsnoksága nem kezelte úgy a szabadságolásokat, mint az a négyeseknél oly üdvösen be volt vezetve s a mintegy 800 főnyi legénység majdnem valamennyi már nagyon régen járt otthon. Voltak közöttük sokan olyanok is, akik egyáltalán nem élveztek szabadságot s már 2—3 éve is elmúlt, hogy nem láthatták hozzátartozóikat s nem egy családapa összetett kézzel sírva könyörgött azért, hogy láthassa feleségét és gyermekeit. Olyanok is voltak, akiknek bevonulásuk után született gyermeke már járkált és beszélt, de még nem láthatta apját. Megfelelő hiteles előjegyzések hiányában csak a saját bemondásukra voltam utalva, de látszott rajtuk, hogy igazat mondanak.

A hadvezetőség legfeljebb csak az állomány 10%-ának szabadságolását engedélyezte s ennek túl nem hágásáért a parancsnok személyesen volt felelős. Ez a százalék körülbelül 360 főt tett ki, de eddig is teljesen igénybe

volt véve. Ha most a régi ezredbeliek szabadságolását beszüntetem mindaddig, míg az újonnan beosztottak is haza nem mehetnek, az bizonyára nem növelte volna a jó szellemet és az érintettek rossz szemmel nézték volna új bajtársaikat is, akik miatt elesnek a kedvezménytől. Ha pedig az újonnan beosztottak szabadságigényét az ezredhez való bevonulásuk napjától számítom, ez náluk okozott volna erős méltatlankodást, hisz a hazát szolgálták eddig is, habár más kötelékben.

A jogos igényeket a tíz százalékon belül lehetetlen volt kielégíteni. Mérlegelve a körülményeket, elhatároztam, hogy a régi ezredbeliek szabadságolását az eddigi méretben folytatom s e mellett szabadságra ereszttem az újonnan jöttek közül is mindazokat, akiknek erre jogos igényük van. Többre értékeltem a szabadság méltányos megadásával előálló erkölcsi értékeket, mint a 10%-hoz való ragaszkodást.

Sorakoztattam az egész ezredet és közöltem elhatározásomat, melyért vállalnom kellett a felelősséget is és felhívtam a nagy számban szabadságra indulókat, hogy bajtársaik iránti becsületbeli kötelességük a pontos bevonulás, melynek elmulasztása a további szabadságolásokat megakadályozná és felhívtam a visszamaradottakat, hogy szolgálatukat úgy teljesítsék, mintha csak 10% hiányozna a létszámból, öröm volt látni a sok boldog arcot, midőn az ezrednek majdnem egyharmad része szabadságra indult, akik egytől-egyig valamennyien pontosan bevonultak.

Ennek az intézkedésnek a szolgálat sem látta kárát, az ezred emelkedett szelleme a régi maradt s az újonnan beosztottak is ugyanoly fegyelemmel, buzgósággal és ragaszkodással teljesítették kötelességüket, mint a bevált régiek.

A 4. népfelkelő gyalogezred.

Írta: S ó s E r n ő népfelkelő százados.

A részleges mozgósítás néhány nap alatt úgyszólván a semmiből teremtetten meg a m. kir. nagyváradai negyedik népfelkelő gyalogezredet, a 4. honvédezred hadkiegészítő parancsnokságának, mint kiegészítő hatóságának, szervezése alatt.

Biharból és a szomszédos vármegyékből néhány óra alatt húszezer ember állott a borsi mezőkön. Alig két nap alatt négy-ötezer embert válogattak ki e roppant tömegből, melyből egy hét leforgása alatt rendszeren felszerelt és felfegyverzett katonaság lett.

Az ezred első parancsnoka Obrincsák István honvéd alezredes, zászlóaljparancsnokai: Popelka Rudolf őrnagy (első zászlóalj), Ambrozius őrnagy (második zászlóalj), Kolakovics Károly százados (harmadik zászlóalj), Franki százados (pótzászlóalj). A zászlóaljparancsnokok a közös hadsereg tényleges és nyugállományából kerültek ki.

A megalakult népfelkelő ezred augusztus első napjaiban a honvéd lakatanyában nyert elhelyezést. Augusztus 10-e táján Breit ezredes dandárpa-

rancsnok vezérkari főnöke Kerekes százados, Cseresznyés Andor főhadnagy-parancsnoksága alatt öt tisztet és mintegy harminc főnyi legénységet Dolovára (Torontál m.) küldött szálláscsinálásra.

Dolováról távirati parancsot kaptunk, hogy vonuljunk be az időközben Fehértemplomra érkezett ezredhez. Ezredünk a Báziasig terjedő Dunaszakaszt, az országútat, valamint a Karas és Néra hidakat — köztük az ú. n. Ördöghídat biztosította. Augusztus közepe táján Gradisteről az ellenség ágyútűz alá vette a báziasí állomást. Erről Pálinkás Ilona úrhölgy, aki a báziasí állomáson szolgálatot teljesített, mint távirdász, rendíthetetlen nyugalommal tett táviratilag jelentést, Fehértemplomból erősítést kérve. A fehértemplomi hazafias hölgyek az ezredet nemzetiszínű hímzett selyemzászlóval ajándékozták meg, melynek beszentelése Szent István napján volt. A zászlószentelést követő lakomán a vendégként jelenlevő Pálinkás Ilona úrhölgynek meleg ünnepeltetésben volt része, mint az ezred által hadikitüntetésre felterjesztett első egyénnek.

Bázias első ágyúzásával egyidejűleg az aznap a 43. közös ezred által elhagyott laktanyába vonult ezred parancsot kapott a Lokva hegység megszállására. Onnan visszatérve, újból folytatta a fenti helyeken a határbiztosító szolgálatot, különböző táborhelyekre felosztva.

Ez alatt az idő alatt az első zászlóalj Pricinovicznál, Szerbiában nehéz harcokban állott, előzőleg pedig még Fehértemplomban való tartózkodása alatt Dunadombónál tüntetésszerű átkelésre készült, mely csakis a csónakok hasznavehetetlensége miatt maradt abba.

Az alatt az öt hét alatt, mely sebesülésemtől újbóli harctéri szolgálatomig lefolyt, a két népfölkelő zászlóalj (2. és 3.) ismételtén megkísérelte a szávaparti töltés elfoglalását, sajnos, a nagy veszteségek ellenére is mindenkor eredménytelenül. A 3-ik zászlóalj új parancsnokot kapott Binder közös százados személyében. Mire október végén Surcsinban az ezrednél jelentkezünk, a kék ruha helyett már tábori szürkét kapott a legénység. Ekkor az ezred Schwarzenberg herceg ulánusezredes csoportjához tartozott s fel volt osztva Surcsinban, Becsmenben, a leégett Fenekmanasztirnál és Jakovon, tehát közvetlenül a határon. Becsmenben a magyar anyanyelvű református tiszteletes úr egyik vasárnap magasröptű szónoklatot és magyar istentiszteletet tartott, mely a Himnusz és Szózat eléneklésével végződött.

November 15-én az állásokba vonuló tüérek ágyúfedezetét képeztük.

November 17-én éjjel támadásra indulunk az időközben hozzánk csatlakozott 1-ső zászlóaljjal együtt, az ellenség által tartott Jakovo-i szávaparti töltés ellen. A hajnali szürkületben harcvonalban vonulunk fel a síkságon, helyenként kötésig vízben gázolva. 9 órakor a töltés a mienk s a nap további részében csak itt-ott ágyúzzák újonnan elfoglalt állásainkat a túlsó partról. A legnehezebb feladat a 3-ik századé volt (parancsnoka Halász Sándor hadnagy), amely a szávaparti szivattyúházat védő szerbeknél heves ellenállásra talált s a legtöbb foglyot ejtette. Késő este felváltottak bennünket, mi pedig

másnap Decsen, Asanján át Kupinovora indultunk, ahonnan november 22-én áthajóztak bennünket Zabresnál a Száván.

Átkelés után Ubon át Obrenovac felé meneteltünk, esőben s rettenetes cuppogó sárban.

Két nap múlva temettük az előző csaták hősi halottait. A második napi temetésnél a 62 hős közös sírjánál négyszögben felállított embereimmel a Himnuszt énekeltettem, *egy* miatyánkot mondtam s imára, majd tisztelgésre vezényeltem.

A térdigérő, szörnyen cuppogó sárban menetelő öreg népfölkelők állandó beszédtemája a közelgő karácsonyra várható béke volt, amelyben senki sem hitt, de amelyről beszélni mindenkinek jólesett.

November utolsó vasárnapján Lazarovac alá értünk, az ellenség lőtávólába, miért is tilos lett a tábori tüzek meggyújtása. Sárosan, fáradtan jötték velünk szembe kolubarparti állásaikból az 1-es népfölkelők.

Másnap éjjel holdvilágnál a főorsókon állásokat ástunk egész másnap estig. Este elhagytuk gyönyörűen kiépített állásainkat és megszálltuk a Rozaneitől nyugatra a Kosmaj hegygel szemben fekvő Vis magaslatot. Az ellenség az Arangelováci vonalat tartja. Ebben az állásban voltunk december 1-től 10-ig, majdnem állandó ágyú- és puskatűzben. Dicsérettel kell megemlékeznem Gombay Barna őrmesterről, aki a legsűrűbb golyózápokban és gyilkos ágyútűzben, kötelességérettől áthatva, mindenkor személyes parancsnoksága alatt szállította a lehető legpontosabban a kitűnően készített élelmet. Orvosaink is kiválóan viselkedtek, különösen Remenár Elek dr., Baranyay dr., Halm Dezső dr., Luxemburg dr. s.-orvosok, akik közvetlen a harcfront mögött még az ellenség tűzébe ütötték fel segélyhelyeiket.

Állásainkat megingathatatlanul tartottuk. December 10-én délután zászlóalj parancsnokunk igen nyomott hangulatban hozta a hírt, hogy éjszaka visszavonulunk, mert az egész hadsereg visszavonulóban van Belgrád felé. Az éj beálltával nagy csendben távoztunk, csak igen gyenge hátvédet hagyva. Reggelre, december 11-én Lajkovácra értünk, ahol beástuk magunkat. Közbevetőleg említem, hogy ekkor már gépfegyverünk is volt. Szombathy László hdgy. előretolt állásban volt. Jobb- és balszárnyunkat cseh ezredek hosszabbították meg, balszárnyon a 94. közös ezred. A csehek 9 óra tájban visszavonulnak. E visszavonulást jelentjük ezredparnokunknak, kitől 11 óra tájban írásbeli visszavonulási parancs érkezett, ép jókor, mert az ellenség bekerítő mozdulatot tesz. Fogságba került Binder százados, Kállai hadnagy, Rozvány hadnagy, Szombathy László hadnagy, kinek fél szemét kilőtték és Halász Sándor tüdőlövessel. Halász Sándor az üszkübi fogságban az örültet szimulálta, később Obra vitték, ahol szemtanúja volt annak, hogy egy szerb ezredes az előtte éljenezve elvonuló cseh foglyok előtt kiköpött.

Századom *egy* részével, köztük Medzihratzky Gáspár hadnaggal visszavonulás közben a sebesülteket gyűjtöttük össze. Zsirkay János hadnagy

megsebesült, Medzihratzky és én kötöttük be. Egy faluhoz érkeztünk, a falu szélén ellenséges tekintetű lakosság fogadott bennünket. Tíz-tizenkét nap előtt, ha valamely faluhoz értünk, fehér zászlóval és zsivióval fogadtak bennünket. A sebesültek egy része elmaradt. Hátunk mögött lódobogás és „Dignité ruke, puska dole” kiáltás hallatszott (fel a kézzel, le a puskával). A bennünket üldöző lovasjárőrré tüzelést rendeltem, de hamarosan észre vettem, hogy a tüzelés a mi sebesültjeink életét veszélyeztetné. Mi alig voltunk egy pár épkézláb ember. A másik pillanatban a balra eső sűrű szilvásba Derekas Ödön tisztiszolgámmal és Aczél Béla hadnaggyal együtt belevetem magamat. A lovasok ordítva kerülnek meg a szilvást s lóhátról lőnek reánk, a lakosság pedig serétes puskával. Előttünk majdnem derékszögű emelkedés, intek Aczélnek és Derekasnak. Aczél a völgyben marad, elfogják. A veszély adta erővel fenn vagyunk a tetőn, a tüzelés elhallgat, előttünk 300 lépésnyire országút s azon csapataink menetelnek, melyeket utolértünk. Itt került fogságba Zsirkay János hadnagy s vagy ötven súlyosabb és könnyebb sebesült, a kötszereket szállító kocsival együtt.

Estére egy szilvásban ütöttünk tábor. Kesergek bajtársaim fogságba jutása felett. Az éjszaka nyugodt volt. December 13-án szürkületkor menetkészen állunk, kávé tiszta. Tíz óra felé érünk Ciganihoz, ahol utóvédállításaink megerősítésére küldenek bennünket és a 102. közös gyalogezred tartalékába kerülünk. Állásaink több félkör alakban vonuló dombon vannak; a dombok élvonalai alatt állnak ágyúink, hevesen tüzelve.

Az előttünk levő üteget, alighogy kijelölt helyünkre értünk, ellenséges gránát éri, mire a tüzekek a fogatokhoz rohannak. Medzihratzky „Hurrá, előre” kiáltással, melyet én is átveszek, előre hozza a századot az előttünk levő gyalogsági állásokba, magával sodorva a visszaözlő gyalogságot s a fogatokért rohanó tüzekeket. Medzihratzky spontán elhatározásának frapáns hatása van, az ellenséges tüzéség és crvaloo'saQ· nercekre beszünteti a tüzelést, a mi tüzezeink tovább ágyúznak, a visszavonulni kezdő gyalogság tovább tartja az állásokat. Medzihratzkyt előterjesztettem kitüntetésre és hős bajtársam a Signum Laudist kapta.

Csapataink azonban megkezdik a visszavonulást. Visszavonulási utunk Rezniken át Topcsiderbe vitt, itt értük utó ezredünket, mely elveszettnek hitt bennünket. A 13-áról 14-ére virradó éjjelt a Topcsider-Belgrádi országúton töltjük, tábori tűz, takaró és sokan köpeny nélkül. Az éjszaka dermesztően hideg, alvásról szó sincsen. Kora délelőtt az ellenség irányában menetelünk s december 14-én délután a Banovo br. utóvédállításokban levő csapataink megerősítésére megyünk. Gyalogsági útközben nem volt részünk, csak heves ágyútűzben. Délután négy órakor ezredparancsnokunk fehér lováról kiadja a visszavonulási parancsot „útirány Belgrád” s ő maga ellovagol. Az úton nem egyszer az utat szelő lövészárkokba zuhanva, koromsötétségben érünk Belgrádba. Itt ágyúk és tábori szekerek zárják el az utat, mi a lovak alatt mászunk át és még mindig zárt sorokban érünk a fáklyával világított hajóhídhöz, hol két vezérkari tiszt diri-

gál. 8 óra tájban a zimonyi vasúti töltésen, 20 perccel később a zimonyi vasúti állomáson vagyunk.

Ambrosius őrnagy éjfélig vár a még érkezőkre s éjfél felé bevisz bennünket, a gyászosan ható Belgrádnak tíz-tizenkét nappal előbb történt elfoglalásának örömeire még mindig zászlódíszben levő városba.

Másnap, december 15-én a Szerbiából visszakerült zászlóaljbeli nyolc tiszt találkozásánál, a szerbiai harcok fáradalma, izgalma és bajtársaink elvesztése és fogságba jutása feletti fájdalom mindnyájunkon hangos zokogásban tört ki.

1914 december 15-től 1915 júliusáig az ezred Zimonymál a Szávaparti töltést tartotta a Cigányszigeten lévő fedezékekben fekvő ellenség ellen.

Az erősen szenvedett 3. zászlóalj tisztjeivel és legénységével kiegészítették a másik két zászlóaljat s a 3. zászlóalj Obadich László főhadnagy, később százados parancsnoksága alatt újonnan alakult, főként nyitrai tisztekből és legénységből és egész idő alatt az erősen megrongált Bezanián táborozott.

Terstyánszky tábornaszernagy vette át a déli hadsereg parancsnokságát.

Kezdetben a Bezania-i temető halottasházában volt hadiszállásom. A karácsony estét a Bezania határában lévő fedezékekben töltöttük, ahol a szent estén dr. Hahn Dezső segédorvos a hegyibeszédet olvasta fel Máté evangéliumából, utána a legénység betlehemes éneket énekelt.

Karácsony utáni nap vonultunk be Zimonyba, Franztalban lévő szállásunkra, ahol nagy meglepetésben volt részünk: aggódó feleségeink látogatásában, akik karácsonyfát és jókedvet hoztak nekünk. A legénység is kapott látogatókat: 28 népfölkelő feleség rekedt Újvidéken, akiket Popelka őrnagy hozatott el onnan. Ennek a mogorva, sokszor goromba törzstisztnak aranyos jó szíve megszerezte rövid idő alatt úgy a tisztek, mint a legénység igaz szeretetét és ragaszkodását. A Dukla-i szorosba kért szabadságot, ahol terepismereténél fogva a nehéz harcban álló 101-eseknek vélt segítségére lehetni; békében maga is 101-es volt. Bécsben vagy Budapesten nem óhajtotta szabadságát tölteni s miután a duklai szorosba nem adtak neki szabadságot, nem is ment el tőlünk. Mikor szabadságát kérte, összegyűjtötte az altiszteket s közölte velük, hogy miután a 4-es népfölkelők és a 101-esek is bihariak és békésiek, mindenki küldhet a 101-eseknél szolgáló rokonának vagy komájának vele levelet. Naponta végigsétált a szávaparti fedezékek tetején, de erősen tiltakozott minden kíséret ellen, mert úgymond, mi családos emberek vagyunk. Ha ezért a vakmerőségéért a közöttünk kifejlődött jó viszonyról fogva, a feljebbvaló iránti köteles tisztelet korlátai között szemrehányást tettünk, úgy ő azt mondta, a szegény népfölkelőknek csak azt akarja megmutatni, hogy nem minden golyó talál s ha néha-néha talált egy golyó, a hősi halott felett senki sem bántódott annyira, mint ő. A 3. század egyik emberét a lőrésen át szívére találta egy golyó, a zimonyi temetőben temettük el s Popelka őrnagy ezt a hősi halottat is megkönnyezte.

Jól mulatott azon, hogy egyik este Révész Vilmos hadnagy és Haha Dezső dr. segédorvos kíséretében hazafelé tartván, egy zászlóaljbeli őrszem megállította és jelszót kért tőle, melyet a három tiszt egyike sem tudott, mire a túlbuzgó őrszem letartóztatta őket.

A Száva partján a töltésbe vájt fedezékekben két-két naponként váltotta fel az 1. és 2. zászlóalj egymást. A két napig tartó szolgálat eléggé terhes volt. A zászlóalj ilyen kétnapos szolgálat alatt néhány kisebb őrséget is állított fel a hídtól balra levő félszigeten. A tábori csendőrség gyakran vizsgálta felül az őrségeket.

Január elején a Laudon sáncból láttuk a zimony-belgrádi híd felénk eső részének levegőbe repítését.

Februárban a szerbek a várost lötték, ekkor éppen többünk feleségei lent voltak látogatóban, az asszonyok dicséretére legyen mondva, hogy a gránátok süvítése sokkal kevésbé izgatta őket, mint bennünket.

Szávaparti szolgálatunk egyik legnagyobb szenzációja volt, hogy egy éjszaka egy magyar baka, aki Belgrádban munkára volt kiosztva, mint hadifogoly, csónakon megszökött és őrségeinknél szerencsésen kikötött. A tizennyolcéves fiú vízimolnár volt polgári foglalkozását tekintve s csak így érthető meg, hogy a vasutihíd árnyékában karjaival evezve átjutott hozzánk. Christian dr. főhadnagy gazdasági tiszt kíváncsiságból megnézte a kikötés helyét s ott, ahol mi százszor jártunk minden baj nélkül, felső comb-lövés érte.

A Cigánysziget csúcsánál befagyott teherhajók és vontatók álltak, melyeket a szerbek egy éjjel zajtalanul elvontattak onnan, úgyhogy mi, akik onnan 300—400 lépésnyire voltunk, reggelre csodálkozva vettük észre, hogy a hajók eltűntek.

A mi állásainkban egy 75-ös, füstös löporos ágyú állott a cigányszigeti átkelés megakadályozására, ennek szájnylását találták az ellenséges lövedékek, a tüzeiket eltemette ugyan a földbeomlás, de épen ásták ki őket.

A zimonyi vasúti töltésnél felállított 30 és feles ágyút el kellett vinni, mert az ellenség harmadnapra belötte magát rá.

A Zimonymál veszteglő monitorokra közvetlen közelből torpedót lőtt az ellenség, mely szerencsére az agyagos partot érte. Benzines őrmotorunkat kémszemlélén tönkretette a Kalimegdán tüzésége s az valamely szigeten feneklett meg.

A hó olvadásakor megkezdtük a Száva partján elesett hősök tetemeinek eltemetését és a hősi sírok gondozását. Később a szávaparti fedezékek körül kerteket létesítettünk.

A mi zászlóaljunk, az első, július 5-én indult Drenovciba, az olasz frontra, ahol hegyi felszerelést kapott. Július 27-én értünk Prvacina állomásra, ahonnan rövid pihenő után még aznap éjjel Kostanjevicán át San Martinoba meneteltünk. Július 29-én állásba mentünk a Monfalcone-i katonai lövöldével szemben, a Debeli Vrh-re. Az állások igen kezdetlegesek voltak, úgyhogy nappal a hátrább lévő kavernákba vonultunk.

Három nap múlva felváltottak bennünket s ekkor mellettünk robbant szét egy 24-es ágyúnk, mely alkalommal három tüzér pusztult el. Augusztus 5-én ázsiai kolerában betegedtem meg s kórházba kerültem. Hálásan emlékezem meg Gombai Barna őrmesterről, aki kórházba szállított s Petruzsán Mihály tiszti szolgámról, aki a járványkórházban hűségesen ápolta.

Betegségemmel megszűnt az ezred kötelékében teljesített harctéri szolgálatom. Felgyógyulásom után, mint munkásszázad parancsnoka, idegen legénységgel kerültem az orosz frontra.

Távozásom után a zászlóaljnak nehéz harcai voltak. A zászlóalj tisztjei közül a Debeli Vrh-en hősi halált haltak: Molnár, Friedmann és Hamvay főhadnagyok, továbbá Koós őrmester; súlyosan megsebesültek: Engel Jenő és Neuwirth Rezső főhadnagyok, akik meg is rokkantak.

A 2. és 3. zászlóalj résztvett a második szerb offenzívában, az 1. zászlóalj az orosz frontra került s a lucki áttörésnél erősen vérzett. Ott fogták el Popelka alezredest, aki azonban 1918 elején, mint óras megszökött az orosz fogságból, önként jelentkezett a francia frontra, ahol mint ezredparancsnok, röviddel az összeomlás előtt a Pour le mérite rendjelet kapta. A háború után a bécsi német nagykövetségnél nyert alkalmazást.

Medzihratzky Gáspár bajtársam valamely alakulattal később az olasz frontra került s ott hősihalált halt.

A m. kir. 4. népfőlkelő ezredről való visszaemlékezéseimet azzal zárom, hogy végtelenül sajnálom, hogy 1915 aug. 5-én, illetve felépülésem után az ezred kötelékén kívül szolgáltam hazámat és királyomat és hogy ennek folytán hős legénységi állományú bajtársaim tettheire ugyan igen, de neveikre nem igen emlékezem. Mindazonáltal azokat, akik volt bajtársaim közül rövid visszaemlékezésemet elolvassák, igaz szeretettel köszöntöm.

A m. kir. nagyvárad 41. népfelkelő zászlóalj vázlatos története.

Írta: Dr. Christian Kálmán v. m. kir. npf. százados.

A mozgósítás megtörténte után a m. kir. nagyvárad 4. népfelkelő gyalogezred 1914 július 29-én alakult meg Obrincsák István honvédalezredes ezredparancsnoksága alatt; — az első zászlóalj parancsnokságával Popelka Rudolf cs. és kir. 101. gyalogezredbeli őrnagy bízott meg.

A megalakulás és eskütétel után az ezreddel augusztus 8-án indult el az 1/4. zászlóalj és Aradon, Temesváron keresztül Fehértemplomon vagónirozott ki, hogy Bázias vasúti állomástól ómoldováig terjedő Duna vonalon tábori szolgálatot teljesítsen s ahol augusztus 18-án Ferenc József Őfelsége születésnapján kapta a 3. század az első nagyobb tüzérségi tüzet.

A határmenti szolgálatot a zászlóalj, szeptember 28-án indulva a Szerémségbe s ott a Száván Jaraknál átkelve Pricinovic községnek Sabác felőli

részén a rajvonalbéli szolgálattal cserélte fel, ahol átesett a tűzkeresztségen és ahol első hősihalottja egy csabai fiú: Zvaratkó György volt.

Egy hónapi állóharc után a zászlóalj a tábori ezred keretében Dobanovci községben pihenőre tért, amikor már Ambrózius közös hadserebeli ezredes volt az ezredparancsnok.

November 18-án a Jakovó mocsaras részén beásott szerbeket a zászlóalj megadásra kényszerítette, amely azonban 29 sebesültet, közte Rácz András tartalékos hadnagyot kívánta áldozatul. November 22-én Kupinovánnál a Száván újból átkelve, az ezred keretében a zászlóalj esős időben és térdigérő sárban Obrenovácon, Ubon, — amely zsúfolásig tele volt sebesültekkel, — Lajkovácon, Lazarovácon keresztül Árnej óvóra menetelt, a visszavonuló szerbeket követve s a Vishóhén azokkal harcba keveredett, aminek során a 4. század egy szakasza Benesch Béla népf. hadnaggal a szerbek fogságába került.

December első napjaiban, bár a legjobb hírek keringtek, nevezetesen Kragujevac feladásáról és Belgrád bevételéről beszéltek, mindamelllett a szerbek december 6-án már erősen támadtak, amelynek folytán a zászlóaljnak nagyon sok sebesültje volt, 9-én pedig a visszavonulás Belgrád felé meg is kezdődött, Stepolováson, Meljákon és Leskovácon keresztül menve, a zlj. fedezte a visszavonulást, amelyben különösen a Halász Sándor népf. hdgy. 3. százada a legtovább állott ellent, azonban ő súlyos sebbel, *míg* Faragó népf. hadnagy teljes idegkimerültséggel a szerbek fogságába jutottak. A rend december 13-án teljesen felbomlott s a katonaság nagyrésze szétszéledve, sőt fegyver nélkül vonult Belgrád felé. Ekkor mutatta meg Popelka őrnagy, hogy a sok veszteséget szenvedett s az élelmezés hiánya folytán elgyötört zászlóalja mit ér, amennyiben zászlóalját kézben tartva, lépérlépésre harcban vonult vissza és az utolsók között volt, aki Belgrádból — már csak a vasúti hídon kelhetve át, — Zimonyba vonult vissza, ahol zászlóaljának töredékével a Száva partján állást foglalt; a tisztek közül a két fogságba jutottn kívül egy megsebesült, egy pedig megbetegedett, míg a többi fegyelmezetten, a zászlóaljparancsnokkal mindvégig kitartott.

Felsőbb parancs folytán a két zászlóaljra apadt ezred — közte az 1/4. népf. zászlóalj — Zimonyban maradt és a Cigányszigettel szemben, a Száva töltést szállta meg, ahol bár felváltásokkal, nagyon terhes szolgálatot teljesített, mert a szerbek állandóan nyugtalanították a töltésbe beásott csapatokat, miközben a vasúti hidat minden pillérénél felrobbantották és a kis Cigányszigetet elfoglalták, onnan kellemetlenkedve 1915. év elején és a tavasz hónapokban.

Az 1915 május 25-én történt olasz hadüzenet folytán új csoportosítások történvén, annak következtében a zászlóalj kivált a 4. népfölkelő gyalogezred kötelékéből es a III/1., H/3., 1/6. és 1/12. népfölkelő zászlóaljakkal az újonnan alakított 19. népfölkelő hegyidandár kötelékébe osztatott be, amelynek parancsnoka: Drennig cs. és kir. ezredes, míg vezérkari főnöke Marschal százados lett; — ezen alakulat Indián, Rumán és Vinkovcén keresztül Hor-

vátorszáiban Gimja környékén, a Száva közelében július 7-én helyezkedett el, ahol a hegyi harcokhoz szükséges lovakkal és bosnyák lóvezetőkkel szereltetett fel.

A zászlóalj azonban még a megfelelő hegyi kiképzésben sem részesülvén, amikor váratlan és meglepő parancs folytán július 22-én bevagóniroztattak és Bosznabrodon, Zágrábon, Laibachon keresztül átrohanva, St. Dánielen vagóniroztak ki és rögtön erőltetett menetben Táboron, Lipán, Temnicán és Opachiasélán átmenve, a Valona völgybe, a második Isonzó-i csatába kerültek — azonban már csak tartalék gyanánt.

A harc csendesedtével július 29-én a zászlóalj a cs. és kir. 61. hadosztály és 7. hadtest kötelékében a Doberdó-i tó feletti Debelli vrhön helyezkedett el, a Monte Cosich tengerfelőli baloldalán, ahol ekkor még állások egyáltalában nem voltak. Fedezékül csak a Karsztos szikladarabok szolgáltak, úgyhogy a második Isonzó-i csata utáni látszólagos csendet az alföldi magyar fiúk a sziklákba nehezen vájt fedezékek készítésére használták fel, amelyből derekasan kivették a részüket, bár a kolera a zászlóalj embereit is kezdte.

Augusztus 10-én a 85. Coterá az olaszok betörést kíséreltek meg, amelyet a dandár, közte az 1/4. zászlóalj 2. és 3. százada dr. Szojka Ernő és Engel Jenő tartalékos-, illetve népfőlkelő főhadnagyk parancsnoksága alatt véresen vertek vissza, s elfogtak kb. 100 olaszt. Dandárunk vesztesége 65 halott és kb. 400 sebesült, — az utóbbiak között Engel Jenő hadnagy is.

Az erős olasz tüzérségi tűz folytán a csapatok sokat szenvedtek. A nehéz napok mégis csak október közepén kezdődtek, amikor a 3. és 4. Isonzó-i csaták, — amelyben október 21-én a brigadéros: Drennig ezredes is a 85. magaslat elleni ellentámadás során elesett, — a zászlóaljtól is nagy áldozatot követelt. Különösen a Monte Cosich alatti 1. százada szenvedett sokat. A zászlóalj a Debelli Vrh-ön megszakítás nélkül november 21-ig maradt, amikor Brestovicára pihenőbe jutott, amely pihenését egy-egy riadó kellemetlenül zavarta meg.

1916 január 7-én az új brigadéros: Kisjolsvai Szabó Zoltán huszárezredes parancsa folytán a zászlóalj újból a Debelli Vrh-re került.

Február 12-én az olaszok Brestovicát, ahol a dandártörzs állomásozott, hajóágyúkból lőtték, sok veszteséget okozván s közte egy pihenő géppuskaosztágot majdnem teljesen elpusztítván.

A zászlóalj február 24-én állást változtatott és a legveszélyesebb 121. Coterá került, ahol azonban a legénység nagyrésze a már részben kiépült kavernákban nyert elhelyezést; — itt esett el a zászlóalj arany vitézségi érmes őrmestere: Dán Grácián, akiért az állások előtti terepre maga Popelka alezredes, zászlóaljparancsnok ment ki, hogy az elesett kiváló katonáját méltó módon eltemettethesse.

Két hónapig állott ezen a részen a zászlóalj kitartással helyt, mígnem április végén Mikolin keresztül Vermegliano és Redipuglia feletti még rosszabb helyre nem került, ahol nappal jóformán még mozdulni sem lehetett.

Június elején a 61. hadosztály, így közte a dandár és 1/4. népf. zászlóalj kilépett a 7. hadtest kötelékéből és a Hétfensíkon megindult offenzíva során előrenyomuló Köves hadseregbe osztatott be. A megtett útvonal bővelkedett szépségben, Vojnicán, Komenen, Reifenbergen keresztül menve Priwacinán bevagónírozva, Laibachon, Villachon, majd a Tiroli havasok alján, a gyönyörű erődvonallal központján: Francensfestén, Bózenen és Trienten keresztül Sugana völgy bejáratáig Perginére vitt a hadosztály és zászlóalj útja; — közelben volt a gyönyörű fekvésű Calceranica és Caldonazzo és az erről elnevezett tó, mentén csodaszép villákkal. A négynapos fáradságot ki sem pihenve, — a Brussilow orosz áttörés folytán, — június 11-én Lawisban újból bevagónírozott a zászlóalj és ismét festői utón, Bozen, Innsbruck, Salzburg, Line, St. Polten érintésével Bécsen keresztül vitt az út, ahonnan azután Morvaországban, majd Krakkón, Przemyslen és Lembergen keresztül a galíciai határállomáson, Stojanovban június 15-én vagónírozott ki. Néhány kilométernyi út után a Volhinia-i orosz területre lépett a zászlóalj és Druskopolon, Cegovon, Skobielkán keresztül az ekkor csak huszárjárőrök által biztosított visszavonulási vonalon még az éj folyamán ütközetbe került az egész 19. dandár, megállítván az orosz gőzhengert. Az első összecsapásnál a II/3. zászlóalj majdnem egészen elpusztult, míg az 1/4. zászlóaljból a tisztek közül öten, a legénységből kb. 100-an sebesültek meg, köztük volt Tóth István népf. hadnagy, nagyszalontai szolgabíró is. A további napok a Guruchownál és azontúli mocsaras területen szintén állandó harcokban bővelkedtek, amikor Popelka alezredes mellett, aki mindig az élen járt, elesett segéd-tisztje: Hamvassy Tihámér népf. főhadnagy és tisztilegénye, akiket csak napok múlva lehetett eltemetni. A zászlóalj már nagyon megvolt tépázva, amikor a majdnem két éven keresztül parancsnokát: Popelka alezredest június 21-én a m. kir. 29. népf. gyalogezred parancsnokává nevezték ki. Ott azonban pár nap múlva az ismert haláltmegvető magatartása folytán orosz fogságba jutott, ahonnan 1917-ben hazaszökött és egy közös ezred élén a francia fronton olyan fegyvertényt vitt véghez, hogy a legnagyobb német kitüntetést, a Pour le Merite-t érdemelte ki.

Az ezt követő és július 16-ika közötti változó harcokban, amelyekben a csapatok is állandóan változtatták a helyeiket a Kol. Sofiewka, Kol. Wilhelminowka stb. német telepes helyeken, átfutó zászlóaljparancsnokok parancsnoksága alatt, a zászlóalj nagyrésze elpusztult s csak az állandó pótlásokkal lehetett a keretet fenntartani. Elesett a régi legénység, a legjobb altisztek és tisztek egész sora, köztük Friedmann Miksa és Molnár Lipót századparancsnokok, valamint Pejov Lajos géppuskásparancsnok, úgyhogy a két év előtt Nagyváradról elindult tisztek közül már csak dr. Szojka Ernő és Erdélyi Zoltán főhadnagy, századparancsnokok és dr. Christian Kálmán főhadnagy, előbb szakaszzparancsnok s ekkor már sebesülése folytán a gazdasági hivatal főnöke voltak a zászlóaljnál. A június 16-iki orosz átkaroló támadás során a raj vonalban lévő zászlóaljtöredék, a néhány ember kivételével és a 61., valamint egy közös hadosztállyal együttesen az oroszok fogságába került.

A felőrölt hadosztály, melynek jóformán csak a trénje maradt meg, a harcokból kivonatván, — a galíciai Bele város környékén került pihenőbe s a 19. dandárparancsnokság és az 1/4. zászlóalj pedig Rusinban helyeztetett el, ahol megkezdődött a csapatok retablírozása, elsőnek kapván az 1/4. zlj. parancsnokául Viola Jenő cs. és kir. 86. gyalogezredbeli őrnagyot, — fiatal éveiben volt 101-es tisztet — aki mint magyar ember, szeretetreméltó, de mindamellet katonás viselkedésével egyszerre megszerettette magát a tisztekekkel, valamint a békési és bihari legénységgel. Augusztus 4-én Belben bevagónírozva, Lemberg, Chyrow érintésével s a Kárpátokon átkelve, Mezőlaborcon, Debrecenen, Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen és Gyergyón keresztül Csíkszeredára vitte a 61. hadosztályt a vonat, ahova a zászlóalj augusztus 7-én érkezett meg. őfelsége augusztus 18-iki születésnapján a Csíkszeredán elhelyezett 19. dandár a polgársággal együttesen fényes ünnepi ebédet rendezett. Augusztus 27-én éjfél előtt váratlanul ért bennünket az oláh betörés.

A zászlóalj Viola Jenő őrnagy parancsnoksága alatt az oláhok elől csak lassan, lépésről-lépésre hátrált Csíkszeredán keresztül a Hargitta lábáig, ahol szeptember 9-ig tartott ki s megint egy hét telt el, míg az oláhok a Hargittán keresztül merészelték jönni s újabb két hét, míg a Küküllő vonaláig előre jöhettek. Ezen visszavonulás alatt a zászlóalj csak Vágásnál szenvedett nagyobb veszteséget, amikor a 3. század nagyrésze odaveszett. A négyhetes visszavonulás és egy heti várakozás után október 6-án megindult az oláh visszavonulás, helyesebben szaladás, úgyhogy október 11-én a gyalog csapatok már a csíki fensíkon, míg a hadosztály lovassága Gyimesen keresztül az oláh határra ért.

Az oláhok a határon túl előre kiépített állásaikban várták a támadást, azonban rövid ideig tudták magukat tartani s így a hadosztály a Tatros völgyétől jobbra és balra szépen haladt előre a nehéz terepen, mignem október 17-én Agasu községnél, ahol a hadosztály tüzérsége lemozdonyozva várta a további parancsot és a 19. dandár trénje volt, biztosítva előlről annak csapataival s oldalt járőreivel, míg a 16. dandár Brusturóságában tartalékban volt, az oláhok egy dandárja az Agasu feletti magas hegyekről betörést intézett, reárontván az országúton a tüzérségre és trénre, amelynek soraiban rengeteg pusztítást végeztek, azonban a 19. dandár ekkori parancsnoka: Berzeviczy huszárezredes, — a nemzeti hadsereg későbbi főparancsnoka — és Viola Jenő őrnagy gyors áttekintéssel és intézkedéssel, az időközben segítségükre jött 16. dandárral, az oláh front egyik legszebb fegyvertényét hajtották végre, amikor a bátran támadó oláh dandárt úgy beszorították a Tatros völgyébe, hogy azt teljesen megsemmisítették, elfogván a dandárparancsnokot 27 tisztjével és kb. 700 emberével, míg a dandár többi része menekülés közben a Tatros melletti országúton, ahol az 1/4. zászlóalj gépfegyverosztaga kaszálta le a menekülő oláhokat s a hegyeken nagyrészen elesett s nagyon kis része tudott elmenekülni. Az előnyomulás mindamellet megakadt, azonban a harcok napirenden voltak a már erős hidegre és hava-

zásra hajló időben, amikor nov. 23-án a Király öfelsége halála híre jött és már másnap IV. Károly királyra a csapatok az esküt le is tették. A királyváltás a szemben álló oláhokat arra készítette, hogy nagy orosz segítséggel erőteljes támadásba menjenek át, azonban a négy-öt sorban való orosz támadás, bár a 19. dandárnak is rengeteg veszteséget okozott, alig 2—3 kilométernyire tudta oláh területen annak zászlóaljait hátrább szorítani, miközben a 8. bajor divízió segítségül jött s az oláhokat, helyesebben az oroszokat végleg megállította.

Ezen harcokban a 19. dandár, közte az 1/4. zászlóalj tisztikara és legénysége nagy részben fogságba került, elesett és megsebesült, az utolsó súlyos sebesült Molnár Kálmán fiatal zászlós, most gyomai járásbíró volt, úgyhogy Karácsonyra a 19. hegyidandár megkapta a felosztási parancsot s annak zászlóaljai, illetve töredékei a 16. népf. dandárba osztattak be; — ekkor búcsúzott el érzékenyen az 1/4. zászlóalj megmaradt tisztikara és legénysége a vele összeforrott második és egyben utolsó parancsnokától: Viola Jenő őrnagytól, aki a 16. dandár keretében a m. kir. 29. népf. gyalogezred II. zászlóaljának parancsnokságát vette át s aki a háború végéig további szép beosztásokban a fronton teljesített szolgálatot s majd mint a nemzeti hadsereg tábornoka ment nyugdíjba.

A volt nagyváradi 1/4. népf. zászlóalj tisztikara és legénysége közösen büszkén tekinthet vissza a 28 hónapig együtt töltött nehéz, de mégis szép háborús időkre, amely alatt kölcsönösen úgy az egymás iránti, mint az utódok elismerését vívták ki.

A volt nagyváradi 1/4. népf. zászlóalj háborús tisztikara:

I.

A szerb fronton:

Zlj. Törzs:

Popelka	Rudolf	őrnagy.
Dr. Hahn	Dezső	segédorvos.
Eévész Vilmos	segédtsiszt,	népf. hdgy.
Ujj Kálmán	honv. fhdgy.,	gh. főnök.

Századparancsnokok:

Erdélyi Zoltán népf. hdgy.
Dr. Szoika Ernő tart. hdgy.
Joanovits György népf. hdgy.
Halász Sándor népf. hdgy.
Rónai Ákos népf. hdgy.

Szakaszparancsnokok:

Rácz András népf. hdgy.
Dr. Mendelényi Béla népf. hdgy.
Sötér Viktor népf. hdgy.
Dr. Bartha György népf. hdgy.
Dr. Christian Kálmán népf. hdgy.
Szász Arthur népf. hdgy.
Engel Jenő népf. hdgy.

Robiczek Sándor népf. hdgy.
Benesch Béla népf. hdgy.
Kelemen László népf. hdgy.
Faragó László népf. hdgy.
Bartók Ferenc népf. hdgy.
Dr. Kertész Ferenc népf. hdgy.
Baló Endre népf. hdgy.
Solymási Ágost népf. hdgy.

II.

Az olasz és az orosz fronton:

Popelka Rudolf őrnagy.
Révész Vilmos s.-tsiszt, népf. hdgy.
Szántay Béla gp. o. népf. fhdgy.
Dr. Christian Kálmán g. h. f., népf. fhdgy.
Molnár Lipót trénparnok, népf. fhdgy.
Dr. Török Rezső segédorvos.

1-ső század:

Erdélyi Zoltán népf. hdgy.
Tóth István népf. hdgy.
Putnoki Géza hadapród.
Germán Károly hadapród.

2-ik század:

Dr. Szoika Ernő tart. hdgy.
 Radó Henrik népf. hdgy.
 Princz hadapród.
 Dr. Adamich hadapród.
 János Kornél hadapród.

3-ik század:

Sós Ernő népf. hdgy.
 Engel Jenő népf. hdgy.
 Neiwirth Rezső népf. hdgy.
 Hamvassy Tihamér népf. hdgy.
 Mari Sándor hadapród.

4-ik század:

Friedmann Miksa népf. hdgy.
 Nemes Lipót népf. hdgy.
 Mericzky Aladár hadapród.
 Farkas hadapród.

Új tiszték:

Dr. Laczka Sándor s. orvos h.
 Sebestyén Gyula hdgy.
 Mezei Jenő hadapród.
 Weisz Sándor hadapród.
 Sebestyén Rezső hadapród.
 Kengyel Kálmán hadapród.
 Nagy Antal hadapród.
 Szabó Lajos hadapród.
 Kliement Jenő hadapród.
 Simon István hadapród.
 Lehóczky Dezső hdgy.
 Bokor Béla honv. hdgy.
 Pejov Lajos hdgy.
 Rátkay István hdgy.
 Ferencsik István zászlós.
 Röhrig Dániel zászlós.

Hetényi Lajos hdgy.

Pilinszki János zls.
 Sebestyén Rezső zls.
 Dr. Beles Jenő hdgy.
 Wéber József zls.
 Trifunáczy Sándor zls.
 Kutsner István zls.
 Kovács Géza zls.
 Mekis János zls.
 Molnár Kálmán zls.
 Rákos Gyula hadapród.
 Pratscher Győző hadapród.
 Dr. Nagy Dezső hdgy.
 Witt Elemér hdgy.
 báró Jósika Gábor husz. szds.

Dr. Baumerth Géza s. orvos.
 Nagy Kálmán népf. hdgy.
 Wolfarth Nándor honv. százados.
 Felhő Gábor hdgy.
 Dr. Nagyiványi Zoltán hdgy.

1916 július végén történt újalakuláskor:

Viola Jenő őrnagy.
 Dr. Plechl József hadapród, s.-tiszt.
 Dr. Christian Kálmán gh. főnök, hdgy.
 Meyer Ferenc gp. o. par. szds.
 Dr. Ács Nagy István sg. orvos.
 Halász Gyula hdgy.
 Tibor István hdgy.
 Blitz Sándor hdgy.
 Király Sándor hdgy.
 Szathmáry István hdgy.
 Fekécs Géza hadapród.
 Szőke Lajos hadapród.
 Forgács Artúr hadapród.
 Tiroli hdgy.

A volt magy. kir. nagyváradi 4/1. hadtáp gyalogzászlóalj a világháborúban.

Írta: Hoffmann Géza v. szkv. főhadnagy.

Nagyváradon, 1914 augusztus 24-én alakult meg az 1/4. hadtápzászlóalj és rövid kiképzés után 1914 szeptember 5-én indult el Serajevóba hadtápszolgálatra. Kivonulásakor a zászlóalj következőkép alakult:

Törzs: Zászlóaljparancsnok: Csorna Gyula honv. százados; segédtszt: Zsillé Zsigmond t. hadnagy; orvosfőnök: Dr. Valkó Lajos; gazdasági és vonatparancsnok: Mikeszka Lajos t. hadnagy.

1. század: Dr. Davidovics Sándor (nagyváradi ügyvéd) npf. hadnagy, Jankó Pál (békésszentandrási jegyző) npf. hadnagy, Majzik Simon (gazdatiszt) npf. hadnagy.

2. század: Szász József (országgy. képviselő) t. hadnagy, Bíró Arnold (szőnyegkereskedő) t. hadnagy, Kató Lajos (gyomai adóügyi jegyző) és Rosinger József (üllői fakereskedő) npf. hadnagyok.

3. század: Dr. Harsányi Béla (orosházi ügyv.), Dr. Váradi Ödön (nagyváradi ügyv.) npf. hadnagyok.

A hadtápszolgálat azonban nem tartott sokáig, mert a Boszniába betört szerb—montenegrói alakulatok már Serajevót fenyegetvén, az 1/4. hadtápot is beosztották ama hadseregbe, melynek Bosznia megtisztítása vált feladatául. Így 1914. szept. 27-én a 1/4. hadtáp támadó csapattá alakult és kivonult a boszniai harctérre. Varc-Ollóvó környékén kezdődött meg az 1/4. hadtáp harctéri működése és Alaj-Begovinánál kapta meg a tűzkeresztséget, hol sikerült egy kisebb szerb csapatot visszavonulásra kényszerítenie. Október 9-én és 10-én Kosuticánál igen derekasan fedezte mint utóvéd a visszavonulást és a 2. századbéli Székely Frigyes őrmesternek egy kis csapattal sikerült a szerbektől több ágyút visszavennie. Október 18-án a Stupe magaslatán vívott sikerült ütközetet a szerbekkel és tovább üldözte őket a Drina-vonal felé.

Ezen sorok írója 1914. november közepén kerül a zászlóaljhoz, mely akkor a Drina balpartján fekvő Han Lieska nevű házcsoport körül táborozott. A zászlóalj tisztikarának névsora ekkor megváltozott és a további előnyomulás alatt következőkép alakult:

Zászlóaljparancsnok: Radocaj Ferenc (horvát honvédségi ny. áll.) alvezredes, segédtszt: Hoffmann Géza szkv. honvédfőhadnagy, orvos: dr. Berényi Károly főorvos, mezőberényi községi orvos; vonalparancsnok: Adriányi Zoltán főhadnagy (gróf Károlyi Gyula v. miniszterelnök uradalmi főtitkára); gazd. hiv. főnöke: Mikeszka Lajos főhadnagy; telefontiszt: Reisz Sándor npf. főhadnagy (békéscsabai bútorgyáros). A 2. századhoz bevonult Ottovay József npf. főhadnagy. A 3. századot Antalffy Sándor szkv. főhadnagy (kalocsai polgármester) vette át és ugyanezen századnál nyert beosztást Citronyi Árpád főhadnagy (a Mektár. főtisztviselője), valamint Imets Illés főhadnagy (kir. járásbíró).

1914 november vége felé a zászlóalj, mint a Häuser ezredes parancsnoksága alatt álló hadcsoport (vezérkari tiszt Hulik határőrvadász százados) része a visszavonuló szerb-montenegrói csapatok nyomában egy hevenyészett hajóhídon kelt át a Drinán és a'z esti órákban vonult be Visegrádba, melynek laktanyáját a visszavonuló hordák felgyújtották. Mindjárt az első éjszakán parancsot kaptunk, hogy még az éj folyamán folytassuk az ellenség üldözését a visegrad—vardistei vasútvonal mentén. Koromsötét éjszakában indultunk el az ismeretlen terepen nagy küzdelmet folytatva a hegyekkel, azok járhatatlan útjaival. Az első nap estéjén egy, az országot mellett talált üres házcsoportban pihentünk meg kellő biztosítás mellett. Itt kaptuk a hírt, hogy Rudó felől egy montenegrói zászlóalj közeledik néhány ágyúval. Visszavontuk tehát az Antalffy fhdgy. vezetése alatt Vardistere előretolt félszázadot. Itt érte baleset Imets főhadnagyt, kit kificamodott lábbal szállítottak kórházba.

A közeledő ellenséges csapatról jelentést tettünk a dandárnak, mely elrendelte azonnali visszavonulásunkat Visegrád felé. De útközben megállítva Dobrnuj község előtt, rajvonalba fejlődtünk. Innen az első század Monus Illés őrmester vezetése alatt földérítő járórt küldött a tőlünk több kilométernyire fekvő Maczute fensikra, mely ott el is helyezkedvén, maga után vont a egész első századot. Ezen századunk a szerbek több támadását derekasan visszaverte. Másnap az egész zászlóalj előre vonult és a 736-os magaslaton érintkezésbe jutott az ellenséggel. Ezen magaslaton élénk ellenséges tűzben helyezkedtünk el a már előre elkészített állásokba. Legénységünk, mely pár nappal előbb egy menetszázadot kapott kiegészítésül, a heves tűz dacára nyílt terepen az előkészített állások folytatásaként ásta be magát. Antalffy Sándor főhadnagy innen karlövessel került a visegrádi táoori kórházba, honnan 14 nap múlva harcképesen tért vissza. Az ellenséges szerb csapatok folytatták visszavonulásukat és sikerült kisebb hátvédcsapatokat foglyul ejtenünk. Előnyomulásunkat a határhoz közelfekvő „Militärstation Oielo Ordo”-ig folytattuk, melynek épületcsoportját csak igen nagy fáradtsággal tudtuk a szerbek által visszahagyott szenny-, piszok és féregtől megtisztítani. A benszülött lakosság közt tifusz pusztított, mellyel orvosfőnökünk szállt szembe. Itt az utánunk nyomult tüzércsapatok fedezetét alkottuk, mely az egész vidéket uraló magaslatról belötte magát. Ezen katonai állomáson ért bennünket az 1914 december 9-ike, mely napon egész szerbiai hadseregünk Potiorek tábornok vezetése alatt megkezdette visszavonulását. Visszavonulásunkat az ellenség nem zavarta.

Visegrádnál csapatunk utolsóként vonult át a remek faszerkezetű hídon, melyet utánunk felgyújtottak. A hídnál várta csapatunkat Snjaric altábornagy, hadosztályparancsnok, ki szívélyesen üdvözölte zászlóaljunk parancsnokában — Radocaj alezredes úrbán — régi bajtársát. Visszavonulásunk a Drina és Rogatica között fekvő magas hegység útja melletti Han Pesmici-ig tartott, illetve először Rogaticáig, ahol karácsonyig helyőrségi szolgálatot végeztünk.

Karácsony estéjén okolatlan lövöldözés után riadóparancsot kaptunk; elhagytuk Rogaticát és Han Pesticiba vonultunk fel hosszabb tartózkodásra, míg a Dr. Davidovics Sándor vezénylete alatti első századunk Ustifaracára került, a Mesici—Rogatica—Uraci vasúti vonal egyik állomására.

1915 április 4-én a Drina-vonalra vonultunk fel, hol a zászlóalj az 1200 méter magasságban fekvő Staragorn és Poljanica községekben helyezkedett el, míg egyik századunk állandóan a Drinán teljesített őrszolgálatot. Egy félszázad pedig a Staragorától északra fekvő és a Drina melletti égbe nyúló sziklacsúcsokra helyezett Ribioçi községben tartott őrséget. Igen élénk kapcsolatot tartottunk itt a szomszédos határvadászzászlóaljakkal, melyek állandóan nyugtalanították hősies vállalkozások útján az ellenséget.

1915 október 14-én hagytuk el a Drina-őrséget, hogy alaposan kivegyük részünket a visszavonuló ellenség üldözéséből. Okt. 22-én érkezünk Visegrád mellé a Drinapartra, hol az ellenség élénk ellenállást fejtett ki. Utászcsapatok pontonokon szállították át a dandárt a Drina jobbpartjára, ami csak igen nagy áldozatok árán sikerült. A pontonokat az első órákban összelötte az ellenség, az utászcsapatok 75%-os veszteséget szenvedtek halottak és sebesültekben, valamint eltűntekben, kik a Drina sodrában lelték halálukat. Csak megfelelő pótlás után folytathattuk az átkelést, miközben lekerültünk a Visegráddal szemben fekvő okuiistei katonai tábor elé a Drinapartra. Géppuskás osztagunkat a staragorai tartózkodás vége felé kicserélték. Hozzánk Hoffmann Dezső főhadnagy (budapesti építőmester) vezetése alatt álló géppuskás csapat került, mely a drinai átkelésnél már a zászlóaljat megelőzve foglalt állást a Drinaparton és élénk részt vett az ellenség letörésében. A visegrádi Drinapart közepén erősen kiépített állásokban elhelyezett ellenség ellenállását az égerföldi (német-cseh) zászlóalj törte meg és kényszerítette Visegrád kiürítésére, melynek utcain heves harcok folytak. Midőn csapatunk átkerült a Drina jobbpartjára, az állások előtt találtuk a vitéz egerlánderek holttesteit. Pár napi visegrádi tartózkodás után, miközben szétromboltuk a szerbek erősen kiépített állásait úgy a városban, mint a körülfekvő hegyekben, tovább vonultunk a határ felé és rövid menetelés után a Suhagora nevű magaslaton találtunk ellenséges csapatokat. November 2-án itt erős montenegrói csapat támadott meg bennünket, melyet géppuskáink segítségével vertünk vissza. A küzdelem igen erős volt és áldozatokat követelt. A géppuskánál négy irányzót lőttek le a közeli fákon elhelyezkedett Crnagorcok, míg végre Hoffmann Dezső fhdgy. irányítása mellett sikerült a géppuskáknak az ellenség soraiban döntő pusztítást okozni. El-esett: Rosinger József hadnagy, súlyosan megsebesült Ottovay József fhdgy. Elestek a 2-ik századból Tóth Mihály szakaszvezető, Adamik tizedes és még 20-an, kiket a Suhagora mögötti hegyen közös sírba temettünk.

A következő napokon ellenállás nélkül folytattuk utunkat a behavazott hegyeken, miközben pihenőket tartva, gyakorlatoztunk és végül hosszabb rudói tartózkodás után átkeltünk a Lim folyón. December 1-én — folyton az előttünk harcoló csapatok nyomában—Plevje alá jutottunk. Rövid meg-

beszélés után a Sveta Ilia kolostort kaptuk irányul Plevljébe való benyomulási parancssal. Nekem jutott a feladat, hogy a láthatlan kolostort felkeressem, de hosszas térképi tájékozódás után már vissza akartam fordulni, midőn térképem után igazodva egy távolról nem látható és egyszerre lábaim előtt elterülő mélyedésben pillantottam meg a festői épületet. A kapu előtt egész véletlen egy magyar polgári egyént találtam, ki állítólag a kolostor kapusa volt. Odairányítottam a zászlóaljbat és Radocaj alezredes úrral együtt többen bementünk a kolostorba, melynek termében a szerzetesek apátjukkal élükön fogadtak bennünket. Rövid ottartózkodás után bevonultunk a városba. Az esti szürkületben járőröket küldtünk a Plevlje melletti Cehotina hídjaihoz, miután zászlóaljunk kapta a parancsot, hogy éjjel előtt átkeljen a Cehotinán és mint élcapat, hídfőt alkosson.

Mindhárom járőr sebesültekkel tért vissza, így ellenállásra kellett készülnünk. Este 10 óra után az egész zászlóalj kivonult és kiszemeltük ama hidat, melyen az átkelést kierőszakoljuk. A 3-ik század a hídtól jobbra elhelyezkedve, Antalffy fhdgy, egy világítópatront lövetett ki, ír it heves tüzelés fogadott, melynek a világítópisztolyt kezelő altiszt esett áldozatául. Az ellenség rövid tüzelés után visszavonult és az egész zászlóalj átkelt a hídon. Az ellenállás azonban az átkelés után fokozódott és a körülfekvő hegyekről félkörben tüzeltek igen élénken előnyomuló zászlóaljunkra.

Radocaj alezredes. ki mindenütt a zászlóalj élén haladt, egy szünetben — az ellenség visszavonulását látva — parancsot osztogatott, mire egy előtte fekvő házban elrejtett gépfegyver tűz alá vette és jóságos parancsnokunk, a személyes bátorság mintaképe, több golyótól találva „Én Istenem” kiáltással holtan esett össze. Ez után minden tüzelést beszüntettünk és a harmadik század két szakaszát (Dr. Harsányi Béla és Dr. Váradi Ödön főhadnagyok vezénylete alatt) raj vonalban visszahagyva, a zászlóalj többi része tartalékba vonult. A zászlóalj vezetését ideiglenesen Antalffy főhadnagy vette át, pár nap múlva pedig Stutzmann határvadász-százados lett parancsnokunk.

Két nap múlva Pelvljébe vonultunk vissza, hol 5 halottunkat eltemet-tük. Radocaj alezredes a plevljei temetőben fekszik.

Ezután egész dandárunkat kivonták a harcvonalból és Serajevoba meneteltünk, miközben Boljanic katonai állomáson, hol rövid pihenőt tartot-tunk, Kühn őrnagy vette át a zászlóalj vezényletét. Pihentünk még Cajnice, Gorazda és Pale helységeken. Serajevóban akkoriban kolera pusztított és beoltottak bennünket. Innen egészen a Cattarói öböl előtt fekvő Gruda vasúti állomásig vonattal szállítottak bennünket. Itt hosszabb pihenést tartot-tunk, a karácsonyt, sőt az újesztendőt is itt ünnepeltük, miközben zászló-aljunk a karszthegymászásban és támadásban úgy elméleti, mint gyakorlati kiképzést nyert.

1916 január 6-án a Cattarói öbölbe meneteltünk és Theodoba hajózva, a Lovcen hegycsoport alján foglaltunk állást. A Lovcen csoport megrohaná-sánál zászlóaljunk a Klimaj csúcsot foglalta el, melyet január 8-án délután

2 órakor egy órai tüzéségi előkészítés után szálltunk meg. Ezen napon 3 halottat veszítettünk, többen pedig sebesülten kerültek kórházba, köztük Majzik főhadnagy is. Zászlóaljunk a közép csoport jobbszárnyán helyezkedett el, tőlünk jobbra a Sorssich hadosztály vonult fel, melynek sorsa az erős ágyútűz folytán sokáig kétséges volt. Ezen hadosztály balszárnyán, tehát velünk szomszédságban küzdött testvérzászlóaljunk, a m. kir. IV/4. npf. zlj. és hozzánk hozták az ott hősi halált halt Szemenyei Kornél főhadnagyot, ki mint az Országos Munkásbizt. Pénztár aligazgatója már megkapta felmentését és önként vett részt a Lovcen-rohamban. Egy elhagyott kápolna előtt szívlövés érte.

A Lovcent zászlóaljunk jobbra megkerülve, igen nagy fáradtsággal mászta meg a behavazott 1400 méter magas hegycsúcsokat és jutott pár nap múlva Cetinje elé. Innen visszarendeltek bennünket és délről kellett a Lovcen főcsúcsát megmászni, honnan Nikita fejedelem szülővárosába, Njegusiba kerültünk és itt nyertünk beosztást a Montenegrót megszálló hadseregbe. A főhadossal egy remek hadiúton, melyet pár nappal előbb 30^x/2-esek bombáztak, vonultunk a nehéz tüzéség után Cetinjebe. Innen pedig — közben egy kisebb községben éjjelezve — Podgoricába, hol zászlóaljunk már az élen haladt.

Útközben találkoztunk Mirko montenegrói herceg és kíséretével, kik két autón jöttek elénk. Sebes Lipót ezredes által fogadtatván, az ő védelmét kérték. Podgoricán tifuszbajjárvány volt és szűkén voltak az élelemnek, útközben találkoztunk még a montenegróiak által szabadon bocsátott hadifogoly bajtársainkkal; köztük voltak saját zászlóaljunkbeli katonák, kik az 1914. évi őszi boszniai harcokban jutottak fogságba; ott voltak továbbá a „Zenta” cirkáló életben maradt hősei is, kik a Cattarói öböl előtt dicsőséges védekezés után elsülyesztett hadihajónkról úszva mentették meg életüket. Podgoricán nyomára akadunk a katasztrofálisan visszavonuló szerb hadseregnek, mely királyi családjával és polgári személyekkel együtt vonult Albánia felé, miközben tifusz, kolera tizedelte meg soraikat. Halottaikat nem tudták tisztességesen eltemetni és az útmentén mindenütt éreztük a rettenetes hullabűzt. Állati hullákat mindenfelé találtunk, mert lovaiknak nem tudtak eleséget szerezni. A szkutarii tóból pedig Schneider-Creuzot ágyúkat húzigált ki legénységünk.

Időközben tisztikarunk Moldvaj Vilmos fhdgy-al, Muzsi János fhdgy-al szaporodott.

Meg kell emlékezni itt két derék bajtársról: az egyik Gábor András tizedes, ki hosszabb betegség után Szkutariban szívszélhűdés által veszítette életét, valamint Bányai szakaszvezetőről, ki érthetetlen módon és okból önkézzel vetett véget életének. Mindkettőt Szkutariban temették el.

Podgoricáról a zászlóalj törzs Szkutariba vonult és a dandárparancsnoksággal együtt ott helyezkedett el, első és harmadik századunk pedig a durazzói utat szállotta meg és egész Mramurásig jutott előre.

Szkutariban a feloszlott verseci III/7. zászlóaljból egy román nemze-

tiségű századot kaptunk, mely mint 4. század nyert nálunk beosztást. Ezen századdal jöttek hozzánk Ancsin József főhadnagy, Roscelut zászlós és Zimmermann zászlós.

Rövid szkutarii tartózkodás után egész dandárunkat kivonták ezen beosztásból és menetelve jutottunk el a montenegrói tengerpart mentén Antivári és Budnán át Theodoba, onnan pedig egy nagy tengeri gőzösön Zelenikába. Innen már vasúton folytattuk utunkat Serajevon, Bródon és Horvátországon át Asslingba. Pár napot ott töltöttünk és kolera-tífusz elleni oltásokon, bélvizsgálaton átesvén, ismét vonattal mentünk a Podmeleci hadi rakodóig. Itt várt bennünket az első hadosztály (parancsnok Fussinai Schmidt altábornagy) részéről Halni ulánus kapitány és vezetett a hadosztályparancsnokság székhelyére Slap-ra. A hadosztály parancsnoka, valamint vezérkari főnöke, Zimmer alezredes zászlóaljunkat igen szívélyes fogadtatásban részesítették, mit egy nálam levő levél is bizonyít. A hadosztály székhelyén eltöltött ismerkedési napok után egy nehéz harcokat látott frontszakaszra jutottunk, a Tolmeintől délnyugatra fekvő 507-es magaslatra. Itt kaptunk egy 48. gy. e.-beli menetszázadot vitéz S'zukvány Károly főhadnagy vezetése alatt, úgyszintén egy további géppuskás osztagot két fegyverrel, Dr. Pogány József fhdgy. vezetése alatt.

Frontszakaszunkkal szemben volt az olasz részen a Cemponi hegyhát, ettől balra egy tüzérségi támpont, jobbra lent a 406. olasz megerősített állás és ezen túl a Jesa csúcs, melynek kavernáiban elhelyezett nehéz olasz ütegek egész Slap-ig hatottak.

Megfigyeltük a Camponin elhelyezett olasz vonalat, színlelt támadásokkal nyugtalanítottuk, állásainkat tisztítottuk és újjáépítettük. Közben az ellenség részéről igen élénk ágyútűzben, táboriőrseinknek pedig gyakori támadásokban volt része, melyek csak az 1916 tavaszán megnyílt tiroli offenzívánk alatt szüneteltek. 1916 szeptemberében kivontak állásainkból, mialatt zászlóaljunk vezetését Petrovits Miklós százados vette át. Közben néhány hétig parancsnokunk volt Rátvay Imre 86. gy. e.-beli százados, kit sajnos, igen gyorsan, kívánsága (és a mi kívánságunk) ellenére más csapathoz helyeztek át. Vitéz Rátvay Imre jelenleg ny. á. tábornok úr később is mindenkor szívesen emlékezett meg zászlóaljunk derék katonáiról.

1916 szeptember 4-én zászlóaljunk az 1. h. o. szélső balszárnyára, az Avcek pataknak az Isonzóba ömlésénél fekvő Auzza községbe helyeztetett át, illetve az Avcek pataktól északra vonuló Isonzómenti állásokat foglalta el, melyeket rövidesen pompás, szilárd állásokká épített ki. Közben zljunkhoz került Papp Jenő hadnagy (jelenleg az újmagyarság belmunkatársa, neves író) mint géppuskaparancsnok; ekkor már 24 gépfegyverünk volt és külön műszaki csapatunk. A zászlóalj egészségügyi vezetése Dr. Petheő János főorvos avatott kezeibe került, kihez Dr. Szépa István egészségügyi hadnagy nyert beosztást.

Az auzzai szakaszon 1917 május 12. és 20-ika közötti 10-ik Isonzócsatában zászlóaljunk a leghevesebb pergőtűzben is vitézül tartotta vonalát

és sikerült az Isonzó balpartján befészkelte olasz csapatokat a folyón ismét visszaszorítani.

Közben a zászlóalj vezetését Gaál Henrik 86. közös gyalogezeredbeli százados vette át, ki azonban 1917 augusztusában szabadságra mentén, a parancsnokságot Iskric 86. gy. e. százados vezette. Ekkor történt, hogy a 11-ik Isonzó-i csatában az ellenség különös hévvel támadta az auzzai szakaszt, hol Iskric szds. zászlóaljunkkal és a kapcsolt XXIX/25. és XXVII/5. menetszázadokkal úgynevezett szigetelt állást épített ki. Balszárnynon az Avcek toroklattól balra Dr. Davidovics fhdgy az 1. századdal, középen Bíró fhdgy a 2. századdal, jobbszárnynon Ancsin fhdgy. a 4. századdal, a balszárnny mögött az Avcek-patak melletti sziklaoromtól fölfelé rézsútosan a Traffa csúcsig Hoffmann Géza fhdgy az V/4—5. századdal és a XXVIII/5., valamint XXIX/25. menetszázadokkal foglalt állást. Ezen felállításban a zászlóalj aug. 17-től öt napon át a ronzinai olasz battériákból és a körülfekvő hegylanccon elhelyezkedett francia ütegektől a leghevesebb pergőtüzet szenvedte és gazdasági osztályunk, géppuskásistállóink a nehéz olasz aknák tüzeinek voltak kitéve. 21 géppuskásló pusztult el, a gazdasági hivatalban egy telitalálat négy altisztet ölt meg. Az 1. század majdnem teljesen elpusztult, a 2. századból elesett Cs. Szabó őrmester, egyike legkiválóbb altisztjeinknek, a 3. század 50%-os veszteséget szenvedett. A Tratta csúcson, Dobrovsky fhdgy. XXIX/25. menetszázada öt olasz támadást vert vissza. Elesett egy tiszt, sokan a legénységből.

A döntést a tőlünk északra és délre történt frontáttörés hozta meg. 1917 aug. 21-én már hátulról kaptunk géppuskatüzet. Iskric százados ideg-sokkal kórházba került. Táviratilag kapta meg a Lipót rendet és később a Mária Terézia rendet. Ma a jugoszláv hadsereg tagja. Az olasz zászlóaljunkat teljesen körülfogta, a mögöttünk lévő 3-ik állásból 21-én d. u. egy osztrák Landsturmszászlóaljat vittek át fogságba. Alulírott a 3. századot visszaküldte, de csak mintegy 70 embernek sikerült Takács törzsőrmester vezetése alatt visszavonulni, — hol azután ellentámadásba mentek át. A zászlóalj többi része, mintegy 500 ember és 20 tiszt, olasz fogságba jutott. A zászlóalj megmaradt részei vették át a következő táviratot:

„Iskric századosnak és az általa vezényelt (V/4, zlj., XXIX/25. és XXVII/5. menetszázadokból álló) harccsoportnak az Auzza—Tratta-i szigetelt állásbani derekas kitartásukért, mit az ellenség által oldalról és hátulról bekövetkezett veszélyeztetés dacára kifejtettek, *különös elismerésemet* fejezem ki. Boroevic s. k.”

A cs. és kir. 15-ik hadtest parancsnokságától:

„Örvendek, hogy hadseregpáncsnokunk ezen szavait közvetíthettem és azokhoz Iskric százados és vitézeinek bámulatával csatlakozom.

Scotti s. k., altábornagy,
hadtestparancsnok.”

A zászlóalj hősi halottai ott vannak eltemetve az Avcek patak völgyében, valamint a környező falvakban és a Podmelec felé vezető utak mentén. Isten nyugosztalja őket.

Hogy milyen helyet foglalt el az V/4., mutatja az a tény, hogy dacára a *zászlóalj* legnagyobb része fogságba kerülésének, még sem szüntették azt meg, hanem a visszatért szabadságosok, valamint a visszavonult harmadik század és a szomszédos IX/19. zászlóalj megmaradt részeiből alkották újra a volt m. kir. V/4, népfölkelő zászlóaljat.

Az újjászervezett V/4. Robin és Hőjén ellentámadásba ment át. És bár az igen kedvezőtlen időjárás, rossz élelmezés és hajléktalanság miatt a zlj. igen rossz egészségi viszonyok közé került, mégis sikerült neki az ellenség továbbnyomulását megakadályozni. 1917 október 25-étől november 15-éig résztvett a Karfreiti áttörés után az olaszok üldözésében, miközben a zlj. Veliki Kabileknél, Zbrdónál, Vrdicenél került ütközetbe. 1917 november 5-én átkelt a zászlóalj a Tagliamentón, november 7-én pedig Gorgó és Cavalier-nél ütközött meg a visszavonuló ellenséggel. 1917 november 8—12-ig résztvett a piavei partvédelemben.

1918 március 22-étől a Piave-i harcokat vívta végig. 1918 június 2-án a zlj. tisztikara a következőkből állott:

Gaál Henrik őrnagy, Szundy Géza százados, Dr. Harsányi Béla, Dr. Váradi Ödön npf. századosok; Pap István fhdgy., Tóth János fhdgy. (elesett az 1918 jún.-i offenzíva alatt); Dr. Török József (megsebesült), Burghardt József, Sárossy Lajos, Zábó György fhdgy.-ok; Dr. Mandel Henrik főorvos; Ember Gyula, Báró Neu Sándor, Pefsits Béla, Csiklós István, Horváth Károly, Dubravszky Béla, Chikán István, Soós N. Ferenc, Szöczey József, László Miklós (elesett), Ballá Károly, Mészáros István (elesett), Török Sándor, Meskó József (sebesült), Rothstein Dezső, Rosenlet Lázár és Zimirermann Béla hadnagyok; Benedetto dal Frorro eg. ü. hdgy.; Kelemen Viktor, Wolheim Manó, Bán Dezső, Valkovits Béla és Bilek János zászlósok.

Az összeomlás után Dr. Harsányi Béla százados vezette rendben vissza a zászlóaljat egész Nagykanizsáig.

Mély fájdalommal említem meg itt, hogy derék bajtársam, volt 3. századom törzsőrmestere: Takács István a zászlóalj visszavonulása alatt tüdőgyulladást kapott, de ennek dacára sem n: áradt el a zászlóaljtól és Nagykanizsa előtt, ahol ő otthon lett volna és ahol menyasszonya várta, meghalt.

Meg kell itt említenem Dr. Davidovics Sándor főhadnagyot is, ki századával a zászlóalj balszárnyán az Avcek pataknál nyugatra védte állásainkat és kinek százada legnagyobb részben megsemmisült. Midőn közöltem vele a visszavonulási parancsot, nem akart kijönni állásából, nem akarta elhagyni halottait. A háború után Dr. Davidovics Sándor nem találta többé helyét, lassan sorvadtt és néhány év múlva meghalt Budapesten az Új-Szentjános kórházban. Holttetemét a Farkasréti református temető földje fogadta magába. Nyugodjék ott békében és áldodjék az ezeréves határokról, melyekért életét és vérért áldozta.

Midőn a volt m. kir. nagyváradi V/4, népfőlkelő gyalogzászlóalj történelmének végére értem, bocsánatot kérek mindazon sok-sok kedves jó bajtárstól, kiket mindenkor testvéri szeretettel könnyeztem és kikről e helyen részben helyszűke miatt, részben, mert neveiket nem ismerem, megemlékezni nem tudtam.

Adatok a m. k. nagyváradi 4 IV. népfőlkelő gyalogzászlóalj történetéhez.

vitéz J á n o s s y G y u l a
v. m. kir. népfőlkelő főhadnagy feljegyzéseiből.

1914 november hó 22-én a m. kir. Honvédelmi Minisztérium távirati parancsa rendelte el a m. kir. nagyváradi 4/IV. hadtápszászlóalj felállítását. A városi katonai ügyosztály az 1873. születésű évfolyamig a népfőlkélok bevonulását elrendelte s a jelentkezési időt november hó 24-ére tűzte ki.

Népfőlkelőink a bevonulási parancsnak hűségesen eleget tettek és a zászlóalj felállítása rendben megtörtént.

Noszák Andor népfőlkelő százados, zászlóaljparancsnok november 26-án úgy a tisztikartól, mint a legénységtől kivette az esküt, ismertette a statáriális eljárást és a hadicikkeket.

November 27-én hajnalban a Várad-olaszi állomásról polgári ruhába öltözve indultunk el, majd Szeged és Szabadkán át éjjel 1^h12 órakor érkezünk meg Péterváradra, hol a zászlóalj az erődben nyert elszállásolást.

November 28—29-én a legénység ruhával láttatott el.

December 1-én hajnali 12 óra 32 perckor indultunk el Pétervárad vasúti állomásáról és délelőtt 11 órakor érkezünk meg Nikinci-re, honnan gyalogmenetben Platicevon át Klenák-ra, majd felvételezés és étkezés után a Száván, hajóhídon átvonulva, este 8 órakor Sabádra érkezünk.

December 2-án a zászlóaljtörzs az 1. és fél 2-ik század, majd 3-án a zászlóalj többi része vasúton Koviljaca-ra ment, hol a Balkán haderő főparancsnokság parancsára az „Antiinonbergwerke”-hez vonulva, a környéken elterülő hegyekben a nagy ütközetek színterein (Glavica, Cr. Borina, Perina) elhányt felszerelési tárgyakat összegyűjtve, a zászlóalj szerb fegyverekkel szerelte fel magát.

Zászlóaljunk vasúton Loznicá-ra délután 4 órakor érkezett meg.

December 4-én a zászlóalj a Stira patak völgyében, a patakon 14-szer átgázolva, délután 2 órakor érkezett meg az Antimonbergwerk-hez. Útközben és a helyszínen nagyobb mennyiségű osztrák-magyar és szerb löszert, fegyvert, ásót, csákányt, szuronyt, szuronyhüvelyt és táskát, hátböröndöt és hátizsákot stb., 5 szerb gyorstüzelő ágyút, 6 löszerkocsit és 1 darab 8 cm osztrák-magyar ágyút gyűjtöttünk össze.

December 6-án az 1. és 3. századok Loznicára bevonultak s a 2. század egyedül folytatta a felszerelések gyűjtését.

Itt felemlítem, hogy a századparancsnokok a kiadott parancs ellenére nem szerb, hanem Mannlicher fegyverekkel szerelték fel századaikat, aminek később felbecsülhetetlen hasznát látta a zászlóalj.

A 2-ik század december 10-én vonult be Loznicára, ahol a zászlóalj előőrs és készültségi szolgálatot teljesített december 12-éig, amikor a hadtáp állomásparancsnokság rendelkezése folytán zászlóaljunk elindult Loznicáról s a Drinán a Koviljaca közelében lévő s félig felégetett hadihídon átkelt a boszniai partra.

Loznicáról a hadihídig vezető utón oldalvédeinket és az utóvédet a szerb járőrök tüzeléssel zavarták.

Utóvédünk a hadihídat felgyújtotta.

Zászlóaljunk ennyiben vett részt a második szerbiai hadjáratot befejező veszteségteljes és gyors visszavonulásban.

A Drina partja mellett zászlóaljunk erőltetett menetben este 7 órakor Janjara érkezett, ahonnan másnap az előző napihoz hasonló fárasztó meneteléssel Cardicin, Patkovacon és Bijeljinán át d. u. 5 óra tájban Medjasira érkezett. A mély sárban s a kivételesen igen meleg időbeni, fárasztó utakon való menetelés katonáink minden erejét erősen igénybevette.

Útközben a 3-ik század és az 1-ső század 2. szakasza elvált a zászlóaljtól, hogy Amajlile-től Ráca felé eső részen tábori őrsökkel biztosítsa a Drina-vonalat. A zászlóalj többi része, mint csoporttartalék, a kiürített Medjasi községben maradt.

Zászlóaljunk Streith tábornok hegyi dandárába osztatott, mely Janjától Szerb Rácáig biztosította a Drina vonalát.

A Drinán biztosító szolgálat rendeztetvén, zászlóaljunk a Popovítól Szerb Rácáig terjedő szakaszon 4 főőrssel és megfelelő számú tábori őrsel látta el a szolgálatot.

Esti szürkülettől reggelig boszniai csendőrök és pénzügyőrök erősítették meg a tábori őrsöket.

A zászlóalj egy százada Medjasin mint csoporttartalék szerepelt.

December végéig a zászlóalj a tábori és főörsi szolgálaton kívül a fegyverzet és felszerelését hozta rendbe, továbbá, mivel a legénység nagy része a fegyverforgatásban s annak használatában majdnem teljesen kiképzetlen volt, tüzelés és lögyakorlatokat, harcszerű kiképzés, támadó- és védelmi harcmozzanatok gyakorlása képezte a napi foglalkozást. Emellett lövészárkok építése, berendezése, az abbani szolgálat és harc gyakorlása képezte az iskolázás főfeladatát.

1915.

Az eddigi szolgálaton kívül, miután szórványosan koleraesetek fordultak elő, e veszedelmes kór elleni védekezés is képezte az iskolázás tárgyát.

1915 október haváig zászlóaljunk az eddig említett tábori őrsi szolgálatokat látta el, közben a Drina folytonos áradása az újonnan épített, valamint karbantartott fedezékeket nagyrészt állandóan rongálta, miért is ezeknek helyreállítása és karbantartása tartalékjaink legnagyobb részét állan-

dóan foglalkoztatta. Nagy gondot fordítottunk a legénység harcszerű kiképzésére és a lögyakorlatok sűrű ismétlésére, arra törekedtünk, hogy katonáink harci értékét minél nagyobb mértékben növeljük. Az idő folyamán tábori őrseink állomáshelyét a Drina egyes szigeteire tettük át, hogy ilyen módon a szerb állásokhoz közelebb érve, azok minden megmozdulásáról minél nagyobb pontossággal, kellő időben értesüljünk.

Egy-egy járőr átlopózkodott a szerb biztosítási vonalon.

Szeptember közepén a dandárparancsnokságnak bizonyos adatok megszerzése céljából foglyokra volt szüksége, miért is zljunk járőre szeptember 19-én hajnalban a Drinán csónakokon átkelt, megrohant egy szerb tábori őröt s azt leküzdve, a túlerő elől visszavonult.

E vállalkozás — mely annakidején a Höfer-jelentésben is közölve volt — Streith tábornok 1915 szeptember 19-én kelt 232. sz. dandárparancsában szószertint a következőképpen van megörökítve:

„Igen nagy meglepedésemre szolgál a medjasi csoport átkelési vállalkozása, melyet ma reggel az ellenséges Drina-biztosító-szolgálattal szemben végrehajtott s amely nagyon körültekintően lett előkészítve és ügyesen keresztülvive.

Miért is annak vezetője: Vrklján kapitánynak, valamint az abban résztvett tiszteknek és legénységnek a legteljesebb elismerésemet fejezem ki.

Eredmény 1 fogoly, 3 halott (ellenség), 4 fegyver és 4 kézibomba. Rézünkön senki sem sebesült meg. Streith tábornok s. k.”

1915 októberében megkezdődvén Mackensen akkori német vezérezredes parancsnoksága alatt a Szerbia elleni támadó hadművelet, abban zászlóaljunk az alábbiak szerint vett részt:

1915 október 5-én a 4/IV. népfölkelő hadtápszázalóaljból egy kombinált század alakult, amelynek parancsnokságát, mint erre önként jelentkező, én nyertem el. Szakaszparancsnokul dr. Ecsedi Kálmán főhadnagy, Hess Elemér hadnagy, Vogel Károly h. j. őrmester és dr. Meer Béla őrmestert választottam. A legénység csak tölténybőröndöt és kenyérzsákot, de 300 drb töltényt visz magával.

Október 6.

Átkelés a Drinán.

Hűvös, esős időben, vak sötétségben, hajnali 4 órakor indult el századom Medjasiról a Limanska-Adára. Reggel 6 órakor az Oknán és Sib-en felállított 10 drb mozsár- és tábori ágyúik erős tüzelése közben az úgynevezett déli csoport Vrklján kapitány parancsnoksága alatt, mely csoporthoz kombinált századunkon kívül egy határvadász század tartozott — kezdte meg a támadást. Előbb Limanska-Ada előtti kis szigetre, onnan pedig az erősen megáradt Drinán át pontonokba szállva kieroszakoltuk a Limanska-Adára való átkelést, mely vállalkozásunkat körülbelül 300 főnyi szerb csoport erős tüzelésével igyekezett meggátolni. Az átkelés az ellenséges beavatkozás

ellenére nagyobb fennakadás nélkül történt meg, bár a kiszállás előtt a megáradt folyó által elöntött parti részek bokrai között megakadt pontonokból mellig érő vízben kellett a partra kigázolnunk; azonban a tiszték példaadása gyorsan követésre talált derék legénységünk soraiban. Felfejlődő rajvonalkunk lendületes irammal csakhamar elérte a már állásban levő határvadász század vonalának magasságát dacára annak, hogy a nehéz terepben nem egy helyen a bokrok és folyondárok között baltával kellett utat vágni magunknak. Ecsedi Kálmán főhadnagy példaadó magatartása folytán megsebesült, de ennek ellenére továbbra is csapatánál maradt.

Századom és a határvadász század előnyomulása alatt a déli csoporthoz tartozó boszniai önkéntes század és a 26/1. hadtápszázalaj is átkelt a Drinán és megerősítették támadó vonalunkat.

Csoportunk tovább folytatta az ellenség állandó tüzelése közben előnyomulását, míg végre délután 3 óra 30 perckor századom jobb szárnya C 83-as pontnál állva mintegy 600—700 lépésnyire arcvonalban megszállottuk a Staraca partot. A jobb szárnytól fél jobbra eső kis szigettől az ellenség tüzelése igen hátráltatta a fedezékek elkészítését.

Sikeres átkelésünket elismérendő dandárparancsnokunk, Streith vezérőrnagy a következő parancsot adta ki:

„A támadó csoportok céltudatos és nyugodt átkelése a Drinán szép eredményekre vezetett és mindenekelőtt a zavartalan hídépítést lehetővé tette.

Delic ezredesnek, mint vezetőnek, az alárendelt csapatok összes tisztjeinek, legénységének úgyszintén a hidászoknak teljes elismerésemet nyilvánítom és elvárom az eddig tanúsított nagyszerű szellemüktől, hogy feladatunk végleges megoldásához valamennyien hozzá fognak járulni.

Az elért szakasz okvetlenül biztosítandó és birtokba veendő, azután a Crnobarski-Salas még ma birtokba veendő.

E célból a mozsarak mai felállítási helyükön maradnak, míg a tábori ágyúsüteg a hadihíd befejezése után felzárkózik.

Egészségügyi intézet Medjasiban, lőszerfelvételezés Medjasiban, míg a vonat továbbra is a mai állomásán marad.

Mai tartózkodási helyem Bijeljina. A hadiönkéntesek és a IV/4. zászlóalj, a Häuser parancsnokság elsőnek beérkező zászlóalja által váltatnak fel”.

Streith s. k.
vezérőrnagy.

Október 7-én egész napon át az ellenség állandó tüzelése közben fedezékeinket tökéletesíteni igyekeztünk és azt srapel elleni védőtetőkkel láttuk el.

Október 8-án az ellenséges tüzelés időközönként feléled. Az állandó nedves időjárás következtében legénységünk javarészeének lábbelije használhatatlenné vált.

Október 9-én d. e. 10 órakor a 17/11. h. zászlóalj 2. százada által felváltatván, a 85-höz Délie ezredeshez irányítottunk. Innen a dandárparancs értelmében Medjasiba vonultunk be, ahol azt a feladatot nyertük, hogy a Drina vonalat Popovi-Raca között biztosítsuk. E célból 2 főőrsöt és pedig Oknán és Breznicán állítottam fel. Az éj folyamán az ellenség csak elvéve tüzelt.

Október 10-én reggel 5 órakor az ellenség újra erős tüzelést indított, majd 8 órakor az egész vonalon kölcsönös csatározások indultak meg. Délután 1 órakor egy ellenséges üteg, főleg az Oknai főőrsöt tartja tűz alatt, majd a szemben levő ellenséges főőrs gyalogsági tüzelést indít vonalunkra. Az ellenséges főőrsöt megtámadva állásából visszavonulásra kényszerítettük.

Október 11-én a századomat felváltó 17/11. hadtápszászlóalj 2 százada súlyos veszteséget szenvedett, amidőn a fentebb említett szigetről a támadást folytatva, átkelt a Drina legutolsó ágán.

Október 12-én hajnalban Oknától jobbra a Crnobarski-Salas irányában több izben feléledt erős géppuska és gyalogsági tüzelés. Estefelé Oknával szemben levő partról oldalt tüzelés alá fogja a Limanska-Adán levő csapatainkat, mire főőrünk tüzelést indít és 10 percnyi tűzharc után elhallgattatja a támadó szerbeket.

Október 18-án este 9 órakor 2 szakasz boszniai önkéntes felváltotta a főőrünket, a második félszázad Medjasira vonult be.

Október 19-én csapataink Sabác irányábani előnyomulása folytán századunk a Limanska-Ada 83-tól balra a pénzügyőri őrházig kötelező biztosítani a vonalat. Délután 5 órakor 2 főőrsöt és 12 táboriőrsöt állítottunk fel.

Október 22-én vett parancs értelmében bevonva a táboriőröket, ó-85-nél csatlakozva a zászlóaljhoz, a 2-ik század 1-ső és 4-ik szakasza Crnobarski-Salason át Klenjére érkezett és itt Badovinci felé, míg a 2-ik és 3-ik szakasz Belotic-re menetelt s ott a Stitari és a Dubljei utat biztosította.

Október 23-án hajnali 4 órakor indulás Sabác felé, hova délután 3-kor fárasztó menetelés után érkezett meg a zászlóalj.

Október 24-én délelőtt 6 óra 30 perckor indulás Misár, Ohridón át Debrce-re, érkezés ugyanoda délután 4 órakor. Menetelés fárasztó. Egy szakasz 195-ön táboriőr.

Október 25. Biztosított menet Banjanin át Vrelóba, érkezés délután 3 órakor. Egyesülés a dandárral.

Október 26. Biztosított menet Vrelóból Ubon át Murgasra. A század két tábori őrsöt állított fel.

Október 27. Biztosított menet (2-ik század elővéd) Divci-be.

Október 28. Pihenő Divciben.

Október 29. Biztosított menet (2-ik század elővéd) Valjevon át Bujacic-ra. Zászlóaljunkhoz 2 géppuska nyer beosztást.

Október 30-án biztosított menetben Bacevcire érkezés. A folytonos esőzésbeni menetelés a nagy sár következtében legénységünket nagyon kifárasztotta.

Október 31. Biztosított menet Razana-ra. Az erőltetett menetelés folytán 87 ember lemaradt, de később felzárkóztak. Kenyérhiány, a század ütegfedezet.

November hó 1-én biztosított menet Kosjericibe. Dél előtt 11 órakor az érkezés, illetve étkezés után a zászlóalj jobb oldalvéd lett. A 3-ik század Sjecarkótól Rajicbrdoig, a 2. század a Cikote -ó 1027 és a Drmanovina-ó 825 magaslatokat szállotta meg. Az 1027 m magasságig vezető út rossz állapota miatt igen nehéz és fárasztó volt s így menetközben mintegy 60 emberünk maradt le, később azonban felzárkóztak.

November 2-án a zászlóalj, mint a dandár jobb oldalvédje Karnan át Bélacrkvára menetelt, ahol sátoztáborba szállt.

November 3-án biztosított menet Pozega irányában, a 2-ik század ágyúfedeztként lett kirendelve. Pozega előtt délre Uzice felé vezető úton 2 km-t haladva, a zászlóalj pihenőt tartott, majd 6 óra 30 percekor Pozegán át Arii je előtt sátoztáborba szállt. A rossz utakon helyenkint derékigérő vízen kellett átgázolni.

November 4-én biztosított menet Vonjerac-ra, innen a 3-ik század a Klik magaslatra A 489, a 2-ik század és a géppuskásosztag Karaulára, az 1-ső század ettől jobbra fekvő magaslatokra irányítatva, tábori őrsökkel biztosította magát. Ez alkalommal a völgyből tüzelést kaptunk, a kiküldött járőrök azonban negatív jelentésekkel jöttek vissza.

November 5-én biztosított menetelés Ariljére, majd délután Ivanjica felé vezető úton. Az előttünk elterülő Malic -ó- 1150 magaslat irányából erős fegyverropogás és gyenge ágyútűz hallatszott. A zászlóalj a Stupcevic melletti patak előtt ágyúfedezet. A 2-ik század az előttünk elterülő magaslatokra 3 táboriőrsöt helyezett el.

November 7-én biztosított menet Kiselavodára.

November 8. Pihenőnap Kiselavodán. A zászlóalj ruházatát és fegyverzetét hozza rendbe s e hó 12-ig bezárólag Kiselavodán tartózkodott.

November 13-án menetelés Zapisnik 812-re, útközben legénységünk a tábori tüzérség útját javítja, dandártartalék vagyunk.

November 14. D. e. 10 órakor indulás Klepani 1004 és Vodice 1170-re. Tüzérségünk a Mucsán hegyen befészkelte Montenegrói zászlóaljat lövi.

November 15-én havas, esős és szeles időben, délelőtt 7 órakor menetelés Katicin át Brezova hegyre, majd meredek hegyoldalon 687 Bela-Crkvára, innen a Maskova-Kóza hegyre. A zászlóalj dandártartalék, a 31-esek megtámadják a Mucanon megerősített állásokban elhelyezkedett Montenegróiakat. 2. század 3. és 4. szakasza 31-esekhez beosztva.

November 16-án a Maskova-Kózában dandártartalékképpen helyezkedtünk el. A 31-esek a Mucán 1517 magaslatot délután elfoglalták.

November 17-én sűrű havazás indul meg, úgyhogy délelőtt 10 órakor már térdig ér a hó. Menetelés (2-ik század elővéd) Cemernica o 1370 magaslaton át Karaula-Kadina-Stenára. Este 9-ig havazás.

November 18-án délelőtt 7-től délután 5-ig tartó derékigérő hóban, ki-merítő meneteléssel Javoric hegyre érünk.

November 19. Indulás d. e. 6-kor, majd az országútról letérve, Tisovicára értünk. Biztosítás tábori őrökkel.

November 20-án reggel 6-tól este 8-ig tartó erőltetett meneteléssel Ivanjicára érünk.

November 21-én délután 2 órakor menetelés Svjesticára.

November 22. Reggel 5 óra 30 perckor este 8-ig tartó erőltetett menetelés után érkezés Vijenac Δ 896, Kotraca Δ 500-430, Guca-án át Rogacára.

November 23-án 5 óra 30 perckor indulás, délelőtt 10-kor rossz úton érkezés Cacakra. Ugyanitt december 1-ig bezárólag pihenő, ruházat, fegyverzet tisztogatása, útajavítás.

December 2-án reggel 7-től délután 2-ig nehéz úton menetelés Negrisori 402-re.

December 3-án menetelés Pozegára.

December 4-én menetelés Uzicére;

December 5-én Kremnáig;

December 6-án Vardistere;

December 7-én 5 alagúton át Visegrádra.

December 8-án erőltetett menet Rogaticára;

December 10-én Han Nadikajra;

December 11-én Han Bimbasi és Sumbolovac;

December 12-én Sarajevoba (Filipovits tábor) érkezünk.

December 13-án d. u. 4-kor vonaton Zelenikára érünk, innen december 14-én d. u. 8-kor, onnan gyalogmenet Kumburba.

December 15-én menetelés Bausicba. Ugyanitt december 31-ig bezárólag pihenés és gyakorlatozás a Karsztos terepen. A napos és enyhe időben a pihenés néhány nap múlva már meglátszott katonáinkon, testi erejük csakhamar visszatérve, menet- és harcképességüket visszanyerték.

A zászlóalj december hó közepén megszűnt hadtáppászólalj lenni; elnevezésünk: m. kir. nagyváradi 4/IV. népfőlkelő gyalogzászlóalj lett.

Mielőtt az 1915-ik év eseményeit lezárnám, megörökíteni kívánom a cs. és kir. III. hadtestparancsnokságnak december 15-én kelt parancsát, melyet a 4/IV. népfőlkelő gyalogzászlóalj parancsnoksága 11/1915. számú napiparancsában hirdetett ki.

„A Schiess és Streith dandár több ütközetben kiváló bátorságuknak adtak kifejezést és nehéz hegyvidéken kitartásuknak adták tanújelét. Ezen két népfőlkelő dandár által végzett említésfeméltó munkájukért a két tábornok úrnak, valamint a fenti két dandár csoportjainak a legmagasabb szolgálat nevében teljes elismerésemet fejezem ki.

Kövess s. k.
gyalogsági tábornok”

Az 1916-ik esztendő eseményei.

Az 1916-ik esztendő Montenegró elleni óriási nehézségeket leküzdő és az időjárás viszontagságaival keményen dacoló támadó hadműveletekkel vezetett be.

A leírhatatlanul nehéz terepben 1916 január 1-én d. u. 3 órakor zászlóaljunk Bausicban hajóra szállt és a Bazdán mólóig nyert elszállítást. Innen még ugyanazon nap gyalogmenetben Gjurasevicre menetelt, hol január 7-ig bezárólag gyakorlatozással és a terep szemrevételezésével telt el az idő.

Január 8-án indulás Gjurasevicről s ettől a naptól január 14-ig a 2-ik század mint zászlóaljtartalék nyert beosztást s ez időben a zászlóalj ténykedéséről az alábbi hivatalos harcjelentés számol be:

„Január 8-án reggel 6 órakor a támadási parancsban megjelölt Dubi templom és az út között elterülő szakaszt érte el a zászlóalj és azonnal harcalkatba ment át. Két század az első, egy század ennek balszárnya mögött a második vonalban.

Támadási parancs: Jobbszárny század irány a nyugati templom, balszárny század a Sutvarai templomtól keletre. Reggel 6 óra 30 perckor az előnyomulás megkezdődik. A megjelölt két templom irányából az ellenség igen élénk gyalogsági tüzelésbe kezdett, nemsokára pedig az egész előrenyomuló csoport Krimalj irányából élénk gyalogsági géppuska és oldalazó ágyútűzbe került. Miután gyalogsági tüzelésre alkalmas célok egyáltalában nem mutatkoztak, a tüzelést a Sutvarai házcsoporthoz eléréséig nem kezdték meg. Mialatt a balszárny század előreküszni igyekezett, megnyitotta a tüzelést. Telefonon kért hathatós tüzérségi támogatás tette lehetővé, hogy a balszárny század d. e. 11 óra felé az alsó templomot elfoglalhatta s annak mindkét oldalán megszilárdította állását. Ez alkalommal halt hősi halált gyalogsági és tüzérségi lövedéktől találva, a századát mintaszerűen vezető dr. Szymenyey Kornél főhadnagy, kiváló századparancsnok.

A tartalékban levő Jánossy Gyula főhadnagy parancs nélkül, saját elhatározásából azonnal átvette a gyalogsági és tüzérségi tűz alatt nagyon súlyos helyzetben levő század parancsnokságát és saját példaadásával, kitarásra buzdította katonáit. A balszárny századnak a bekövetkezett veszteségek folytán előnyomulását be kellett szüntetnie és az ellenséggel a tűzharcot felvenni. Délután a jobbszárny század és a géppuskaosztag támogatásában, valamint a századtartalék bevetésével sikerült a küzdő századnak a meredek hegyet megmászni, azt és a rajta levő kápolnát délután 3 órakor el is foglalni. A dandárparancsnokságtól támogatásképpen előrevont határ vadász század a kápolna elfoglalása után érte el a magaslatot s utána azonnal újra tartalékba visszavonult. A zászlóalj a jobb- és balszomszéd zászlóalj lemaradása következtében nem volt képes az összeköttetést fenntartani, miért is a dandárparancsnokság elrendelte, hogy a Vrklján csoport a kápolnavonalon tartson ki. Az ellenség halottainak visszahagyásával mind a két állásból, teljesen fedve, Éliás irányában visszavonult.

A kápolnavonalban történt az éjjelezés.

Január 9-én reggel 7-kor az ellenség által erősen megszállt és elsáncolt Éliás templom ellen folytatódott a támadás és azt d. e. 10 óra tájban el is foglaltuk. Az ellenség nagy mennyiségű lőszer visszahagyásával ismét teljesen fedve Sisicen át Golis felé menekült. D. e. 11 órakor a támadás Kolozum-Golis 1046 m ellen folytatódott. D. u. 4 órakor a Golis lejtőjén az ellenség újra állást foglalt, mire támadásunk újra megindult. Az esti szürkület védelme alatt az ellenség visszavonult. Az üldözést felvettük és 7 óra felé rövid tűzharc után a magaslatokon az ellenség újra állást foglalt. Az üldözést január 10-én éjjeli l-ig folytattuk.

Január 10-én reggel 6 óra 30 perckor Kolozum-Golis hegy irányában a támadást folytatva, a tartalék egyik szakasza a Kolozum nyereg irányában azzal a paranccsal küldetett előre, hogy az ellenség visszavonulási útját torlaszolja el. Reggel 8 óra 30 perc felé ért ez a szakasz a nyeregre. Az ellenség egy tisztje és 40 embere 3 ágyút készült elszállítani, amikor a szakasz ezeket megtámadta, az ellenség heves puskatűzzel fogadta. Rövid tűzharc után az ellenséges csoport visszavonult, 3 ágyút és sok tüzérségi lövedéket hagyva maga után. Kolozumon 2 ágyúmozdony és egy házikóban tekintélyes tüzérségi lövedéket zsákmányoltak. Miután úgy a bal-, mint a jobbszomszéd zászlóalja a saját zlj. előnyomulása folytán lemaradt, a további előnyomulást beszüntetvén, zászlóaljunk a Kolozum nyereg és a Golis vonalában újra állást foglalt.

Január 11-én Zabija és 1331 irányában való előnyomulásunkat az ellenség magaslati állásaiból gyengébb tüzeléssel fogadta és Maistori irányában visszavonult.

Január 12-én Raztovariste-Osoj irányában előnyomulva, Majstorit — hol a templomban nagyon sok égő lövedéket találtunk — elhagyva, 2 óra 30 perckor délután a zászlóalj parancsot nyert Lapsic-re való menetelésre. Maistori nyeregben gyülekezés és éjjelezés.

Január 13-án reggel Lapsic-ban nyert parancs szerint menetelés Stojanovicra, érkezés uyanoda 6 órakor délután.

Általánosságban: az élelmiszer- és lőszerutánpótlás kifogástalan volt, az összekötőszolgálat a zászlóaljon belül és a dandárhoz fennakadás nélkül működött, az egészségügyi szolgálat kiváló, a tisztek és legénység magatartása és szelleme a nagy hideg és bóra, valamint a kiáilott nagy fáradság ellenére mintaserűnek mondható. Vrkiján kapitány.”

Ennyit mond a harcjelentés.

Január 14-én pihenőnap Stojanovicon. Hasonlóképpen 15-én is.

Január 16-án menetelés Buduára, ott tartózkodás január 19-éig. Helyőrségi szolgálat — fogolykísérés.

Január 19-én biztosított menet Buduáról Golubovicra.

Január 20-án menetelés Villa-Topolicára.

Január 21-én hajnalban riadó, biztosított menetelés Stári Bara, a fegyverletétel ellenére gyülekező és fegyverkező montenegróiak összeszedésére.

A házakat átkutatva 395 fegyverképes egyént, 663 darab fegyvert, 58 revolvert, 1 török ágyút és igen sok tüzéségi és gyalogsági lőszert szedtünk össze.

Január 22-én biztosított menet Pecuricára. útközben a házakat átkutatva, minden 15—60 éves korig fegyverképes férfiakat összegyűjtve a dandárparancsnoksághoz szállítottuk. A 2. század Han Camenicki Mostra, mint elővéd küldetett. Biztosításul 5 tábori őrsöt állított fel.

Január 23-án menetelés Katrcol-ra.

Január 24-én pihenő, illetve a Bojana folyóig felderítés.

Január 25-én biztosított menet Skutariba.

Január 26-án zászlóaljunk a Krammer alezredes felderítő különítményébe osztatott be.

Január 27-én biztosított menet Alessió irányában, érkezés délután 1 órakor Kukliba.

Január 28-án biztosított menet Alessióba, érkezés délután 2 órakor, ugyanott pihenő január 28 és 29-én.

Január 30-án biztosított menet S. Giovanni-di-Méduába, útközben albán csoportokat fegyvereztünk le. Takarítási munkálatok, a kikötőben elsüllyedt hajókról kávé, zab, rizs, benzin, olaj, stb. rakományok kihordása, réz- és vashulladékok gyűjtése, tengerbe dobált ellenséges ágyúk kihalászása.

Február 1-én zászlóaljunk 4/21. hegyiüteggel és géppuskaosztaggal Zojmenire menetel.

Február 2-án menetelés Pozanán, Milotin, Lacin és Puksin át Mamurásra. Feladat, a visszavonuló szerb haderő üldözése.

Február 3-án Micion és Kisa-Senkoliton át Teke-Fusa Krujsra menetelünk. A menekülő szerb csapatok Vorránál állást foglaltak és ellenállani szándékoznak, a zászlóalj megszállja a környező magaslatokat.

Február 4-én tartalék legénység az utakat hozza rendbe. Ezen munkálatokat február 8-ig folytatjuk.

Ezen idő alatt történik a dandár átcsoportosítása s zászlóaljunk a 211. népfölkelő hegyi dandárba nyert beosztást.

Február 9-én zászlóaljunk I/31-es zászlóaljjal együtt Kodrára menetel, az ottani magaslatokra előőrsöket állítunk fel.

Február 10-én első század mély vizű patakokon átkelve Tiranára vonul be, míg a 3-ik század hídépítési munkálatokban segít a utászoknak, a 2-ik század pedig tábori őrsöt állít fel.

Február 11-én a 2. és 3. század is Tiranába menetel. Zászlóaljunk feladata élelmiszerek gyűjtése, hadtápraktár felállítása és sütőműhelyek be rendezése.

Február 12-én egy-egy tiszt járőr Elbassán, illetve Durazzo irányában az esetleges ellenséges állások felderítése céljából küldetett ki. Az egyik visszaérkezett tiszt járőr jelentése szerint felderítés közben egy bolgár járőrrel találkozott.

Február 16-án zászlóaljunk 1 és félszázada Elbassán felé indul és Ipahánra érkezik. A zászlóalj többi része Tirannában maradt eddigi beosztásában.

Február 17-én Elbassánba bevonulva találkoztunk a bolgár 23-ik gyalogezred 1-ső zászlóaljával.

Február 19-ig a zászlóalj élelmezése részére 7 napi készleteket igyekezett felhajtani.

Február 21-én a zászlóalj egy szakaszt Elbassánban visszahagyva, egy másik szakasszal a Skumbi völgyében Peknijig a biztosítást eszközölve, Han-Bajcra érkezett.

Február 22-én Goasa-ra menetelés. Pekinjbe egy szakasz maradt vissza, mely a Skumbi völgyében Kávájáig a biztosítást látta el.

Február 23-án érkezés Kávájára. A dandárparancsnokság utasítására zászlóaljunk a tengerpart megfigyelését és biztosítását látja el Kap Laghitól Skalnjuriig. Durazzo tengeri kikötőjében 14—15 nagy tengeri csatahajó látható, melyek közül egyesek Durazzo előtt álló csapatainkra tüzelnek. Ugyanitt értesülünk arról, hogy az előljáró Farkas ezredes dandára tegnap éjjel a Durazzótól keletre elterülő magaslatokat rohammal elfoglalta.

Február 26-án 3-ik századunk bevonult. Zászlóaljunk utasításunk szerint Kávaiján és környékén élelmiszereket rekvirált. Estefelé s éjjel Durazzóban nagy tűz látható, folytonos ágyúzás és robbantások hallhatók.

Február 27-én reggel 3 és 4 óra között az összes olasz hajók élénk tüzelés közben nyugati irányban elvonultak.

Március 1-én a zászlóalj elszórtan működő csapatrészei -Kávaijában gyülekeznek.

Március 2-án menetelés a tengerpart mentén Bazár-Sjakba.

Március 3-án menetelés Vorá-ra. Az utóbbi napokban nagy esőzések következtében több helyen az ár elragadta a hidakat.

Március 4-én menetelés Laruskura. Útközben egyik századunk ágyúfedezet.

Vrkljan zászlóaljparancsnok szabadságra menvén, a zászlóaljparancsnoksággal Jánossy főhadnagy bízott meg.

Március 4—8-ig pihenő Laruskun.

Március 9-én menetelés Barizáni és Micion helységekre. A folytonos esőzések miatt az utak majdnem járhatatlanok. Egy századunk Dervenibe vonult.

Március 10-től 15-ig az említett helységben elhelyezve utakat tett járhatóvá, levélposta szolgálatot, a környékbeli házcsoportok átkutatását és szemmeltartását végzi, mert hírek szerint a lakosság között Essad pasának sok csendőre rejtőzik.

Március 11-én a legyengülés folytán harcképtelenné vált és felosztatott m. kir. 20/11. népfölkelő gyalogzászlóalj legénységével egészítik ki a járványos betegségek és a lehetetlen terep és időjárási viszonyok és a gyenge élelmezés folytán megfogyatkozott létszámú zászlóaljunkat.

Március 15. A zászlóaljparancsnokságot Popist Mihály es. és kir. kapitány, a felosztatott m. kir. 20/11. népfőlkelő gyalogzászlóalj parancsnoka veszi át.

A zászlóalj március 20-ig eddigi elhelyezésében folytatja az útjavítást, a levélposta- és a megfigyelő szolgálatot. A nagy esőzések folytán az élelem utánszállítás megszűnt, az albánok a marháikat a hegysekben elrejtették, az élelmezés fél adagolásban történik.

Március 18-án éjjel a 2-ik század Busnesi községet éjjel körülfogja és 11 század csendőrt kézrekerít.

Március 20-án a 2. és 8. század Pezanára menetel, ahová az 1-ső század másnap, a gépfegyverosztag pedig 25-én követi.

A zászlóalj pihenőben van, de az albánok ellenőrzése céljából gyakori és többször erősebb tiszti járőrportyázás szükséges.

Április 15-én Vrklján Pál kapitány veszi át a zászlóalj parancsnokságát.

Április végén a zászlóalj egy vadászszázaddal 4 gyalogszázadra és 1 géppuskás századra kiegészítve, partbiztosító csoporttá alakul át, amelyhez hegyiütegek osztatnak be.

A zászlóalj a Kap Rodini félszigetet biztosítja Slinsától Ruskuliig (Ar-sen folyó torkolata). A zászlóaljparancsnokság előbb Isnisben, majd Bizán székel. Később a biztosító csoporthoz beosztást nyer 2 fényszóróosztag és 1 páncéltoronyban elhelyezett partvédő ágyú, amely S. Giovanni di Meduai öblöt elzáró aknavonal védelmét szolgálta.

Ezen szolgálat alatt a félsziget partját erődítettük s igen gyakran állottunk teljes harcészenlétben, várván a körülöttünk cirkáló olasz hajóhad támadását s az ezt követő partraszállási kísérletet.

Adatok a 4/IV. npfk. zlj. történetéhez 1917 júniustól 1918 októberig.

N é m e d y   A l b e r t, a volt m. kir. nagyvárad 4. honvéd   gyalogezred
tartalékos főhadnagyának feljegyzéseiből.

1917 június havában a IV/4. népfőlkelő gyalogzlj. Albánia, Pekinje-ben állomásozott s a es. és kir. 47. hadosztály tartaléksapataihoz tartozott. Két század a zlj.-törzssel a városkában volt elhelyezve, két század pedig a Skumbi folyó mentén erődítési munkálatokkal foglalkozott, később a vasút-építésnél segédkeztek.

A hőség óriási, a malária rémesen pusztít s az egyes táborhelyek mellett húzódo friss katonatemetők gyorsan népesednek.

Míg a munkásszázadok az utak és hidak építésénél foglalkoznak, a IV/4. népf. zlj. századai a Skumbi folyó északi partmentén erődítési munkálatokat végeznek.

1917 szept. 9. A zászlóalj távirati parancsra menetkész állapotba helyezkedett. Ruházat, felszerelés stb. gyorsan rendbehozattak s a zászlóalj a

Skumbi vizén átgázolva, déli irányban elindult s fárasztó menet után Bozadziáson át *szeptember 10-én* Ljusna-ra beérkezett.

Szept. 11-én reggel folytatta útját Karbunara-n át a Semeni folyó melletti Kuci-ba s az ottani magaslatokon (Kegelberg, Kugelberg) táborozott. Itt Vrkljan százados zlj.-parancsnok beteg lett s megvált a zászlóaljtól.

A zászlóalj néhány napig pihenőt tartott s így az elfáradt s maláriától gyötrött embereink erőhöz jutottak.

Szeptember 20-án a IV/4. népf. zlj. Miesz főhadnagy parancsnoksága alatt menetét déli irányban Vokopolin át folytatta.

Szept. 21-én Skrevjani, Gorjan, Bisztrovica és Bjesován át menetelve, aznap este Sinja-ra beérkeztünk.

Sinja Dél-Albániának egyik legmagasabb pontján fekszik, a hasonló nevű 1197 m magas hegy délnyugati oldalán. Itt állomásozott a zászlóalj, mint hadosztálytartalék — bár nem egyhuzamban — az 1917. év őszi hónapjaiban.

Sinján a zlj. egy beérkezett menetszázaddal hadilétszámra egészített ki. új parancsnokot kaptunk Nagy Sándor dragonyos kapitány személyében. A berendezkedés és elhelyezés után megkezdődött a legénység és a tisztek rendszeres foglalkoztatása. Alig nyolc napi ittartózkodás után a zászlóalj Aranítás-ra irányítottatott, ahova szept. hó 29-én beérkezett. Itt fogott hozzá a zlj. a II. védővonal kiépítéséhez.

Míg a legénység az alantos tisztek vezetése és irányítása mellett ezeket az erődítési munkákat végezték, a századparancsnokok 10—14 napi szemrevételező utakra lettek kirendelve.

Így ismertük meg ezt a különleges frontot, illetve védővonalat, amely sok tekintetben eltért más harcterek összefüggő védőberendezéseitől. Itt nincsenek összefüggő rajvonalak és lövészárkok, hanem védőszakaszok, amelyek szakaszonként több kevesebb támpontot foglalnak magukban.

Az I. védőszakaszt (I/a. és I/b.), melynek jobbszárnya a tengerre támaszkodott, a cs. és kir. 72. gy. ezred II. zászlóalja tartotta megszállva, Schaden es. és kir. alezredes parancsnoksága alatt.

A II. védőszakasz pedig a Bosznia-Hercegovinai 2. számú tábori vadász-zászlóaljjal Thour vadászszázados parancsnoksága alatt állott,

A III. védőszakasz az előbbitől balra húzódott s parancsnoka egy vadász-alezredes Baleri-ban állomásozott.

A IV/4. népf. zlj. mozgási körlete a későbbi harcmozzanatokban csupán az I. és II. védőszakaszokra szorítkozott.

November 7-én az 1-ső század Némedy főhadnagy parancsnoksága alatt Varibob-ra, a 2-ik század pedig Lennhardt főhadnagy élén Gorisovára irányítottatott. Feladatunk volt egyrészt a két tűzvonal között fekvő Ahmed-Bej as és Frakuta községekben levő civillakosság evacuálása, — amit a nov. 8-áról 9-ére virradó éjjelen, szakadó esőben végre is hajtottunk — másrészt pedig a bosnyák vadászok által egy későbbi alkalmas időpontban végrehaj-

tandó éjszakai rajtaütésnél ezen csapatokat támogatni és a II. védőszakasz támpontjait esetleges olasz ellentámadás esetére megszállva tartani.

A rajtaütés nov. 27-ének éjjelére tüzetett ki. 26-án az esti szürkület beáltával a bosnyákokat az 1-ső honvédszázad Varibob és Rozmi támponton, a 2-ik század pedig Gorisova és Busmazi támpontokon felváltották.

Nov. 27. Thour kapitány a vadászkülönítményt 1 szakasz honvéddel kívánta megerősíteni s e célból az első század *önként* jelentkezői közül Kádár Mihály tart. honvédhadnagy, a szintén önként jelentkező 50 emberrel beállott a bosnyák-vadászok szakaszai mellé.

A különítmény feladata volt az ellenséges állások mögött észlelt feltűnő csapatmozgások céljának felderítése. Az olasz állások gyors megrohamozása és a foglyok kiemelése után a visszavonulásnál a vadászok közül a víz többeket elsodort. Az ellenség első meglepetéséből felocsúdva, élénk tüzelést indított csapatainkra, amelybe beleszóltak az ellenséges ütegek is. Kádár hadnagy szakaszával a Vojusa partján visszamaradt, hogy a bosnyák-vadászok visszavonulását fedezze s az ellenségnek a folyón való átkelését, illetve ellentámadását visszautasítsa. A szakasz erős gyalogsági és tüzérségi tűzben tartott egészen hajnalpirkadásig, amikor is rendben, a kiépített állásokba visszavonult. Thour kapitány legnagyobb meglepetését fejezte ki csapataink harckészsége és bátor magatartása fölött s Kádár hadnagyot s a legénység közül néhányat kitüntetésre terjesztett fel.

Míg a zászlóalj 1. és 2. századai a bosnyák-vadászoknál voltak foglalkoztatva, a zlj. többi része Aranitásról nov. 9-én visszarendeltetett Sinjára.

Nov. 28-án az 1. és 2. század a bosnyák-vadászoktól Sinjára útba-indultak.

Sinján a legénység továbbképzése foglalkoztatta a tiszteket. Megtörténtek az előkészületek a téli berendezkedésre.

Az 1. és 2. század azonban nem sokáig élvezte a sinjai kényelmes és nyugodt otthonát.

Dec. 3-án parancsot kaptak, hogy a Janica patak völgyén vonuljanak az I. védőszakasz parancsnokságának állomáshelyére Pestjáni-ba s ott Schaden es. és kir. alezredes mindkét századból 2—2 szakaszt, a 72-esek felváltására a Frakula-Pasa-i és a Carafáni főtámpontokra rendelt, míg a századonként fennmaradó 2—2 szakasz Pestjániban tartalékállásba rendeltetett s már másnap beosztatott ahhoz a különítményhez, melynek feladata lett volna az olaszok által Ferras-nál kiépített hídfőt rajtaütésszerűen megtámadni és lerombolni.

A rajtaütést napokig tartó előzetes gyakorlat előzte meg.

Dec. 8-án az esti szürkület beálltával a különítmény szakaszai Frakula-Pasán (Hauptstützpunkt) gyülekeztek és sikerült a hídfőt észrevétlenül az előírt távolságra megközelíteni.

Most azonban végzetes dolog történt. A műszaki. járőr ugyanis, akiknek a többszörös drótkerítésen hosszú robbantócsövekkel kaput kellett robbantania, feladatát sikertelenül végezte. A drótkerítés sértetlen maradt

s a „hurra” kiáltással előtörő rohamszakasz és az ezt nyomkövető négy 72-es hullámszakasz egymás hátába torlódva omlottak a drótkerítés elé. Ezzel a vállalkozás kudarcot vallott s számos áldozatot követelt. Elestett a rohamszakasz parancsnoka, egy 72. gy. ezredbeli hdgy. is.

Ezen eredménytelen vállalkozás után az 1. és 2. század visszavonult a zlj. állomáshelyére, Sinjára. Nagy Sándor kapitány megvált zászlóaljunktól s új parancsnokot kaptunk Bodó honvédszázados személyében, 1917 december 13-án.

Néhány nap múlva a zlj. Bánjára menetelt, ahol a hadosztályparancsnok szemlét tartott a zlj. fölött. Néhány heti ittartózkodás után a zlj. parancsot kapott, hogy vonuljon az I. védőszakasz mögé s ott helyezkedjen el. Az 1. és 2. század Levani völgybe, a 3. és 4. század Pestjániba menetelt s mindkét helyen tartalékkállásban megkezdték a berendezkedést.

Az 1918. év.

űjév után az itteni tavasz szokatlanul korai kibontakozása a legénységet arra ösztökélte, hogy a völgy termékeny talaját megmunkálja s a tavaszi veteményezéshez előkészítse. Elég gyakoriak voltak a Caproniak látogatásai. Az 1918 febr. 10-iki olasz repülőtémadás érdemel különösebb említést, amely a Levani-i völgyben Zupán-ban táborozó 1. és 2. század emberei előtt örökké emlékezetes marad.

Ez idő alatt a 72-esekhez beosztott 3. és 4. század Pestjániban Schaden es. és kir. alezredes parancsnoksága alatt teljesített szolgálatot.

Febr. 14-én a Frakula-Pasa-i főtámpont parancsnokságát Némegy honvédfőhadnagy végleg átvette. Beosztott tiszték: Frakula főtámponton Hetzer 72-es hadnagy, Frakula melléktámponton Reha honvédzászlós, az Albán támponton Molnár Emil honvédzászlós. A Cafaráni támpont parancsnoka Kádár Mihály t. hadnagy. Ez időtől a biztosító szolgálatot az I. védőszakasz „b” szakaszán a IV/4. népf. zlj. 3. és 4. századai látták el. Rövid idő múlva a felváltás a védőszakasz „a” szakaszán is megtörtént s a Levani-i támpontokat (Bakar, Levani, Kloster és Puffer) Lennhardt főhadnagy 2. százada szállotta meg. Beosztott támpontparancsnokok voltak: a Bakar támponton Hermann, a Levani főtámponton Bölöni Bakó Zoltán honvédzászlósok. (A másik két támpont parancsnokainak nevére nem emlékszem.) A tengerpart felé húzódó támpontok (Sábán, Jóra, Hermann, Bodó, Sandner, Stylas) parancsnoka Bodó százados lett, miután tőle Vrklján kapitány a zlj.-parancsnokságot ismét átvette. Bodó százados távoztával az 1. századot ismét Némegy főhadnagy, annak régebbi parancsnoka vette át. Beosztott tiszték voltak: egy albán százados (volt török kapitány) s a Skutari-i kadétskolából kikerült két albán zászlós, továbbá Patkás hadnagy és a mindig vállalkozószellemű Bary József honvédzászlós. A Frakula-Pasa-i támpontok Búzás főhadnagy, a Cafaráni támpont pedig Papp főhadnagy parancsnoksága alá kerültek. Hetzer 72-es hadnagy helyét a frakulai főtámponton Némegy Károly honvédzászlós foglalta el.

Április 30-án a es. es kir. 72-es zászlóalj minden hadianyagot átadva, végleg búcsút vett az Albán hadszíntértől.

A frakulai és a jórai főtámpontokról a valonei tengeröblöt állandó megfigyelésünk alatt tartottuk. A ki- és befutó hajók nagy számából következtethettünk arra a nagy forgalomra, amit az olaszok ezen a harctéren lebonyolítottak.

A Frakula-Pasa-i főtámponton a beosztott albán század továbbképzése s a lövészárokban való állandó ellenőrzése tisztjeink egyik főgondját képezte.

Vrklján kapitány állandóan az állások megerősítésén fáradozott. A drótkadályok elé az . újabban rendszeresített hegyesszögben cikk-cakkozott drótsövényeket alkalmaztuk s a lövészárkokat hadieszközökkel bőségesen felszereltük. Csaknem minden állásban géppuskákon kívül gyalogsági ágyúk, bombavető és fényszórók voltak beépítve. Ezen erősen kiépített állásoknak volt azonban egy feltűnően észrevehető gyenge pontja, nevezetesen a jobbszárnyunkon levő Stylas támpontunk és Pojánitól a tengerpartig elterülő mocsaras, homokos terep csak gyenge albán tábori őrsökkel volt biztosítva. Sajnos, a későbbi események a századparancsnok feltevését teljes egészében igazolták.

Védőszakaszunk oly erős és oly felszerelt volt, hogy frontális támadás ellen teljes biztonságban érezhettük magunkat. Május 10-én egy-egy támpontra összpontosított tűz az ellenséges tüzérség félelmetes fölényére engedett következtetni.

Június 28-án az estszürkület beálltával nyolc előfogatos pontonos szezerek, lovak, ágyússzekerek stb., hosszú menetoszlopban vonultak a Vojusafolyó déli partmentében a bacsovai erdő mögé. Ugyanezt a frakulai főtámponton is megfigyelték. Világos jele annak, hogy az ellenség nagyobb akcióra készül. Megfigyelésünket természetesen azonnal jelentettük s a dandárparancsnokság az egész védőszakaszon szigorú készültséget rendelt el. Feszült várakozásban, járőrök kiküldésében telt el néhány nap.

Június 6-án több Caproni bombavető, hatalmas repülőrajtól kísérve tartott állásaink felé, amelyekből egy, a tüzérségünk sikerült találata folytán lángbaborulva zuhant állásaink elé. Aznap éjjel p. Levani-i fővédőpont parancsnoka, Bölöny Bakó Zoltán zászlós jelentette, hogy a Ferras-i hídfő felől szokatlan zaj és kalapácsolás hallatszik, a hídfő, Saceno sziget és a nyílt tenger felől pedig állandó villamos morsejelek figyelhetők. Az egész ellenséges vonalon különös mozgás és zaj. Ugyanezt jelentette a Sábán támponttól Bary József zászlós, aki a bacsovai erdő felől észlelt feltűnő zajt.

Június 7-ének hajnalán erős ágyúdörgés jelezte, hogy az ellenséges támadás megindult. Vártuk ezt s nem talált készületlenül. A mifoli és trevalzeri olasz ütegek erős tűz alá vették állásainkat s ebbe a koncertbe csakhamar beleszóltak a nyílt tenger felől az oldalunkba felvonuló hadihajók öblös ágyúi és a Vojusa vizére befutott angol monitorok gyorstüzelő ágyúinak egész sokasága. Kevés idő múlva a Ferras-i hídfőből és a bacsovai erdőből lassan kezdtek kibontakozni az ellenséges gyalogság sűrű hadoszlopai.

Az ágyúink Fieri-ből még mindig nem érkeztek ki s nem szólhattak bele abba az egyenlőtlen harcba, amely végeredményében a IV/4. népf. Zlj. 1. századának teljes megsemmisítésével végződött.

Míg figyelmünket a fegyvereink hatásos lőtávolán kívül felfejlődő ellenség kötötte le, egy nagyobb ellenséges lovaskülönítmény még a hajnal pirkadása előtt a tengerparti homokos zátonyon hátunkba kerülve, a metali hidat a Semeni folyón felrobbantotta és Fierit megtámadta. Ezzel a dandárparságot úgy a mögöttes, mint a tűzvonalba harcoló csapataitól elvágtá. Fieri elfoglalása óriási zűrzavart teremtett. Tüzereink az ágyúikat igyekeztek menteni s nem tudták többé az állásaikban szívósan védekező 1. századunkat támogatni. A telefonösszeköttetés csupán a zlj.-parsággal állott még fenn, amely azonban szintén tájékozatlan volt a harchelyzet felől, mivel Fierivel az összeköttetés végleg megszakadt.

Stylas támponton, az 1-ső század jobbszárnyán egyszerre erős géppuska- és fegyverropogás jelezte, hogy ott az érintkezés az ellenséggel felvétetett. A tűz rövidesen átterjedt Sandner, Bodo és Hermann melléktámpontokra is. Jóra és Levani főtámpontok irányában azonban az ellenséges rajvonalak nagyon lassan és óvatosan közeledtek állásaink felé. Egyszerre csak azt a feltűnő mozdulatot figyeltük meg, hogy az összes ellenséges rajvonalak irányt változtatva, erős húzóással ezen állásaink elöl a tengerpart felé nyomultak. Az ágyútűz eközben szakadatlanul zuhogott állásainkra s fejünk felett sűrű repülőraj keringett. Jobbszárnyunkon a gyalogsági tűz mindjobban erősödött, de Jóra és ettől balra levő támpontok elöl az ellenség teljesen eltűnt. Csupán a tengerpart mentén az ellenséges tartalékok zártrendben való felvonulását tudtuk figyelemmel kísérni.

Egyszerre Stylas támpont géppuskái elhallgattak, jobbszárnyunkon megszűnt a puskatűz s ezzel egyidejűleg a hátunk mögött húzódó hegyháton ellenséges gyalogság tűnt fel. Tódor Győző főhadgy., helyettes századparancsnoknak alig volt annyi ideje, hogy a telefonhoz rohanjon és Vrklján kapitánytól sürgős segítséget kérjen. Ez volt az utolsó érintkezés a zlj.-parancsnoksággal, mert ezután a telefonösszeköttetés végleg megszakadt s ezzel az 1-ső század teljesen el lett szigetelve.

Vrklján zlj.-parancsnok az 1-ső század támogatására Sattler zászlós parancsnoksága alatt egy szakaszt haladéktalanul útbaindított, de ez az 1-ső század hátába kerülő ellenség által csakhamar bekerített s hamarabb esett fogságba, mint a lövészárkokban küzdő harcosok. Az 1-ső század sorsa ezzel megvolt pecsételve.

Míg az 1-ső jobbszárny század az ellenség gyűrűjében vergődött, a 2. század Levani-i állásaiban elszántan várta az ellenség támadását. Ez azonban észrevehetőleg tartózkodott a frontális támadástól s azért húzódott jobbra, a tengerpart szegélyére, hogy füzünket és drótakadályainkat kikerülve, a lovasságuk által ütött résen hátunkba kerüljön s kevesebb veszteséggel nagyobb sikert érjen el. Az erdős dombok az egyes századok között elzárták a kilátást s így a 2. század nem tudta a jobbra levő támpontok állá-

sait betekinteni. A harc helyzetre csak a tűz erősségéből következtethetett. Miután a déli órákban az 1-ső század védővonalára teljes csend borult s az olasz gyalogság hátsó átkarolómozdulatai pedig fenyegetőleg kezdtek kibontakozni, a helyzet a zlj. többi századaira teljesen tarthatatlanná vált. Vrklján kapitány parancsára délután 2 órakor a századok állásaikat feladva, megkezdték a visszavonulást s ezt — dacára a hátuk mögött nyüzsgő ellenséges csapatoknak — Pestjani, Gerspan, Janica patak, Ljuári, Vivistán, Kalfonin át mesterien végrehajtották s az erőltetett menettől kissé megviselve, július 8-án beérkeztek Kuci-ra.

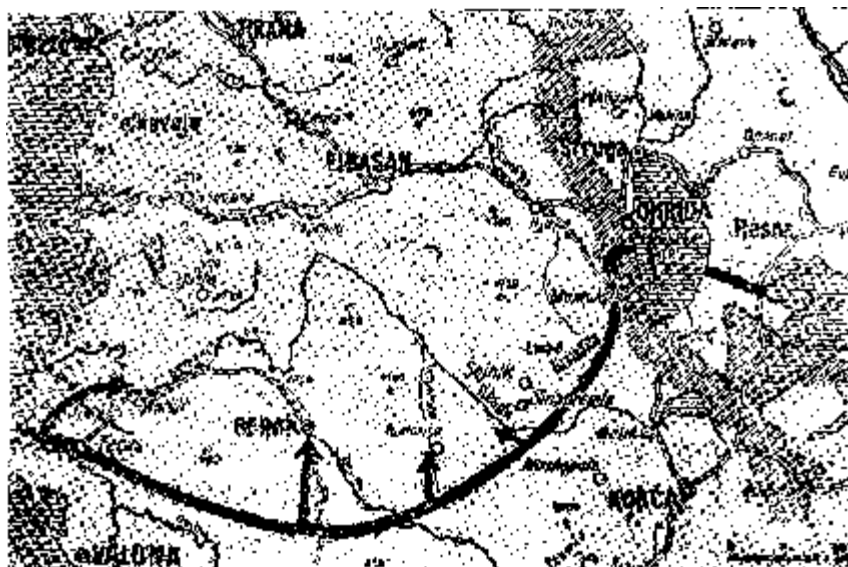
Nem érdektelen az ezen harcokban résztvettek előtt, ha úgy a hadsereg főparancsnokságunk, valamint az olasz vezérkar vonatkozó jelentéseit e helyen megörökítjük.

Hadsereg főparancsnokságunk hivatalos jelentése 1918 július 10-én:

„Albániai déli frontunkat erős ellenséges erők nyomása elől a Berát-Fieri vonalon át visszavontuk.”

Az olasz vezérkar jelentése 1918 július hó 9-én:

„Albánia. A balszárnyon tüzérségi előkészítéssel megkezdett akciónk, amelyben az angol tengerészet monitorai hatásosan vesznek részt, tovább tart. A Vojusa alsó folyásától kiinduló gyalogság erős harcok után megtisztította a Levan-i és Poján-i kolostor közötti magaslatokat az ellenségtől, míg a lovasság, amely a Valoeastra nyugati lejtői és a tenger között nyomult előre, merészen az ellenség hátsó összeköttetéseire vetette magát és a Semenin át vezető hidat Metaliban elpusztította. Fieri helység kezünkre jutott. Repülőink és angol repülőgépek értékesen támogatták a harcot.”

Vázlat az olasz vezérkar fenti jelentéséhez.

Július 9. A zlj. Kucira bevonult századai tovább meneteltek s még aznap bevonultak Lyusnára. A töredécsapatokból álló 94. dandár fölött Vrklyan kapitány átvette a parancsnokságot és csapataival a Karbunara völgy elzárását rendelte el. Itt azonnal megkezdtük az állások kiépítését.

Július 12. Az ellenség felderítő csapatai elérték vonalainkat s támadást kíséreltek meg állásaink ellen, amit könnyedén visszavertünk.

Július 14. A IV/4. zlj. századai Tankl alezredes csoportjába osztattak be.

Július 18. A Karbunara völgyelzáró munkálatok befejezést nyertek.

Július 20. Pflanzler Baltin tábornok az albániai hadsereg parancsnoka szemlét tartott az igen vegyes csapatok felett.

Július 23. Bölöni Bakó Zoltán honvédszászlós egy erősebb különítménnyel erőszakos felderítésre lett kirendelve s a Boka melletti Kloster magaslaton az ellenséggel tűzharcba keveredett és értékes jelentéssel érkezett vissza állásainkhoz. Még aznap előnyomultunk Jeni Cift-re, majd az előnyomuló csapatok mögött a zlj. Boká-ra s a Kuci előtti Klosterre menetelt.

Július 24. Hatalmas tüzérségi előkészítéssel megkezdődött az általános támadás a Kuci-nál emelkedő Kugelberg és Kegelberg magaslatok ellen. Zászlóaljunk ezen sikeres harcokba nem folyt be.

Július 25. Zászlóaljunk a Kugelberg magaslat lábánál egy vízmosásban fedetten helyezkedett el. Itt a zlj. parancsnokságát Lennhardt főhadnagy vette át. Századja Bary József zászlós parancsnoksága alá került.

Július 26. Az ellenség hatalmas tüzérségi előkészítés után támadásra indult állásaink ellen. Az előbbi napok erős harcaiban legyengült bosnyák vadászok a túlnyomó erővel támadó olaszoknak kénytelenek voltak végtére a Kugelberg magaslatot átengedni és visszavonulni. Lennhardt főhadnagy azonban e válságos pillanatban ellentámadásra indult a IV/4. zászlóalj századaival. A nagyszerű szakaszparancsnokok példát mutatva, haláltmegvető bátorsággal, ellenállhatatlan erővel vezették rohamra szakaszaikat s rövid, de annál véresebb harc után a magaslatot az állásainkba betört ellenségtől teljesen megtisztították. A győzelem azonban roppant áldozatot követelt.

Július 27-én a számban erősen megfogyatkozott századaink az általunk visszafoglalt Kugelberg állásaiban szórványos tűzharcban álltak az ellenséggel s annak több kisebb támadását visszaverték.

Július 28-án a délután folyamán ismét a leghevesebb harc lángolt föl. Az olasz rajvonalak egymásután intézték támadásaikat állásaink ellen s helyt-helyt a betört ellenséget csak kézitásával tudtuk állásainkból kiverni. Századainkat végre felváltották s tartalékba rendelték.

Zászlóaljunk e háromnapos gyilkos harc után legénységi állományának egynegyed részét, tisztjeinek pedig csaknem a felét veszítette el. A szakaszparancsnokok közül hősi halált haltak: Mailender hadnagy, Hatos I., Martini Alajos, Nuszbaum Ferenc, Csicsely János honvédszászlósok és Kozma Károly törzsőrmester. Megsebesültek: Búzás főhadnagy századparancsnok,

Gergely N., Márton Lajos, Erdei Lajos, Hermann Árpád honvédszászlósok és Dittert György hadapródj. őrmester szakaszparancsnokok.

Hősi halottaink ott nyugsznak a Kuci-i híd mellett égbenyúló óriási fa közelében.

Elismerést kaptunk felsőbb helyről is. A hadsereg főparancsnokság 1918 aug. 2-iki jelentésében zászlóaljunkról a legteljesebb elismerés hangján nyilatkozott.

E harcokban — az elesetteket és sebesülteket nem említve — kitüntek Lobstein, Bölöni Bakó Zoltán és Kasza honvédszászlósok. De különösen kitünt bátorságával és személyes példaadásával Bary József zászlós, századparancsnok is.

Július 30. Kugelbergi állásainkból a felváltás után pihenőre tértünk vissza Kuci mögé.

Július 31. Vrklijn százados beteget jelentett s ezzel végleg megvált régi zászlóaljától. A zálj. parancsnokságát Lennhardt főhadnagy vette át s gyenge létszámú századaival Kucin, Kegelbergen át mint tartalék követte előnyomuló csapatainkat.

Augusztus 1. Zászlóaljunk a harcoló csapataink nyomában Vokopoli alá érkezett.

Augusztus 2. A IV/4. zlj. parancsnokságát Gödry 11/32. népf. zlj. századosa átvette. Sub Abschnitt parancsnok Molnár cs. és kir. 46. gy. e. őrnagy. Lennhardt fhdgy. maláriában megbetegedett s tíz nap múlva el távozott.

Augusztus 3-ától három napon át gyenge szórványos ágyútűz.

Augusztus 7. Az ellenség támadását bosnyák-hercegovinai csapataink fölényesen visszaverték. Az olasz támadások lendülete észrevehetőleg gyengült.

Augusztus 8. A védelmi vonal átcsoportosítása. Gödry századostól a IV/4. népf. gy. zlj. parancsnokságát Halkó vadászszázados vette át, aki ezen beosztásában kitartott a háború végéig. Ugyaneznap némi kiegészítést kaptunk s állásba vonultunk.

Augusztus 9. Vokopoli-i állásainkban farkasszemet nézünk a délre eső magaslatokon befészkelte ellenséggel. Az ellenség lázasan építette állásait.

Augusztus 21-én este zászlóaljunk parancsot kapott, hogy a következő nap hajnalán félórás tüzéségi előkészítés után az ellenséges állásokat a 11/32. zászlóaljjal együtt támadja meg s állásaiból szorítsa ki.

Augusztus 22-én az 1-ső század Némedy főhadnagy parancsnoksága alatt még az éj folyamán az ellenséges állások közelébe férközött s fedetten helyezkedett el. Reggel 5 órakor tüzéségünk erős tüzet zúdított az olasz állásokra, amire azok az állást csaknem teljesen kiürítették. A gyalogsági támadás megindultával már nem volt idejük fedett elhelyezkedésükből az állásaikba ismét visszatérni, mivel a közelben fekvő 1-ső század pillanatok alatt elfoglalta azokat. Balra a H/32, zlj. századainak szintén sikerült az ellenséget kivetni állásaiból. Ezekkel az összeköttetést sikerült betartani, de

jobbról Papp István főhadnagy százada és a többi századaink nagyon késtek az előnyomulással, úgyhogy az 1-ső század nem tudta előnyomulását folytatni, hanem be kellett várnia, míg a többi századok beérkeznek. Ez pedig csak délelőtt 11 órakor következett be. Ez idő elegendő volt az ellenségnek, hogy Bisztrovica északi szegélyén s a 668 magassági ponton állást foglaljon. Ezen állások ellen a balszárnyunkon működő 11/82. zlj. századai támadást kíséreltek meg, de támadásuk csakhamar megfeneklett. Egyszerre oly óriási hőség nehezedett a támadó csapatokra, hogy a csoportparancsnokság a meleg miatt tűzszünetet rendelt el s a támadást egyelőre beszüntette. Naplemente után tűzérségünk újból akcióba lépett s további előnyomulás rendeltetett el a Bosnyák-Here. csendőrzászlóaljjal karöltve. A bozótos, járhatatlan előterep azonban nagyon megnehezítette az azon való áthatolást s a magaslatokon jól elhelyezkedett ellenség tüze elől az esthomály beáltával kénytelenek voltunk előbbi állásainkba, a Gorjan-i magaslatokra visszavonulni.

Augusztus 23-án Halkó zászlóaljparancsnok által kiadott parancs téves értelmezése, illetve téves közvetítése miatt, az 1-ső század a reggeli órákban ismét megkísérelte az előnyomulást s egészen az ellenséges állások közelébe férközött, mikor az újabb parancsot kapta, hogy vonuljon vissza, mert a reggel kiadott parancs csupán demonstrációról szól. A század visszavonulása közben néhány emberünk golyószórótól könnyebben megsebesült. Ugyanezen nap délutánján erős tűzérségi támogatással a II/32, és a Bosnyák-Here. 2. sz. tábori vadászlj. próbálta az ellenséget állásaiból kivetni, de súlyos veszteséggel visszavonultak előbbi állásaikba.

A csoportparancsnokság erre oldaltámadás keresztülvitelét határozta el. E célból Halkó zászlóaljparancsnokunk a IV/4. népf. zlj. három századát kivonta s a fronton csupán egy századból álló ritka rajvonalat hagyott. A kivont három század és két géppuskásosztag parancsnokságát Némedy főhadnagyra ruházta s parancsot adott, hogy ezzel a bisztrovicai magaslatokon befészkelte ellenség oldalába és hátába kerülve, századait az éj sötétjében, a meghatározott pontokon helyezze el s ha mindez megtörtént, zöld rakétával jelezze, amely a tűzérségi tűz megindítását is fogja jelenteni. Ezt követőleg félóra múlva megindul a gyalogsági támadás, úgy a frontális, mint az oldalakban és hátban elhelyezkedett gyalogság részéről.

A IV/4. népf. zlj. állásból kivont századai gyenge holdvilág mellett s nagy kerülővel indultak veszélyes útvonalra. A csapat már több órája menetelt egyenként szakadozott, hosszan elnyújtott vonalban a fárasztó, köves vízmosásokon, de a kijelölt magaslat vonalát még mindig nem sikerült elérnie. A hajnal pedig aggasztóan kezdett közeledni. Végre:

Augusztus 24-én a hajnal derengése a hegyoldalon emelkedő s általunk jól ismert bisztrovicai mecset fehér falát gyenge, elmosódott szürke pontban hozta szemünk elé.

A parancsnok ekkor érkezettnek látta az időt a zöldrakéta kilövésére. Ennek megtörténte hihetetlen meglepetéssel járt nemcsak az ellenségre, hanem reánk is. Az ellenség közelebb volt, mint gondoltuk. Alig 100 lépésre

húzódó, szikladarabokból összerakott fedezékeikből fejnélkül kiugrálva, ellenállás nélkül rohantak vissza. Némedy főhadnagy a tegnapi parancs ellenére a tüzet azonnal elrendelte s két századdal előnyomult a 421-es magaslatra, ahonnan az ellenséget rövid küzdelem után elűzte. Midőn láttuk, hogy a 11/32. zlj. századai szintén akcióba léptek s a 668-as magaslat irányában előnyomulnak, jobbra pedig a B. H. J. 2. rajvonalai is kezdenek kibontakozni, Némedy főhadnagy a támadás további előrevitelét rendelte el a 668-as magaslat ellen, amit csekély veszteséggel elfoglaltunk.

A mai támadásnál 45 foglyot ejtettünk és sok anyagot zsákmányoltunk.

Augusztus 18-án a csoportparancsnokság egészen a vonalig előre jött s dicséretét és elismerését fejezte ki úgy a tiszteknek, mint a legénységnek.

Augusztus 26. Egyelőre néhány napig ebben az állásban maradtunk s közben olasz hullákat temettünk, amelyek a tüzes napon erős büzt terjesztettek.

Augusztus 28. Bjesova-Sinja irányában további előnyomulás rendeltetett el. Miután a sinjai hegytetőre felkapaszkodó járőreink jelezték, hogy ott ellenség nincs, nevezett helységekre bevonultunk.

A Sinja-i magaslatról az ellenségnek semmi nyoma nem mutatkozott. Az olasz csapatok a Janica völgyén átkelve, mélyen délre húzódtak. Ugyanezen nap délutánján a IV/4. zlj. a Janica völgy északi szegélyén húzódó hegyháton erősen jobbra vonultak s Aranítás-szal szembenálló magaslatokon állapodtak meg.

Augusztus 29-én a csoportparancsnokság zászlóaljunkt az 578 és 522-es magaslatokra vonta vissza, de pár nappal később a IV/4. zászlóalj előbbi állásait ismét elfoglalta a Panahori és a Janica völgy északi szegélyén húzódó egyéb magaslatain.

A Panahor-i magaslatról keletre eső erdős magaslaton az 1-ső század Némedy főhadgy., Panahoron a 2. század Némedy Károly hadnagy, ettől jobbra eső magaslaton pedig a 3. századunk Papp István főhadnagy helyezkedett el. Az ellenségről járőreink csupán azt tudták meg, hogy a déli állásaikból kezdtek előre lopakodni s Aranítás fölött, a Gresica-i magaslatokon kezdtek befészkelni magukat.

Szeptember 27-én este a 2. század előtt a lejtős domboldalon levő száraz bozót ki nem derített okból kigyulladt s nagy füstöt terjesztve, sűrű fellebbe burkolta a Panahori magaslatot.

Szeptember 28-ának hajnalán a lövészárkokban levő legénység a szakasparancsnokokkal együtt nappali pihenő helyeikre vonultak s az állásban csupán megfigyelőket hagyva hátra. Fegyvereiket letéve, többen a domboldalon csörgedező forráshoz mentek vizet meríteni, midőn egyszerre többoldalról nagyszámú ellenséges csapat támadt reájuk s a fegyvertelen emberekből néhányat lelőve, a 2. század 28 emberét Minarovics Kálmán zászlós és Némedy Károly hadnagy századparancsnokkal együtt percek alatt bekerítve, oly gyorsan terelték le a dombtetőről a Janica völgyébe, hogy a szomszéd századok egyáltalán tudomást sem vettek az egész rajtaütésről. Csak

amikor az ellenséges tüzéség gázgránátokkal kezdte löni az állásainkhoz vezető hátsó utakat és néhány lövés hallatszott a második század állása felől, akkor ébredtek tudatára a helyzet komolyságának. Midőn azonban a betört ellenség ellen állásaikba rohantak, már azok eltűntek a sűrű bozóttal és bokrokkal benőtt hegyoldalon.

Az így támadt rés betöltésére a 11/32. zlj. egy százada rendeltetett ki s hasonló rajtaütések ellen az egész vonalon hatásos óvintézkedések tétettek.

Az olaszok eme sikerült rajtaütése az albán harctér különleges viszonyaival menthető, illetve magyarázható. Itt nem voltak összefüggő lövészárkok, hanem az egyes támpontok között sokszor meglehetősen hézagok maradtak, amelyek mindmegannyi veszélyes pontjai voltak a védővonalnak.

Október első napjaiban az ellenség a front több pontján próbálkozott éjjeli vállalkozásokkal, de mindannyiszor megelégedett annak megállapításával, hogy az állásokban még mindig bent vagyunk, aztán csendben visszahúzódtak. Valószínűnek tartották ugyanis, hogy a bolgár-front felbomlása bennünket is visszavonulásra és az állásaink feladására kényszerítenek. Ez rövidesen tényleg be is következett. Megkezdődött a front fokozatos visszavonása s egész Albánia tervszerű kiürítése.

Némedy Albert fhdgy. adatait Csaplár Vilmos fhdgy. a következőkkel egészíti ki:

1918 július 5. támadás előtt a saját arcvonalunkban küzdő albán szakaszban két albán testvér, Gylardi százados és főhadnagy küzdött. Gylardi főhadnagy szabadságát Vrklján a százados zlj.-parnok megakadályozta. Erre július 5-én este Gylardi egy erős járőrt kért, hogy az olaszok Feras-i hídfő állásait a várható támadás miatt kikémlelje. Vrklján ezt sem engedélyezte.

A Fier-i áttöréskor elfogtunk egy olasz főhadnagyot, — turini ügyvéd — ki elmondotta, hogy Gylardi júl. 6-án éjjel egy albán járőrt az olasz drótakadályok előtt hagyva az ellenséges állásokba ment és ott felajánlva szolgálatait és arcvonalunk leggyengébb pontjára a Stylás, Pojáni és a tenger közötti részre felhíván azok figyelmét és az oda irányított támadáskor ő vezette az olasz parancsnokot.

Július 8-án Csaplár Vilmos fhdgy. a géppuskásosztaggal Förster dandárparnok rendeletére Kucinál átkelő csapatok visszavonulásának fedezésében vett részt. Július 9-én a hídfőállásban egy nagyobb ellenséges páncélautókkal kísért felderítő lovasosztagot céltudatos tüzelésével szétugrasztott.

Július 24-én Vrklján szds. zlj.-parnok utasítására a bosnyák zlj. a Semen-i folyón való és megakadt átkelését ugyancsak Csaplár fhdgy. és géppuskásai tették lehetővé, majd átkelve a folyón, hatásos tüzelésével üldözte a visszavonuló ellenséget.

Csaplár fhdgy. Némedyvel szemben azt állítja, hogy 1918 július 26-án a Kugelberget a bosnyákok nem engedték át az olaszoknak, hanem azok oda csak betörték, ellenben Csaplár Ribiczey őrnagy parancsára a hegytetőre ért olaszokat pusztító tűz alá véve, lehetővé tette a bosnyák állások visszafoglalását a IV/4. zlj. által.

Októberi visszavonuláskor Csaplár a megbetegedett Halkó szds-tól átvette a zlj-parságot. A legyengült és megfogyatkozott legénységgel a Skumbi hídtól délre foglalt utóvédállást, majd innen Kávájára rendeltetett, hol az albán lakosság puskatúzzel fogadta csapatát. Halkó szds. itt újra átvette a zlj. parancsnokságát és Podgoricára vonulva, ott komitácsi bandák ellen küzdött. A podgoricai Moraca híd időelőtti felrobbantása folytán a zlj. egyetlen csónakon, súlyos veszteségek árán kelt át a folyón. Az összeomláskor Risanoba került a zlj., hol a jugoszlávok leszerelték, majd egy hét múlva hajóra szállva, a hajó Zára és Fiúmé között zátonyra futva, 104 hős IV/4. zlj.-béli népfelkelő, köztük Vonnak zászlós is a hullámsírban lelték halálukat.

December 4-én sok szenvedés és viszontagság után Budapestre érve, a zlj. szétoszlott.

A m. kir. 4/VI. népfelkelő zászlóalj a 10-ik Isonzó csatában.

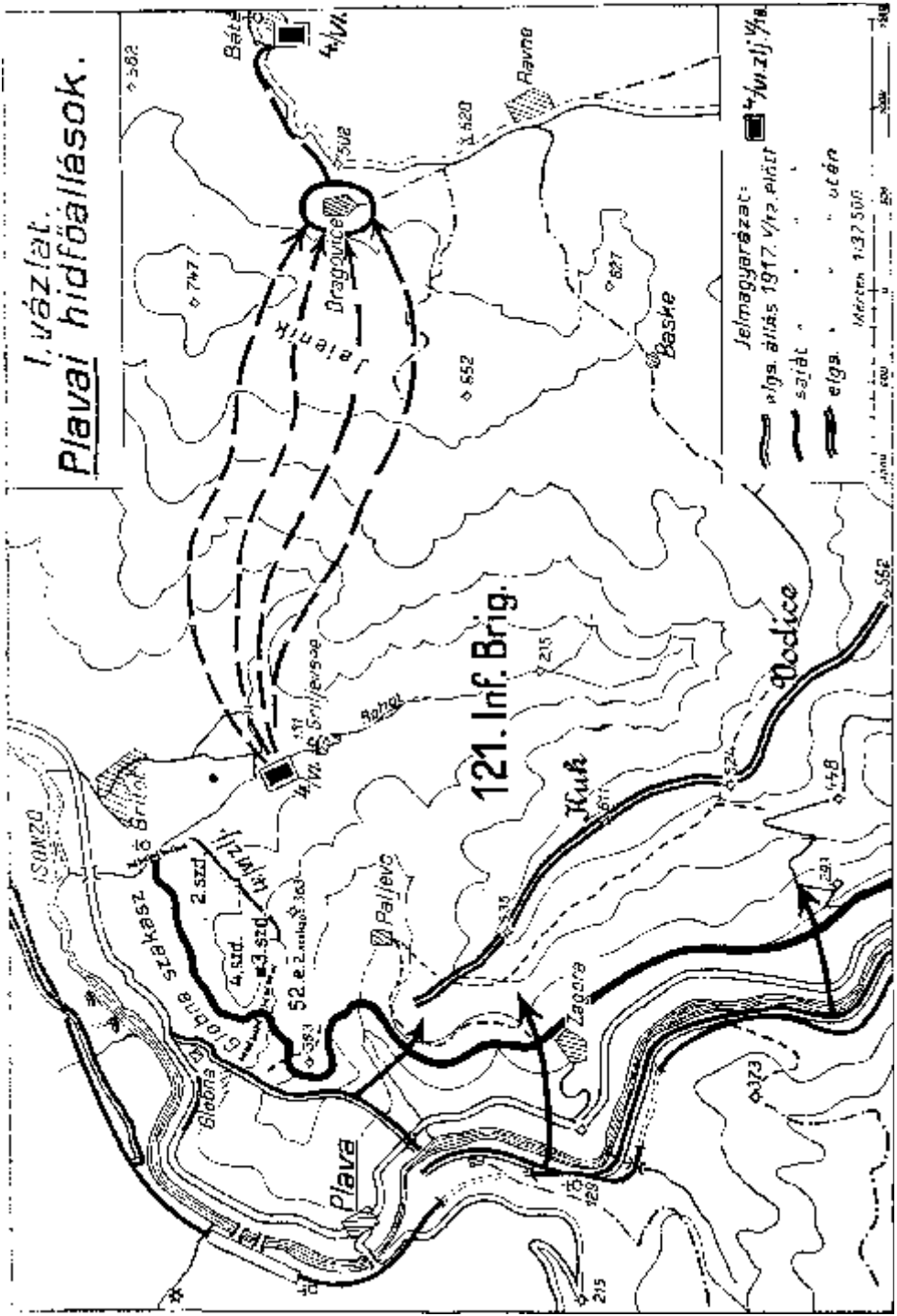
Megírta 1934-ben vitéz C s e t h e J ó z s e f sz. k. v. őrnagy.

A VI. népfelkelő zászlóalj megalakításának időpontja és 1916 október előtti beosztása előttem ismeretlen. 1916 októbertől 1917 május hó 19-ig az Isonzó partján a *Pláva-Globna* szakaszon volt egy és ugyanazon állásban közvetlenül a — 62-ik hadosztályhoz tartozó — 121-ik dandár kötelékében, ahol mintegy 2000 lépés kiterjedésű frontot tartott megszállva és pedig két század volt az első vonalban, egy század közvetlenül az első vonal mögött (zlj.-tartalék), egy század a második vonal mögött mint dandártartalék. A legénység tekintettel arra, hogy kiegészítését nemcsak a nagyváradi 4-ik ezred pótzászlóaljától, hanem a lugosi 8-ik és a kassai 9-ik ezred pótzászlóaljától is kapta, teljesen kevert volt, 55—60% lehetett magyar, 25—30% oláh és 10—15% tót. Én 1917 február elején lettem a déli harctérről a zászlóaljhoz beosztva.

Egy véletlen folytán a sors úgy akarta, hogy a zászlóalj ebben az állásban érje meg a 10-ik Isonzó-csatát s ezzel a csata dicsőséges kimenetelére döntő befolyást gyakoroljon.

Hogy ezt kellőképp elbírálni és méltányolni tudjuk, ismernünk kell az Isonzó melletti akkori hadállást. Ugyanis az Isonzónak ezen a szakaszán a *Pláva-i hídfő* volt az egyetlen pont, ahol az Isonzó keleti partján a 383-as magaslaton vezetett az olaszok állása, mint az 1. vázlaton látható. A 383-as magaslat tetején a mi állásaink az olaszokétól 20—25 lépésre voltak. Az olaszok részére önmagától adódott, hogy a keleti parton lévő 383-as magaslatnak a birtokában a fő áttörési pont gyanánt ezt a szakaszt szemelték ki, mert közvetlen az Isonzó partjától meredeken cca 300 méter magasán kiemelkedő magaslat lehetővé tette, hogy az Isonzón két hadihídon tartsák fent az összeköttetést a túlsó parton tovább haladó álla-

I. vázlat.
Plavai hidfőállások.

saikkal. Itt fedetten nagyobb erőket hozhattak át erre az oldalra, mert a meredeken emelkedő hegy miatt ezeket a hidakat tűz alá venni nem lehetett. A hadi Höfer-jelentésekben említett Plavai hídfő alatt ezen 383. magaslát értendő.

A kép baloldalán a Pláva-i hídfő 383. magaslát. Az olasz állások a magaslát lábánál fekvő Globna község előtt az Isonzónál kezdődve a meredek magaslát oldalán húzódtak fel a tetőre.

A zászlóaljunk állása ezen magaslát északi lejtőjétől kezdődött s a mi állásunkból főleg gépfegyvereink tartották a magaslátot hatásos tűz alatt s a Globna felé eső előterepét pedig a gránát- és aknavetőinkkel uraltuk.

Az állásokat (1. és 2. vonalat) a zászlóalj maga építette ki s ez tekintettel a kizárólagos sziklatalajra és azon körülményre, hogy azokat az Isonzó

Állásunk egy részlete.

túlsó partján húzódó hegyláncról az olasz tüzérség állandóan a leghatásosabb tűz alatt tartotta, gyenge létszámunk mellett nagy teljesítménynek volt mondható. Az állások részletét egy fényképen is bemutatom.

Az első vonal már tűrhetően ki volt építve, úgyhogy a pergőtüzek alatt a légénység kisebb-nagyobb kavernákban helyezkedhetett el. A 10-ik Isonzó-csata előtt alig 6—8 nappal lett teljesen készen cca 100 ember befogadására a balszárnyon egy nagy kaverna (X. számú), mely éppen a legnehezebb időben, a hat napig tartó pergőtűzben igen nagy szolgálatot tett. Érdekes megemlíteni, hogy ezen az egyetlen kavernán szakadatlan éjjel-nappali munkával 8—8 órai felváltás mellett 80-as turnusokban hat hónapig dolgoztunk. Ennek a kavernának három kijárata volt, melyből kettőt ezen 10-ik csata alatt a nehéz olasz tüzérség bedöntött, úgyhogy az utolsó napokban már csak egy kijáratot használhattunk.

Az X-es kavernák főbejárata. 1. Palkovits hadnagy, a zászlóalj utászszakaszának parancsnoka, a kaverna tervezője. 2. Csethe százados. 3. Orosz Béla fhdgy. századparnokok.

A zászlóalj állását mintegy 2000 lépés kiterjedésben a 2-ik század (Orosz Béla főhadnagy) és a 4-ik század (Csethe J. százados) tartotta megszállva, melyből a kritikus balszárnyon lévő század fegyverlétszáma az Offenzíva kezdetén is csak 63 ember volt.

A vonalnak ezen a szakaszon is rendkívül gyér megszállását a mi hadvezetőségünk is veszélyesnek tartotta, felváltásunkat el is rendelte, ennek

május 14-én éjjel kellett volna megtörténni. Ez azonban a május 12-én reggel 5 órakor megkezdődött általános pergőtűz miatt már nem történhetett meg.

A zlj.-parnok Steer Gábor százados volt, aki éppen a felváltás megbeszélése végett 11-én éjjel elindult a dandárparnához, így az offenzívát bevezető pergőtűz idejében ideiglenesen én voltam a zlj.-parnok.

Tehát annak a véletlennek — hogy az offenzíva felváltásunkat két nappal megelőzte — volt köszönhető, hogy a zlj. ezt a nagy csatát eredeti állásaiban vívhatta meg, ahol már úgyszólván nemcsak minden követ ismert, hanem annak az Isonzóig terjedő előterepét is. Ennek tudatában semmi kétségünk nem lehetett afelől, hogy egy új csapat, bár lett volna létszámban a miénknek többszöröse, a teljesen ismeretlen helyzetben nem tudta volna úgy megőrizni lélekjelenlétét s nem lett volna képes úgy megállni a helyét, mint mi. A 10-ik Isonzó-csatának olasz kudarcában döntő szerepet töltött be zászlóaljunk, mert nem lehet kétséges, hogy ennek a szakasznak a megtartása akadályozta meg őket a hozzánk csatlakozó s tőlünk délre levő — az egész környéket uraló — 61 l-es Kuk és Vodice magaslatok elfoglalása dacára a további előnyomulásukban.

Az itt folyó harcoknak döntő jelentőségére élesen rávilágítanak az akkori Höfer-jelentések, melyekből mindjárt a *május 15-ki* az alábbiakban tesz említést: „Az ellenség több mint 40 km-nyi arcvonal szélességben számos helyen támadt állásaink ellen. *Leghevesebben folyt a küzdelem Pláva vidékén.*”

Május hó 16-án: „Az olaszok újból több erős rohamot intéztek a Pláva-i és Zagora-i magaslatok ellen. A Kukon az ellenség átmenetileg tért nyert, de elkeseredett kézitusában ismét elűztük.”

(A Zagora-i magaslatok a hozzánk csatlakozó s tőlünk délre eső állásaink, melyhez a 611. Kuk is tartozott).

Május 18-án: „A Piávátói északkeletre a Kuk magaslatot tegnap reggel 2 napi váltakozó és legnagyobb elkeseredéssel vívott harcok után feladtuk.”

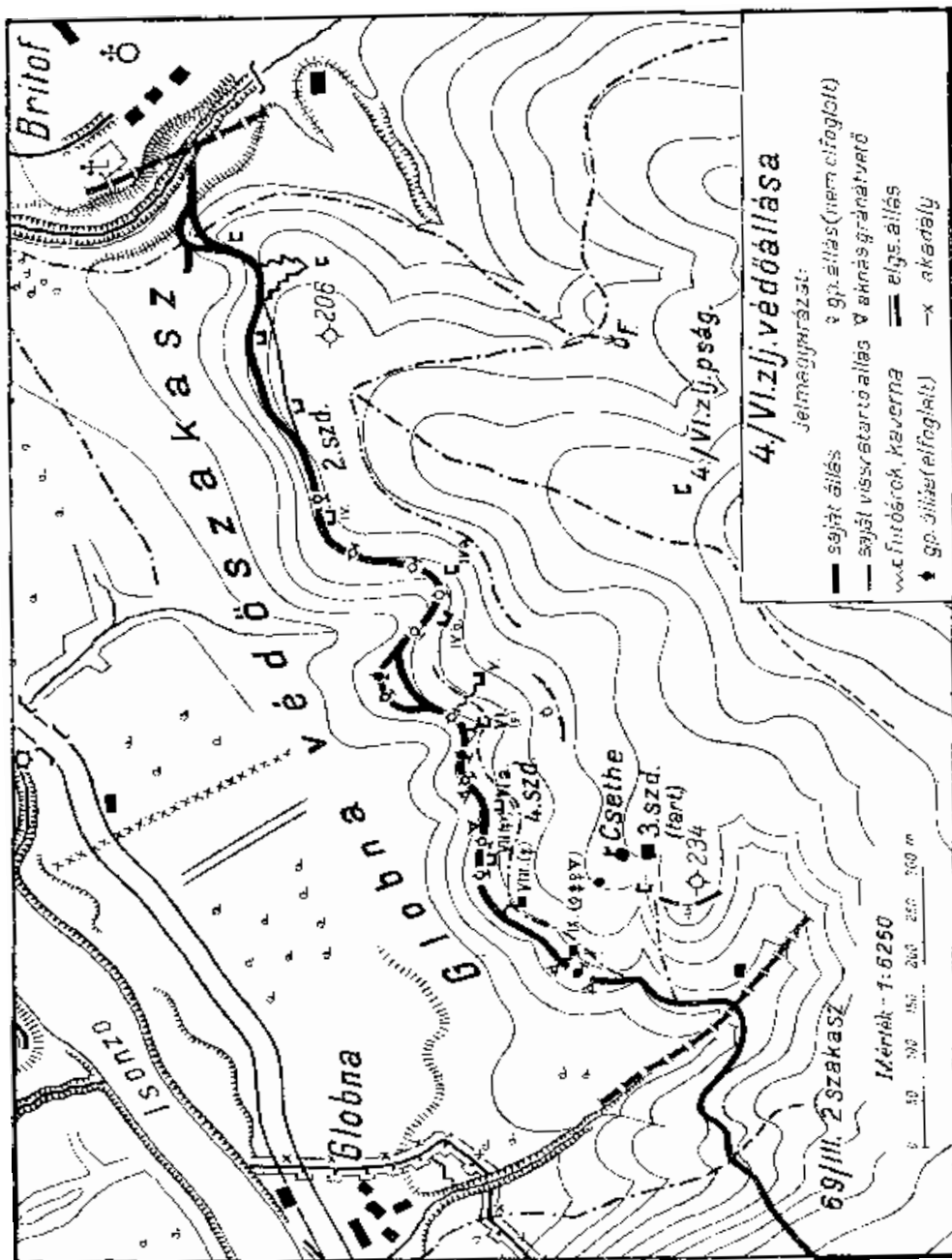
Május hó 19-én: „Az eddigi eredmény, amelyet bátor Isonzó-csapataink ellen már egy hete folyó harcokban az olaszok elértek, csupán a Pláva-i hídfő állásunknak alig 2 kilométernyi körzetre terjedő kiszélesítéséből áll.”

Tehát ez a 19-iki Höfer-jelentés igazolja, milyen jelentőséggel bírt a 10-ik Isonzó-csatára azon körülmény, hogy a Pláva-i hídfőállásnak csak a déli oldalán tudtak tért nyerni, mert az északi oldalon zászlóaljunk szilárdan megtartotta mindvégig, illetve a harcok teljes ellankadásáig állásait s ezért a déli oldalon elért sikereiket sem tudták kihasználni.

A Höfer-jelentésekkel szemben az olasz jelentés már 15-én bejelenti, hogy a Kuk-ot elfoglalták, míg 17-én ezt mondja: „A Pláva magaslaton (383. sz.) és környékén kisebb ellenséges támadásokat visszautasítottunk. A Kuk hegyének egész sziklafala szilárdan birtokunkban maradt.”

Tehát a Pláva-i 383. magaslatot már az olaszok is megemlítik, amiből látható, hogy ennek a helynek nagy fontosságot tulajdonítottak. Akkor talán

még nem is gondoltak arra, hogy ezen a ponton akad meg az egész offenzívájuk: Különbösen is jellemző, hogy oly nagy előkészületekkel megkezdett offenzívájuk ötödik napján a Pláva-i hídfőnél folyó harcokról már csak azt jelenthették, hogy kisebb ellenséges támadásokat visszautasítottak.

A Kuk-nak elvesztését Höfer csak 18-án ismeri be, holott már 14-én

legnagyobb hasznát vettük — gránát- és aknavetőkészletünk erősen leapadt, úgyhogy azzal igen takarékoskodni kellett. A mögöttünk levő Rohot patak völgyében, — ahol a tisztai konyhánk is volt — már 16-án olasz járőrök circáltak. Mindezek dacára állásainkban semmi kétségbeesés nem volt látható. Az elkeseredés csak akkor lett úrrá rajtunk, amidőn 19-én azt a parancsot kaptuk, hogy első állásainkból vonuljunk ki az úgynevezett „R” (Rückhaltstelle) állásba. Visszafojtott fájdalommal szedtük össze holmijainkat, úgyszólván az utolsó szegig s éjjel 3—4 óra között észrevétlenül a legnagyobb csendben, határtalan önfegyelmet tanúsítva hagytuk el dicsőségünk színhelyét.

Ezen általános ismertetés után a második vázlaton bemutatom a zlj. elhelyezését és felidézem a 7 napig tartó élet-halál küzdelemnek egyes mozzanatait.

A május hó 12-én reggel 5 órakor megkezdett óriási méretű pergőtűz után — mint már előbb is megemlítettem, semmi kétségünk nem lehetett aziránt, hogy a nagy offenzíva vette kezdetét.

A pergőtűz egész nap változatlan hévvel tombolt, úgyszólván másodpercenként robbantak a legnagyobb gránátok, aknák állásaink felett, de még

8 mm aknavető (Luftminenwerfer). 1. Orosz Béla főhadnagy. 2. Csethe százados. 3. Krammer Hugó főhadnagy.

ebben a rettenetes zajban is külön megéreztek a 3 mázsás aknák irtózatos detonációját.

A balszárnny századparancsnok kavernájának bejárata (VI. a.) megerősített oldalfalakkal. 1. Orosz Béla főhadnagy. 2. Csethe százados. 3. Krammer Hugó főhadnagy.

Ebben a fülsiketítő — enyhe szót használva — pokoli zsvivajban fogtam hozzá délután a zlj.-párnoki fedezék mellett lévő s segélyhelynek kinevezett kavernában egy parancs megírásához azzal a szándékkal, hogy azt sokszorosítva — amint az az éj folyamán lehetővé válik — az állásokban minél több példányban szétszassák.

Olasz fogoly kihallgatása a zászlóaljparancsnokságnál az offenzíva előtt néhány nappal.
1. Csethe százados. 2. Zahuranetz Károly hadnagy zászlóaljsegédtiszt. 3. Dr. Bálint Béla főorvos, zászlóalj orvosa. 4. Krammer Hugó főhadnagy. 5. Olasz fogoly.

Ezen parancs, melynek egy eredeti példánya ma is birtokomban van, teljes szövegében így hangzott:

M. kir. VI/b. népf. gy. zlj. parsága.

116. SZÁMÚ ZLJ. N AFI PARANCS.

*Tábori posta 280.1917 május hó 12-én, a 10-ik Isonzó-csata első napján,
délután 7 óra 30 perckor.*

Hivatásunk legkomolyabb percei elkövetkeztek, aljas ellenségünk utolsó kétségbeesett kísérlettel akar még magának némi előnyt biztosítani s úgy-látszik, a *mi szakaszunkat* választotta ki fő áttörési iránynak. Hogy e leg-utolsó erőfeszítése is kudarcot valljon, most egyedül csak tőlünk függ.

Legfontosabb, hogy senki se veszítse el idő előtt türelmét. Szívünk, eszünk maradjon meg végső percig a helyén, hogy utolsó pillanatban — két karunkat is hozzávéve — megfelelően helytálljon. Nemcsak otthon maradt aggódó családunk, feleségünk, gyerekeink szeme csüng e pillanatban rajtunk, hanem megfeszített idegekkel nézi, lesi, várja hőstettünket az egész hazánk, sőt az egész világ.

Be kell bizonyítanunk, hogy nemcsak Isonzó hősei, de becsületes őrei is tudunk lenni!

A jó Isten áldását kérjük dicsőséges munkánkra.

Figyelmeztetem a tiszteket és legénységet az ellenség azon módszerére, hogy a pergőtüzet a mi megtévesztésünkre többször félbe fogja szakítani, ilyenkor a csapatnak egyharmad része szállja meg azonnal az árkot, a többi a kavernákban marad készenlétben és csak akkor rohan azonnal mindenki előre meghatározott helyére, ha az ellenséges gyalogság tényleg kibújt árkai-ból. Múlt évi sikerét az olasz csak annak köszönhetette, hogy ilyen csellel sikerült megtéveszteni gyalogságunkat, ki már nem hitt komolyan támadó szándékában.

Arra különösen kell vigyázni, hogy támadás pillanatában nem szünteti be teljesen a tüzet, csak a legelső vonalról hátrább helyezi, különösen nehéz aknákkal folytatja, melynek erős hangja könnyen tévedésbe ejtheti a kavernákban lévő — nem egészen pontosan figyelő — gyalogságot. Ez tehát meg ne történjen. A figyelő szolgálatért elsősorban a kavernaparancsnokok felelősek.

Ha valahol mégis megtörténne, hogy az árok egyes részeibe sikerülne olasznak betennie a lábát, ez az árokrész jobbról és balról földdel, kövel, megtöltött homokzsákokkal azonnal elzárandó. Meg kell akadályozni, hogy az árok hosszában tovább nyomulhasson. Ilyen árokrésznek aztán elsősorban az előterepét kell tűz alatt tartani (aknák, kézigránát, gépfegyver stb.), hogy

megakadályozzuk nagyobb erők benyomulását. Ha ezek izolálva maradnak, a rendelkezésre álló tartalékok (jobb-, balszárny és közép) igénybe vételével kell megsemmisíteni.

Ezen parancs minden kavernában több példányban szétosztandó.

Elig. d. u. 10 órakor.

Csethe József g. k szd.

Ezzel a paranccsal, — mely az éj folyamán minden kavernába el is jutott — amint utólag megnyugvással értesültem, tényleg elértem azt a célt, hogy a tisztek és legénység egyaránt az első kábultságból felocsúdván, már nyugodtabban várták a biztosan bekövetkező gyalogsági támadásokat.

A pergőtűz egész éjjel és a következő napon is változatlan hévvel folytatódott. 13-án éjjel visszaérkezett Steer százados zlj-parnok s elmondta, hogy nem tudott már a dandárhoz eljutni a közben megindult pergőtűz miatt.

Miután a zlj-parságot így ő ismét átvette, nekem azt a parancsot adta, hogy menjek le az első állásba s ott vegyem át a balszárnyon a parancsnokságot. Parancsnokságom alá rendelte a 4-ik századot, melynek amúgy is én voltam a parancsnoka és a X. kavernában lévő tartalékszázadot.

Én 14-én a hajnali szürkületben elindultam a még mindig tartó pergőtűzben egy küldönc kíséreléssel. Most már nemcsak gránátokkal, hanem srappal is lötték az állást. Küldöncöm Berdenik Péter útközben meg is sebesült, így egyedül jutottam el 5 óra 30 perckor a X. kavernába.

Miután utam az első álláson vezetett végig, útközben minden kavernába benéztem és megnyugvással győződtem meg embereink bizakodó hangulatáról, ahol ijedt arcokat láttam, néhány lelkesítő és biztató szó megtette a kellő hatást, már magában az is lelkesítőleg hatott rájuk, hogy a pergőtűz alatt jelentem meg közöttük.

14-én délután 2 órakor megkezdte az olasz gyalogság a támadást, közvetlenül ide összpontosított erős tüzérségi tűz után a 383. magaslaton s nagy tömegben ereszkedett le a magaslat felénk néző oldalán. Fogarassy zászlós a X. kavernából a géppuskával tűz alá vette a sziklák között előnyomuló olaszokat, épúgy, mint a IX.-nél lévő géppuska s köztük szemmel láthatólag óriási pusztítást végzett. Én rögtön zárótűz alá vétettem az előterepet is, így újabb erők előre nem juthattak. Természetesen a gyalogság (4-ik század 3. és 4. szakasz) tüze is ugyanilyen hatásos volt. Kis idő múlva megindult a mi tüzérségi tűzünk a 383-as magaslatra, mely alatt láthatólag minden elpusztult. Azután előretörték a magaslat tetején az 52-esek és tőlünk jól látható kézitusában visszaverték az odáig jutott olaszokat. Később a magaslat lejtőjén még mozgolódás látszott, egyes kisebb csoportok a bozótban bujkáltak, kiket a mieink részint géppuskával, részint gyalogtűzzel elpusztítottak. Délután 6 órakor új olasz támadás indult a magaslaton. Ezeket először szintén Fogarassy géppuskája űzte vissza, kevésre reá a tüzérségünk is kitűnően lőtte, — így ezen az oldalon az olasz rövidesen teljesen elpusztultnak látszott. 8 órakor már az 52-esek a magaslat tetején előre-hátra szabadon jártak s egyenként szedték össze a még ott talált olaszokat.

Ezenkívül figyelőink 5 óra tájban jelentették, hogy a Globna-völgyben az ellenség nagyobb tömegben húzódik felénk, de ezeket gyalogsági-, géppuska- és aknatűzzel visszaűztük. Ekkor kilőttünk 14 aknát és gránátot. 6 óra tájban ismét előbújtak, ekkor kilőttünk 27 aknát és gránátot, mire a további előnyomulás egyelőre ismét megakadt. Szürkületkor harmadszor is megkísérelték Globnából az előretörést, de az idejében alkalmazott akna stb. tűz által ezt is megghiúsítottuk.

E három előretörési kísérlet világosan mutatja, hogy az ellenség a 383-as magaslatra irányított támadással egyidejűleg, illetve összefüggően állásaink balszárnya ellen is határozott támadást akart végrehajtani.

Az éber figyelőjárőreink állásaikból kilopózva állandóan lestek az olasz állásokat. Egy ilyen jelentés éjjel 2 órakor: „Germán őrzető jelenti, hogy az olasz állások közelében tartózkodik. Rátüzeltek. Az olaszok árkaikban vannak. Germán még kint tartózkodik. Partos hadnagy”.

A tartalékszázadtól 2 szakasz (Gajzágó zászlós) ezen a napon 5 órakor a 383-as magaslat megerősítésére rendeltetett, az éjt ott töltötték s a harcban résztvettek. Halott Vince szakaszvezető, sebesült Berger sebesültvivő. Éjjel felváltotta őket a kiképzés alatt hátrább volt rohamszakasz, melyben a mi zászlóaljunktól is volt 10 ember Zappert hadnaggyal. Egy nap múlva ez a 10 ember is visszajött a zászlóaljhoz, úgy a két szakaszunk, mint Zapperték dicséretben részesültek.

9 óra 15 perckor a szomszédos 52-es századparancsnok telefonon jelentette nekem, hogy századának közepén az olasz betört és kér segítséget. A tartalékból egy szakaszt kirendeltem, azonban 9 óra 45 perckor jelentette, hogy már végzett velük.

Ezen az éjjelen én kértem a tartalékszázadtól két szakasznak az első vonalba való lerendelését. Az ellenséges tüzérség az éj folyamán is állandóan, de szórványosan tűz alatt tartotta állásainkat.

Állásunkban a tüzérségi figyelő szolgálatot Réczey Miklós tüzérhadnagy (a Ravnén lévő cs. és kir. 15 cm tarackütegből) látta el és irányította nagy buzgalommal és lelkiismeretességgel.

A 15-én reggel írott jelentésemben még megemlítettem, hogy az élelmi-szertartalékkészlet (pergőtűz) nagyon fogy, mert az egész századot, mely a tartalékállásból lett hozzánk leküldve, ebből láttam el. Kétszersült már tegnap nem volt, ami kevés volt, az élvezhetetlen. Puskalétszám 4-ik század 63, tartalékszázad 107. Ma reggel Sávoly hadnagy 9 emberrel és egy tisztiszolgával bevonult Dragovicéről baj nélkül.

Részletek a 15-ikei esti jelentésemből:

„15-én délelőtt viszonylagos csend, az ellenséges tüzérség jobban a hátsó terepet lőtte, nálunk csak a VI. és VI/a. kaverna között vágott be néhány nehéz (24 centiméter) gránát, állásainkat végigjártam d. e. 7—9-ig és d. u. 5—8-ig. Legénység hangulata bizakodó. Az előterepen járőreink egész éjjel kint lesznek.”

A 383-as magaslaton d. u. 2 órakor ellenséges gyalogság nyomult előre. Amint az olaszok felbukkantak, a mi két gépfegyverünk (a IX. és X.-nél) rögtön akcióba lépett és úgy az előnyomulásban, mint a rendetlen visszavonulásban — az időközben megkért tüzérségi tüzellel párosulva — szemmel látható nagy veszteséget okozott nekik. 2 óra 30 perckor ugyanott új ellenséges gyalogsági támadás indult meg, gépfegyvereink és tüzérségi tüzeink azonban nagy veszteséget okozva, rendetlen menekülésre kényszerítette őket. Alig menekült el az olasz gyalogság, 2 óra 50 perckor ellenséges tüzérség: zúdított a magaslatra fél óráig tartó rendkívül erős tüzet.

16-án közvetlen gyalogsági támadás nem zavart bennünket. Ez alatt állásainkat, futóárkainkat a kötörmelékektől kitisztítottuk, telefonvezetéseinket kijavítottuk.

Zahuranecz hadnagy, zászlóalj-segédtsízt ma azt írta: „Vodicénél erős harcok vannak, úgylátszik, hogy Baske felé akarnak előnyomulni, onnan pedig a Jelinekre, ez persze nagy baj lenne. Már a Rohot patakhoz is leereszkedtek az olaszok. Egy nagystílusú ellentámadásnak kell az éjszaka lenni. Velünk szemben Bersaglieriek vannak. Általában nagyon bonyolult a helyzet, több mint bizonyos, hogy a mi részünkön még csak most fognak megindulni a komolyabb dolgok. Ellenség már tüzérséget vontat fel a Kukra, no és akkor pont a hátunkba fog perzselni. Délután erős csapatmenetelést lehetett konstatálni Zagora felől Plávára. Ez mindenesetre nekünk is szól.”

Tüzérségi tüzet több megszakítással ma is kaptunk, mely a déli órákban ½ 12 óráig a balszárny század körletén belül igen erős volt. Különösen a IX. és X. kavernák között az állást nagyon megrongálta. A X-es két új kijáratának oldalfalát bedöntötte. Azonkívül egy gránát a VI/a. kavernának a belsejében robbant, miután a kijárat előtti mellvédet átütötte és a bennlévők közül meghaltak (Ács őrmester jelentése): Halász János szakaszvezető, Palotás János őrzető, Torna Trifun népfelkelő; megsebesültek: Sipos Mihály tizedes, Tamás Lugin népfelkelő; sértetlen csak 3 ember maradt. Bary törzsőrmester, szakaszparancsnok kért a szürkület beálltakor — tekintettel szakaszának csekély létszámára (élelmezési létszám 17, fegyver létszáma 15 volt) a halottak és sebesültek elszállítására a tartalékból 12 embert.

Kivonat a 16-iki esti zászlóaljparancsból: „Egész zászlóalj rajvonásban van, nekem tartalékom nincs. Legszívósabb ellenállás. Századcsoporttartalékok az ellentámadásra feltétlenül úgy saját századkörletükben, mint a szomszédnál is mindig készen legyenek. Az állásba betört olasz a merészen ellentámadó még kis csapatnak is szívesen megadja magát. Visszanyomulók után merész járőrök küldendők az előterep megtisztítása céljából. Foglyok haladéktalanul egész kis fedezettel ideküldendők. Élelmezés aligha lesz, vonatunk valószínűleg már nincs Dragovicén. Takarékoskodni. Legújabb hírek szerint a Kuk ismét birtokunkban van, jobbról a helyzet nem változott.”

Ezen az éjjelen különben mar a szomszédos 383-as magaslaton lévő 52. ezredbeli századparancsnokkal összeköttetésem nem volt, így a magaslat

felénk eső lejtőjén maradt két szakasz az én parancsnokságom alá rendeltetett.

Éjjel 2 órakor a 4-ik század 3-ik szakaszparancsnokától, Partos hadnagytól és az aknavetőosztag parancsnokától Vágó hadnagytól az alábbi együttes jelentést kaptam: „Jelentjük, hogy 1 óra 30 perckor a mozgójárőr jelentette, hogy az olaszok a völgyben nagyobb tömegben jönnek felénk. Azonnal zárótűzet kértünk a tüzéségtől és aknavetőkkel, géppuskával erős tűz alá vettük a völgyet és az olaszok állását két helyen felgyújtottuk, a 3-ik és 4-ik szakasz hatásos tüzeléssel támogatta az oldalazó állásból a támadás elhárítását s azok mint az újabban kiküldött járőr megállapította, árkaikba vonultak vissza.”

Egy feljegyzésem szerint halálmegvető bátorsággal végrehajtott járőrszolgálatért kitüntetésre lett felterjesztve: Szabó tizedes, Germán őrvezető és 3 honvéd.

17-én a helyzet változatlan. A zlj.-segédtisztől csak ezt a pár soros értesítést kaptam: „A helyzet nem nagyon kedvező. A Kuk teljesen az olaszoké. Amint a zajból hallani lehet, már a Rohotban puskáznak. Egyebet nem tudunk még, hogy lesz, mint lesz. Reméljük, hogy még sikerül ellentámadással kiverni őket. A posta nem tudom fog-e menni, majd meglátjuk. Tegnap elküldtem. Alázatos szolg. Zahu.”

Ez bizony elég rövid tájékoztatás volt.

Éjjel 11 órakor Partos és Vágó hadnagyoktól az alábbi jelentést kaptam: „Jelentjük, hogy szürkületkor egy járőrrel átvizsgáltuk a 8. és 9. kaverna között a terepet és annak egész dróthálózatát. Előrehúzódtunk az ellenség legszélső dróttakadályáig. A terep gondos átvizsgálása dacára semmi gyanús jelt nem észleltünk s az olasz árkok felől különös nesz nem volt hallható.”

18-án korán reggel ismét végigmentem az állásokon, egészen a jobbszárnyra. Szép enyhe tavaszi nap volt, embereink vidáman élvezték a kavernákat elhagyva, a friss tavaszi levegőt. A jobbszárny század tisztjeit éppen együtt találtam, kik persze nagy örömmel üdvözöltek. A jobbszárnyat mi egyébként a zászlóaljnál Hinterlandnak gúnyoltuk, mert távol voltak a mindig veszedelmesnek tartott 383-as magaslattól. Én elibük állva, azzal kezdtem, hogy: „hallottátok-e a legújabb újságot?”. Persze mind nagyon kíváncsian néztek rám, alig várták, hogy megszólaljak, én pedig csak ennyit mondtam: „Most olvastam az újságokban, hogy megkezdődött a 10-ik Isonzó-csata.” Persze, ők valami komoly jóhírt vártak és erre a tréfára majd nekem estek.

Helyzetünk tarthatatlanságáról azonban már mindnyájan meg voltunk győződve s igen kevesen gondoltak arra, hogy e bezárt gyűrűből ép bőrrel kijussunk. A legnagyobb elkeseredéssel fogadtuk este azt a hírt, hogy első állásainkat az éj folyamán ki kell üríteni és a második ú. n. „R. állást” szálljuk meg. Este meg is kaptuk az erre vonatkozó parancsot, hogy éjjel 3—4 óra között a legnagyobb csendben hagyjuk el az állásunkat. Hogy ez milyen

feladat volt, azt megítélhetjük abból, hogy éjjel 12 órakor Vágó hadnagy az aknák és gránátvetőgépek elviteléhez 80 ember segítségét kérte.

Az elvonulás tényleg a legnagyobb csendben történt meg, anélkül, hogy az olaszok észrevették volna. 7—8 órakor az egész zászlóalj a Rohot patak völgyében — közel Griljevcihez — együtt volt és csak annyit tudtunk, hogy a további parancsot Bátén kapjuk meg (lásd 1. sz. vázlat).

A zászlóaljparancsnok az éj folyamán akart a zászlóaljjal elvonulni, ezt a várakozást én veszélyesnek tartottam, tehát kiadtam a saját felelősségemre a parancsot a századomnak d. e. 8 órakor, hogy „Irány a velünk szemben lévő Jelinek 652. és 747. mögött levő Dragovice község, mindenki a saját maga által választott szakadéokban kapaszkodjék fel és a hegy túlsó oldalán, a községben gyülekezzünk.” Erre az én századom széteszlott s vezetésem alatt kapaszkodott a szakadékokban és vízmosásokban, sok helyen a kiálló fagyökerekbe kapaszkodva felfelé. Később a többi századok is következtek, úgy hogy d. u. 3 órára az egész zászlóalj a hegy túlsó oldalán volt.

Tehát szerencsésen kimenekültünk. Csak utólag gondoltunk vissza erre a szinte borzalmasan veszélyes és nehéz vállalkozásunkra. Jóformán magunk sem tudtuk, hogy jutottunk a 131. magasságú Rohot völgyéből a 747 magas Jelinek túlsó oldalára anélkül, hogy az olaszoktól csak egyetlen puskalövés kísérte volna veszélyes vállalkozásunkat.

A zászlóalj összes hadifelszerelését, akna- és gránátvetőjét, lángszóróját magával hozta. Egy szakaszvezető, ki a gépfegyver nagy páncélját hozta magával, ehhez még vagy 9 konzervdobozt is bepakolt kenyérzsákjába. A páncél meg is érkezett, de a konzervek már nem voltak a tarisznyájában, mert útközben, — hogy a súlyos páncél cipeléséhez a megfelelő ereje is legyen, azt mind elfogyasztotta.

A gyülekezés után a zászlóalj hamarosan megérkezett rendeltetési helyére Bátéra, ahol senkit sem találva, előkészületeket tettünk az éjjelezésre.

Az előttünk harcban álló hadosztály parancsnoka valahogy tudomást szerzett rólunk, mert még az est beállta előtt parancsot kaptunk, hogy a zászlóalj az éj folyamán végrehajtandó ellentámadásra este 10 órakor vonuljon fel és a zászlóaljparancsnok a további parancs átvétele végett jelentkezzen.

Miután Steer százados zászlóaljparancsnok beteget jelentett, én átvettem a zászlóalj parancsnokságát és Zahuranecz hdgy, zászlóalj-segédtsizztel a hadosztályparancsnoknál jelentkeztem. Én azonnal jelentettem, hogy a zászlóalj alig néhány órája mászott át a Rohot völgyéből a 747 méteres Jelineken át s előzőleg a Pláva-i állásban harcolt, hol természetesen az offenzíva kezdete óta a legnagyobb izgalmakon ment keresztül, rendes ételmezést sem kapott, kértem, hogy a zászlóaljat e feladatra ma még ne vegye igénybe. A hadosztályparancsnok parancsának végrehajtásától eltekintett, a zászlóalj visszament Bátéra, hol éjjelezett. A további parancsot itt harmadnap kaptuk meg, mely szerint a harcokból végleg kivontak és pihenőre hátrább rendelték bennünket.

Ezzel le is zárult teljesen a VI. népfölkelő zászlóalj háborús szereplése, mert pihenő alatt a szegedi 5. honvéd gyalogezred III-ik önálló népfölkelő gyalogzászlóaljába lett beolvasztva.

Hogy ennek a néhány napnak a történetét ma, majdnem két évtizeddel később ilyen részletesen meg tudtam örökíteni, azt annak köszönhetem, hogy az akkori jelentéseket és vázlatokat mint későbbi zászlóaljparancsnok magamhoz vettem, bár az oláhok 1919-ben a pusztán lévő lakásomat többször feldúlták, háborús emlékeimet szétszórták, egyes dolgokat mégis sikerült megmentenem.

Nem akar részemről szerénytelenség lenni, ha végül az én kitüntetési javaslatom szövegét mégis közlöm, elsősorban azért, mert ez a szöveg — nézetem szerint — élénk világot vet a zászlóalj teljesítményére és ennek a teljesítménynek a jelentőségére.

A kitüntetési javaslat hiteles szövegét a vitézzé avatásomhoz a hadi levéltárban szereztem meg, annak magyar fordítása a következő:

16986.

Csethe József, a VI/4. népf. gy. zlj.-nál beoszt, szkv-beli százados századparancsnok, ideigl. zlj.-parancsnok.

K. u. k. 121. Inf. Brigade.

Kitüntetési javaslata 28/5. 1917.

Az ellenség előtt tanúsított vitéz és eredményes magatartása elismeréséül:

Nevezett, mint a m. kir. VI/4. népf. gyalogzászlóalj helyettes parancsnoka egyrészt az ellenséges támadás eredményes visszaverésére irányuló alapos előkészületeivel, másrészt az 1917. május 12—20-ig tartó ütközetek alatt tanúsított csodálatraméltó nyugalma és jól megfontolt intézkedései általa 383. ó-hoz közvetlenül csatlakozó Globna védőszakasz veszélyeztetett balszárnyán — mint ezen védőszakasz parancsnoka — az ellenség minden támadását visszaverte. Személyes vezetésével háromszor verték szét az erősen szétlőtt drótakadályok előtt csoportosuló ellenséget. Ennek köszönhető, hogy az állásainkba való betörés megghiúsult.

Midőn az első állást parancs folytán ki kellett üríteni, nevezett az átcsoportosítást oly példásan hajtotta végre, hogy az ellenség abból semmit nem vett észre. Az összes hadifelszerelés megmentése után, utolsónak hagyta el az állást.

Ezen — a zászlóalj minden egyes tisztje által nagyrabecsült — tisztnek rendkívüli vitézsége valódi példaképe a legideálisabb katonai erényeknek. 3.0. V.k.r. hdm. a kardokkal.

1917. évi 96. sz. Rend. Közi.

Kouff Oberst

Brig. Kmdt.

K.A. Nr. 162.695.

A másolat hitelül! 1/4. oszt.

Budapest, 1925. évi március hó 28-án

M. kir. Hadtörténelmi Levéltár I. csoport Igazgatósága
Olvashatatlan aláírás, s. k.

4-es népfelkelők a 33-ik népfelkelő gyalogezredben.

Fehér Márton dr: „4-es Honvédek 33-as zászló alatt” és saját feljegyzései alapján írta: Dr. Tarján Tibor v. npf. fhdgy — ügyvéd.

A háború előtti időkben, amikor az osztrák-magyar monarchiában az általános védkötelezettség volt rendszeresítve, a katonai szolgálatra alkalmas férfilakosság a tényleges katonai szolgálaton kívül, népfelkelői szolgálatra is kötelezve volt.

A népfelkelő kötelezettség kiterjedt nemcsak a katonai szolgálatot teljesítettekre, hanem 19-ik életévtől 42-ik életévig minden férfi lakosra; ez a korhatár a háború alatt előbb 50-ig, később pedig 55 éves korig lett kiterjesztve. A korhatárok kiterjesztését a világháborúban bekövetkezett emberanyag pótlása tette szükségessé.

Békeidőben a npfk. két csoportba osztattak és pedig 19-től 37 éves korig, azután 38-tól 42 éves korig. Természetesen háború esetén alkalmaztatásuk is e csoportokhoz képest igazolódott. Akkor még senki sem gondolt arra, hogy az idősebb korosztályú népfelkelők éppúgy fognak a rajvonalban küzdeni, mint bármely más tábori alakulat.

Népfelkelők, kikről alant lesz szó, nem egy súlyos ütközetből vették ki alaposan részüket. Az 1914—18. világháború nemzetünknek valóban élet-halálharcát jelentette, mert nem csupán javak és holtanyag tekintetében (is a legnagyobb követeléseket állította a nemzet egyetemessége elé), de az idősebb korosztályból kikerült emberanyagból is nagy áldozatot kívánt.

Zászlóaljunk felállítása 1914 decemberében rendeltetett el s egyúttal ez volt az utolsó zlj., melyet a 4-ik npfk. pótzlj. állított fel, miután ezúttal nevezett pótzlj. a 4-ik honv. pótzlj.-ba olvadt be.

A zászlóalj tisztikara következőkből állott:

Marton Aladár alezredes, Dezső Jenő hdgy., zlj. s.-tiszt, Domokos Péter gt. hdgy., Dr. Brück Béla s.-orvos.

1-ső század. Parnok: Kertész Henrik hdgy. Szakaszparancsnokok: Dr. Holländer Lipót, Szalay Gyula, Reisinger József hdgy-ok és Bárdos Imre hdj. őrm.

2-ik század. Parnok: Szatmáry Péter hdgy. Szakaszparancsnokok: Dr. Tóth Béla, Szarvas Béla hdgy.-ok, Morvay Mihály és Jantsovits Jenő hdj. őrmesterek.

3-ik század. Parnok: Holstein Ernő fhdgy. Szakaszparancsnokok: Dr. László Endre, Debreczeni Barna, Bekő Ferenc hadnagyok, Dr. Tarján Tibor hdj. őrm.

4-ik század. Parnok: Dr. Joanovits György hdgy. Szakaszparancsnokok: Radovics Szilárd, Miller Béla hadnagyok, Zsák Adolf, Gonda Simon hdj. őrmesterek.

Zászlóaljunk „Pancsova-i megszálló különítmény II. zlj.-a” elnevezés alatt 1915 január hó 7-én Nagyváradról elindulván, január 8-án délben

Panesovára érkezett s a Duna vonalának biztosítására rendeltetett ki. Ezt a szolgálatát 1915 március 1-én kezdte meg s addig a front mögött harcszerű kiképzésben gyakorolta magát. Időközben Kertész, Szathmáry Dezső, Holländer hadnagyok főhadnaggyá, Dr. Tarján Tibor, Zsák Adolf, Morvay Mihály és Gonda Simon hdj. őrmestereket hdgy-á léptették elő.

A Duna áradása folytán ez a szolgálat nehéz feladat elé állította katonáinkat és amikor április havában a Duna apadni kezdett, a Duna túlsó oldalán elhelyezkedett szerb-haderők felderítését tűzte ki célul.

1915 június 3-án előőrsi vonalunkat (a 2-ik század szakasza) ellenséges különítmény támadta meg, azonban npfk-ink éber tüzelése visszavonulásra kényszerítette a csónakokon átkelő szerbeket, előzetesen több foglyot ejtven.

Június havában, miután a Duna áradása megszűnt, annak vonalát 3 főőrrel biztosítván, 1 századunk tartalékban maradt. Az 1-ső század Vorkontumác szigetét, a 3-ik a Sztarcsova-i szigetét, a 4-ik század pedig Tárcsó alatt a Duna partját tartotta megszállva.

Népfölkelőinknek ebben az elhelyezésben nemcsak a szerbek ágyú- és puskatüzétől, hanem a sűrű időközökben feltűnő francia repülőgépek bomba- és nyilvetéseitől is sokat kellett szenvednie. Éhez járult még, hogy a Duna áradása következtében iszapossá vált terepen a malária mindjobban elharapódzott.

1915 augusztus elején mindkét oldalon feltűnő mozgolódás, élénk repülőtevékenység, nagyobb hadművelet előestéjére engedett következtetni. A szerbek idegessége csakhamar élénk ágyú- és puskatűzben, valamint Pancsova városának kétízbeni bombázásában nyilvánult meg. Szeptember végén Hazay Samu vezérezredes és Fülöp Artúr altábornagy szemlélte meg zászlóaljunkat és a tapasztaltak felett legnagyobb meglepedésüknek adtak kifejezést. Ez időben már nyilvánvalóvá lett, hogy rövidesen Szerbia ellen nagyhorderejű támadó hadművelet tétetnek folyamatba. E hadművelet felvonulási terve könyvünk másik részében van ismertetve.

1915 október 6-án a felvonult osztrák-magyar és német haderők Mackensen vezérezredes parancsnoksága alatt befejezven a Szerbia elleni felvonulást, ágyúik megkezdték a Száva—Duna vonalon a tüzelést oly rettenetes erővel, hogy azok dörgése mélyen az ország déli részeiben, sőt Békéscsaba határán is hallható volt. Ágyúink tüzelésének fedezete alatt csapataink átkeltek a Dunán és Belgrád rövid 3 nap alatt a szövetséges csapatok birtokába jutott.

Zászlóaljunkat is, már a hadművelet megkezdése előtt kivonták eddigi beosztásából és október 7-én útban volt a szerb főváros felé.

A szerb haderők Avala hegyet szívósan védték s e harcok alatt zlj-unk mint tartalék nyert beosztást. Ugyanezen időben alakult meg a 33. népfk. gy. e. Fehér Imre ezredes parsága alatt, melynek I. zlj-át a mi, a II. zlj-at a 29., a III. zlj-at pedig a 8. népf. gy. ezredek egy-egy zlj alkotta.

Október 21-én vettük a parancsot, mely szerint a 33. népf. gy. e. egy

előttünk küzdő gy. ezredet vált fel. Amikor azonban a felváltáshoz szükséges előkészületeket megtettük, újabb parancs megmásította az előbbit és ezredünk Orsovára irányított.

Ezen intézkedésre azért is volt szükség, mert az északról támadó német és a keletről támadó bolgár haderők között Szerbiába való benyomulásakor az összeköttetés nem állott a kívánt módon és időben helyre s így zászlóaljunknak egyéb feladata mellett az összeköttetés helyreállítása is egyik fő rendelkezése volt.

Megérkezvén okt. 28-án Orsovára, másnap átkeltünk a szerb partokra azon folytattuk gyors és kitartó menetelésben további előnyomulásunkat és 26-án Kladovo várában már magyar őrség van. Másnap ezredünk kiküldött járőrei Kladovo mellett találkoznak bolgár járőrökkel és így a kívánt összeköttetés helyre is lett állítva. Kladovo várában benyomult csapataink ágyúkat és anyagot zsákmányoltak s ugyanakkor a szemben fekvő Turn-Szeverinben két orosz torpedót is észleltek. Ezek eltávolítására hadvezetőségünk fel is szólította a román kormányt.

Október 28-án Velesnica községbe érve, Below német ezred csoportjába osztattunk be. Fülöp altábornagy csoportjábani ténykedésünk tehát a mai nappal megszűnt.

Október 29-én menetelés és érkezés Brza-Palánkára, hova késő délutáni órákban értünk.

Október 30-án, miután az előnyomuló magyar—osztrák—német és bolgár csapatok között az Összeköttetés csak járőrök útján volt biztosítva s így a tőlünk nyugatra elterülő Koprivniki hegység táján átcsoportosítást végző Timok szerb h. o. esetleges beavatkozása végzetessé válhatott volna, ennélfogva ezredünk rendeltetett ki ama feladattal, hogy egy esetleges szerb beavatkozást verjen vissza. Ezredünk eme feladatnak megfelelő, megszállta a miroci magaslatot s elejét vette a szerb támadásnak.

November 2-án Vk. Kamenicára, Milenovcára, majd Duscenovác és Samarinovácon át Negotinba érkeztünk, mely város jóízű boráról híres. Ezen nemes italból tekintélyes mennyiség jutott — katonáink örömére — birtokunkba.

November 4. Rgotin, 5-én Bresztovác, 6-án Zlot, 7-én Valakonye, 8-án Bolyovác és Krivivir helységekbe érkeztek a 33-as népfelkelők. Eddigi utunkon semmi különösebb esemény nem fordult elő.

Kiválván a bolgár kötelékből, Mutnicán és Bosjnaninán át Cupriára értünk, hol a Moraván át vezető hidat a szerbek felrobbantván, hevenyészett hídállásokon keltünk át.

November 14-én német parság alá kerülvén, zljunk Jagodinába ért, hol azt a parancsot vettük, mely szerint zljunknak tétetett kötelességévé Kragujevációl Lapovon át Leskovácig terjedő vidéket és helységeket a lemaradt és bandába verődött szerb katonaságtól és komitácsiktól megtisztítani, a közigazgatást, köztisztaságot és közrendet helyreállítani. Ennek a nehéz

munkának derekasan feleltek meg népfelkelőink. Bebizonyították azt, hogy a magyar katona mily tántoríthatatlan híve a rend, fegyelem és tisztaságnak.

Szathmáry fhdgy. Kragujevácon, Dr. Holländer Lipót és Szalay Gyula fhdgyok Jagodinába, Kertész Henrik fhdgy. Lapovon, Dr. László Endre fhdgy. Brzánban, Jancsovics Jenő hdgy. Csicsevácson, Dr. Bárdos Imre hdgy. Rekovácon és Cuprián, Dr. Tóth Béla fhdgy. Paracinban, Szarvas Béla Razányban, Dr. Tarján Tibor hdgy. és Fehér Márton zls. Jagodinában, illetve Bagrdánban hajtották végre igazságossággal párosult eréllyel a rendet és fegyelmet.

1916 március 26-án Fehér Imre ezredes megvált ezredünk parságától, utóda Búzás Miklós alezredes lett. Előnyomulásunk alatt előbb Joasz Aladár szds., majd később Scherer Károly szds. vezette zljunkat.

Zászlóaljunk ebben a beosztásban valóságos alkotó munkát végzett. Szerbia 1908 óta úgyszólván megszakítás nélkül háborút viselven, nemcsak közigazgatása és közbiztonsága, hanem a mindennapi élet valamennyi ágazata züllésnek indult. A lakosság természetesen ellenszenvvel fogadta katonáinkat, de rövidesen látva, hogy minden vonatkozásban rendet és fegyelmet teremtenek, nem egy esetben segítségére voltak a megszálló csapatoknak. Népfelkelőink nagy segítségére voltak a szerb hadifogságból sajnos csak részben megszabadult hadifoglyainknak is, kik lerongyolódva, kiéhezve és a betegségek tömegétől gyötörve szabadultak fel gyors előnyomulásunk idején zsarnokaik igájából.

1916 május végén parancs érkezett, hogy ezredünket Albániába irányították. Ebben az értelemben a tropikus éghajlatnak megfelelő ruházattal latjuk el a legénységet és Jagodináról június 22-én feldíszített vonatra szállva, aznap éjjel Belgrádba érkeztünk, hol a hadsereg főparancsnokság az időközben beállott orosz harctéri helyzet miatt az északi harctérre irányította ezredünket.

Az orosz harctéren.

1916. június 23-án hajnali 4 órakor elindulván Belgrádból Pétervárad, Újvidék, Szabadka és Békéscsabán át Nagyváradra futott be szállítmányunk Majd Kolozsvár, Dés és Besztercén át június 25-én reggel 9 órakor értünk Borgo-Prund állomásra.

Borgo-Prundról Borgo-Tihára, majd a Dorna völgybe vezetett utunk, hol a II. és III. zászlóaljunktól elválva, a 8 km-re fekvő Pojana-Stampi faluba meneteltünk, hol bevagoníroztatván, június 26-án hajnali 2 órakor Argestro állomásra érkeztünk. Innen elindulva a vadászlaknál báró Gudenus határszakaszába osztattunk be, mely szervezetileg a Pap dandárhoz tartozott. (Pap tábornok 1919/20-ban a Békéscsabán állomásozott román hadosztálynak lett a parancsnoka).

D. u. 4 órakor vett parancs szerint a zlj. az 1187 magaslat megszállása végett útnak indul, hova fárasztó menetelés után esti 7 órakor meg is érkezik. Az 1-ső és 3-ik század itt beásta magát, a 4-ik pedig tartalékképpen he-

lyezkedett el. Az előterepbe kiküldött járőrök semmiféle biztos híreket nem tudnak megállapítani.

Június 28-án állásainkat elhagyjuk és Július 29-én 2 órakor érkezünk meg a Váleputna-i alagúthoz. Váleputna községbe bevonultak az oroszok. A felvonuló ellenséget útegeink állandó ágyútűz alatt tartják.

Július 5-én támadás az 1088 magaslat ellen. E támadásban résztvesz az I-ső zlj. és a III-ik zlj. fele, míg a 2. század a támaszpontokban marad tartalékképpen. Az orosz tüzérség élénk tüzelés alá veszi a támadásba induló csoportot, azonban ez nem akadályozza annak, hogy derék népfölkelőink Szathmáry Péter fhdgy. zlj.-parancsnok vezetése alatt a nehéz terepen át a támadást végrehajtsák. Dacára a heves orosz géppuska- és fegyvertűznek, melyet hatékonyan támogat az ellenséges tüzérség is, katonáink ugrásszerűen gyors iramban haladnak előre s mielőtt még a nap leszállt volna, az 1088-as magaslatról, súlyos harcok árán kiverték a derekasan védekező oroszokat. Veszteségünk 9 halott és 59 sebesült.

Július 7-én az oroszok ellentámadást indítanak állásaink ellen, azonban npfk-ink tüzeiben az teljesen összeomlott.

Július 8-án reggel 6 óra 30 perckor kezdődő tüzérségi előkészítés után 7 órakor támadásra indulunk az 1220 magaslat ellen. Jobbra tőlünk a 30-as, balra pedig a 29-es honvédek küzdenek. Déli 10 óra 30 perckor nehéz küzdelmek után zlj-unk eléri a fensíkot, hol az oroszok élénk puskatűzet zúdítanak reánk. Néhány perccel 11 után, miután a jobbszárny megingott, az oroszok a 4-ik század oldalába és részint hátába kerülnek, melyet jobbszárnyunk kivédni igyekszik, azonban a túlnyomó orosz erővel nem bírván megküzdeni, meghátrálni kénytelen s magával ragadja a középet is s ennek következtében a visszavonulás megindul. Az orosz tüzérség erre zárótűzzel felel, ami súlyos veszteséget okozott.

Az 1-ső századból elesett Hantke Emil zls. és Koppányi István tiszth., a 2-ik századból Szarvas Béla fhdgy, ki súlyos haslövéllel az oroszok fogságába került és sebesülése után rövid időre, nem messze az ütközet színterétől, Kimpolung község közelében elhalálozott. Hercz András törzsőrm., dr. Fehér Márton zls., Jancsovics Jenő, Szilágyi Lajos törzsőrm., Szilágyi Imre tiszth., Gonda Simon hdgy. megsebesültek. Sudák György őrm. pedig szintén hősi halált halt. A veszteségek oly súlyosak voltak, hogy ezen harcból a zlj-nak 5 tisztje és 126 embere tért vissza. Az összes veszteség halottakban, sebesültekben és eltűntekben 7 tiszt és 750 ember. Utánunk nyomuló oroszokat az 1088-as magaslatról sikerült megállítani. Az éj folyamán minden kísérletünket, hogy az előterepben fekvő sebesültjeinket bekötözhessük, az oroszok megghiúsították.

Július 10-én az est beálltával az egész dandár a Mestekanesti-i állásokba vonult vissza.

Július 13-án a 19-es honvédek egyik zlj. által történt felváltásunk után a Jakobeni és Váleputna közötti műútnál levő állásba vonultunk vissza.

Cibó-völgy—Kőrösmező.

Zlj-unk feletti parancsnokságot Schmidt Kálmán alezredes vette át, ki a súlyos harcok révén beállott óriási veszteségek folytán az egész ezredet 4 századból álló zlj.-á vonta össze.

Július 13-án éjjel Jakobénibe, onnan másnap Kirlibabán át tábori vasúton Pappfalvára vonultunk, hol a Cibó torkolatánál mint tartalék helyezkedtünk el.

Július 15-én az oroszok nagy túlerővel megtámadják a Capul magaslatot, az ottani védővonalainkat át is törik, miért is zlj-unk 2 századát a Cibó-völgyben esetleg előnyomuló oroszok feltartóztatására rendelik ki, míg a másik 2 század a Cimbrószlava magaslatot szállja meg.

Július 28-án zlj-unkat felváltják, menetelés Pappfalvára, onnan pedig keskenyvágányú vasúton a Prislop nyeregére. Itt kiválunk a 40-ik honvéd hadosztály kötelékéből és a 202-ik honvéddandárnak rendeltetünk alá.

Július 29-től augusztus 13-ig tartó folytonos harcokban sikerül az oroszokat a Prislop nyeregtől a Ceremeson túl visszaszorítani, mely harcokban Viligorsky Ferenc hdgy, a gépfegyverosztag parancsnoka több bajtársunkkal egyetemben hősi halált halt.

Augusztus 7-én zlj-unk Schmidt Kálmán vezetése mellett a Ciumgi-i Ballasenesi-i magaslatot hősiiesen véghezvitt rohammal ragadja el az oroszoktól és veti azokat ki jól kiépített állásaikból. E harcokban különösen ki-tüntetettek magukat Szathmáry Péter, dr. László Endre fhdgy-ok és Dr. Tárján Tibor hdgy., kik ez alkalommal kitüntetésben is részesültek.

Augusztus 12-én zlj-unkat kivonták a harcvonalból és pihenés végett Rahóra irányították. Schmidt Kálmán alezr. megvallván a zlj-tól, Waldberg szds. lett az ezredparancsnok, miután állományunkból 2 zlj., a 3 század alakított. Zlj-parancsnokok Bodó szds. és Szatmáry Péter fhdgy.

Rahoi tartózkodásunk alatt mind nagyobb mértékben terjedt a Szerbiában szerzett malária s ennek dacára, miután az oroszok augusztus 19-én a Kukul-hegy elfoglalása után Vorohára előrenyomulva Kőrösmezőt is fenyegették, ezredünket Rahóról Havasaljáig vonaton elszállítatván, a 307-ik honvéd gy. e. megerősítésére a páncélháznál fekvő alagút menti állásokba osztattunk be.

Augusztus 26-án Farkas őrnagy veszi át az ezredparancsnokságot s ebben a beosztásban ezredünk augusztus 29-ig marad.

Ugyanaznap maláriától erősen megfertőzött zlj-unk Kőrösmezőn át Mohelki mellett a 202-ik Sávolydandár kötelékébe tartozó 306. és 307. honv. ezredekkel együtt sátoztáborba szállt.

Augusztus 30-án a 33-ik npfk. gy. e.-et felosztatják és legénységünk a már említett gyalogezredekbe osztatván be és ezzel megszűnt a 33-ik npfk. gy. e. Derék npfk.-ink új beosztásukban még sok dicsőséget és babért arattak.

Visszapillantás.

Írta: szentkereszthegyi Kratochvíl Károly.

Julier ezredes katonai író az 1914. évi osztrák-magyar hadseregről a következőket írja:

„Igaz, hogy a régi Monarchia hadseregében is sokféle nemzetiség keverődött össze, de itt az érzelmi egységet biztosította az autoritás tetőfokán álló uralkodóhoz való ragaszkodás, a jó és lovagias tisztikar, a sokszázéves közös katonai múltban gyökerező hagyományok ereje és az a tudat, hogy a habsburgi birodalomban minden nemzet és nemzetiség a legtágabb korlátok között élvezhette a maga nemzeti és kisebbségi jogait.”

Ezek a szavak pontosan és találóan jellemzik I. Ferenc József gyönyörű, nagy belső értékű, lelkes, odaadó hadseregét, mely létszámban elmaradt ugyan a többi nagyhatalmak hadserege mögött, de erkölcsi értékben felülmutta azokat. A politikai viszonyok okozta nagy takarékoság következtében a pompás hadsereg felszerelése a háború kezdetén nem volt a legmodernebb. Különösen tüzérségi felszerelésben voltunk gyengébbek, mint ellenfeink. Ezt fájdalmasan tapasztaltuk a háború kezdetén, mikor összecsaptunk az oroszokkal. Az orosz ágyúk már veszteségeket okoztak nekünk, mikor a mi tüzérségünk még válaszolni sem tudott, mert nem érte el őket. A háború folyamán azonban lassan tökéletesedett felszerelésünk. Tüzérségünknek már a háború előtt is világhíre volt, a háborúban pedig valósággal csodákat művelt. Igazi támogató fegyvertársa volt a gyalogságnak és lovasságnak. Számталanszor már a tüzérség tüzeiben összeomlott az ellenséges támadás, mielőtt elérte volna gyalogságunk vonalát.

Már a háború kezdete hátrányos volt ránk nézve, mert először csak a szerbek ellen mozgósítottunk, azután az oroszok ellen s így a hadsereget közben át kellett csoportosítanunk. Mégis ez a kis, lelkes hadsereg rávetette magát az orosz kolosszusra. Helyenként, mint pl. Komarnónál, fényes győzelmet aratott fölötte, míg más helyeken túl erős és fölényes volt az orosz hadsereg. Tény az, hogy Galíciában azért támadtuk oly vehemenciával az oroszokat, hogy azalatt az így tehermentesített németek döntő csatában végzhessenek a franciákkal. Sajnos, nem ez következett be. A német hadvezetés egy hibáját a francia tábornokok észrevették s azt ügyesen kihasználva, a győztes német hadtesteket megzavarták. A német vezérkar erre maga adta ki a visszavonulási parancsot a győzelmes csapatoknak. Így lett német győzelem helyett német vereség színhelye a Marne folyó vidéke. A marnei csata következménye lett aztán az állásharc.

1914—1915 telén az orosz haderő a Kárpátokban lassan felörlődött s a Conrad zseniális elgondolása alapján végrehajtott gorlicei áttörésnél megkapták a végső csapást.

1915 májusában Olaszország ellenségeink táborába állott és megtámadott bennünket. Néhány munkás és népfölkelő zászlóaljunk azonban az első

Isonzó-csatában megállásra kényszerítette a friss és hatalmas olasz hadsereget.

A szerb fronton fényesen indult Potiorek támadása. Az úttalan, felázott terepen azonban úgy a tüzéség, mint a gyalogság lőszerpótlása megakadt. A szerbek már az összeomlás előtt állottak, sajnos, azonban mi kezdtük meg a visszavonulást. Kritikus helyzetben gyakran csak egész rövid időn múlik a siker, hogy melyik fél bírja tovább idegekkel. Itt sajnos, a mi idegeink mondták fel a szolgálatot.

Felsorakoztak ezután a győzelmes Isonzó-csaták, majd megkezdődött a második — most már győzelmes — szerbiai offenzíva. Conrad, vezérkarunk főnöke, Szalonikit is el akarta foglalni, hogy így az ellenséget kiszorítsa teljesen a Balkánról, a német vezérkar főnöke, Falkenhayn azonban ezt megakadályozta. Ez a rövidlátás később végzetesen megbosszulta magát.

1917-ben a francia hadsereg veszedelmes krízist élt át. Egyes ezredek fellázadtak s a lázadás gyorsan elharapózott. Clemenceau azonban hajthatatlan szigorral megtizedeltette a lázadókat és vaskézrel helyreállította a rendet és fegyelmet.

Következett a Monte San Gabriele gyönyörű védelme, majd a Karfreit-Tolmeini áttörés. Conrad ezt a fényes győzelmet fel akarta használni arra, hogy előnyomulásunkat francia földre, Lyon irányába folytassuk. Ez a terv is meghiúsult a német vezérkar ellenállásán.

Károly király és Zita királyné ezen idő alatt a béke érdekében dolgoztak. Mivel a békére irányuló minden nyílt próbálkozás megfeneklett a német hadvezetőségen, a király és királyné Sixtus páрмаi herceg közvetítésével titokban akartak a békéhez közelebb jutni. Báró Margutti főhadsegéd „A Habsburgok tragédiája” című könyvében azt írja: — Akárhogyan is ítélkezünk ezek felett a „Sixtus levelek” felett, egy dolog kétségtelen s ez az, hogy a király kizárólag népe jólétét tartotta szem előtt és hogy szándékai teljesen tiszták és érdektelenek voltak. Alkalmas helyet keresett, ahol kivethetné a béke horgonyát. Íme ez volt az egész. Hivatalosan ez lehetetlen kísérlet lett volna, mint utolsó eszköz, nem maradt a számára más, mint a magánkezdeményezés, eltitkolva a kormány előtt.

Sajnos, szerencsétlen körülmények miatt ez a jó szándéka is csődöt mondott.

A fényes offenzíva 1917 végén a Piaveig vitt előre s mélyen benn állottunk Olaszországban. A déli fronton mélyen benn voltunk a Balkánon és Albániában, Románia kettévágva, az orosz letörve. A nyugati német front is szilárdan állt. Az általános helyzet tehát ránk nézve igen kedvező volt.

Ellenségeink ebben a kétségbeejtő helyzetükben a gyilkos, mindent megmételvező propagandához nyúltak, mert belátták, hogy katonailag nem tudnak megtörni bennünket. Ez a propaganda fellázította nemzetiségeinket, aláásta a királyi tekintélyt és minden eszközzel forradalmasítani igyekezett a hátszöveget. Elmérgesítette a helyzetet a hosszú háború sok nélkülözése s a

bolsevista Oroszországból hazatért hadifoglyaink egy részének megmételtyezettsége.

Mikor Károly király békekísérleteinek meghiúsulta után a gazdasági, főleg élelmezési helyzet tarthatatlanná vált, majd a bolgár front összeomlott és a német front egyes hadosztályai is bomladozni kezdtek, öfelsége elrendelte, hogy Weber gyalogsági tábornok fegyverszüneti tárgyalásokat kezdjen. Ezek a tárgyalások az úgynevezett „Diaz—Weber” féle fegyverszüneti szerződés megkötésére vezettek. Ennek a szerződésnek feltételei igen súlyosak voltak. A szerződés, mely az összes entente csapatokra kötelező volt, demarkációs vonalul Bosznia-Hercegovina és Magyarország történelmi határát jelölte meg. Ezt a vonalat entente csapat, tehát román csapat sem léphette át. Nagymagyarország egész területe védve volt tehát a békeszerződésig idegen megszállás ellen.

Szerencsétlen politikai körülmények eltávolították a királyt, az egyedüli tényezőt, akit békeszeretetéért az ellenség is tisztelt s aki megvédhette volna Magyarországot. A kétbalkezes Károlyi Mihály pedig minden különös ok nélkül, mint most már független Magyarország részére, külön szerződést akart kötni az entente-al. Ezért ment le Belgrádba, ahol aztán a Franchet d'Esperay féle fegyverszüneti szerződés már a béketárgyalások előtt feldarabolta az országot.

Most még rá akarok mutatni arra, hogy mikor 1918 november 3-án Piave di Cadoreban kihirdették a fegyverszüneti szerződést, egyszersmind elrendelték az ellenségeskedés megszüntetését. Az olaszok azonban a fegyverszüneti szerződés érvényét csak november 4-én délután 3 órától kezdve számították. Olasz páncélautós csapatok így november 4-én délután 3 óráig 300.000 emberünket, szóval egész hadtesteket parancsnokságaikkal együtt fogságba ejtettek.

* * *

Kedves volt 4-es bajtársak!

A háború első percétől kezdve az volt a törekvésem, hogy a m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezredben a bajtársi együttérzést ápoljam, az ezred hírnevét, tekintélyét gyarapítsam és megörökítsem. Amikor a 39. honvéd dandár parancsnokává kineveztettem, a következő szavakkal búcsúztam tőletek:

„M. kir. U. honvédgyalogezred parság.

19. SZÁMÚ ELIGAZÍTÁS.
Állás, 1918. évi február hó 17.

A 39-ik honvéd dandár parancsnokává történt kinevezésem alkalmával ezredem tisztikarának és legénységének szeretetteljes üdvözlő szavait meghatottsággal olvastam.

Majdnem három és fél éven át voltam e szép, hős, vitéz ezrednek vezére, — ezredparancsnoka.

Büszkeség tölti el szívemet, ha a nehéz, de dicsőséges, együttesen végigharcolt időre gondolok vissza!

Az ezred *világhírnévre* tett szert és ezen hírnevet tisztán, homálytalanul fogja fenntartani!

A bajtársiasság, testvériesség, kötelességteljesítés, jó bánásmód a legénységgel, kölcsönös bizalom egymás iránt maradjanak továbbra is, — mint eddig voltak — ezredem vezérelvei.

Nehéz szívvel válok meg Tőletek, de vigasztal az a tudat, hogy a közelemben maradok.

Nyitva áll ajtóm mindenkor minden Négyes Honvédem részére!

Az ezredbe beleplántáltam és gondosan ápoltam azt a szellemet, mely végigkísérte az ezredet hősi harcaiban, ott volt ez a szellem mindenütt a Hős Honvédek vitézi küzdelmeiben! Ez a szellem a híres Négyes Honvédek szelleme.

Legyen büszke minden időközön át az, aki a Négyes Ezredben szolgált.

Egy általam alapított és gyarapított múzeum hirdetni fogja az utóknak az ezred hőstetteit, gyűjtőhelye lesz ez a háborús ereklyéknek, emléktárgyaknak és hivatva leendő az ezred szellemét a későbbi generációkban is fenntartani és ápolni.

Létesítettem egy alapot, amely már most enyhíti és a jövőben is enyhíteni fogja a Négyes Honvédek özvegyeinek és árváinak sorsát.

A szeretett ezredem által alapított és a nevemet viselő alap támogatni fogja a hős Négyes rokkantakat.

Egy általam létesített alap hivatva van, hogy a nekünk oly szent és drága elesett Négyes Bajtársak neveit egy Nagyváradon felállítandó emlékszobron örök időkre megörökítse.

Az ezred történetét a háborúban továbbra is magam fogom a kirendelt bizottsággal együtt szerkeszteni.

Nyugodtan tekintek tehát mindezen alkotásokért az elmúlt időkre vissza, — de bizalommal nézek előre is!

Tudja meg mindenki, hogy az ezredben gyökerezem és Négyes maradok mindvégig.

Isten Veletek Négyesek! Szívem a Tiétek! Kratochvil ezredes s. k.”

Fenti eligazításból kiragadom ezt a mondatot: „Nyugodtan tekintek tehát mindezen alkotásokért az elmúlt időkre vissza, — de bizalommal nézek előre is!”

Ez az öntelt, elbizakodott mondat sajnos, megbosszulta magát. A fenti alkotásokból nem maradt semmi. Elsöpörte a forradalom, Erdély és Nagyvárad megszállása és a bolsevizmus. Elpusztult minden, nincs múzeum, nincs özvegyek és árvák alapja, nincs szobor Nagyváradon, nincs Nagyvárad és nincs dicsőséges, hős, büszke nagyváradi 4. honvéd gyalogezred.

A dicsőségeteket s rajtatok keresztül az egész honvédség dicsőségét azonban ma is hirdeti néhány emlék.

Amikor 1917 november havában IV. Károly király öfelségét a Monte San Michelen és Monte San Gabrielen vezetni szerencsés voltam és meglátogattam mindazokat a helyeket, ahol szeretett 4. honvéd gyalogezredem hős katonái oly sok dicsőséget szereztek a honvéd névnek, megfogamzott bennem az az elhatározás, hogy ezredem dicső harcainak s elesett hőseinek emlékét megörökíttetem. E célból, ezredemhez visszatérve, Gazdag főhadnagy urat néhány utással a Monte San Michelére rendeltem azon parancsral, hogy a Karszt köveiből s az ott levő nagy repeszdarabokból gúlákat építsen s azokba az ezred háborús jelvényeit illessze bele. Gazdag főhadnagy és emberei e feladatot gyönyörűen megoldották s az általam megjelölt helyeken a 4. honvéd gyalogezrednek maradandó emlékeket állítottak.

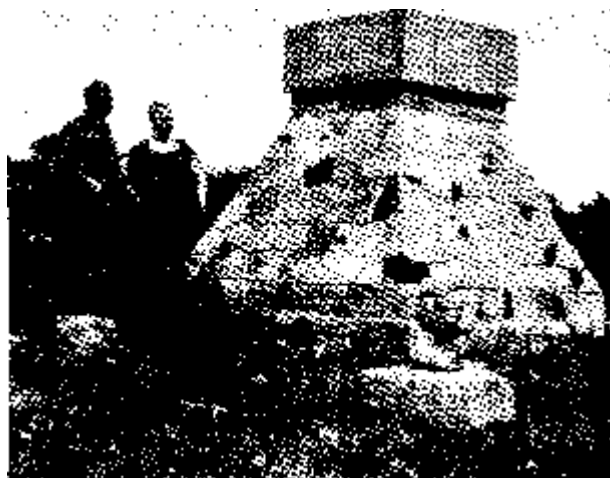
Ilyen emlékgúlák állanak a Monte San Michèle északi lejtőjén a 124-es magaslaton, San Martino del Carso templomdombján, Nova Vasnál és a Monte San Gabrielen.

Félő volt, hogy a mai rohanó, kíméletlen, szívtelen időkben e kegyeletes emlékek szétromboltatnak, eltűnnek. Nagy örömömre szolgál azonban és ezt hírül is adom a bajtársaknak, hogy ezen emlékművek még állanak. Négyes népfölkelők megtalálták San Martino del Carsoban az egyik emléket s hírt kaptam a Nova Vas-i emlékről is, melyet a Comen-i főjegyző, volt közös főhadnagy mentett meg a leromboltatástól s így ezek az emlékek továbbra is hirdetik a Ti dicsőségteket.

Soraimat a közölt eligazítás szavaival zárom:

Isten Veletek Négyesek! Szívem a Tiétek!

Kratochvil ezredes s. k.

4-es emlékmű San Martino de Carsonál.

Jelmagyarázat s

L.R.L.	=	Lipót rend lovagkeresztje
V.K.R.	=	Vaskorona rend
○1.T	=	Első oszt. ezüst. vit. érem tiszték részére
F.J.R.L.	=	Ferenc József rend lovagkeresztje
K.é.K.III.	=	Katonai érdemkereszt III. oszt.
M.K.é.K.III.	=	Magyar katonai érdemkereszt III. oszt.
☉	=	Signum Laudis vörösszalagon
☽	=	Ezüst Signum Laudis
☿	=	Bronz Signum Laudis
☽M.	=	Magyar ezüst Signum Laudis
☿M.	=	Magyar bronz Signum Laudis
K.a.é.k.	=	Koronás arany érdemkereszt
A.é.k.	=	Arany érdemkereszt
K.e.é.k.	=	Koronás ezüst érdemkereszt
E.é.k.	=	Ezüst érdemkereszt
K.v.é.k.	=	Koronás vas érdemkereszt
V.é.k.	=	Vas érdemkereszt
V.K.II.o.	=	Vöröskereszt II. o.
V.K.II.	=	Német vaskereszt II. o.
☉	=	Arany vitézségi érem
○1.	=	Első oszt. ezüst vitézségi érem (kétszer)
○2.	=	Másod oszt. ezüst vitézségi érem (kétszer)
○B.	=	Bronz vitézségi érem (kétszer-háromszor)
○M.é.é.	=	Magyar érdemérem
○H	=	Háborús emlékérem
○S	=	Sebesülési érem
○Ho	=	Osztrák háborús emlékérem
○HN.	=	Német háborús emlékérem
○H.P.	=	Porosz háborús emlékérem
V.K.T.J.	=	Vöröskereszt tisztí jelv.
V.K.e.d.é.	=	Vöröskereszt ezüst díszérem
☙P.II.	=	Papi érdemkereszt II. oszt.
P.P.	=	Pour Ecl. et Pont.
○1898	=	1898-as jub. emlékérem
⊕	=	1908-as jub. emlékérem
1912/13e.k.	=	1912/13-as emlékkereszt
SZ.J.	=	Szolgálati jelvény
D.Ed.	=	Német emlékérem

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Bevezetés	6
Négyes honvédek	9
A volt Nagyváradi-i 4-ik honvédgyalozredbeli bajtársaimhoz!	10
Bajtársak!	13
Hogyan kényszerítették ellenségeink a Monarchiát háborúba	14
A mozgósítás Nagyváradon.....	18
A harctérre indulás és előzményei.....	19
Részletek a „Harctéri foszlányokéból”	21
Mikolajow-Pryjma	23
Adatok az ezred történetéhez	26
Magy. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalozred 4. zászlóaljának törzse	38
A m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalozred 10. századánál történt események 1914 október 1-től 4-ig	39
Részletek harctéri naplóból	51
Gyula	72
Weretyszow	76
A m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalozred 8. századának támadása és rohama 1915 május 7-én a Laborcő fölötti Weretyszow határhegyre	82
A m. kir. nagyváradi 4. honvédgyalozred az északi harctéren.....	86
A négyes honvédek küzdelmei az 1916. évben lefolyt Isonzó csatákban.....	129
Volhynia	182
Naplókivonat a nagyváradi 4. honvéd gyalozred harcairól a Monte San Gabrif lén Támadás a Monte San Gábrielén.....	187 194
f Petheő	195
A Monte San Gábrieléi harcok utolsó hete.....	195
A Monte San Gabriele déli lejtőjén	203
A Gabriele a „Négyes Honvédek Háborús Lapjá”-ban.....	205
Harcok a Monte San Gábrielén és a Piave mellett.....	207
A 4. népfelkelő gyalozred	216
A m. kir. nagyváradi 4/1. népfelkelő zászlóalj vázlatos története	222
A volt magy. kir. nagyváradi 4/1. hadtáp gyalogzászlóalj a világháborúban	229
Adatok a magy. kir. nagyváradi 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóalj történetéhez.....	237
Adatok a 4/IV. npfk. zlj. történetéhez 1917 júniustól 1918 októberig	248
A magy. kir. 4/VI. népfelkelő zászlóalj a 10-ik Isonzó csatában.....	260
Visszapillantás	281
Életrajzi adatok	287
Jelmagyarázat	387